

BÜNTETŐJOGI TANULMÁNYOK XII.

MTA VESZPRÉMI TERÜLETI BIZOTTSÁGA
VESZPRÉM
2011

BÜNTETŐJOGI TANULMÁNYOK XII.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
VESZPRÉMI TERÜLETI BIZOTTSÁG
GAZDASÁGI- JOG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZAKBIZOTTSÁG
BÜNTETŐJOGI MUNKABIZOTTSÁG

**BÜNTETŐJOGI
TANULMÁNYOK
XII.**

2011., VESZPRÉM

Készült a Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság,
a Veszprém Megyei Bíróság
és a Zala Megyei Bíróság anyagi támogatásával

Kiadó: az MTA Veszprémi Területi Bizottsága
Felelős kiadó: Bíró Péter, akadémikus, a VEAB elnöke
Szerkesztő: Jungi Eszter
Nyomás: VSP Nyomda Kft., Várpalota

ISSN 1586-3077

A szerkesztő előszava

Kedves Olvasó!

Munkabizottságunk tagjai az elmúlt évben sem tétlenkedtek, így újból változatos tanulmányokkal telt meg kötetünk. Mindenek előtt ajánlom figyelmükbe elnökünk, *Kahler Frigyes* perelemzésre épülő, kiváló jogtörténeti tanulmányát, amely a semmisségi törvények gyakorlatához kapcsolódik. Bukarest – 1948 – Rajk és a politikai rendőrség fókuszba kerülése: ezt a címet viseli *Zinner Tibor* tanár úr nagy ívű, tényszerű adatokban gazdag dolgozata. Mit tehetnek a határ menti kistérségek és városok a bűn-megelőzés és bünfelderítés érdekében? – firtatja *Botos Gábor* egyetemi docens. *Kánics Éva* bírónő számára kimeríthetetlen forrást kínál a pótmagánvád. A jogintézmény megjelenése óta eltelt időben nemhogy csökkennek, de egyre inkább gyarapodnak az értelmezési nehézségek, melyek persze nem kerülhetik el kolléganőnk figyelmét. *Szalainé Joánovits Krisztina* egy pénzhamisítási ügy tapasztalatait írta meg a tárgyaló bíró szemszögéből, rámutatva, hogy a pénzhamisítás az egyik legrégebbi gazdasági bűncselekmény. Formális sértettje az állam, de itt korántsem egyfajta Robin Hood-i csínytevésről van szó. Az igazi károsultak azok, akik figyelmetlenségéből nem észlelték a birtokukba került pénz hamis voltát és ez a veszteség – lévén szó húszezres bankjegyekről – nehéz anyagi helyzetüket tovább nehezíti. *Németh Csaba*, a Mosonmagyaróvári Városi bíróság elnöke az objektív felelősség témáját tűzte tolla hegyére. Az Alkotmánybíróság 2009-es döntése csak látszólag oldotta meg a helyzetet, amely súlyos ellentmondásoktól terhes, a szerző ezekre hívja fel a figyelmet. Mit véd a tanúvédelem? – teszi fel a kérdést *Takácsné Takács Dóra* bv. százados. Tanulmányából megtudhatjuk, hogy milyen tényezők befolyásolhatják a tanúvallomás megbízhatóságát és hogyan működnek az egyes védelmi formák. A kolléganő szűkebb szakterülete, a büntetésvégrehajtás felé is kitekint, hiszen a tanúvédelmet adott esetben a fogvatartottak számára is biztosítani kell. *Horváth Szabina* bírónő a távoltartásról írt gondolatait osztja meg velünk. E kényszerintézkedés bevezetését fokozott várakozás előzte meg, a családon belüli erőszak visszaszorítását vártuk tőle, sajátos módon azonban fejlődése a gyakorlatban más irányt vett. Ebben a szakmai körben először publikál *Szakácsné Vöö Márta* bírónő, aki a tartás elmulasztása és a kábitószerrel visszaélés bűncselekményekhez fűződő diverziós megoldásokat választotta témául. A dolgozat figyelemfelkeltő mindazok számára, akik munkájuk során rendszeresen foglalkoznak az említett cselekményekkel. *Bótor Szabolcs* Veszprém megyei bírósági bíró két időszerű tanulmánnyal ajándékozott meg minket. Szakszerű elemzéssel vizsgálja, mennyiben lehet hatékony a „három csapásként” elhíresült törvénymódosítás. Másik írásával a DNS-bizonyításban rejlő lehetőségeket világítja meg valós jogesetek példáival. *Patus Sándor* bíró kollégánk Peres kommunikáció című dolgozata hiánypótló mű. A bírósági eljárást szemléletesen egyenlő szárú háromszöghöz hasonlítva vezet minket végig a kommunikáció útjain úgy, hogy közben bepillantunk a zsákutcákba is. Jogászként nap mint nap gyakoroljuk a peres kommunikációt, ideje tehát megismernünk tudományosan kidolgozott elméleti hátterét is. *Szekeres Diána*: Az alternatív konfliktuskezelés művészete: a

mediáció történetének bemutatása, alkalmazás a büntetőjog vetületében c. tanulmánya átfogóan ismereti az intézmény történetét és működését hatályos büntető jogunkban.

Külön köszönet a kiadvány megjelentetéséhez nyújtott támogatásért a Győr–Moson–Sopron Megyei Bíróság elnökének, *dr. Takács József* úrnak, a Veszprém Megyei Bíróság elnökének, *dr. Meződi János* úrnak és a Zala Megyei Bíróság elnökének, *dr. Magyar Károly* úrnak.

Köszönet illeti továbbá *dr. Szalay Gyula* urat, a jogászegyletnek a sorozathoz nyújtott anyagi támogatásáért.

Kedves Olvasó! Ha Ön már találkozott tanulmánykötetünk korábbi darabjaival, bízunk benne, hogy idén sem csalódik. Amennyiben először ismerkedik a sorozattal, reméljük, megtetszik és kedvet lel benne. Így jövőre a régi és az új olvasókkal együtt várhatjuk a következő könyv megjelenését.

Addig is hasznos és kellemes időtöltést kívánok e könyv társaságában!

Jungi Eszter
szerkesztő

A SEMMISSÉGI TÖRVÉNYEK GYAKORLATÁHOZ – VACZKÓ LÁSZLÓ ÉS HAMUSICS JÁNOS ÜGYE –

Kahler Frigyes¹

Emlékeztetőül

Az 1956-os forradalom után következett megtorlást Gosztonyi Péter „A magyar Golgota” c. könyvében teljes joggal nevezte a magyar történelem legnagyobb politikai megtorlásának. A megtorlás méretei nemcsak az 1848/49-es forradalom és szabadságharchoz képest voltak óriásiak (pedig akkor az ország területe háromszorosa volt a mai Magyarországnak, s a harci cselekmények is sokkal hosszabb ideig tartottak). A hatalom akkor beérte 120 kivégzéssel, 1200 ember bebörtönzésével és a honvédtisztek egy részének kényszersorozásával.

Nem szokványos összehasonlítás, de érdemes meggondolni: a párizsi kommün kegyetlen harcai után – ahol a „véres hét” csatáiban 900 barikádon folyt az elkeseredett öldöklés, amelyben 10 000 felkelő és 3 500 kormánykatoná esett el – összesen 12 500 embert vontak felelősségre a bíróságok előtt. 95 halálos ítéletet hoztak és ebből 23 *elíteltet végeztek ki*. A hatóságok 4 000 embert száműztek Új-Kaledóniába.

A forradalom megtorlásának ma már egyre bővülő szakirodalma van², ideértve a megtorlás vidéki eseményeinek feldolgozását is.³

Miről vallanak a statisztikai adatok? Egyik ilyen igazságügyi statisztika⁴ szerint – amely szigorúan titkos volt annak idején – 1960. december 31-ig a polgári és katonai bíróságok 21 668 személyt ítélték el államellenes bűncselekmények címén. 4961 fő felfüggesztett szabadságvesztést kapott, 16 443 embert végrehajtásra kerülő határozott tartamú szabadságvesztésre ítélték. Egy másik – 1969. november 11-én kelt – IM statisztika -, amely szerint 1956. október 23. és 1958. december 31. között 10 016 fő

1 dr. Kahler Frigyes egyetemi docens, a Veszprém Megyei Bíróság kollégiumvezető bírása

2 Kahler Frigyes: Joghatalom Magyarországon 1945-1989. Bp. Zrínyi. 1993; 1956. Kézikönyve III. (szerk. Kende Péter, összeállította: Szakolczai Attila, Germuska Pál, Boros Géza) 1956-os Intézet Bp. 1996; Kahler Frigyes – M. Kiss Sándor: Kinek a forradalma? Püski-Kortárs Bp. 1997; Zinner Tibor: A kádári megtorlás rendszere Hamvas Intézet Bp. 2001.

3 Kahler Frigyes: A Brusznai-per, Emberi sorsok a politikai megtorlás idején, Kairos Bp. 1998; Bálint László: A megtorlás Szegeden 1956. Belvedere-Meridionale Szeged 2004; A Földes-perről: Kahler-M.Kiss: Kinek a forradalma? p. 231-282. és Jobbágyi Gábor: „Ez itt a vértanúk vére” Kairos Bp. 1998. p. 75-110.

4 Bírósági statisztikák az 1957-1960 között politikai okból elítéltekről. Igazságügyi Minisztérium továbbiakban IM 40.014/1990 IM IV/1. Iratok a semmisségi törvények előkészítéséhez.

politikai elítélésről szól, közülük 259⁵ volt a végrehajtott halálos ítélet.⁶ A kivégzettek tehát – ennek a kimutatásnak az alapulvételével – az elítéltek 2,68%-át tették ki (volt közöttük olyan is, akit 1941-ben jegyeztek be a születési anyakönyvbe).

Cseh Zita és Szokolczai Attila 229 azonosított kivégzéssel és 14 378 elítéléssel számol 1956. november 4. és 1958. április 1. között.⁷

Zinner Tibor kutatásai a halálraítéltek számát 1963-ig 367 főre teszik (152 embert katonai bíróságok ítélték el). A bírói ítélet alapján kivégzettek saját kutatásaink szerint is 3–400 között voltak 1963-ig. Gosztonyi Péter adatai szerint a kivégzettek száma 453 fő volt.⁸

1958-ban – mint tudjuk – még javában működött a megtorló gépezet. Egy 1960-ban záródó – harmadik – statisztikai kimutatás 16 148⁹ elítéltről adott számot¹⁰. 1961-1963 között az állam elleni bűncselekmények miatt azonban további 2 410 főt ítélték el.¹¹ Így legalább 18 558 fő az állam ellen bűncselekményért ítélték száma. Ha hozzá számítjuk az állam elleni cselekményeken túl a politikai jellegű cselekményekért elítéltek számát is, legalább 23 761 elítélésről indokolt szólni.

Tény, hogy ma sem tudjuk pontosan az elítéltek – ezen belül a kivégzettek – számát. Azt azonban megalapozottan állíthatjuk, hogy a megtorlás időszakában állam elleni és politikai jellegű cselekmények címén több mint 20 000 embert ítélték el és a kivégzett áldozatok száma kb. 300–400 volt.

Az 1956-os forradalom megtorlásának történetéhez persze nemcsak a bírósági ítéletek tartoznak. A közbiztonsági őrizet kb. 16–18 000 embert érintett, jórészt azokat sújtotta, akik ellen nem is nyújtottak be vádiratot.

Közkeletű az a vélekedés is, hogy a forradalom büntetőjogi megtorlása a közkegyelmet hirdető 1963. évi 4. törvényerejű rendelettel (tvr.) lezárult. Az 1963-as »kialkudott« közkegyelmet Kádár 1963. március 21-én jelentette be az országgyűlés ülésén. Ez a közkegyelem sem volt azonban teljes körű, noha az 1963 évi 4. tvr. alapján

5 Nezvál Ferenc igazságügyminiszter 1958. április 2-án 243 halálos ítéletről számol be Apró Antalnak - a minisztertanács elnökhelyettesének, azzal hogy 218 kivégzést már végrehajtottak. Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 2. (szerk.: Horváth Ibolya, Solt Pál, Szabó Győző, Zanathy János, Zinner Tibor) Bp.1993 p.784-789.

6 IM Bírósági Főosztály - Törvényelőkészítő Főosztály feljegyzése a Történelmi Tényfeltáró Bizottság (továbbiakban TTB) dokumentációjában. E statisztika szerint az összes elítéltekből 329 fiatalkorú.

7 1956 Kézikönyve I. (főszerkesztő: Hegedűs B. András, munkatársai Beck Tibor, Germuska Pál) Bp.1998.p.306-307.

8 Gosztonyi művében ezt az adatot dr. Radványi Jánostól kapta. Hivatkozik még Hegedűs András közlésére is, aki 800 halálos ítéletet említett, amelynek a felét hajtották végre, s Berecz János adatközlésére, aki 600 halálos ítéletről beszélt, amelyben a köztörvényes elítélések is benne foglaltatnak. Gosztonyi Péter: A magyar Golgota Bp.1993 p.70-71.

9 16 748 a nem állam elleni, de politikai jellegű más elítélésekkel

10 Kahler Joghatal p.96-97.

11 Zinner Tibor: A megtorlás vége - a konszolidáció kezdete? História 1995/9-10. p. 23-25. Politikai bűncselekményekért elítéltek ezekben az években 7013 főt. Uo.

3480 fő szabadult a börtönökből¹² A forradalom elítélt barikádharcosai¹³ – azonban továbbra is börtönben maradtak, s csak a hetvenes években szabadultak. Az 1963-as közkegyelem tehát nem hozta meg a »békés kiegyenlítődést« (Deák), az osztályharc folyt tovább, csak a diktatúra eszköztára változott – némileg.

Tény, hogy akik a forradalomban résztvettek még számos hátrányos jogi és társadalmi megkülönböztetést voltak kénytelenek elszenvedni.

Lassan elközelt a »puha diktatúra« időszaka, ahol az »aki nincs ellenünk velünk van« jelszava feledtetni akarta a kádári diktatúra véres korszakát, és elkezdődött egy új Kádár kép festése (amelyről később a »gondoskodó Kádár-apánk« kacsint össze népével). Erről írta N. Pál József: A hatodik koporsó c. írásában: „Mert a nemzeti önbecsülés szétverésének csak egyik része volt a hatalmi brutalitás... a másik, ami miatt a lakosság ma is oly öntudatlan tétovasággal bizakodik a régi gárda maradékában, már a hatvanas esztendőben elinduló kádári sikersztorinak lett a következménye. Úgy lehet, hogy ezt a társadalmat megfélemlíteni és elfogadható jólét- és szabadságmennyiséggel bódulatba ringatni is sikerült, ahol az önnön jobbik énjére való emlékezés előbb még veszélyesnek, majd idő múltával csupán idegesítően unalmasnak tetszett. 1956 forradalmának emlékezetét Kádárék szétverték, mi pedig hagytuk szép lassan szétzúllni magunkban”¹⁴

N. Pál József e keserű, de igen pontos diagnózisa sajnos minden tekintetben igaz. Mégis voltak olyan magyarok a hatvanas évek közepén, akik valami módon immunisak voltak a kádári politikával szemben, akik nem akarták, hogy feledésbe menjen a forradalom, s ezért – önvészélyt is vállalva – tenni, sőt fegyveresen harcolni is akartak. Persze nem tömeges méretű ellenállásról van szó. Cseh Gerő Bendegúz tárgyyszerű tanulmányban összegezte a forradalom 10. évfordulóján fennálló állambiztonsági helyzetet.¹⁵ Az állambiztonsági ügyben felelősségre vontak száma a 10. évforduló évében 991 fő volt, nagyságrenddel több, mint az előző 1965-os és a következő 1967-es évben.¹⁶

A legsúlyosabb ügycsoportból – a halálbüntetéssel fenyegetett fegyveresen elkövetett összeesküvésből – az állambiztonsági szervek hat ügyben folytattak nyomozást, s emeltek vádat az ügyészségek. A hat esetből egy tekinthető olyannak, amelyhez fegy-

12 Mivel a hatalom ez esetben is törekedett arra, hogy a köztörvényes bűnelkövetőket „összemosza” a forradalom elítélteivel (olyan módon is, hogy köztörvényes bűncselekménynek minősítették az ítéletek olyan cselekményeket, amelyek a forradalom érdekeit szolgálták (pl. lopásnak a harcosoknak történt élelmiszerszállítást), pontosan nem állapítható meg, hogy a szabadultak közül hány fő volt a forradalmár. Számukat valamivel 1000 fő alá becsülik. TTB adattár.

13 Becslések szerint mintegy 600 elítélt maradt a börtönökben, akiknek a harcokban való részvételét emberölésnek (vagy emberölés kísérletének) minősítették.

14 N. Pál József: A hatodik koporsó in: Hítel XI. évf. 1998. 7. p.106.

15 Cseh Gerő Bendegúz: Állambiztonsági helyzetjelentés az 1956-os forradalom tizedik évfordulóján in: Trezor 2. a Történelmi Hivatal évkönyve 2000-2001 Bp.2002.p.279-301.

16 1965-ben 594 főt, 1967-ben 529 főt vontak felelősségre. Id.mű.p.280.

veres akció – vasúti sínek felrobbantása – is kapcsolódott, a többi ügyben a résztvevők csupán programokat és röplapokat készítettek, s a halálos minősítést eredményező fegyveres minősítést¹⁷ egy-egy – esetenként hasznavehetetlen – pisztoly rejtegetése alapozta meg.¹⁸

Mi volt mindennek a jogi háttere?

A Btk. 116.§ (1) bekezdésében meghatározott és (3) bek. c/ pontja szerint, a fegyveresen elkövetett összeesküvés *kezdeményezésének vagy vezetésének* törvényi tényállását az valósította meg, aki a „Magyar Népköztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjének megdöntésére, aláásására vagy gyengítésére irányuló összeesküvést kezdeményez...” Nem szokványos, hogy egy fogalmat a törvény önmagával definiál. (Ti. összeesküvés, ha valaki összeesküszik). Talán ennek az oldására utalt a miniszteri indokolás,¹⁹ amikor utal az 1946. évi VI. tv. 1.§-ában foglalt szervezkedés büntetérére azzal, hogy az ott írt szervezkedést nevezték el összeesküvésnek. Sokkal lényegesebb, erről csak a miniszteri indokolás szól – mit ért a törvényhozó a „fegyveresen elkövetés” főben járó büntetési tétellel is fenyegető minősített esetén. (A fegyveres összeesküvésben résztvevő, vagy azt támogató büntetése 15 évig terjedő szabadságvesztés²⁰). A törvénynek nem minősülő indokolás szövege szerint: „Az összeesküvés társadalomra való veszélyességét jelentős mértékben fokozza, ha fegyverek állnak rendelkezésre. Az összeesküvés fegyveres jellegének mint minősített esetnek a megítélésénél közömbös, hogy a fegyvereket az összeesküvés létrehozását követően szereztek-e be, vagy pedig az összeesküvés tagjai már eredetileg is rendelkeztek fegyverrel.”²¹ A szűkszavú indokolás azzal nem foglalkozik, hogy kell-e vizsgálni a fegyver birtoklásának a célját. A kialakult bírói gyakorlatban sem merült fel semmilyen megszorító feltétel. Más szóval, ha az összeesküvésben résztvevőknek, vagy azt támogatóknak *bármilyen okból* fegyverük volt, a súlyosabb minősítés valósult meg, akár használták a fegyvereket, akár nem.

Akik ellenállók voltak

Miben is állt a forradalom után az ellenállás, miután a társadalom jelentős része elfogadta a kádári konszolidáció feltételeit?

17 Büntető törvénykönyv (Btk.) 1961. évi V. törvény.

18 Hasonló megállapításra jut Cseh Gerő Bendegúz is id. mű. p. 285.

19 A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Bp.1962.(továbbiakban: Indokolás) p.213.

20 Btk.117.§.(1) bek. c/ pont

21 Indokolás. p. 216-217

A Dunántúlon két ilyen csoport is létezett. Egyik ilyen csoport *Vaczkó László* magyar-történelem-orosz szakos tanár és barátai (Ajkcacsinger, Devecser), a másik *Hamusics János* bányász (Padragkút) és barátai voltak. Mindkét csoportra 1966 tavaszán csapott le a politikai rendőrség.

Kik voltak ők, mit akarta, mit tettek és mi lett a sorsuk? Ezekre a kérdéseket keressük a választ a nyomozati és bírósági iratok,²² valamint Vaczkó László önéletrajzi kötete²³ alapján.

A Vaczkó-ügy

előzményei még a forradalom előtti időkre nyúlnak vissza. Ismerkedjünk meg először a későbbi büntetőügy résztvevőivel, akiket a nyomozati iratokban gyanúsítottként, az ügyész és bírósági anyagban vádlottként jelölt meg a hivatali nyelvhasználat.

Vaczkó László (1933) az ügy I. rendű [továbbiakban I. r.] vádlottja középiskolai tanulmányait Budapesten fejezte be és közgazdasági technikumi érettségit szerzett. Repülőtiszt-i iskolára jelentkezett, de »kulák származása miatt« (édesapjának egy kis malma volt) elutasították. Különböző munkahelyeken fizikai munkás volt és letöltötte sorkatonai szolgálatát.

A forradalom alatt Somlóvásárhely községben az Ifjúsági Forradalmi Tanács elnökének választották. A forradalom leverése után rövid időre külföldre távozott, de 10 nap után hazatért. Vaczkó Lászlóra a forradalom eseményei egy életre szóló elkötelezettséget jelentettek, amelyért tenni akart a nehéz években is. A vádirat²⁴ szerint – amely tartalmazza a hét vád alá helyezett rövid életútját – a forradalom [a vádiratban természetesen az »ellenforradalom« megjelölés szerepel] után 1957 márciusától 1959 szeptemberéig az ajkai timföldgyárban villanyhegesztőként dolgozott, majd a devecseri általános iskolában orosz nyelvszakos tanárként tanított. A Pécsi Tanárképző Főiskolán magyar-történelem szakos diplomát szerzett 1964-ben. „Iskolai munkáját megfelelően látta el” – állapította meg a főügyészség. Megtudhatjuk, hogy a Pedagógus Szakszervezet helyi titkára volt, s az MSZMP tagjelöltje. 1966. március 14-én tartóztatták le.

Fazekas János (1926) II. r. vádlott 1950-ben a pápai tanítóképzőben szerzett tanítói oklevelet. Nyomban Somlószőlősön kezdett tanítani, de 1957-ben a forradalomban való részvétel miatt közbiztonsági őrizetbe²⁵ került 5 hónapra. Szabadulása után hosz-

22 Mindkét büntetőügy iratai eredetben a Veszprém Megyei Levéltárban találhatóak.

23 Vaczkó László: Virrasztótűz – egy ellenálló mozgalom története, Kortárs 2001.p.1-189.

24 A Veszprém Megyei Főügyészség B.10030/1966. sz. 1966. július 9. napján kelt vádirata, dr. Péntek Károly megyei főügyész aláírásával (Továbbiakban: Vádirat)

25 Közbiztonsági őrizet (internálás): Az 1953-ban megszüntetett internálást 1956. december 13-tól újból alkalmazták. A többször módosított 1956. évi 31. tvr. 1960. április 1-ig volt hatályban. Ügyészi jóváhagyással a rendőrség 6 hónapra ítélet nélkül bárkit internálhatott, s a hat hónapot meg lehetett hosszabbítani

szan betegeskedett, majd 1958 októberétől könyvelőként dolgozott 1962 augusztusáig, amikor is visszavették az iskolába és politechnikát tanított a felsőtagozatosoknak. „Munkáját felettesei megelégedésére látta el.” 1966. március 14-én letartóztatták.

Burucs Dezső (1930) III. r. vádlott Vaczkó László gyerekkori barátja. A nyolc általános iskolai osztályt végzett Burucs molnár inas volt Vaczkó László apjánál, majd a katonai ideje alatt 1 éves páncélos tiszti tanfolyamot végzett és 1952-ben hadnagyi rangban kapott tiszti beosztást. „1956 végén leszerelt és 1958-ban a tartalékos tiszti állomány felülvizsgálata során az ellenforradalom idején tanúsított magatartása miatt tiszti rendfokozatától megfosztották”.²⁶ Rövid ideig raktáros volt egy kereskedelmi vállalatnál, majd „1963. augusztus 1-től letartóztatásáig a Magyar Néphadsereg 6033. Pf. számú alakulata tárolási osztályának raktárrészleg vezetője. Munkahelyének véleménye szerint feladatát mindig maradéktalanul végrehajtotta....az alakulat egyik legmegbecsültebb polgári dolgozója volt.”²⁷ 1966. március 14-én tartóztatták le.

*Vesztróczy*²⁸ *Antal* (1930) ugyancsak Vaczkó László gyermekkori barátja volt. Nyolc általános iskolai osztályt végzett és szülei gazdaságában dolgozott. Katonaidejét az ÁVH belső karhatalomnál töltötte le, ahonnan leszerelt és előbb segédmunkásként, majd 1954-től traktorosként dolgozott letartóztatásáig, 1966. március 15-ig. Büntető-eljárást többször indított ellene, így izgatás miatt 1959-ben 3000 Ft pénzbüntetésre ítélték.²⁹ „.....traktorosként jó munkát végzett, amelynek elismeréséül többször tüntették ki oklevéllel....»Kiváló kombájnvezető« címet is nyert”.³⁰

Major István (1930) V. r. vádlott 1951-ben közgazdasági érettségit szerzett. Vaczkó László osztálytársa és barátja volt. 1954-től letartóztatásáig – 1966. március 14-ig – a Magyar Optikai Művek dolgozója volt. „Munkáját megbízhatóan, jól elvégezte, de munkahelyén politikailag passzív, zárkózott emberként ismerték”.³¹

Gubics Dezső (1933) VI. r. vádlott a kertészeti technikum 3 évfolyamát végezte el. Szülei gazdaságában dolgozott 1959-ig (ekkor a szülők „beléptek” a termelőszövetkezetbe). Letöltötte katonai szolgálatát, örvezetőként szerelt le, majd a termelőszövetkezetben vállalt munkát Somlószlóson. 1961-től Nagyalányoson a termelőszövetkezetben könyvelő, majd törzsállattenyésztő volt 1966. március 16-i letartóztatásáig.

*Kocsy*³² *József* (1925) VII. r. vádlott kereskedelmi középiskolában érettségizett 1944-ben. Nem sokkal ezután katonai behívót kapott. Hadapród őrmesterként meg

26 Vádirat. p.3

27 Uo.

28 Vesztróczy neve az iratokban Veresztróczy, vagy Veresztróci formában is szerepel

29 Legfelsőbb Bíróság Bf.1336/1959/9. 3000 Ft ebben az időben egy fizikai munkás 2-3 hónapi fizetésének felelet meg.

30 Vádirat p.3-4.

31 Vádirat p.4.

32 Kocsy neve gyakran Kocsi formában is szerepel az iratokban

sebesült, majd Ausztriában hadifogságba esett. 1948 júniusától letartóztatásáig a MÁV Gépjavító Üzemi Vállalatnál Budapesten dolgozott. „...munkáját szorgalmasan, megbízhatóan és odaadással végezte.”³³ Többszörös, elismert véréadó. 1966. március 30-án tartóztatták le.

A vádirat

– jócskán zilált – szerkezetéből elősejlik, miként épült fel az „összeesküvés”, mi motiválta a résztvevőket, s megtudunk mindent a röpcédulákról és a fegyverekről is. Mindez az eljárásjog szerint a vád tárgyát képezte, amiről a bíróságnak ítéletében dönteni kellett. A kiindulópont Vaczkó László az ügy főszereplője, akiből egy akkor divatos fogalmat »a tudatos ellenforradalmár« alkotta meg a vádhatóság. E a koncepció jegyében megtudjuk, hogy „I. r. Vaczkó László az 1956. októberi ellenforradalmi események tevékeny résztvevője volt. Lakóhelyén, Somlóvásárhely községben beválasztották az ún. » Ifjúsági Forradalmi Tanácsba«, amelynek elnöke lett. Az ellenforradalom leverése utánbarátja rábeszélésére 1956 decemberében menyasszonyával Ausztriába szökött. 10 napos kintartózkodás (sic!) után azonban menyasszonya ráhatására visszajöttek Magyarországra. Vaczkó Lászlóban az ellenforradalom eszméi mély benyomást tettek (sic!). Maga előtt ideának tekintette (sic!) az ellenforradalom azon célkitűzéseit, amelyek akkor a Magyar Népköztársaság törvényes államhatalmának megdöntésére irányultak. Így különösen rokonszenvezett a többpártrendszer visszaállítására, hazánkban a Varsói Szerződésből³⁴, a KGST³⁵-ből való kiszakítása gondolatával és az ország »semlegesítése« gondolatával. Mivel Vaczkó László úgy érezte, hogy az ellenforradalom alatt játszott szerepe miatt sérelmek érték és az 1959-ben történt pedagógusi pályára lépése is pillanatnyilag anyagilag kevésbé volt számára előnyös, ezért pár évi politikai passzivitás után újból foglalkoztatni kezdte az 1956-os ellenforradalom eszméi fenntartásának gondolata”³⁶.

Ez a magyar nyelvünket megalázó bekezdés igyekszik sugallni a bíróságnak – s a közvéleménynek, hogy Vaczkó László nem csak megátalkodottan »ellenforradalmár«, de önző, sőt saját döntésekre is képtelen ember. Arra már nem ad magyarázatot a vádhatóság, ugyan mi haszna lehetett, vagy mit várhatott egy falusi pedagógus vádlott,

33 Uo.

34 Varsói Szerződés - 1955. május 14-én Varsóban létrehozott, a Szovjetunió érdekkörébe tartozó államokat átfogó (Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország Német Demokratikus Köztársaság, Románia) katonai blokk. 1991. július 1. napján Prágában szűnt meg.

35 KGST- Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa – Ekonomicseszkov Vzaimopomoscsi. 1949. január 25-én Moszkvában Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország Magyarország, Románia és a Szovjetunió által létrehozott gazdasági szervezet, a szovjet birodalmi gazdaságpolitika megvalósítására. 1991.szeptember 26-án szűnt meg.

36 Vádirat p.4-5.

amikor a »néphatalom szilárd« (Kádár), attól, hogy ápolja 1956 emlékét és eszmeiségét.

Megtudjuk a vádiratból, hogy Vaczkóék Somló helyi pincéjében megünnepelték minden évben a forradalom évfordulóját. „Vesztróczynak az 1959-ben izgatás miatt történt elítéléséről Vaczkó tudomást szerzett és mindezen tények hatására, valamint, hogy gyermekkori barátság fűzte össze őket: Vaczkó 1959-től kezdődően október 23-a alkalmával felhívta Vesztróczyt a Somlón lévő pincéjébe és ott »megünnepelték« az ellenforradalom kitörésének évfordulóját, felidéztek az 1956-os eseményeket³⁷” A vád tárgya ezután Vaczkó Lászlónak az a cselekedete, hogy „1961. október 23-a alkalmából több közeli barátjának és ismerősének borítékban képeslevelezőlapot küldött az ellenforradalom évfordulójára való emlékeztetésül”.³⁸ A vádirat – némi homállyal – úgy sejteti, ekkor vetette fel Vaczkó László Vesztróczynak, hogy „Kellene rölapokat küldeni és azok előállítására és terjesztése céljából jó lenne (sic!) egy baráti társaságot létrehozni. Vesztróczy ezzel az elképzeléssel egyetértett és vállalkozott a társaságban való részvételre.”³⁹

Vaczkó László, V. r. Major Istvánt és III. r. Burucs Dezsőt hívta meg levélben. Megírta mindkettőnek, hogy látogassa meg és eléggé egyértelműen kitért a leveleiben arra, hogy rendkívül fontos politikai megbeszélni valóik lennének⁴⁰. Major csak 1962 nyarán tett eleget Vaczkó meghívásának – így a vádirat – és nem adta beleegyezését az »ellenforradalmi rölapok« terjesztéséhez.⁴¹

Vaczkó időközben megismerkedett az 1962/63 tanévnyitó értekezleten II. r. Fazekas József vádlottal, s mert „tudomást szerzett ellenforradalmi múltjáról....kereste barátságát.....előhozakodott a röpcédulák terjesztésének ötletével is.”⁴² Fazekas a tervet helyeselte. 1962. október 23-át együtt ünnepeltek a Somlón lévő borospincében, „amikor tervbevették (sic!) hozzájuk hasonló ellenséges beállítottságú személyekből társaság létrehozását.”⁴³

1963 nyarán Vaczkó, Fazekas és Vesztróczy egy találkozásuk alkalmával „arra a következtetésre jutottak, hogy a nemzetközi helyzet alakulása miatt rendszerváltozásra is számítani lehet és megállapodtak abban, hogy társaságot alapítanak, amely az ellenforradalom eszméinek ébrentartására röpcédulákat készít és terjeszt.”⁴⁴ Elhatározták »program« készítését is. Felvetődött Burucs Dezső »beszervezése« is, akit „1956-os magatartása miatt szerelték le a katonaságtól”. Vaczkó felvette a kapcsolata-

37 Vádirat 5.

38 Uo.

39 Uo.

40 Vádirat.p.6

41 Uo.

42 Uo

43 Uo.

44 Uo.

tot Burucs Dezsővel, aki 1956-ban tagja volt ezrede Forradalmi Katonai Tanácsának, Burucs csatlakozott a társasághoz.⁴⁵

Az 1963. október 23-án megtartott találkozóra Vaczkó elkészítette a programtervezetet, amelyet Fazekas, Veszteróczy, Burucs és Major elfogadott, s szervezetüket »Ok-tóberi Front«-nak nevezték el. Elhatározták, hogy gyermekjáték guminyomda segítségével készített röpcédulákat küldenek olyan személyeknek, „akik egyébként szemben állnak a szocialista társadalmi renddel”.⁴⁶

1964 januárjában Vaczkó elkészítette az »Alakuló Nyilatkozat« szövegét. E szerint a csoport magát a szervezet »Irányító Bizottságának« tekinti, feladatának tekinti osztagok szervezését, amelyek „5–6 fős sejtekből állnak a bizottság egyes tagjainak irányításával”. Felállítanak egy polgári és egy katonai tagozatot, „hogy az esetleges rendszerváltozás elősegítése érdekében, illetve annak váratlan beköszöntése esetén speciálisan tudják kifejteni a népi demokratikus államrend elleni tevékenységüket.”⁴⁷ A programot a januári összejövetelen elfogadták és konspirációs okból »fedőnévvel« írták alá, majd az okmányt elrejtették.

II. r. Farkas József két ismerősét is megkísérelte bevonni a csoportba, de egyik kísérlete sem vezetett eredményre.

1964 nyarán az „összeesküvők” – Gubiccsal együtt, most már hatan – ismét találkoztak. A találkozón a forradalomról beszélgettek, valamint „újból tárgyaltak a program egyes pontjairól”. A legközelebbi találkozót 1964. október 23-ra tűzték ki. Ekkora Vaczkó megvette az „5 garnitúra guminyomdát” és elkészítette a következő szövegű röplapokat: „Gondolj merészet és nagyot és tedd rá életedet, nincs veszve bár mi sors alatt, ki el nem csüggedett 1964. október 23. O.F. [Októberi Front]”. Vaczkó a devecseri vasútállomáson a mozgópostán 25-16 röplapot feladott.

Október 23-én a véglegesített »Alakuló Nyilatkozat« szövegét – konspirációs okból – »fedőnévvel« írták alá, majd az okmányt „ünnepélyes keretek között” elrejtették.⁴⁸ Ezen az ülésen mindenki tudomására jutott, hogy a csoportnak van fegyvere is. Ez egy 7,62 kaliberű működő képes TT. pisztoly volt, amelyet Vaczkó és Vesztrózy még a forradalom idejéből rejtegetett és amelyhez volt néhány doboz lőszer is. Volt még egy Colt gyártmányú forgópisztoly – a világháború idején került Vaczkóhoz –, de ehhez nem volt lőszer.

A csoport bővítése továbbra is sikertelen maradt. 1965. március 15-re Vaczkó László újabb röplapot készített: „Emlékezzél hazánk elfelejtett nagy nemzeti ünnepén OF”. 1965 nyarán a csoport összejövetelén felmerült, hogy Nagy Imre kivégzéséről is röplap

45 Vádirat p.7.

46 Vádirat p.8.

47 Uo.

48 Vádirat p.11.

készüljön. Vaczkó és Fazekas elkészítették az „Emlékezzék az 1956-os forradalom mártírjaira OF” szövegű röpcédulát, majd később a „Lesz még egyszer ünnep a világon, majd ha megkondul a vész harangja OF” szövegű röplapot.⁴⁹

A következő összejövetel 1956. október 23-án volt.

Az „ellenforradalmi” és „izgató” röplapokra felfigyelt a politikai rendőrség. (Állítólag egy megsérült boríték vezetett nyomra.⁵⁰) A rendőrség látókörébe került Vaczkó László nagybátyja, Kocsy József – ő már 1964. október 23-án is kapott röplapot – akitől a rendőrség együttműködést követelt. Kocsy, noha megígérte, „hogy bármit is megtud a röpcédulák készítőiről, úgy azt tudomásukra fogja hozni [ti a politikai rendőrségnek].....azonban éppen az ellenkező tevékenységbe kezdett,”⁵¹ a rendőrség lépéseiről informálta Vaczkó Lászlót és barátait (1966. február 20). A csoport tervezte újabb röplapok készítésével a rendőrség félrevezetését, erre azonban már nem volt idejük. Valamennyiüket letartóztatták.

A benyújtott vádirat alapján

az első fokú eljárást

a Veszprém Megyei Bíróság folytatta le⁵². A büntetőtanács elnöke dr. Halmai János a megyei bírósági elnöke volt.⁵³ Az első tárgyalást 1966. augusztus 15-én tartotta a bíróság, majd a nyolcadik tárgyalási napon⁵⁴ – 1966. augusztus 31-én – hirdetett ítéletet.

Az ügyben meghozott – 47 oldal terjedelmű – első fokú ítélet⁵⁵ tényállása lényegében azonos az ügyészi vádiratban foglaltakkal (több helyen annak szolgálai átvétele). Mindenben osztotta a bíróság a vád koncepcióját is, amely szerint a vádlottak »tudatos ellenforradalmárok«, akiknek céljuk a »népi demokratikus rendszer megdöntése« volt.⁵⁶

A vádlottak a kihallgatások folyamán – a fegyveres elkövetés kivételével – *beismerésben* voltak. A fegyverek meglétének tényét a nyomozás során nem tagadták, csupán azt vitatták, hogy azoknak szerepük lett volna a cselekmények menetében. A tárgyaláson Burucs Dezső, Major István és Gubics Dezső visszavonták e tekintetben a

49 Vádirat 13-14.

50 Vádirat p.14.

51 Uo.

52 B.529/1966. szám alatt.

53 Az ítélőtanács másik két tagja népi ülnök volt, Timár Károly és Németh István személyében.

54 A tárgyalási napok: 1966. augusztus 15,16,17,18,22,23,25,31.

55 B.529/1966/14. szám. Továbbiakban: it. I

56 Vö.:it.I.p.21-22.

nyomozati vallomásukat és tagadták, hogy tudtak a fegyverekről.⁵⁷ A megyei bíróság nem fogadta el a vallomások megváltoztatását. Így a súlyosabb minősítés „kikerülését” célzó védelmi taktika nem vezetett eredményre.

A bűnösség kimondását követően a bíróság Vaczkó László cselekményét a Btk.116.§(1) bekezdésébe ütköző és a (3) bek. c/ pontja szerint minősülő „fegyveres összeesküvés szervezése” büntetében, Fazekas József, Burucs Dezső, Vesztroczy Antal, Major István, Gubics Dezső vádlottakat „fegyveres összeesküvésben való részvétel” büntetében marasztalta. Utalt a bíróság a törvény miniszteri indokolásában írottakra, mely szerint a fegyveresen történt elkövetés – súlyosabb minősítéshez – nem szükséges a fegyver használata, csupán a „*fegyverek megléte*”.⁵⁸ (Kiemelés az ítéletben K.F.)

Kocsy Józsefet – tagadásával szemben – bűnpártolás miatt mondta ki bűnösnek.

A kiszabott büntetések embertelenül szigorúak, különösen annak fényében, hogy az összeesküvés tényleges veszélye az adott körülmények között csak elméleti volt.

Vaczkó Lászlót 8 év szabadságvesztésre, 6 évi közügyektől eltiltásra és 10 000 Ft vagyonekobzásra, Fazekas Józsefet 5 év szabadságvesztésre, 3 évi közügyektől eltiltásra és 10 000 Ft vagyonekobzásra, Burucs Dezsőt 4 év szabadságvesztésre, 3 évi közügyektől eltiltásra és 2000 Ft vagyonekobzásra, Vesztroczy Antalt 5 év szabadságvesztésre, 3 évi közügyektől eltiltásra és 2000 Ft vagyonekobzásra, Major Istvánt 3 év szabadságvesztésre, 2 évi közügyektől eltiltásra, Gubics Jenőt 2 év szabadságvesztésre, 1 évi közügyektől eltiltásra, végül Kocsy Józsefet 7 hónapi szabadságvesztésre ítélte az első fokú bíróság.

A megyei főügyészség valamennyi vádlott *terhére* jelentett be fellebbezést, míg az I-VI. r. vádlottak védői a fegyveres elkövetés minősítése miatt és enyhítésért fellebbeztek. Sérelmezték a bizonyítási indítványok elutasítását is, amely arra irányult, hogy a vádlottak 1956-ban „pozitív magatartást” tanúsítottak.

Így került sor a

másodfokú eljárásra

a Legfelsőbb Bíróság előtt 1967. január 9-én.⁵⁹ A másodfokú tanács elnöke az '56-os megtorlás egyik hírhedt tanácselnöke dr. Radó Zoltán volt, a tanács előadó bírója Bné dr.Tóth Matild, a szavazó bíró dr. Schirilla Iván.

57 It.l.p.33.

58 It.l.p.38

59 A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Bf.II.1320/1966. sz. ügy.

A másodfokú ítélet⁶⁰ apróbb módosításoktól⁶¹ és a cselekmény pontos jogi elnevezésén⁶² túl nem nyúlt az első fokú ítélethez.

Rámutatott az ítélet, hogy nincs helye további bizonyításnak, „mert értékelhető pozitív magatartás vádlottak javára nem mutatkozott”.⁶³

A súlyosításra irányuló fellebbezést a bíróság nem tartotta alaposnak, mert „nem lehet attól eltekinteni, hogy tevékenységük eredménye nem volt jelentős”.⁶⁴

Nem látott lehetőséget a Legfelsőbb Bíróság az enyhítésre sem. Úgy értékelte, hogy a „vádlottak *minden különösebb ok nélkül* – hiszen egyéni életkörülményeik valamennyiüknek megfelelő volt, dolgozhattak, megfelelő keresettel, jövedelemmel rendelkeztek, tanulhattak – támadt az állam ellen és olyan veszélyes programért való harcra kötelezték el magukat, amely népünk saját szomorú tapasztalata alapján már súlyos veszteségeket okozott”.⁶⁵ (Kiemelés tőlem K. F.)

Más szóval az elítéltek azért kerültek hosszú évekre börtönbe, mert nem fogadták el a kádári rend kompromisszumát, hogy ti. éld az életedet élhető feltételek mellett, de ne avatkozz soha sem a hatalom dolgába. Nem is érti a legmagasabb bírói fórum, mi oka lehetett ezeknek az embereknek arra, hogy nem fogadják el ezeket a felkínált lehetőségeket. Az, hogy az embernek joga és igénye lehet olyan dolgokra, mint nemzeti függetlenség, emberi és politikai jogok, legtávolabbról sem sejlik fel a bírák gondolkodásában.

Mi volt az a „veszélyes program”, amely mellett Vaczkó László és barátai elkötelezték magukat, s amelyért ilyen súlyos büntetésben részesültek, annak ellenére, hogy „tevékenységük eredménye nem volt jelentős”?

A program

fennmaradt a büntető iratok között „Az Októberi Front célja” címen. E szerint „Maximális cél: Egy új Magyarország, amely igazán szabad, független és semleges, amely demokratikus alapokon berendezett, és az állam minden irányú cselekedetét az igazi értelemben vett szocialista-humanista eszmék hatják át és irányítják. Minimális cél: I. A fenti célért harcbaszállni kívánczó erőket felkutatni, megszervezni és megfelelő szinten összefogni és irányítani. II. Az adott körülményektől függően minden eszközzel támogatni minden olyan mozgalmat, törekvést, harcot, amely népünk

60 Bf.II.1320/1966/38. sz. továbbiakban Ít. II.

61 Vaczkó László vagyonelkobzását 8000, Fazekas József vagyonelkobzását 5000 Ft-ra mérsékelte.

62 Vaczkó László esetében fegyveres összeesküvés kezdeményezésének és vezetésének nevezte meg, Kocsy József cselekményét összeesküvés feljelentése elmulasztásának minősítette.

63 Ít.II.p.7

64 Ít.II.p.10

65 Uo.

igazi szabadságának kivívásáért indult”.⁶⁶ Az irat folytatása – a „Végrehajtási program” című rész – így fogalmaz: „A várt történelmi pillanat két részre osztja a tevékenységi feladatokat: 1. A felkészülés időszakára 2. a végrehajtás időszakára”, majd szól a polgári és katonai tevékenység létéről, a szervezetek létrehozásáról a „legkonspiratív módszerekkel történő kiépítése és bővítése” területén. Tartalmazza végül az esküt.

Figyelmet érdemel még – mert a csoport tagjainak felfogásán túl érzelmi világukba is bepillantást enged – a program praeambulumaának tekinthető néhány szakasz. Így „Az utóbbi két évtizedben hazánk történelmében különböző politikai irányzatokat képviselő társadalmi rétegek próbáltak irányítani. A végzetes küzdelemben egy külföldi fegyverektől támogatott kisebbségnek sikerült megszerezni a hatalmat. Az ezt követő kor sok bűnös és féktelen, az emberiség, a szabadság, a demokrácia ellen elkövetett tettei érlelték meg az 1956. október 23-án kirobbant forradalmat.”

A következő rész – mintegy vitakozva a hivatalos ideológiával – kijelenti: „Az 1956-os Magyar Októberi Forradalom nem ellenforradalom volt....A restaurációra való törekvés hazánkban halálraítélt volt, s az ma is.....Mérföldkő volt népünk számára is [ti. a forradalom], amely azóta szabadabb légkörben, s viszonylag jobb körülmények között él. Ilyen vonatkozásban nem volt hiábavaló a véres áldozat.... A cél még távol, a harcnak folyni kell tovább....szervezetünknek is célja az októberi gondolatok tüzének ápolása, s a kellő időben a kellő módszerrel folytatandó harc felvétele, továbbvitele a győzelemig.....Zászlónk még az illegalitás sötétjében lobog. A magyar október dicső példája mutatja a nagy célt, buzdít a harcra az új Magyarországiért”.

A Vaczkó-ügyből leszűrhető tanulságokat

keresve látnunk kell, hogy 10 évvel a forradalom után csak igen kis számban és elszigetelten léteztek olyan emberek, akik megkísérelték, hogy egymás között kapcsolatot építsenek ki, s ápolják a forradalom emlékét, mert úgy ítélték meg, hogy a forradalom nemzeti függetlenségre és a polgári szabadságjogok korlátlan gyakorlására vonatkozó követelése hiányoznak az életükből (s úgy vélték polgártársaik életéből is).

Sokat mondó, hogy a kis csoport nem tudott szervezetileg továbblépni, környezetük visszautasította a forradalom emlékének ápolását. Nem vállalta senki az ezzel járó kockázatot. Naiv, romantikus (esetenként suta) lépéseik – amely mögött megkérdőjelezhetetlenül tiszta érzések álltak – a hatalom oldaláról brutális megtorlást váltottak ki. Ezzel a hatalom félreérthetetlenül megüzente – az egykori sajtó bő teret engedett az ügy ismertetésének – kíméletlenül lesújt mindenkire, aki nem fogadja el a »kádári kompromisszumot«.

66 Melléklet a büntető iratoknál.

A Hamusics-ügy

A dunántúli ellenállás legnagyobb büntetőügye nagy riadalmat keltett az állambiztonság berkeiben.

A Veszprém Megyei Főügyészség 1966. július 30-én kelt vádiratában⁶⁷ kilenc ember nyújtott be vádat a Veszprém Megyei Bírósághoz⁶⁸

Kik voltak a

vádlottak?

Hamusics János (1936) I. r. vádlott padragkúti lakos, robbantó vájár. A nagy családban nevelkedett (10 testvére volt) Hamusics János öt osztály végzett, majd munkába állt és különböző munkahelyeken végzett nehéz fizikai munkát. 1955-ben került a padragi szénbányákhoz. „Hamusics János az ellenforradalom idején önként jelentkezett Halimbán az egyik fegyveres ellenforradalmi alakulatba, amelynek tagjaként fegyveresen tevékenykedett. Ellenforradalmi tevékenységéért felelősségre vonásban nem részesült”⁶⁹ - írja a vádirat, az üzemi őrségben szolgálatot teljesítő Hamusicsról. „Egyébként terhelte a munkahelyén jó munkaerőnek tartották, a munkája kifogás alá nem esett. Kezdetben csillésként, később pedig vájárként dolgozott, majd 1959-ben robbantó mesteri vizsgát megszerezve”⁷⁰ (sic!) Hamusics János a bányában szakszervezeti bizalmi volt. A két gyermekes bányász élettársa két gyermekének eltartásáról is gondoskodott. Kölcsönrel terhelte családi ház tulajdonával rendelkezett. 1966. április 28-án tartóztatták le.

Balázs Sándor (1937) II. r. vádlott – ugyancsak vájár – igen szegény családból származott. Korán árvaságra jutott. 15 éves korától dolgozott. 1961-ben került a padragi bányába vájárnak. 1964-ben robbantómesteri vizsgát tett. 1964. novembertől súlyos betegséggel táppénzes állományba került. Az egy gyermekes, bányásznak egy családi ház vagyona volt, amelyet bankkölcsön terhelte. 1966. április 28-án tartóztatták le.

Papp Pál (1928) III. r. vádlott gyermekkorra ugyancsak nyomasztó volt. A menhelyről kikerült árva gyermek igen korán dolgozni volt kénytelen. Csillés volt hosszú ideig a padragi bányában, majd az építőiparban segédmunkás. Nőtlen, gyermektelen. ¼ illetőségű házrész tulajdonnal rendelkezett. 1966. április 28-án tartóztatták le.

Búzás István (1920) IV. r. vádlott 1935-től folyamatosan dolgozik, 1938-tól bányász (!). 1945-től a Szociáldemokrata Párt tagja (automatikusan került így 1948-ban az MDP-

67 B.10034/1966 szám. Dr. Péntek Károly megyei főügyész aláírásával 18 oldal terejedelemben.

68 A vádiratot 1966. augusztus 3-án iktatta a bíróság B.584/1966. szám alatt.

69 Vádirat.p.3.

70 Uo.

be). „1944. októbertől 1945. március végéig mint táborigazgató teljesített szolgálatot a szovjet csapatok elleni harcban. Az 1956-os ellenforradalom idején aktív résztvevője volt munkahelyén a különféle ellenforradalmi cselekményeknek. Így részt vett a bányászszakszervezet iratainak elégetésében, része volt az üzemőrség lefegyverzésében,....delegáltak abba a küldöttségbe, amely a győri ellenforradalmi kormánnyal (sic!) tárgyalta.”⁷¹

Búzás 1966. januárig frontmester volt, amikor is „bár a munkához való viszonya kifogás alá nem esett”, alacsonyabb munkakörbe helyezték.

Búzás István családi házzal – és ami akkor elég ritka – egy Trabant személygépkocsival rendelkezett. 1966. május 26. napján tartóztatták le.

Molnár János (1928) V. r. vádlott v. r. vádlott v. r. vádlott, 2 kiskorú gyermeke volt, elvált. 1943 óta (!) bányász. „Munkájával kapcsolatban kifogás nem merült fel, azt pontosan, jól végezte, de az üzem vezetésége az egyes munkatársaihoz való viszonyát nem tartotta megfelelőnek és ezért fűrészmesteri beosztásából alacsonyabb beosztásba helyezték”.⁷² Molnárnak egy családi ház vagyona volt, amelyet bankkölcsön terhelt. 1966. április 28. napján tartóztatták le.

Illés József (1936) VI. r. vádlott csillás, 5 kiskorú gyermek apja. Szegény családban nőtt fel, apját nem ismerte. 1950 óta bányász, kifogástalan munkaerő. Vagyontalan. 1966. április 28-án tartóztatták le.

Hamusics László (1944) VII. r. vádlott – Hamusics János testvére – két gyermekes segédmunkás egy fűrészüzemben, vagyontalan. Szabadlábban védekezett.

Kiss Lajos (1922) VIII. r. vádlott bányász. Két kiskorú gyermek apja. Egy családi ház vagyona van. „1956-ban lakóhelyén Nyirádon tevékeny résztvevője volt az ellenforradalmi eseményeknek. Ellenforradalmi cselekményeiért büntetőjogilag felelősségre vonva nem lett”.⁷³ Szabadlábban védekezett.

Lengyel József (1902) IX. r. vádlott egyéni gazdálkodó 800 négyszögöl szántó és 1200 négyszögöl szőlő birtokán. Gyermekei nagykorúak. „1951-ig földjeinek állami tulajdonba vételéig 41 kh.[katasztrális holdon] földön gazdálkodott....Az állam iránti kötelezettségeit teljesíti”.⁷⁴ Szabadlábban védekezett.

A vád tárgyává tett cselekmény

lényege szerint Hamusics Jánosnak „szinte gyermekkorától óta szenvedélye a fegyverek és a különböző robbanószerkezetek gyűjtése és az azokkal való foglalkozás.”⁷⁵ 1964

71 Vádirat p.4.

72 Uo.

73 Uo.

74 Vádirat,p.5.

75 Uo.

és 1965 években 5 db házilag készült pisztolyt készített, amelyek alkalmasak voltak 6 mm-es kispuska lőszer kilövésére. A fegyverek elkészítésébe Hamusics János bevonta Balázs Sándor II. r. vádlottat. Lőszert Molnár János V. r. vádlott szerzett a pisztolyokhoz. (A lőszerért Molnár kapott egy házilag készült pisztolyt Hamusicstól). „A fegyverkészítés közben I. és II. r. terheltek kicserélték politikai kérdésekkel kapcsolatos véleményüket. Hamusics, aki már az ellenforradalmat megelőzően (de azóta különösen!) rendszeresen hallgatója a Magyar Népköztársaság szocialista államrendjével szemben meglehetősen gyakran ellenségesen nyilatkozó külföldi rádióknak és elsősorban a Szabad Európa rádió adásainak, azok hallgatásában bevonta Balázs Sándort....Az uszító tartalmú ellenséges propaganda a terhelteknél kedvező talajra talált, mert hatására arra a közös véleményre jutottak, hogy Magyarországon rendszerváltozás fog bekövetkezni, annak révén, hogy újabb háború fog kitörni, amelyben a szocialista országok szenvednek vereséget, vagy pedig megismétlődik az 1956-os ellenforradalom.”⁷⁶ A vádirat ezután kiemeli, hogy „Hamusics János egyetértett Balázs rendszerellenes kijelentéseivel és a *munkahelyén élvezett anyagi és erkölcsi megbecsülés ellenére* hozzá hasonlóan nyilatkozott”⁷⁷. (Kiemelés tőlem K.F.)

„1965 nyarán és ősz elején már arról tárgyaltak, hogy egy rendszerváltozás esetére, illetve annak elősegítése érdekében nekik is tenni kell valamit, fel kell készülniük és mindenek előtt fegyverre, lőszerre, robbanóanyagra és emberekre van szükségük.”⁷⁸ Ezért szereztek – jelentős mennyiségű – 4 és fél kg paxitot és 60–80 elektromos gyutacsot. Ezek segítségével vascsövekből és konzerves dobozokból gránátokat készítettek.

1965 novemberében Balázs és Hamusics arról beszéltek, hogy fel kellene robbantani a budapesti Lenin szobrot, a szabadság szobrot, valamint a szombathelyi Lenin szobrot.

1965 novemberében felkeresték Papp Pál III. r. vádlottat és beszéltek terveikről. „Papp az elhangzottakkal egyetértett”, majd közölte, csatlakozik a csoporthoz. Papp a munkahelyén készített a csoport számára 18 db gránát készítésre alkalmas vascsövet. A csoport bővítése során beszervezték Molnár János V. r., majd Búzás István IV. r. vádlottat. „Búzás felajánlotta az összeesküvés részére az 1956-os ellenforradalom idején szerzett és ezután kézigránátokkal együtt elrejtett német katonai géppisztolyát”⁷⁹

Illés József VI. r. vádlott (Hamusics élettársának sógora) beszerzésére 1956 decemberében gondolt az I. r. vádlott, aki belépett a „csoportba”. Ígéretet tett fegyverek és lőszer, valamint nikotin beszerzésére. Utóbbit egy esetleges – állatok elleni – szabotázs akcióhoz akarták felhasználni.⁸⁰ A csoport tagjai karácsony táján a csékuti

76 Vádirat p.6.

77 Uo.

78 Uo.

79 Vádirat p.7.

80 Vádirat p.8.

kocsmában találkoztak, ahol Molnár János V. r. és Papp Pál III. r. vádlottat bemutatták egymásnak (kiderült régi ismerősök). A találkozó után Balázs javaslatára Kiss Lajos VIII. r. vádlottat is felvették a csoportba „...mert 1956-ban ő is ellenforradalmár volt, »beleváló ember« s mivel Nyirádon bányász, hátha tudna szerezni a tervezett robbantáshoz erősebb robbanó anyagot, dinamitot...”⁸¹

„Elmondták neki [ti. Kiss Lajosnak K.F.]...még további fegyverekre és dinamitra lenne szükségük rendszer ellenes tevékenységükhöz. A robbanó anyaggal Budapesten és Szombathelyen akarják a Lenin szobrot felrobbantani, ha azokat alkalmasnak találják, de ha ezek a robbantások a rendszerváltozáshoz nem lesznek eléggé hatásosak, akkor Székesfehérváron felrobbantják a vasutat és gyűjtogatni fognak a tsz.-ekben⁸² is. Kiss Lajos helyeslően fogadta az elhangzottakat...”⁸³ Végül Kiss nem szerzett sem fegyvert, sem dinamitot, de a szervezkedést nem jelentette fel.

Hamusics János és Balázs Sándor 1966. január elején felkereste Lengyel József IX. r. vádlottat is közölték Lengyellel, hogy „jónéhányan (sic!) rendszerváltozásra válnak és fegyverre lenne szükségük.”⁸⁴ Lengyel nem tudott fegyvert szerezni, de Hamusicsékát nem jelentette fel.

1966. január közepén Balázs Sándor Szombathelyen tartózkodott, megszemlélte a Lenin szobrot és megállapította, hogy nem alkalmas a helyzet a robbantásra. Ezután Hamusics és Balázs Budapestre utazott. Itt megszemléltek a Dózsa György úti Lenin szobrot és a szovjet hősi emlékművet, de úgy ítélték meg, hogy a robbantás feltűnés nélkül nem hajtható végre. Erről tájékoztatták társaikat is.

1966. február közepén Hamusics János megnézte a badacsonytomaji munkásörtség fegyverraktárát, lehetne-e onnan fegyvereket szerezni betörés útján.⁸⁵ Ezt az ötletet azonban Hamusics János nem tartotta megvalósíthatónak.

Február második felében Hamusics János tájékoztatta csoportjuk tevékenységéről öccsét, Hamusics László VII. r. vádlottat, aki csatlakozott a csoporthoz. Egy elhagyott helyen az ún. Gyürehegyen együtt lőttek célba és kipróbálták a házilag készített gránátok hatását is. 1966. február végén Molnár Jánost és Illés Józsefet kirekesztették a csoport további tevékenységéből.

Február végén felmerült a gondolat, hogy vasútvonal robbantással kellene fellépni a rendszer ellen. Hamusics János március közepén értesült a devecseri letartóztatásokról – Vaczkó László és társainak letartóztatásáról – s ez felgyorsította az eseményeket. „Hamusics és Balázs – az utóbbi javaslatára – úgy döntöttek, hogy a vasútrobbantást most kell végrehajtaniuk, mert ezáltal a devecseri csoportra terhelnék a gyanút, másrészt

81 Vádirat p.9.

82 Tsz. – mezőgazdasági termelőszövetkezet

83 Vádirat p.9

84 Uo

85 Vádirat p.11.

pedig a hatóságok előtt demonstrálnák, hogy a letartóztatások ellenére tevékenykednek a rendszer ellenes erők”. (Kiemelés tőlem. K. F.)⁸⁶ Nem érdemes most a vádirat ellentmondásán elidőzni, hogy ti. a letartóztatott devecseriek miként robbanthatnak vasutat? – de tény, hogy a Hamusics csoport ilyen módon akart „segíteni” Vaczkóékon.

Balázs és Hamusics megállapodtak, hogy Tósok és Devecser között 1966. március 27-én felrobbantják a vasúti síneket. Hamusics március 25-én Balázs lakásán 1,5 kg paxit felhasználásával robbanószerkezetet készített, rúdelemek és egy ébresztőóra, valamint elektromos gyutacsok beépítésével. Hamusics János és Balázs Sándor 27-én délután mindketten az ajkai vasútállomásra utaztak, majd innen kb. másfél km gyaloglás után a sínek alatt elhelyezték a robbanószerkezetet, amelyet Hamusics március 28-án hajnali 4 órára élesztett. Ezután mindketten visszamentek Ajkára, majd lakásukra távoztak. „A robbanás 1966. március 28-án hajnali 4 órakor bekövetkezett, amelynek hatására a vasúti pályatest külső sínzála 80 cm-es szakaszon kiszakadt. Ennek következtében az Ajka felé haladó 1868/b számú tehervonat továbbító mozdony 4 óra 35 perckor kisiklott...”⁸⁷

1966. március 30-án Hamusics János Búzás Istvánnak elbeszélte a történeteket és felvetette más objektumok – távvezeték, transzformátorok, zalai olajvezeték – felrobbantásának tervét is. Április elején Papp Pált is tájékoztatták és felhívták, derítse fel az ajkai erőmű transzformátorainak robbantási lehetőségét.

Ezt a tényállást – amelyet a vádlottak lényegében beismertek – tette vád tárgyává az ügyész az alábbi jogi minősítéssel. Vádolta:

I. r. Hamusics Jánost és II. r. Balázs Sándort fegyveres összeesküvés kezdeményezése és vezetése büntetével, amellyel összefüggésben rombolást követtek el.⁸⁸

III. r. Papp Pál, IV. r. Búzás István, V. r. Molnár János, VI. r. Illés József, VII. r. Hamusics László vádlottakat fegyveres összeesküvésben való részvétel büntetével.⁸⁹

VIII. r. Kiss Lajos és IX. r. Lengyel József vádlottakat összeesküvés feljelentésének elmulasztása büntetével.⁹⁰

Az első fokú bírósági tárgyalás

a Veszprém Megyei Bíróságon folyt 9 tárgyalási napon keresztül.⁹¹ Az ítélőtanács elnöke dr. Marczy Pál a magyar bíróság elnökhelyettese mellett két ülnök – Tamás

86 Vádirat.p.12.

87 Vádirat p.13.

88 Btk.116.§ (1) bek., (3) bek. a/ és c/. pont. A büntetési tétel 10 évtől 15 évig terjedő szabadságvesztés vagy halál.

89 Btk.117.§ (1) bek. és (2) bek. c/ pont. A büntetési tétel 5 évtől 15 évig terjedő szabadságvesztés.

90 Btk.132.§ (1) bek. b/ pont. A büntetési tétel 3 évig terjedő szabadságvesztés

91 A tárgyalási napok: 1966. szeptember 26,28,29,30, október 3,4,5,7,13. B.584/1966/7. számú jegyzőkönyv, amelyet fogalmazó (Dr. Magyar Gyuláné) készített. A jegyzőkönyv terjedelme 214 oldal. Továbbiakban: Jkv.

József és Molnár László – járt el. A vádat a megyei főügyész – dr. Péntek Károly – képviselte.

A vádlottak többségének nem volt meghatalmazott védője, az ő védelmüket kirendelt védők látták el.⁹²

Ezúttal – területi okok miatt – eltekintünk a tárgyalás részletes ismertetésétől, a védelem stratégiájának – igen szűk korlátok közötti – elemzésétől. Ami a védelmet illeti: a vádlottak lényegében beismerték a vádat, így a védelmi stratégia csupán a legenyhébb büntetés elérését célozhatta meg.

A vád képviselője a végindítványban Hamusics János és Balázs Sándor vádlottakra halálbüntetés kiszabását, Papp Pálra, Búzás Istvánra a büntetési tétel felső határát megközelítő, Molnár János, Illés József és Hamusics László esetében a büntetési tétel középet megközelítő, Kiss Lajos és Lengyel József vádlottak esetében a minősítésük szerinti büntetés felső határát közelítő szabadságvesztések – és mellékbüntetések – kiszabására tett indítványt⁹³

A Hamusics János védelmében eljáró dr. Nemeskéri Ernő védő a halálbüntetés mellőzését és szabadságvesztés kiszabását kérte.⁹⁴

Balázs Sándor védője, dr. Énekes Zoltán enyhébb minősítést (összeesküvésben való részvételt) és „enyhébb szabadságvesztés büntetés” kiszabását terjesztette elő.⁹⁵

Papp Pál és Molnár János védője – dr. Udvari Pál – a III. r. vádlott esetében feljelentési kötelezettség megállapítását kérte, míg Molnár János felmentését indítványozta, mert álláspontja szerint Molnár János nem követett el bűncselekményt.⁹⁶

Búzás István védője dr. Sípos Miklós védencével szemben enyhe büntetést kért.⁹⁷

Illés József és Hamusics László védője, dr. Meződi Béla, Illés esetében enyhe büntetést kért, míg Hamusics János esetében felmentést, bűncselekmény hiányában.⁹⁸

Kiss Lajos és Lengyel József védője – dr. Szabó Gyula – Kiss esetében felfüggesztett szabadságvesztés kiszabására, Lengyel esetében elsődlegesen felmentésére, másodlagosan enyhe büntetés kiszabására tett indítványt.⁹⁹

Az utolsó szó jogán valamennyi vádlott megbánását, vagy sajnálkozását hangoztatta, mert „belekeveredett” az ügybe.¹⁰⁰

92 Molnár János V. r., Hamusics László VII. r., és Kiss János VIII. r. vádlottak volt meghatalmazott védője.

93 Jkv.p.205

94 Jkv.p.206.

95 Uo.

96 Uo.

97 Uo.

98 Uo.

99 Jkv.p.207.

100 Jkv.207-209.

Az első fokú ítélet ¹⁰¹

a halálos minősítést I. r. Hamusics János és II. r. Balázs Sándor terhére állapította meg. Hamusics Jánost halálra, Balázs Sándort 14 év szabadságvesztésre ítélte a bíróság. Papp Pál II. r., Búzás István IV. r., Molnár János V. r., Illés József VI. r., Hamusics László VII. r. vádlottaknál a minősítés fegyveres összeesküvésben való részvétel. Papp Pál és Búzás István 8-8 évi, Molnár János és Illés József 6-6 évi, Hamusics László 5 évi szabadságvesztést kapott főbüntetésül. Kiss Lajos VIII. r. és Lengyel József IX. r. vádlottak esetében a feljelentési kötelezettség elmulasztása az ítéleti minősítés. Mindketten 1-1 évi szabadságvesztést kaptak főbüntetésül. ¹⁰²

Az első fokú bíróság a *tényállást* lényegileg a vádiratban foglaltak szerint állapította meg. ¹⁰³ A vádlottak – V. r. Molnár János kivételével – beismerésben voltak, s így Molnár tagadása sem jelentett nehézséget a tényállás megállapítása során.

A büntetés kiszabásánál a bíróság abból indult ki, hogy „A terheltek által elkövetett büntett rendkívül nagy társadalomra veszélyességgel bír. Különösen kiemelkedik ebből Hamusics János és Balázs Sándor vádlottak tevékenysége.” ¹⁰⁴

„A halálbüntetés kiszabását indokoltta tette még az a körülmény is, hogy a vádlott [ti. Hamusics János K.F.] a tárgyaláson történt kihallgatása befejeztével is még azt állította, hogy még mindig hisz abban, hogy helyesen cselekedett, csupán az utolsó szó jogán némi kényszeredettséggel nyilatkozott akként, hogy megbánta cselekményét. A megbánása azonban nem volt őszinte, vádlott egy makacs természetű egyén, aki saját elképzelései mellett végsőkig kitart.” ¹⁰⁵

Balázs Sándor esetében a bíróság nem látott olyan elszántságot, s ezáltal úgy ítélte meg, hogy bár a cselekmény „tárgyi társadalomra veszélyességi foka azonos Hamusics János I. r. vádlott cselekményének tárgyi súlyával, az alanyi oldalon mutatkozó bűnösségi foka azonban már enyhébb.” ¹⁰⁶

A nem jogerős halálbüntetés kihirdetése után az ítélőtanács *javaslatban* foglalt állást a jogerőre emelkedés esetén lefolytatandó kegyelmi eljárásról. Marczy Pál és ülnökei a *kegyelmi kérelem teljesítését javasolták*. ¹⁰⁷ A javaslat úgy foglalt állást, hogy az „általános visszatartó hatás érdekében a halálbüntetés kiszabása szükséges és indokolt volt. A halálbüntetés kiszabása megtette hatását, mert azóta (a fertőzött gócpontban az ajkai szénmedencében) ellenséges megnyilvánulásokat nem tapasztalni. Így tehát

101 B.584/1966. kihirdetve 1966. október 13. Terjedelme: 81 oldal.

102 Valamennyi vádlottat mellékbüntetésül különböző időtartamra eltiltották a közügyektől, többet különböző értékű vagyonekobzásra is ítélték.

103 I. fokú ítélet p.15- 47.

104 Uo.p.70.

105 Uo.p.71-72.

106 Uo.p.73.

107 B.584/1966/7/. irat eredeti aláírásokkal.

a büntetés kettős célja közül az egyik, az általános visszatartó hatás már elérte célját. Ezért a büntetőtanács véleménye szerint a halálbüntetésnek kegyelemből szabadságvesztésre történő átváltoztatását javasolja.”

Az ügyész az ítélet kihirdetése után 3 nap gondolkodási időt kért, majd Balázs Sándor, Papp Pál, Búzás István, Molnár János, Illés József, Kiss Lajos és Lengyel József terhére jelentett be fellebbezési óvást.

Hamusics János, Balázs Sándor, Papp Pál, Búzás István, Molnár János, Illés József, Hamusics László, Kiss János, és Lengyel József, valamint védőik részben téves minősítés miatt és enyhítés végett fellebbeztek. Felmentést csak Hamusics László és védője kért. A Legfelsőbb Bíróság

a másodfokú tárgyalásra

1966. december 29. és 30. napjára tűzött határnapot. Az ítélettanács tagjai: Dr. Vágó Tibor tanácselnök, dr. Simándi György előadó bíró és dr. Király Gyula bíró.

A jogerős másodfokú ítélet¹⁰⁸ egyes vádlottak esetében a minősítést pontosította. Hamusics János és Balázs Sándor vádlottak esetében fegyveres összeesküvés kezdeményezésének, vezetésének és ezzel összefüggésben – Balázs Sándor II. r. vádlott esetében bűnsegédi minőségben – közveszélyt előidéző módon elkövetett rombolásnak¹⁰⁹, Búzás István IV. r. vádlott cselekményét fegyveres összeesküvés támogatásának, Hamusics László VIII. r. és Kiss Lajos VIII.r. vádlott cselekményét fegyveres összeesküvés támogatására irányuló előkészületnek minősítette.

Sajátos az az okfejtés, ahogy a „közveszélyt előidéző módon minősítést” a Legfelsőbb Bíróság indokolta. A sín felrobbantásával tömegkatasztrófa *lehetősége* nyílt meg, mert – *ha* nem késik a tehervonat – egy munkásvonat haladt volna át a szóban forgó pályaszakaszon 70 km/óra sebességgel. Más szóval a legfelsőbb bírói fórum – megszegve az alapelvet, hogy *bizonytalan tény nem lehet a vádlottak terhére értékelni* (in dubio pro reo elve), a vádlottak terhére állapított meg egy újabb halálos minősítésű bűncselekményt merő feltételezés alapján. Búzás István esetében *a résztvevő* helyett a *támogató* megállapítását¹¹⁰ látta indokoltnak a bíróság – Hamusics László és Kiss Lajos esetében pedig az *előkészületet*¹¹¹ állapította meg.

A büntetések indokolásánál – Hamusics János esetében – a Legfelsőbb Bíróság érdeemben nem tett semmit hozzá az első fokú ítélethez, csupán „kiemelendőnek tartja az

108 Bf.V.1385/1966/17. Az ítélet 19 oldal terjedelmű. Továbbiakban: II. fokú ít.

109 A rombolás itt a Btk.125.§ (1) bek. és (2) bek. b/ pontja szerint minősül, amely önmagában is halállal – vagy 10-15 évig terjedő szabadságvesztéssel - büntethető cselekmény

110 Vö.Btk.117.§ (1) és (2) bek. c/ pont.

111 Btk.11.§ (1) bek.

általános megelőzést... Ilyen jellegű bűncselekmények elkövetőivel szemben a büntetés célja – különös figyelemmel az előtérbe lépett általános megelőzésre – a törvény legszigorúbb, kivételként alkalmazható büntetésével, a halálbüntetéssel érhető el.”¹¹² A védelmi érvelésre – hogy ti. Hamusics Jánosnak igen nehéz gyermekkorra volt és hogy a munkásosztály tagja – a Legfelsőbb Bíróság kifejtette: 30 éven túli, családos és rendezett anyagiak között élő személy esetében a gyermekkorra nem lehet hivatkozni. Rámutatott továbbá: „...nem lehet enyhítő körülményként értékelni a vádlott osztályhelyzetét sem. Ha ugyanis az elkövetők nem politikai tájékozatlanságból, vagy megfélemlítés hatására követték el a cselekményeiket, hanem tudatos, ellenséges érzülettel vezérelve támadtak a dolgozó nép államára, s törvényes rendje ellen, akkor nem lehet enyhítő az, hogy származásukra nézve ahhoz az osztályhoz tartoznak, amelynek az érdekei ellen fordultak, vagyis amely osztály hatalmának megdöntése végett tevékenykedtek.”¹¹³

A Legfelsőbb Bíróság Balázs Sándor főbüntetését 11 évre, Búzás Sándor főbüntetését 7 évre, Hamusics László és Kiss Lajos szabadságvesztés büntetését 1-1 évre Molnár Lajos és Illés József szabadságvesztését 4-4 évre enyhítette. Enyhített továbbá a mellékbüntetésekben – vagyonelkobzás és közügyektől eltiltás – is. A többi vádlott esetében az első fokú ítéletet helybenhagyta.

A Legfelsőbb Bíróság eljárt tanácsa az ítélet jogerőre emelkedése után véleményezte a kegyelmi kérvényt. A legfőbb ügyész képviselője¹¹⁴ nem ajánlotta kegyelemre Hamusics Jánost, mert „az állami és társadalmi rend konok ellensége, megjavítására nincs remény.”¹¹⁵

Az előadó bíró véleménye: „Hamusics János elítéltet kegyelemre nem ajánlja, mivel az általános megelőzés szempontjai a büntetés végrehajtását indokolják.”¹¹⁶ (Kiemelés tőlem K.F.) Az előadó bíró álláspontjához csatlakozott a szavazó bíró és a tanács elnöke is. Ezzel Hamusics János sorsa megpecsételődött. A kegyelmi jogkör gyakorlója, a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1967. február 10-én a kegyelmi kérelmet elutasította.¹¹⁷

Hamusics Jánost a veszprémi börtönben 1967. február 17-én 6 óra 10 perckor felakasztották.¹¹⁸

112 II. fokú ít. p.14.

113 Uo.p.14-15

114 Dr. Radó Ilona

115 Kegyelmi tanácskozási jegyzőkönyv 1966. december 30.Bf.V.1385/1966/17.

116 Uo.

117 E.T.0017/1/1967 számú határozat.

118 Kivégzési jegyzőkönyv: B.584/1966/19.sz. a büntetőügy iratai között. Jelen voltak: Dr. Marczai Pál, az első fokú ítéletet meghozó tanács elnöke, dr. Péntek Károly megyei főügyész, Kórosi Tivadar börtönparancsnok, dr. Horváth György fogalmazó, jegyzőkönyvvezető, dr. Bede Antal, dr.Tímár Károly igazságügyi orvosszakértők és az ítéletvégrehajtók, akiket nem nevezett meg a jegyzőkönyv.

A jogállam mérlegén

A rendszerváltoztatás folyamatában súlyos kérdésként merült fel, milyen választ ad a kiépülő *jogállam* a diktatúra koncepciók eljárásaira. Két kérdést kellett megoldani: egyrészt a hamis tényállás alapján, manipulált vallomásokra és hamis bizonyítékokra alapított ügyeket, másrészt a *diktatúra amorális jogszabályaira* alapozott ítéleteket kellett jóvátenni. Ennek a folyamatnak ma már terjedelmes irodalma van.¹¹⁹

Tény, hogy a rendkívül nagy számú, különböző okokból jogsértő elítélések reparációjára a *semmisségi törvények*¹²⁰ adtak megoldást, jórészt az *ex lege*¹²¹ semmissé nyilvánítással. Csupán a Legfelsőbb Bíróság járhatott el szűk körben konstitutív jogkörben. Az 1992. évi XI. tv. (harmadik semmisségi törvény), amely az 1963 és 1989 között elkövetett állam elleni és egyes közrend elleni bűncselekmények miatt elítéltek ítéletének semmissé nyilvánításáról rendelkezett, azonban szakított az *ex lege* megoldással és azt *konstitutív* alapra helyezte. Így a bíróságokra bízta az egyes ítéletek semmissé nyilvánítását. A *mérlegelés* alapjául a törvény az 1976. évi 8. tvr.-tel kihirdetett, az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXVI. Ülésszakán 1966. december 16-án elfogadott *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában* rögzített *alapjogok* szolgálnak. Más szóval, a semmisség megalapítása annak jár, akit a fenti alapjogok gyakorlása miatt ítélték el. *Az alapjogok nem tartalmazzák a diktatúrák elleni fegyveres harc jogát.* Az azonban kérdés, hogy a Hamusics-ügyben ezt a törvényt kell-e alkalmazni, vagy pedig az 1989. évi XXXVI. törvényt?

A Vaczkó-ügyben a *Legfelsőbb Bíróság határozatában kimondta a semmisséget*,¹²² mégpedig olyan indokolással, hogy a Vaczkó László féle csoport „célja az 1956-os eszmék ébrentartása, röplapok terjesztése, fegyverek gyűjtése volt ... A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy Vaczkó László az 1989. évi XXXVI. törvény 1.§-ában meghatározott időhatáron túl, de a népfelkelés eseményeivel kapcsolatban követett el politikai bűncselekményt. Ezért elítélését az 1989. évi XXXVI. törvény 3.§-a alapján semmisnek nyilvánította”. (Azaz: az ügyet úgy kell tekinteni, mintha meg sem történt volna.)

Vajon más a jogi helyzet a Hamusics ügyben? A tényleges fegyveres fellépést, mint a diktatúra elleni küzdelem eszközét, az irányadó tényállás szerint Hamusics János és társai nem a terrorista pusztítás céljával alkalmazták, az akció során egyébként senki sem sérült meg. Céljuk a *figyelemfelhívás* volt az 1956-ban levert forradalom folytatá-

119 Vö.: Kahler: Joghálal Magyarországon 1945-1989. Zrínyi 1993, A semmisségi törvények in: Büntetőjogi tanulmányok III. szerk.: Kahler Frigyes, Kairosz 2002.p.7-309.

120 Az 1989: XXXVI. tv.;1990:XXVI. tv.;1992:XI tv.;2000:CXXX. tv.,

121 A törvény erejénél fogva megállapított.

122 NT.II.323/1990/2. 1990.október 4. Dr. Fehér István tanácselnök, dr. Horányi Miklós és dr. Akác Zózsef legfelső bírósági bírókból álló tanács

sára, jeladás, hogy vannak még '56-os harcosok, akik hajlandók folytatni a forradalmat és szabadságharcot.

Az ügy – ezért álláspontom szerint – az első semmisségi törvény alá esik, miként Vaczkó László esetében. Helyesen állapította meg a Legfelsőbb Bíróság, hogy „az 1956-os eszmék ébrentartása” okán az „1989. évi XXXVI. törvény 3.§ alapján” meg kell állapítani a semmisségét, noha az 1.§-ban foglalt időhatáron túli cselekményre vonatkozik. Nem kétséges, hogy a legfelsőbb bírói döntés helyesen ismerte fel a törvényhozói akaratot, amely *valamennyi*, a forradalom eszméjének életbenntartásáért kiszabott ítéletet semmisnek tekint.

A jogi elbírálástól függetlenül létezik azonban az *utókor ítélete* az esetről. A történetírás nem kerülheti meg a kérdést: *terrorista volt- e* Hamusics János, *vagy* egy rossz korban fellépő *szabadságharcos*?

E sorok írója sem akarja megkerülni a választ, amelyet, mint saját véleményét ajánlja az Olvasó figyelmébe.

A terroristatámadások olyan – ártatlan polgárok sokaságának életét követelő – fegyveres támadások, amelyekkel egyes – belföldi vagy külföldi – csoportok politikai céljait kívánják elérni. Ezért cselekményeik az emberiség ellen elkövetett bűntettek.

A Hamusics János vezette csoport – amelynek egyébként semmi köze nem volt külföldi titkosszolgálatokhoz – azonban *soha sem támadt civil személyek életére*. Az általuk tervezett – szobrok, ipari objektumok ellen irányuló – és a végrehajtott vasúti pályát megrongáló robbantás célja nem emberek meggyilkolása, hanem *figyelemfelhívás* volt, a diktatúra elleni tömegmozgalom kiváltására. Tetteik így – az *1956-os forradalom szabadságeszméjéhez kapcsolódnak*. Hamusics János nem volt terrorista, hazája függetlenségéért akart harcot indítani egy alkalmatlan korban. Nyugodjon békében.

BUKAREST – 1948 – RAJK ÉS A POLITIKAI RENDŐRSÉG FÓKUSZBA KERÜLÉSE¹

Zinner Tibor²

1948 nyarán a több évtizedes múltra tekintő Szociáldemokrata Párt eltűnt, valójában a párt belső árulói, valamint Rákosi és köre eltüntette a magyar politikai arénából. Az „egyesülés”-t kimondó kongresszus küldöttei (a felszólalásokra válaszoló) Rákositól a rendőrségi és honvédségi pártszervezeteket feloszlató kommunisták, Rajk és Pálffy dicsőítését hallhatták. „*Nagyon helyes – jelentette ki a szónok –, hogy Rajk elvtárstól kezdve annyian aláhúzták a demokratikus rendőrség jelentőségét*”, majd pár perccel később arra utalt, hogy „*a honvédség fejlesztése tekintetében aláírom azt a szellemet és azokat a terveket, amelyeket itt Pálffy elvtárs olyan helyesen felvázolt*”.³ Egy évvel később minden más értelmet kapott.

Rákosi birtokában volt, egy „*vékony füzet*”-ben rendelkezésére állt a „*Sztálin és Tito közötti*” levelezés, ebből Péter előtt „*részleteket ismertetett, utalva Jugoszláviával szemben megmutatkozó bizalmatlanságra*”, és később, ennek alapján „*igyekezett a KV tagokat Jugoszlávia ellen hangolni*”. A pártvezérek egymás közötti ellentéteinek jelzésekor „*mozdulataiban, arckifejezéseiben lekicsinylő jelzéseket tett Titóra, hogy a nagy Sztálinnal szemben mit is akar*”.⁴ Péter érezkelhette: Rákosi döntött, kinek a pártját fogja. Miért tett volna másképp, volt esze hozzá.

A Kominform összeült pár nappal később. Az érdemi megbeszélést elhalasztották az első ülésnapon, június 19-én, csupán arról határoztak A. A. Zsdanov taktikus javaslatára, hogy ismételten meghívják a tanácskozásra – a jugoszláv kérdés napirendre tűzésének terve miatt – a részvételre korábban nemet mondott JUKP képviselőit. A jugoszlávok, június 20-án keltezett válaszlevele áttekintette a történeteket: „*a napirend nem elvtársias szellemben van összeállítva*”, az első szovjet levél „*gorombán és*

1 „A nagy affér” – a Rajk-Brankov-ügy” 1. kötetének első három fejezetét a Büntetőjogi tanulmányok XI. kötete tette közzé 2010-ben, az 55–85. pp. között. Az itt közölt tanulmány a kötetből a következő két fejezetet adja közre. Miként a korábbiakban, jelen feldolgozásban (beleértve a lábjegyzeteket) is név szerint jelzett magyarok teljes és külföldi személyek rövidített keresztnéve első említésükön kívül csak az idézetekben, valamint forrásközlésnél szerepel. A fontosabb személyek 1944/1945-öt követő, a legszélsebben értelmezhető igazságszolgáltatással (beleértve így a nyomozati-vizsgálati tevékenységet, irányítást is) összefüggő tényyszerű közlése a nevek első említésekor történik (lábjegyzetekben aláhúzással feltüntetve). A korábbiakból ismert adatokat nem ismétljük, a jelzett helyen olvashatók. A források rövidítését első alkalommal ismét feloldjuk (bibliográfiai adataikkal együtt). A fettel írott idézetek dokumentumokból, visszaemlékezésekből származnak.

2 Zinner Tibor egyetemi tanár, a Legfelsőbb Bíróság főosztályvezetője, főtanácsos

3 Rákosi Máttyás: Építjük a nép országát [a továbbiakban: Rákosi: ÉNO], Bp., 1949. Szikra, pp. 271–272. Rákosi Máttyás válasza a felszólalásokra, 1948. június 14.

4 Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára [a továbbiakban: ÁBSZTL] V – 150019/4. p. 308. Farkas Mihály ügye a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiuma előtt [a továbbiakban: FMLfBK.], Péter Gábor tanúvallomása, 1956. október 22.

igazságtalanul volt fogalmazva”, a továbbiak „*egyoldalú információ alapszanak*”, a JUKP frakciói az SZKP „*támogatását élvezik*”. Majd később: „*a pártok vezetői, vezetőségei egyetértettek a SZKP kritikátlan vádjaival... elítélték bennünket, és nem vették számba a mi leveleinket*”. Ebből fakadt: „*mindez nem teszi lehetővé azt, hogy a jugoszláv párt kérdésének a megtárgyalása az egyenjogúság alapján folyjon le*”, a kollektív értekezlet kimélyítené a félreértéseket. Ezért kétoldalú, a szovjet és jugoszláv pártvezetés közötti konzultációt javasoltak, hozzátéve, hogy a Kominform módosítsa a napirendet.

A belgrádi levél fogadtatása, elutasítása és válasz nélkül hagyása jelezte, a JUKP elleni bukaresti állásfoglalás eleve elrendeltetett. A döntőbírákat mozgató moszkvai politikai grémium véglegesítette az ülésen kanonizált határozatot (és annak utolsó változatát is).⁵ E testület, Sztálin és köre célja a Kominform értekezlettel nem a tartalomról való érdemi konzultáció, hanem a feladat-kijelölés mellett a büntetéskiszabás, mégpedig annak kollektív jellege volt. G. M. Malenkov hajtotta végre ezt a sztálini ukázt akkor, midőn javasolta, hogy „*az értekezlet ne válaszoljon a jugoszláv párt ezen levelére... a jugoszláv párt helyzetének kérdése van az értekezlet napirendjére tűzve*”. A résztvevők mást nem tehettek, elfogadták.

A delegációk tagjai nem vesztegették tétlenül az órákat a Bukarest melletti üdülőhelyen, a volt királyi kastélyban. A Sztálinnal szoros konzultációt tartó szovjetek például arról győzködtek a küldötteket, hogy „*nyugati különleges szolgálatok ügynökei szivárogtak be a jugoszláv vezetésbe*”. E koholmány hatása érződött Kosztov és P. Togliatti megnyilatkozásaiból,⁶ akik mindezt tovább terjesztették.⁷

Nem meglepő ezért, hogy a második ülés Malenkov elnöklésével, június 21-én, úgyszintén a jugoszlávok nélkül vette kezdetét. Az első napirendi pont – „*Helyzet a Jugoszláv Kommunista Pártban*” címmel – előadója Zsdanov volt. A neki szót adó, épp akkor elnöklő Gheorghiu-Dej megadta az alaphangot: „*veszélyes negatívum (az eltelt kilenc hónap alatt) a jugoszláv párt letérése a marxizmus-leninizmus útjáról*”. Zsdanov, a szovjet-jugoszláv vita elemei közül az albánokkal összefüggő polémiáról sem hallgatott. Ezzel szemben odáig ment JUKP elleni kritikájában, hogy Dimitrov Titóhoz írott 1938-as leveléből idézett, és zárta ezzel mondandóját, egyfajta Titónak szánt sztálini üzenet tolmácsolójaként. Ha a citált levél ténye és tartalma igaz volt,⁸ akkor abban az szerepelt, hogy „*a jugoszláv kommunisták mind frakciósook, és Maga*

5 Gibianszkij, Leonid: Az 1948-as szovjet-jugoszláv konfliktus és a Kominform, Múltunk, 1994. 4. sz. p. 140.

6 P. Togliatti elhunyt 1964. augusztus 21-én, túlélte az 1948. július 14-én ellene elkövetett merényletet.

7 Gibianszkij i. m. p. 142

8 Uo. p. 139. „A szovjet vezetés utasítására már [1948] április második felében és egész májusban levéltári iratokat tanulmányoztak Tito és a Jugoszláv Kommunista Párt 1930-as évekbeli tevékenységéről. Mindent megtettek, hogy felhozzanak valami kompromittálót, ami kompromisszumra készíthetné Titót és a többi jugoszláv vezetőt. Bizonyos – főleg kitalált – információkat is felhasználtak Zsdanovnak a Kominform-konferenciára készített jelentésében.”

is az; ez az egész ügyük rohadt. Az IKKI-nek nincsen teljes bizalma Magához.⁹ Maga nem a pártnak a vezetője, hanem csak összekötő. Nincsen joga egyedül, hanem csak a többiekkel együtt a kérdéseket eldönteni, ne merjen kommandírozni, különben elvesszett.” Mindezeket utóbb megerősíthette SZ. V. Burtakovnak, a Belügyi Népbiztosság, az NKVD¹⁰ Jugoszláviába küldött rezidensének Titóról 1945-ben Moszkvába küldött jelentése: „A pozitív tulajdonságai mellett – népszerűség, vonzó külső, kifejező arc, bátorság és akaraterő – SAS-nak [Tito fedőneve az NKVD zsargonban] a következő negatív vonásai vannak: hataloméhség, a szerénység hiánya, önhittség és csalárdság. Abszolút tekintélynek gondolja magát. Zokszó nélküli engedelmességet követel. Nem szereti az eszmecserét és parancsainak bírálatát. Ingerlékeny, heves vérmérsékletű és durva. Szeret pózolni.”¹¹

A vita során „az összes pártok [sic!] képviselői legélesebben elítélték a jugoszláv párt vezetőségének helytelen politikáját, ugyanakkor rámutattak arra is, hogy az ő pártjukban is vannak komoly hibák, mint pl. a nacionalizmusnak megnyilvánulásai és egyebek”. J. Berman, J. Duclos, Kosztov, Slánský, Togliatti, V. Luca és különösképp Rákosi egymást múlták felül a Szovjetunió és útja dicsőítése mellett a JUKP vezetésének bírálatában.¹² Rákosi (többek között) kijelentette: „a jugoszláv pártban kialakult helyzet javítása még komoly csatákat igényel”.¹³ A tavaszi, moszkvai kritika alapozta meg a háttérter ezen önkritikus megnyilatkozások egy részénél. Sztálin, Bukarestet így nem csupán Tito és köre, hanem valójában a „tábor” jelenvolt (és Kominform tagság hiánya miatt távollévő) pártjainak megleckéztetésére szánta. „Vonal” csak egy lehetett, „nemzeti út” egy sem. Togliatti vezette az állásfoglalás kidolgozásán fáradozó bizottságot. Egyhangú döntéssel elfogadták előterjesztésüket június 23-án.¹⁴ Tudomásul vették azt is, hogy a határozatot közzéteszik 29-én, a további napirendi pontokat nem tárják a nyilvánosság elé. Az albán, a finn és a görög párt felvételi kérelmét (különböző okok miatt) elutasították. Togliatti zárta be a hat ülést tartott értekezletet.¹⁵ A moszkvai küldöttek nem nyilvánítottak véleményt számos okból, így az a kérdés nem dőlt el, hogy a Szovjetunió eddigi első számú szövetségesének helyét betöltő Jugo-

9 Helyesen: IKK. A Komintern Nemzetközi Ellenőrző Bizottsága = Internationale Kontrollkommission der Komintern [IKK]

10 Belügyi Népbiztosság = Narodnij Komisszariat Vnutrennyih Gyel [a továbbiakban: NKVD, 1934–1943 között].

11 Andrew, Cristopher és Mitrohin, Vaszilij: A Mitrohin-archívum. A KGB otthon és külföldön. [a továbbiakban: Andrew és Mitrohin], Bp., 2000. Talentum Kiadó, p. 353. A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság = Komitet Goszudarsztvennoj Bezopasznosztij pri Szovetye Minyisztrov SZSZSZR [a továbbiakban: KGB, 1954–1991 között]

12 V. Luca, román pénzügyminisztert felmentették az 1952. május 26-án tartott RKP KB plenáris ülés határozata alapján, már börtönben volt a június 29-ei KB-ülés előtt. A hadbírák halálra ítélték 1954. október 10-én, de kegyelmi kérelmét elfogadták, életfogytiglan tartó börtönbüntetést kapott. A börtönben hunyt el 1960-ban. Pártja rehabilitálta 1968 szeptemberében.

13 Volokityina, Tatjana V.: A nemzeti utak elutasítása és a jugoszláv ügy, Múltunk, 1997. 3. sz. p. 16

14 Vö. Rákosi Mátyás: Visszaemlékezések 1940–1956 [a továbbiakban: Rákosi memoár] 2. k. Bp., 1997. Napvilág Kiadó, pp. 653–659! Sajtó alá rendezte és jegyzeteket készített: Baráth Magdolna, Feitl István, Gyarmati György, Palasik Mária, Sipos Levente, Szűcs László és T. Varga György. Szerk.: Feitl István, Gellériné Lázár Márta, Sipos Levente, valamint Gibianszkij i. m. pp. 142–143.

15 Politikatörténeti Intézet Levéltára [a továbbiakban: PIL] 274. f. 10/17. ó. e. pp. 6–17. Jelentés a Kominform második értekezletéről, 1948. június 19–23

szlavia kiközösítése révén keletkezett úrt melyik állam és pártja, és főképp vezére tölti be, ki lesz Sztálinnál az új, első számú bizalmas ebből a körből.

Szántó, belgrádi követ (mellékelve az aznapi Borbát, a JUKP lapját) levéllel fordult Rákosihoz június 30-án, tájékoztatva őt a Kominform határozat belgrádi fogadtatásáról, valamint arról, hogy a JUKP KB „teljesen elutasító, fennhézjó” választ adott a Bukarestben [kihirdetett döntőbíróági] határozatra. Rákosi figyelmét külön felhívta (korábban a szovjetekkel folyamatosan együttműködő két JUKP KB-tag) a Žujovic és Hebrang ügyében hozott JUKP KB-határozatra, „*melynek konklúziója, hogy átadandók a néphatóságnak. Nem kétséges – füzte hozzá Szántó –, hogy rövid időn belül bíróság elé fogják őket állítani, amelynek ítélete előre látható*”. Felvetette, megfontolásra ajánlotta: „*nem lenne-e helyénvaló a Szovjetunió és a népi demokratikus országok diplomáciai lépése, amellyel figyelmeztetnénk a jugoszláv kormányt Žujovic és Hebrang kivégzésének Jugoszláviára káros következményeire*”.¹⁶

Az MDP KV kibővített ülést tartott ugyanezen a napon, 1948. június 30-án. Szakasits nyitotta meg az „új” grémium első érdemleges ülését, utalva arra, hogy a Szabad Nép közzétette a Kominform JUKP helyzetéről szóló határozatát két nappal korábban. Látnoki képességgel megáldva mondta: ennél „*kevés fontosabb marxista-leninista... és sztálinista szellemű okmány látott napvilágot*”. Ebben a pártról van szó, „*amely egy és oszthatatlan, bárhol működjek is... aki ettől eltér... szembetalálja magát... a munkáspártok egyesült erejével*”. A JUKP magatartása érinti a szomszéd Magyarországot. Majd a trockizmus elleni „*kemény és kíméletlen harc*”-nak, a követendő példának szentelte mondandóját. Úgy vélte, hogy „*ez a konfliktus... a kommunista és munkáspártok megerősödésével végződik*”.¹⁷

Rákosi nem volt könnyű helyzetben. Tudta, hogy Moszkvában ismerik az MKP KV 1946. májusi ülésén felvetett elképzelését, egy újfajta nemzetközi kommunista szervezet létrehozásáról. Ekkor azt mondta, hogy a társulás „*nem lesz intézkedő szerv, hogy módot adjon arra, hogy az egyes pártok a helyi viszonyokhoz alkalmazva hajtsák végre azt a munkát, ami a proletáriátus felszabadításához vezet*”.¹⁸ Később, az MKP III. kongresszusán elmondott beszédét is minden bizonnyal ismerik, és azt az illetékesek már ízekre szedték 1946. szeptember 29-e óta. Abban ő arról szónokolt, hogy „*a kommunista pártok az utolsó negyedszázad alatt megtanulták, hogy a szocializmushoz nemcsak egy út vezet, de csak olyan út vezet, melyet minden ország sajátos viszonyainak figyelembe vételével építünk... meg lehet takarítani annak a sok szenvedésnek jórészét, amelyet a szovjet nép átélt, amikor a szocializmus útjára lépett*”. Még tovább

16 Magyar Országos Levéltár [a továbbiakban: MOL] M – KS – 276. f. 65/103. ő. e. p. 3. Szántó Zoltán levele Rákosihoz, 1948. június 30. Az anyagot Rákosi „L” [átam] és „b” [izalmas dossziéba] jelzéssel látta el.

17 Uo. M – KS – 276. f. 52/2. ő. e. pp. 1–2. Az MDP KV ülésének jegyzőkönyve, „Szakasits elvtárs elnöki megnyitójá”, 1948. június 30.

18 Lipkovic Károly: A Tájékoztató Iroda létrehozása. Fordulat kezdete a kommunista mozgalomban. Múltunk, 1989. 3–4. sz. p. 31.

rontotta helyzetét, amikor kijelentette, „*a legnagyobb erőt... saját... negyedszázados fejlődésünkéből merítjük*”.¹⁹ Igaz, hogy mindezeket taktikai lépésnek szánta, főleg az ország közvéleményének megnyugtatására, de íme, Bukarest példája azt mutatja, hogy átértékelni mindent, mindenkit lehet. Ha Moszkva épp úgy akarja.

Mindezek a gondolatok is ott cikázhattak-foroghattak Rákosi agyában (a román főváros melletti rezidencián szélsőséges felszólalásakor, majd Budapesten meglepett elvtársai előtt), amikor referátumában előbb elismételte a Kominform határozatának pontjait. Összefoglalva fejtegette, hogy a nacionalisták felülkerekedtek kb. egy fél éve a JUKP vezetésében, akik „*azt hiszik, hogy a Szovjetunió és a népi demokráciák segítsége nélkül építhetik a szocializmust*”. Az „*igazi jugoszláv kommunisták*” feladata az, hogy önkritikára, a nacionalista vonal feladására kényszerítsék vezetőiket, és ha ez nem megy, akkor internacionalista, új vezetőket választva váltsák le őket, és „*térjenek vissza a nemzetköziséghez*”, ami annak idején a sztálini vonal engedelmes követésének kódolását jelentette.

Rákosi bevallotta elvtársai előtt, hogy hosszú hónapok alatt fajult el az ügy.²⁰ A főtitkár és köre K. J. Vorosilovtól hallott a konfrontációról az 1948-as forradalom centenáriumi ünnepségein.²¹ Az MKP KV PB három hónap óta tudott erről, és maga is határozott (két nappal az 1948. március 31-én kelt SZKP KB-határozat kézhezvétele után) április 8-án.²² Elfogadták Sztálin és Molotov levelének megállapítását, mert az MDP KV PB szerint is „*a vezető jugoszláv elvtársak kijelentései: a SZUK/B/P elfajulásáról és ehhez hasonló rágalmak a trockizmus fegyvertárából valók*”. A JUKP hibáinak fő gyökerét abban vélték megtalálni, hogy a jugoszláv politikusok „*lebecsülik a Szovjetunió döntő és vezető szerepét... elfeledve, hogy a Szovjetunió nélkül lehetetlen lett volna a népi demokráciáknak, mint a szocializmusba való sajátos átmenetnek a létrejötte és fejlődése*”.²³

Rákosi Sztálinhoz fordult: „*Gerő, Farkas és Révai elvtárs 1948. március 22-én egy napra Belgrádba utazik, hogy az ottani elvtársak javaslatára a két párt néhány közös kérdését megbeszéljék*”.²⁴ Majd pár hét múlva, az MDP SZKP-hez intézett levé-

19 Rákosi Mátyás: Beszámoló a III. kongresszuson, 1946. szeptember 29. In: Rákosi Mátyás: A magyar demokráciáért [a továbbiakban: Rákosi: AMD], Bp., 1948. Szikra, p. 376. Gottwald és M. Thorez, a Francia Kommunista főtitkára is a „sajátos útról” beszélt a Times-ban, az interjúban, 1946-ban. Bartósek, Karel: Vallanak az archívumok Prága – Párizs [1948–1968], Bp., 2003. Hamvas Béla Kultúrákutató Intézet, p. 77.

20 PIL 274. f. 10/63. ó. e. pp. 1–2. A korábbi, pl. 1947. májusi magyar-jugoszláv-szovjet kapcsolatok, az együttműködés hőfokát jelzi, hogy akkoriban több száz jugoszláv lépte át a magyar határt, a beszivárgók közül „csak Bács-Bodrog megyében... 3898 svábót, 570 szerbet és horvátot és 92 magyart vettek nyilvántartásba”. A svábok további célja Ausztria volt, ezért ezek „továbbutazását a magyar hatóságok nem” akadályozták. A szegedi orosz Városparancsnokság új vezetője azt kívánta az ÁVO-tól a szerbek és horvátok ügyében, hogy „e beszivárgókat adja át neki a jugoszláv misszionának leendő átadás végett”. Az 1947. május 10-én készült jelentés szövegét szó szerint átmásolták a Brankovhoz, május 13-án megküldött levélbe.

21 Rákosi memoár 2. p. 653.

22 PIL 274. f. 10/16. ó. e. p. 3. Az SZKP KB levele Rákosihoz (az MKP PB tagjaihoz), 1948. március 31.

23 Uo. 274. f. 10/16. ó. e. pp. 22–24. Az MKP KV PB levele a JUKP-hoz, 1948. április 8.

24 Uo. 274. f. 10/39. ó. e. p. 156. Rákosi levelezése a szovjet vezetőkkel, 35, 1948. március 22

léhez mellékeltek az MKP KV PB határozatát is. „*Helyesnek tartanánk – írta Rákosi –, hogy az elvtársak e határozatot közölnék azokkal a testvérpártokkal, köztük a jugoszláv testvérpárttal is, amelyek a ЦК [Централный Комитет = SZKP KB] Tito elvtárshoz intézett levelét megkapták*”, mindehhez nagylelkűen hozzáfűzte, hogy „*ennek eldöntését az elvtársakra bizzuk*”.²⁵ A hat pontból álló határozat tartalmazta már azt is, hogy 1948. március 22-én az MKP KV PB négy tagja Belgrádban a jugoszláv párt vezetőivel tárgyalt. Kritikusan tették szóvá, hogy a JUKP esetében „*nem helyes a párt és a népfront programjának azonosítása*”, valamint azt, hogy a JUKP „*félíg illegális párt*”. Lenin és Sztálin pártról vallott „*tanításainak revízióját*” jelenti mindez.

A JUKP – noha A. Ranković, jugoszláv belügyminiszter arra kérte Brankovot, hogy próbáljon találkozót szervezni Rajkkal, ahol megvitatnák az ellentéteket²⁶ – élesen elutasította mind a szovjet, mind a magyar vádakat,²⁷ ezzel újabb magyar levelet váltott ki. A levél azzal zárult, hogy a magyar párt okult a JUKP példáján, és nem kíván megszedülni „*a saját sikereitől*”, a szovjet áldozatokat semmi sem homályosíthatja el.²⁸ Brankov nem tudta a belügyminiszterek találkozóját megszervezni.²⁹ A meghívó megérkezett a Kominform ülésére május 18-án, úgy szeretnék volna Moszkvában, hogy a tanácskozás „*június első felében, 8–10-e körül... Ukrajna déli területén*” ülésezzen.³⁰ Szuszlov találkozott a Stockholmból, a Svéd KP kongresszusáról visszatérő Révaival Moszkvában, két nappal később.³¹ A magyar politikus csodálkozásának adott hangot a jugoszláv vezetők terveit esetelve, „*az egész nem más – mondta – mint trockizmus*”.³² Rákosi még az MDP kongresszust is hajlandó lett volna június 27-29-ére áthelyezni, „*csak hogy ne késleltessük a jugoszláv kérdés megtárgyalását. Fontosnak tartjuk, hogy a mi kongresszusunk már az Informbüro [Kominform – Z. T.] határozatai szellemében folyjon le*” – írta a magyar főtítkárnak Szuszlovnak május 21-én.³³ Tudatta azt is levelében (a hazatért Révaitól tudta), hogy a csehszlovák kommunisták kérték az ülés elhalasztását. Gerő is utat talált Szuszlovhoz, feledtetni kívánván a korábbi példaképpel összefüggő magyar álláspontot. Ő azt firtatta 1948 júniusában, hogy „*milyen irányvonalat kövessünk a Jugoszláviával való... együttműködés terén*”?³⁴ A folyamat törvénytzerűen így vezetett Bukaresthez.

25 Uo. 274. f. 10/39. ó. e. p. 131

26 ÁBSZTL V – 143415. p. 197. Rajk László és két társa perújítási ügye [a továbbiakban: Rajk perújítás], főtárgyalási jegyzőkönyv, Brankov tanúvallomása, 1955. november 24.

27 PIL 274. f. 10/16. ó. e. p. 37. A JUKP PB levele az MKP KV PB-hez, 1948. április 19.

28 Uo. 274. f. 10/16. ó. e. pp. 49–50. Az MKP KV levele a JUKP PB-hez, 1948. április 29.

29 ÁBSZTL V – 143415. p. 197. Rajk perújítás, főtárgyalási jegyzőkönyv, Brankov tanúvallomása, 1955. november 24.

30 Gibianszkij i. m. p. 137.

31 Восточная Европа в документах российских архивов 1944–1953 гг. I. 1944–1948. I. [a továbbiakban: *Восточная Европа I.*] Moszkva–Novoszibirszk, 1997. Szibirszkij hronograf. Szerk.: Volokityina, Tatja V., Iszlamov, Tofik M., Murasko, Galina Pavlova, Noszkova, A. F. és Rogovaja, I. A. pp. 872–874. Feljegyzés Révai és Szuszlov találkozójáról, 1948. május 20.

32 Moszkvának jelentjük. Titkos dokumentumok 1944–1948. [a továbbiakban: Moszkvának jelentjük], Bp., 1994. Századvég Kiadó. Szerk.: Izsák Lajos és Kun Miklós, p. 293.

33 PIL 274. f. 10/17. ó. e. Rákosi levele Szuszlovhoz, 1948. május 21.

34 Ua.

Rákosi felelegette, hogy Tito tagadta a munkásosztály vezető szerepének alapvető tételét Zágrábban, 1946 novemberében, amikor birodalma „*legszilárdabb alapja*”-ként említette az egész parasztságot (beleértve a kulákokat is) nyilatkozatában. Ezért Rákosi élesen elutasította ezt az elméletet, miszerint a kapitalista elemek békésen belenőhetnek a szocializmusba. Meghirdette a velük szembeni végső megoldást. A kapitalistáknak, kulákoknak, tőkésnek, „*ezeknek az elemeknek a belenövése a szocializmusba teljesen ki van zárva, ezeket az elemeket mi harcban kell, hogy megsemmisítsük*”. Ide illett, és Rákosi épp ezért felvetette a kommunista-szocialista pártok viszonyát a faluhoz, leszögezve, hogy ebben, a „tábor” országaiban – köztük Magyarországon – „*sokat vétkeznek*”.³⁵ Elő kell venni – jelölte ki az utat – a falu szocialista átalakításának kérdését. Nem kerülhető el a döntő harc a kuláksággal. Rákosi tagadta, hogy kiadják a „*kolhoz jelszót*”, holott a szovjetek épp ennek előterjesztésével lepték meg elvtársaikat Bukarestben. Akkor fogadtatták el az erőszakos kollektivizálás meggyorsításának programját. Aztán beszédében már nem kertelt Kecskeméten, augusztus 20-án. E „beismerési” folyamat a pártalapítás 30. évfordulóján tartott előadásában jutott a csúcra, amikor jelezte, hogy Tito és társai árulásakor derült ki: „*mennyire elhanyagoltuk falun a szocializmus építésének kérdéseit*”.³⁶

A burzsoá nacionalizmus bírálata sem maradhatott ki a példatárból a pártra rótt penzumok sorában. „*A gyökerek megvannak – figyelmeztetett Rákosi –, ezért „alkalomadtán ugyanúgy éreztethetik hatásukat, mint ahogy most..., és aminek következménye lehet*”. Megemlítette a határozat pártra vonatkozó, további általánosítható mozzanatait. Túltett Szakasitson, amikor kijelentette: „*ez a határozat a legfontosabb dokumentum... a felszabadulás óta*”. Mindebből fakadtak az MDP teendői: a párt vezető szerepének érvényesítése, a párt nem olvadhat fel a népfrontban. Az MKP jelezte a JUKP-nak írott első levelében, hogy „*ha csak kezdeti stádiumban vagy kis mértékben, de megvan az a veszély, hogy a párt az államapparátus bizonyos részeivel szemben háttérbe szorul. Úgyhogy ebben a tekintetben sem hunytunk szemet*” – jelentette ki.³⁷ Rákosi magyarázatát adta annak, hogy miért támadhatták Rajkot az államvédelmisek az MKP szervezeteinek felszámolása miatt Farkas előtt, 1947 novemberében, miért utalhattak erre a népfrontos jellegű, „jugoszláv” mintára az államvédelem és belügyi vitájának kiéleződésekor, a Kominform ülése után írott egyik jelentésükben. A főtítokár beszéde tette egyértelművé, miért döntött a pártvezetés (a szovjet-jugoszláv vita lényegét talán fel nem ismerő?) Rajkkal szemben akkor, midőn elvetette 1948. június 24-én előterjesztett tervezetét, és a Belügyi Bizottság miért határozott úgy, ahogy.³⁸

35 MOL M – KS – 276. f. 52/2. ó. e. pp. 3–24. „Rákosi elvtárs referátuma”.

36 Szakács Sándor – Zinner Tibor: A háború „megváltozott természete” – Adatok és adalékok, tények és összefüggések – 1944–1948. [a továbbiakban: Szakács – Zinner: A háború] Bp., 1997. Génius Gold, pp. 398–399.

37 MOL M – KS – 276. f. 52/2. ó. e. pp. 3–24. Az MDP KV ülésének jegyzőkönyve, 1948. június 30. „Rákosi elvtárs referátuma”.

38 L. a későbbiekben!

Ez is háttere volt Rajk bukásának – majd a sztálini kánon ismeretében –, később likvidálásának. Minden más ennek rendelődt alá.

Rákosi nem hagyhatta Justus kérdését válaszolatlanul a vita során. Arra a felvetésre, hogy miként reagált a JUKP a bukaresti közleményre, Rákosi (Szántó frissen érkezett anyaga birtokában) úgy reflektált, hogy a jugoszlávok válaszukban „*nem a lényegre fektetik a hangsúlyt és az elvi kérdésekre, hanem a sértődésekre*”. Többször idézett, így a Sztálinnak címzett sorokat is. A JUKP soha sem egyezhet bele abba – szólt a megvádoltak közleménye –, hogy „*politikájáról koholmányok alapján és a bizalom teljes hiányával tárgyaljanak... a legnagyobb történelmi igazságtalanság az ilyen vád*”. Gerő közbeszólása mellett, aki azt mondta, hogy a görög kommunisták nem állnak Tito és köre pártján, Rákosi arról ejtett szót, hogy még nem tudni, hogy miként hat ki a „*görög kérdésre*” a jugoszláv ügy. Az albánok kifejtették a maguk tapasztalata alapján, hogy „*a jugoszlávok nem csupán Szovjetunió-ellenesek, hanem bizony albán-ellenesek is*”.

Rákosi utalt befejezésül arra, hogy az MDP programja, kongresszusi határozata „*bizonyos fokig ezeknek a jugoszláv fejleményeknek előre látásával*” fogalmazódott meg. A jugoszláv események miatt „*támadni fognak bennünket, és mi fogunk ezzel kapcsolatban támadni*”. A több mint 20 felszólaló tudtára adta, hogy a belpolitikában mindezek ellenére pártja „*megingás nélkül*” megy tovább, és „*ha kell, példa statuálás szempontjából még keményebben fogjuk csinálni... a legközelebbi hetekben*”.³⁹

A KV tagjai elfogadták a határozatot, Szakasits felolvasta a kiadandó közleményt, rövid zárszót mondott. A Szabad Nép közzétette az MDP KV közleményét másnap.⁴⁰ Ebben – kivéve a Rákosi által első helyen említett, a párt és a népfront viszonyára vonatkozó, és Magyarországon (a politikai rendőrség és Rajk viszonyát illetően) már következményekkel járt legfontosabb tételt – minden egyéb vitakérdés szerepelt. Amiről hallgattak, nem véletlenül tették.

Rákosi mondott beszédet a nagy-budapesti pártfunkcionáriusok értekezletén július 2-án, tájékoztatót tartott a Kominform határozatáról. Szólt arról, hogy miképp vették őrizetbe Hebrangot és társait, hogyan értesült az MKP a vitáról, és milyen határozatot hozott, utalt a Magyarországon is meglévő – a Jugoszláviában tapasztaltakhoz hasonló – nézetekre a párt és a tömegszervezetek viszonyában, és így tovább.⁴¹

A belgrádi magyar követ értékelte a Kominform határozata utáni jugoszláviai helyzetet nyolcoldalas, terjedelmes írásában. Arról tájékoztatta Rákosit, hogy a JUKP-ban „*nem a gyakorlati munka hevében véletlenül elkövetett baklövésekről, nem helytele-*

39 MOL M – KS – 276. f. 52/2. ó e. pp. 25–37. „Rákosi elvtárs válasza a hozzászólásokra”.

40 A Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956. [a továbbiakban: MDP határozatok] Bp., 1998. Napvilág Kiadó, pp. 42–43. Főszerkesztő: Izsák Lajos. Összeállította, jegyzetekkel ellátta és szerk.: Habuda Miklós, Rákosi Sándor, Székely Gábor, T. Varga György.

41 Rákosi: ÉNO pp. 49, 52–53. és 57. „A marxizmus-leninizmus a győzelem egyetlen útja”, beszéd a nagy-budapesti pártfunkcionáriusok értekezletén, 1948. július 2.

nül formulázott felületes kijelentésekről, hanem egy teljesen idegen, veszélyes és káros politikai vonalról van szó”. A védekező pozícióra kényszerült JUKP a helyi „nacionalizmus és sovinizmus szításával igyekszik” tömegbázist teremteni. A jugoszlávok korábban szerzett előnye elenyészett az évek alatt, mert – mint Szántó vélelmezte – képtelenek voltak lemondani önkéntesen a „népi demokratikus országok fölötti vezető” szerepről. A többi államban bekövetkezett konszolidáció illúzióvá tette átmeneti fölényüket, és JUKP-nek rá kellett a döbbsen arra, hogy „*ebben a társaságban gazdasági és társadalmi fejlettségének megfelelő szerényebb helyet kell elfoglalnia*”. Szántó, fejtegetései végén éles támadást intézett a bolgárokkal szemben. A BKP-nek a JUKP elleni állásfoglalását a Borba „*minősíthetetlen*” módon visszatámadta, ekkor – Szántó szerint – „*a bolgár kormány nyilatkozatot adott, melyben kijelenti, hogy a vita nem befolyásolja a két ország közötti baráti viszonyt*”. A Borba kigúnyolta őket mindezért két nappal később. A belgrádi magyar követ másként értékelte az albán lépéseket. Ott „*represszáliákat léptettek életbe*”, mindezeket elkeseredés diktálta. A belgrádi kormány „*hitleri hangú*” jegyzékkel opponálta a Tito-képek eltávolítását. Most – írta Szántó – a jugoszlávok „*nem fognak semmiféle Albánia ellen irányuló*” rendszabályt bevezetni. Azt beszélik (zárta jelentését a követ), hogy „*Albániát az oroszok bujtották fel barbár jugoszlávellenes intézkedések megtételére*”.⁴²

A nacionalistának bélyegzettek politikai kiátkozása bekövetkezett, Tito és köre ellenlépéseit váltotta ki, mi több, büntetőperes eljárás közelgő lehetősége is felmerült Belgrádban. A Moszkvában, évtizedekkel korábban történtek ismeretében válasz nélkül nem maradhatott.

Rajk és a politikai rendőrség fókuszba kerülése

Kardinális kérdéssé vált ismételten mindezek után, hogy a továbbiakban miképp alakul a rendőrség, és ezen belül az államvédelem, ahogy kezdetben hívták, a politikai rendőrség helyzete. Mindez hatványozottan érvényesült egy olyan országban, ahol az államvédelmi funkciók kezelése az első pillanatoktól pártvédelmi funkcióknak rendelődött alá. Mi több, nem védelmi, hanem támadó, hatalomszerző eszközként. Ez az állam a szovjetek megszállta Magyarország volt, ahol ez nem ment az egyik pillanatról a másikra.⁴³

1945 júniusában a párt és a rendőrség helyenként különböző módon, „*de lényegében háromfajta módon*” viszonylott egymáshoz. A legáltalánosabb eset az volt, hogy a rendőrségen dolgozó, nagyjából vezető beosztásokban működő kommunisták

42 MOL M – KS – 276. f. 65/103. ő. e. pp. 10–17. Jelentés, 1948. július 7.

43 A politikai rendőrség létrejöttének körülményeire I. Szakács – Zinner: A háború, pp. 75–117!

egyénenként tartották a kapcsolatot a helyi pártszervezettel, illetve annak vezetőségével vagy csak titkárával. A másik változatot az ún. „rendőrségi pártszervezet, mint üzemi pártszervezet” képviselte, míg a harmadik formáció a „kommunista frakció a rendőrségben az ott dolgozó legmegbízhatóbb, leghaladottabb, vezető állásban lévő kommunistákból”. Tömpe András, a Magyar Államrendőrség Vidéki Főkapitánysága Politikai és Rendészeti Osztálya vezetője tájékoztatta mindezekről, előnyeikről és hátrányaikról a párt vezetésének Farkas irányította Titkárságát.⁴⁴ Javaslatlaltal is élt, és a harmadik szervezeti forma mellett kardoskodott. Utalt arra, hogy „az utolsó hónapokban” Farkasnak beszámolt minderről rendszeresen. A rendőrség államosítása kapcsán szorgalmazta, hogy az MKP foglaljon állást ebben a „kérdésben és szervezeti viszonyát a rendőrséghez viszonyítva szabályozza”. Azt tanácsolta, hogy a pártvezetés utasítsa az MKP területi titkárait „szóban” „a frakciók felállítására,” és így tovább. Tömpe azért voksolt a „frakció” mellett, mert az „illegális, konspiratív szervezet, rendszeresen ülésezik, és csak a rendőrség kérdéseivel foglalkozik. A frakció vezetője a pártvezetőség ülésein beszámol a frakció működéséről, a párt viszont a vezetők keresztül adja a rendőrség számára a direktívákat. A frakció tagjai nem szervezett formában, de kézben tartják a rendőrségen dolgozó többi párttagot, akiket irányítanak és mozgósítanak szükség esetén”. A belügyi államtitkár, Farkas úgy adta át Tömpe javaslatát Rákosinak, hogy kezdeményezte további, titkársági ülésen történő megvitatását.⁴⁵

Rajk vezette a belügyi tárcát a betegeskedő Nagy helyett 1946. március 20-ától.⁴⁶ A budapesti főkapitányság központi frakció vezetősége köszöntötte beiktatásakor, de egyúttal megosztották vele a legkülönbözőbb sérelmeiket, ellátási problémáikat is.⁴⁷ Rajk aktivizálta magát. 1945-ben vontatottan szerveződtek újjá a rendőri üzemi frakciók, és még 1946-ban is alig foglalkoztak politikai kérdésekkel. Az eléggé anarchikus állapotok megszüntetésnek igénye vezetett oda, hogy megtartották a nagy-budapesti rendőrségi küldött közgyűlést 1946. május 30-án. Itt megválasztották az első Központi Intéző Bizottságot, meghatározták a rendőrségen dolgozó kommunisták feladatait. A frakciók átalakultak üzemi pártszervezetekké az MKP KV utasítására még az értekezlet előtt, szemben Tömpe javaslatával. A rendőrségen az MKP 2800 tagja szolgált ekkor, aminek „demokratizálását” a Budapesti- és az Országos Vidéki Rendőregyesület keretében folytatták. Az MKP tagjainak száma hiába nőtt 4500-ra, a

44 Tömpe András a kezdetektől részt vett a „demokratikus” rendőrség megszervezésében, majd a vezérőrnagy a Magyar Államrendőrség Vidéki Főkapitánysága Politikai és Rendészeti Osztályának vezetője lett. Hírszerző feladatokat vállalt 1946 végétől, 1947 elejétől külföldön.

45 PIL 274. f. 11/4. ö. e. pp. 8–11. Tömpe András tervezete az MKP és a rendőrség szervezeti viszonyának rendezéséről, 1945. június 8.

46 Uo. 274. f. 10/43. ö. e. Rákosi levele Szántó Rezsőhöz, a párt moszkvai képviselőjéhez, 1946. március 22.

47 Uo. 274. f. 11/4. ö. e. p. 105. A BRFK Központi Kommunista Frakció vezetőségének levele Rajk belügyminiszterhez, 1946. március 23.

párttagság létszáma 4000 fő alá süllyedt a B. M. átszervezése s a létszámcsökkentés miatt. A létszámfejlesztés módja: „*a pártonkívüli és kisgazdapárti rendőrök átszervezése*”, a szociáldemokratáknál erre nem törekedtek, az önként átlépni szándékozók jöttek az MKP-be.⁴⁸

Rákosi titokban találkozott Sztálinnal 1946 tavaszán. Hazatérve nem rejtette véka alá, a Kominform felállításával összefüggő előzetes elképzelésektől függetlenül, hogy az illető országok kommunista pártjaitól függ, „*hogy megteremtik-e saját hazájukban a proletáriátus felszabadításának előfeltételeit*”.⁴⁹ Ez a folyamat kezdetét vette Magyarországon már az év elején, majd felgyorsult az MKP III. kongresszusát követően, az államvédelmi osztályok létrejötte ezt segítette elő 1946. december 10-én. Miután a „fordulat”-ot előkészítő új feladatok ismertté váltak, a rendelkezésre álló dokumentáció, az egyre jobban kifejlesztett technikai apparátus kedvező lehetőséget teremtettek az MKP számára, hogy a köztársaság államvédelmi szervét kisajátítsa önös céljaira, a kizárólagos hatalom megszerzésére, elérésére. Egyetlen feladat terhelte az ÁVO kommunistáit: a pártutasítások maradéktalan végrehajtása. Ez a szervezet Rákosi különleges erőszakszervévé vált (később az MDP felett is). Az ÁVO fővárosi és vidéki vezetőinek országos értekezlete „az osztályharc” jegyében ülésezett 1947. április 11-12-én, meghatározta a jövő feladatait. Rajk büszkén dörzsölhette tenyerét ez idő tájt: „*a rendőrség valamennyi fontos osztálya a kommunisták kezében van,*” mindehhez másutt, szovjet illetékesek előtt Péter hozzáfűzhetette: az ÁVO „*lényegében a mi kezünkben van*”, majd azt is nyilvánvalóvá tette, hogy „*a politikai rendőrség nagy segítséget nyújt a pártnak*”.⁵⁰

Az amerikai külügyminiszter, G. C. Marshall bejelentette az utóbb róla elnevezett „terv”-et a Harvard Egyetemen, 1947. június 5-én. A háromhatalmi értekezlet összeült Párizsban, három héttel később, június 27. és július 2. között. Fontos levelet iktattak az MKP Külügyi Osztályán, az angol, a francia és a szovjet külügyminiszter tanácskozását követően: ebben, a hivatalos szovjet legfelsőbb álláspontot áthatotta a birodalom-teremtői „dogma”. Mindebből fakadt, mivel két dudás egy csárdában nem fér meg, Sztálin elutasította az amerikai külügyminiszter kezdeményezését. Most ilyenképp: a szovjet küldöttség az amerikai „*követelésekben oly törekvést pillant meg, mely arra irányul, hogy beavatkozzanak az európai országok belső ügyeibe, hogy azokra rákényszerítsék a maguk programját, megnehezítsék számukra, hogy fölöslegeiket odairányítsák, ahova akarják és, hogy ily módon ezeknek az országoknak gazdasági életét az Egyesült Államok érdekeitől tartsák függőségben*”. A szovjet delegáció emiatt mondott nemet, ezért hívta fel a magyar pártvezetés figyelmét, utalva arra, hogy

48 Uo. 274. f. 11/4. ó. e. pp. 143–144. Az MKP Rendőrségi Pártszervezeteinek Központi Intéző Bizottsága jelentése, 1947. február 10.

49 Borhi László: A hivatlan birodalom. Magyarország és a szovjet hegemonia, 1945–1953. Valóság, 1999. 1. sz. p. 76.

50 Szakács – Zinner: A háború, pp. 118–121.

„július 12-re tanácskozássra hívják össze az európai államokat” Párizsba.⁵¹ Sztálint persze nem csupán a gazdasági, hanem főképp a katonaira alapozott politikai hatalmi struktúrák megteremtése motiválta, ő a „beérett gyümölcsök” betakarítását kívánta, akképp, ahogy arról érdekeiket Churchill-lel egyeztették. Ezért maradt távol a 16-hatalmi tanácskozásról az „új” demokráciák, Finnország és a Szovjetunió küldöttsége.

Ugyanakkor a demokrácia, a demokratikus köztársaság megdöntésére összeesküdött kommunisták, az államvédelemben és holdudvarában ügyködők között vita támadt 1946 végétől. Mindez maga után vonta az elhidegülést a személyi kapcsolatokban. Az alapvető helyzetet eleve meghatározta, hogy egyrészt Farkas és Rákosi között volt egy *modus vivendi*: Rákosi nem ment a politikai rendészethez, azaz a titkosrendőrségre, nehogy emiatt támadás érje őt a koalíciós pártok oldaláról, ezért Farkas közvetített sokszor Rákosi és az államvédelmi szervek között (ha utasításait Rákosi nem közölte a nála megjelenő Péterrel közvetlenül vagy telefonon).⁵² Másrészt, mivel az MKP birtokolta a belügyi tárcát a kormányban, Farkas ellenőrizte annak munkáját pártvonalon 1948 augusztusáig. Ebből fakadt, hogy akinek panasza volt Rajkra, hozzá fordulhatott. Ő gyakorta nyilvánított véleményt, ezek Rajkra nézve nem voltak hízelgők.⁵³ Farkas el is ismerte, hogy Péter „*valóban több esetben jelentett nekem Rajkkal kapcsolatos problémáiról. Ebben azonban nem volt tendencia – mentegetőzött Farkas –, mert a politikai rendőrség pártellenőrzése hozzám tartozott.*”⁵⁴

A B. M-ben lévő hiányosságok tényei tagadhatatlanok voltak, Rajk nem támogatta kellőképp az ÁVO működését.⁵⁵ Az államvédelmisek azt tették szövé, hogy a belügyminiszter néha megkerülte Pétert, megtette, „*hogy beosztott operatív előadót felkérletett magához valamilyen konspirációs ügynek a megbeszélésére*”, nem csupán osztályvezetőt, de beosztott nyomozót is magához rendelt. „*Ami azonban a pártba ment*”, az csak Rajkon keresztül mehetett, „*nemcsak a jegyzőkönyvek, hanem a napi jelentések és az operatív jelentések is*”.⁵⁶ Rajk „*hetenként 3–4-szer járt az Államvédelmi Hatóságon, és ott 3–4 órán keresztül foglalkozott az ÁVH ügyeinek irányításával*”.⁵⁷ Nem mindenki örült ennek. Szücs és Szaberszky József⁵⁸ panaszt tett Kádár-

51 PIL 274. f. 10/39. ö. e. pp. 69–70. Sztálin levele Rákosihoz, 1947. július 2-a után, július 12-e előtt

52 ÁBSZTL V – 150019/4. p. 129. FMLfBKK, dr. Molnár Erik tanúvallomása, 1957. március 13. A valótlanosságokkal fűszerezett vallo-másba az is belefért, hogy a tanú felhánytorgatta Farkas bűneként a Rákosi és Farkas közötti információ-áramlás egyirányúságát, és Rákosi tájékoztatásának elmaradását.

53 Uo. Farkas Mihály szerepe és tevékenysége a koncepció ügyekben [a továbbiakban: Farkas szerepe], pp. 2–3. 1962. március 27. A B. M. munkatársai készítettek az összeállítást.

54 Uo. V – 150019/4. p. 394/b. FMLfBKK, Farkas Mihály vallomása a Legfőbb Ügyészség [a továbbiakban: LFÜ]. ügyésze előtt, 1957. február 7.

55 Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez [a továbbiakban: Iratok.] 3. k., Bp., 1994. KJK, p. 813. Szerk: dr. Solt Pál et al. A Legfelsőbb Bíróság Népbíró-sági Tanácsának ítélete Farkas Mihály ügyében [a továbbiakban: FMLfBNT], 1957. április 20.

56 Zinner Tibor dr. Décsi Gyulával készített interjúja [a továbbiakban: Décsi interjú]. p. 179. 1984. június 6.

57 ÁBSZTL V – 150019/1. p. 294. FMLfBKK, Péter Gábor tanúvallomása, 1956. október 18

58 Szaberszky József államvédelmi ezredes, a „Pók”, Péter legbizalmasabb munkatársa volt a politikai rendőrségen. Az eltávolításáról hozott titkársági határozatot megismerte 1949. február 1-jén, a Pénzügyminisztériumba távozott. Öngyilkos lett 1953 elején. MOL M

nál (aki továbbjelentett a pártvezetőséghez): „*Rajk László ellenséges céllal, frakcióra bontotta az ÁVH-t (munkások és intellektuelek)*”.⁵⁹ Ki gondolta volna akkor, hogy mi lesz ebből később.

Az ellentét különösen kiéleződött 1947 elején, amikor Rajk irányította a dr. Donáth György és társai elleni nyomozást.⁶⁰ Nem tűrt beleszólást ebbe, még Pétertől sem, sőt, ha kellett, még Rákosit is megvárakoztatta,⁶¹ aki ennek ellenére megdicsérte Rajkot, és ezzel olajt öntött a tűzre. A Rákosi szerint összeesküvők terveit „*a fiatal magyar demokrácia államvédelmi szerveinek közbelépése és ébersége hiúsította meg*”, ezért mondott „*néhány elismerő szót*” Rajk működéséről, „*akit éppen az összeesküvők aknamunkája következtében annyi támadás ért*”. Tudták róla – folytatta Rákosi –, „*hogy olyan férfival állnak szemközt, aki... bátor és rettenthetetlen harcosa volt a magyar munkásmozgalomnak, aki fegyverrel a kézben vett részt a spanyol forradalomban, aki 1944-ben halált megvető bátorsággal küzdött, Bajcsy-Zsilinszky [Endré⁶²]vel együtt szenvedett [Sopron]Kőhidán, és akit a Horthy-reakció elleni meg nem alkuvó harc acélossá edzett*”. Szokás szerint Rákosi tévedett is, mert „*12 gyermekes székely család fia*”-nak aposztrofálta, holott 11-en voltak testvérek. Végül azt kívánta Rajknak, hogy „*ezúttal alapos jó munkát végezzen a demokrácia megszilárdítására és védelmére*”.⁶³ Rákositól Rajk nem véletlen kapott jutalmat. Ez az ügy „*nem az első, de az első jelentős koncepció per – amely Rajk irányításával folyt –, amely csak abban különbözik a későbbiekől – ez persze lényegi és döntő differencia* (a dr. Timár maga mentő, ugyanakkor dicsekvő visszaemlékezését kritizáló dr. Décsi szerint) –, *hogy az osztályharcban a kommunista belügyminiszter vezetésével a hatalom megszerzése érdekében jobboldali politikusok, nem pedig a párton belül kommunisták ellen használták fel.*”⁶⁴ Ezt az ügyet „*még közvetlenül Rajk irányította, vezette, Rajk gondolatmenetét tükröző ügy, amely egy kis magból, véletlenül hozzá csatlakozó emberekből csinált egy nagy összeesküvésit per*”. Dr. Décsi beteg volt annak idején, az 1946–47-es „vizsgálat”

– KS – 276. f. 62/4. ö. e. pp. 15–16.

59 Iratok 1. k. Bp., 1992. KJK, p. 211. Jelentés, 1954. október 19. Eredetiben: ÁBSZTL V – 143142. pp. 26–40.

60 Dr. Donáth Györgyöt, a Magyar Élet Pártjának volt országgyűlési képviselőjét letartóztatták 1946. december 14-én. A Bp. Népbíróság [a továbbiakban: Nb.] 1947. április 16-án, majd a Népbíróságok Országos Tanácsa [a továbbiakban: NOT] 1947. szeptember 12-én egyaránt halálra ítélte, a köztársasági elnök elutasította kegyelmi kérelmét 1947. október 8-án, kivégezték október 23-án. Ítéletét semmissé nyilvánították 1991. április 15-én.

61 Iratok 1. k. Bp., 1992. KJK, Szerk: dr. Solt Pál et al, pp. 211–212. Jelentés, 1954. október 19. ÁBSZTL V – 142673. Jelentés, 1954. október 19. p. 3.; ÁBSZTL V – 150028. Péter Gábor és társai ügye a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiuma előtt [a továbbiakban: PGLFBKK.] Péter Gábor kihallgatási jegyzőkönyve, 1957. február 13.; ÁBSZTL V – 150019/1. p. 300. FMLFBKK., Péter Gábor tanúvallomása, 1956. október 19.

62 Bajcsy-Zsilinszky Endre országgyűlési képviselő a Gestapo fogságában volt, 1944. március 19. és október 11. között, 15-én szabadult. A Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága [a továbbiakban: MNFFB] elnökeként letartóztatták 1944. november 23-án, ügyét mentelmi joga miatt elkülönítették a december 6-8. között tartott tárgyaláson. Halálra ítélték a mentelmi jogának felfüggesztése után Sopronkőhidán, december 23-án, másnap kivégezték.

63 Rákosi: AMD, pp. 407–408. „Az összeesküvésről” beszéd a budapesti Sportcsarnokban, 1947. január 18.

64 Dr. Décsi Gyula levele dr. Timár Istvánhoz, piszkozat. Dr. Décsi átadta Zinner Tibornak 1988. június 13-án.

idején. Közel négy évtizeddel később – a történetek felelevenítésekor – utalt arra, hogy ez az eljárás „a baloldal egyértelmű győzelmét hozta, mert végül lehetővé tette a Kiszgadzapárt széjjelverését és a fordulat évét, a párt és a szocdem párt hatalomátvételét, tehát az ország szocialista fejlődésének effektív beindulását”.⁶⁵ Ára lett Rajk növekvő népszerűségének, a „fordulat” megalapozása miatt megirigyelték sikereit. Utóbb már azzal is vádolták, hogy „kihallgatást vezetett” a „Nagy Ferenc-féle összeesküvés” felszámolásakor,⁶⁶ holott csak kökeményen irányított, „és adott utasításokat a verésre”.⁶⁷ Tény, hogy Rajk egyaránt „híve volt a verésnek és a koncepcióknak, a beosztottaktól olyan jegyzőkönyvet is kívánt, amelyben olyan vallomásnak is kellett lenni, amelyek nem voltak valók”.⁶⁸ Miután „közvetlen kapcsolatot tartott az ÁVH operatív osztályvezetőkkel, akiket koncepciókra és erőszak alkalmazására ösztönzött”. Így a „Nagy Ferenc-féle ügyben olyan álláspontot képviselt Rajk, hogy az ügy őrizeteseinek lakásába fegyvereket csempésszenek be, és mint fegyverrejtegetőket” leplezze le őket a politikai rendőrség.⁶⁹ Ez végül elmaradt.

Az „összeesküvés” felszámolása idején „az imperialista rádiók” megkezdtek azokat a bomlasztó, egészen Rajk lefogásáig tartó híradásait, melyek szerint harc folyik az MKP-n belül „a nemzeti érzésű Rajk” vezette „itthoniak” csoportja és a „moszkvai” csoport között.⁷⁰ „A nyugati sajtó és rádió állandóan olyan híreket hozott nyilvánosságra, hogy a pártban ellentétek vannak Rákosi és Rajk között.”⁷¹ Tény, hogy Rajknak volt egy vitája, de az csupán áttételekkel kötődött e hírekhez, mert ütközése „másfél éven keresztül tartott” az ÁVO-val. „Különbőféle üzenetei voltak, amiket az” ÁVO nem hajtott végre. „Péter és Rajk között harc volt, mert utasításait nem hajtottuk végre” – emlékeztetett a történetekre dr. Décsi.⁷² Az ÁVO vezetői, akik az MKP

65 Décsi interjú, pp. 110–111. 1984. május 21

66 Nagy Ferenc miniszterelnök volt 1947. május 31-éig, lemondó levelét aláírta Svájcban, június 2-án. A szovjet állambiztonsági tisztek koholta, Kovácstól kikényszerített vallomások képezték ennek alapját, kényszerű emigrációját. Iratok 2. i. m. 165–182. o. Eredetiben: ÁBSZTL Kovács Béla és Nagy Ferenc ügye

Budapest Főváros Levéltára [a továbbiakban: BFL] A Bp. Nb. Büntetőperes iratai 650/1947. Dr. Donáth kérdése Arany Bálinthoz (a főtárgyalás jegyzőkönyve szerint) 1947. március 29-én: „Vádolt társam mikor hallotta azt a kifejezést, hogy »hetes bizottság«?” A válasz így hangzott: „A nyomozati eljárás során.” A koholt ügy folytatódott a Kovács Béla, Nagy Ferenc és elleni eljárással. BFL A Bp. Népügyészség [a továbbiakban: Nü.] büntetőperes iratai. 3590/1947. Az eljárást nem a népbíróság zárta le, hanem az tette megszűnethetővé, hogy a letartóztatott Kovácsot a Szovjetunióba hurcolták, Nagy nem tért vissza Svájcba, Varga elmenekült külföldre 1947. június 2-án. Arany Bálint mérnök, kiszgadzapárti politikus előzetes letartóztatásban volt 1947. január 4-étől, a Bp. Nb. 1947. április 16-án életfogytiglan tartó fegyházbüntetésre, a NOT 1947. szeptember 12-én 12 évi kényszermunkára ítélte. Szabadult 1956. szeptember 18-án. A Fővárosi Bíróság [a továbbiakban: FvB.] semmissé nyilvánította ítéletét 1991. április 19-én.

67 Iratok 3. i. m. p. 490. PGLFBKK, főtárgyalási jegyzőkönyv, 3. o. Péter Gábor vallomása, 1957. május 28. Eredetiben: Hadtörténelmi Levéltár [a továbbiakban: HL] 0076/1957.

68 ÁBSZTL V – 150019/4. p. 192/a. FMLFBKK, p. 50, Péter Gábor tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1957. március 15.

69 Uo. V – 150019/1. p. 300. FMLFBKK, Péter Gábor tanúvallomása, 1956. október 19.

70 Iratok 2. k. Bp., 1993. KJK, Szerk.: dr. Solt Pál et al. p. 465. Kádár János feljegyzése Rajk Lászlórol [a továbbiakban: Kádár Rajkról], 1954. július 20. Eredetiben: ÁBSZTL V – 142673/4. p. 368.

71 ÁBSZTL V – 150019/1. p. 300. FMLFBKK, Péter Gábor tanúvallomása, 1956. október 19.

72 Iratok 1. i. m. p. 212. Jelentés, 1954. október 19. Dr. Décsi vallomást tett 1954. október 7-én, ebből idéz a jelentés. Eredetiben: ÁBSZTL V – 142673. Jelentés, 1954. október 19. p. 3.

élcsoportjának tekintették magukat, gyakran érezték úgy – és néha joggal –, hogy Rajk egyes intézkedéseivel, a juttatások megosztásával „*az ÁVO proletárjaival szemben a túlnyomórészt polgári elemekből összetevődő GRO-t [Gazdasági Rendészeti Osztályt – Z. T.] és a jelentős részben régi rendőrökből álló Budapesti Főkapitányságot részesíti előnyben*”.⁷³ Az ÁVO autóinak elvétele is vitákat váltott ki, Péter, a pártvezetésnél tett panaszt,⁷⁴ Farkas visszaadatta a Rajk által elvett 16 autót.⁷⁵ A belügyminiszter magas követelményeket támasztott a munkáskáderekkel szemben.⁷⁶ Ő hagyta jóvá a rendőröknek készült tankönyveket, ezért írták a munkáskáderek elbuktatását is számlájára.⁷⁷

S ebben az egyre jobban elmérgesedő helyzetben kétségtelenül szerepet játszott, hogy a „moszkvaiak” másodrendűnek tekintették „a hazai” gárdát: Apró Antalt, Kádárt, Kiss Károlyt, Kovácsot, Rajkot. Rákosi a fő felelős ebben, akinek intrikus természetű rontotta a PB tagok közötti kapcsolatokat. Rajk és Rákosi között éppúgy feszült lett a viszony, mint Rajk és Péter között, és így tovább.⁷⁸ Ez, a másokat összeugrasztó vezetői stílus Rákosinál ekképp jelentkezett, Péternek ilyeneket mondott: „*Miért nem akarja magát ez a Rajk előléptetni?*” Vagy: „*Miről tud maguknál ez a Rajk 2–3 órát beszélni, mikor itt, a titkársági ülésen meg sem szólal?*”⁷⁹ Máskor epés megjegyzéseket tett: „*Az ilyen hosszú, sovány emberek gonoszak, rosszindulatúak, ezt írta már le egy görög bölcs is, Arisztotelész*”.⁸⁰ Farkas sem maradt el Rákosi mögött. Gerő, Rákosi leghűségesebb szövetségese szerint Farkas Rajkkal kapcsolatban „*folyton felvetette azt, hogy ez egy rossz elem, folyton baj van vele*”.⁸¹ Rajk népszerűségének emelkedését követően, ami sokban összefüggött az ún. köztársaság-ellenes, koholt konspiráció „felszámolásá”-val, a már nem belügyi államtitkár, de ÁVO

73 Décsi interjú, p. 19. 1984. április 24.; Iratok 2. i. m. p. 465. Kádár Rajkról. Eredetiben: ÁBSZTL V – 142673/4. p. 368.

74 ÁBSZTL V – 150028. PGLFBKK, főtárgyalási jegyzőkönyv, Péter Gábor vallomása, 1957. május 28. Eredetiben: HL 0076/1957.

75 Uo. V – 150019/1 p. 300. FMLFBKK., Péter Gábor tanúvallomása, 1956. október 19.

76 Iratok 2. i. m. p. 613. FMLFBKK, ítélet, p. 4. 1957. március 23. Eredetiben: ÁBSZTL V – 150019. pp. 39–52

77 ÁBSZTL V – 150019/4. p. 124. FMLFBKK, főtárgyalási jegyzőkönyv, 1957. március 12.

78 Farkas Mihály töredékes iratai [a továbbiakban: FM töredékes]. Farkas Mihály utolsó szó jogán tett felszólalása a LfBKK. előtt, 1957. március 19. Farkas Vladimir birtokában. Dr. Zinner, a Péter Gáborral folytatott beszélgetései [a továbbiakban: Péter beszélgetés] tartalmáról tájékoztatta Farkas Vladimirt, a vele készített interjú [a továbbiakban: Farkas interjú] során, aki azok egyes mozzanatairól elmondta véleményét. Ezt, és a többi, másutt jelzett dokumentum rendelkezésemre bocsátását ezúton, évekkel halála után is köszönöm.

79 El nem égetett dokumentumok [a továbbiakban: ENÉD] I. Bp., 1990. Szabad Tér Kiadó. Szerk.: Koltay Gábor, Bródy Péter. p. 24. Péter Gábor beadványa, 1956. július 10. [a továbbiakban: Péter beadvány]

80 ÁBSZTL V – 150019/1. pp. 295–296. Péter Gábor tanúvallomása, 1956. október 18.; uo. V – 150028. p. 291. PGLFBKK., Péter Gábor kihallgatási jegyzőkönyve, 1957. február 13. Ugyanerről Rákosi: „Azért kezdtem gyanakodni Rajkra, mert kiderült, hogy már fel volt függesztve a párttagsága meg a sopronkőhidai-ügy miatt és nem értem, miért olyan sovány, s azt mondtam neki egy vadászaton, mikor láttam, hogy lóg az orra: nem tudom, mi az Isten van veled? Minden, amiért harcoltál, megvan. Vezető vagy, PB-tag vagy, folyton szomorú vagy, mit lehet itt segíteni rajtad? Akkor idéztem neki, hogy gyanúsak a soványak.” (Aczél iratok. Aczél György és Nógrádi Sándor beszélgetése Rákosi Mátyással 1962. II. k. [a továbbiakban: ANR I. vagy ANR II.] Jelentés, 1962. augusztus 13. Nógrádi (Kellerman) Sándor a honvédelmi tárca politikai főcsoportfőnöke 1949–1956 között, az MSZMP KEB elnöke 1960–1966 között. Az egyik ülnök volt Pálffy és társai Katonai Főtörvényszék [a továbbiakban: KFT.] előtti perében.

81 ÁBSZTL V – 150019/1. p. 129/a. Péter Gábor tanúvallomása, 1956. október 18.

felett pártellenőrzést gyakorló Farkas úgy nyilatkozott Péter előtt a B. M-ről, hogy „nem mennek... *rendben a dolgok, a belügy nincs a párt kezében*”.⁸² Utóbb Farkas ezt nem vonta kétségbe, „*mert ez meg is felelt a valóságnak*”.⁸³ Nem opponálta azt sem, hogy közöttük „*előfordultak viták, pl. a rendőrségi pártszervezetek kérdésében, a munkáskáderek elhelyezésének problémáiról*”.⁸⁴ Farkas szemére vetette Rajknak, hogy nem jól viszonyul a párt által a rendőrségre küldött munkáskáderekhez, mert hagyja, hogy azokat „*a régi horthysta rendőrtisztek elnyomják*”.⁸⁵ „*Megfelel a valóságnak, hogy a Belügyminisztérium munkáját bíráltam*” – vallotta –, de visszautasította Péter torzításait,⁸⁶ aki elismerte: „*bizonyos nézeteltérések orvoslásáért*” Farkashoz fordult. Péter vallomása során egyúttal „*fizetett*” is 1953-as lefogásáért Farkasnak, mert nem annak pártbeli funkciójával, hanem azzal magyarázta mindezt, hogy „*ezt ő megkövetelte tőlem*”.⁸⁷ Később Farkas bírálata már úgy hangzott: „*Rajk idegen a pártban*”,⁸⁸ avagy másképp: „*mondd – fordult Farkas Péterhez –, tulajdonképpen ki ez a Rajk, olyan idegen a Pártban*”.⁸⁹ Farkas mindezt cáfolta, mert ő ezt nem „*ellenség*”-ként, hanem úgy értelmezte, hogy „*Rajk még nem forrott össze eléggé a többi elvtársakkal [sic!], Rajk hallgatóg stb.*”⁹⁰ „*Nem mondtam azt, hogy Rajk ellenség*” – védekezett Farkas –, hanem „*azt mondtam, hogy valamilyen ellenségesség van Rajkban. A kettő nem ugyanaz*”.⁹¹ Sőt, Farkas nem rejtette véka alá azt sem, hogy az igazi rivalizálás Rajk és Rákosi között volt. Rajk népszerűségét Rákosi rossz szemmel nézte, de Farkas elismerte: „*vita volt köztünk, sőt volt több ellentét is. A párt szerepének a kérdésében, a munkáskáderek kérdésében, Rajknál volt bizonyos nacionalizmus is. Feloszlatta a pártot*”.⁹² Mindezek jelzik, hogy ennek a vitának volt „*mélyebb, szociális háttere*”, a magyar munkásmozgalom egyfajta értelmiségellenessége. Ez nyújtott lehetőséget a kiéleződött ellentétek egyfajta kisarkított, tragikus megoldására a bukaresti határozat után, a hatalom megragadását követően, a vezetők kiválasztásának idején.⁹³

82 Uo. V – 150019/5. p. 102. FMLFBKK., Péter Gábor saját kezű feljegyzése, 1956. április 18.; uo. V – 150019/1. p. 296. FMLFBKK., Péter Gábor tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1956. október 18.

83 FM töredékes. Farkas Mihály feljegyzése Péter Gábor tanúvallomásáról, 1957.

84 ÁBSZTL V – 150019/1. p. 394/b. FMLFBKK., Farkas Mihály vallomása a Lfű. ügyésze előtt, 1957. február 4.

85 Farkas Mihály: Egy el nem mondott beszéd [a továbbiakban: FMEB], 1956. július 14., Századvég, 1989. 1–2. sz. p. 63.

86 ÁBSZTL V – 150019/1. FMLFBKK., Farkas Mihály vallomása a Lfű. ügyésze előtt, 1957. február 7.

87 Uo. V – 150019/1. p. 313. FMLFBKK., Péter Gábor tanúvallomása, 1956. október 23.

88 Uo. V – 150019/1. p. 374/b. FMLFBKK., Farkas Mihály kihallgatási jegyzőkönyve, 1956. október 19.; uo. V – 150019. FMLFBKK., vádirat Farkas Mihály ügyében, 1957. február 22.

89 Uo. V – 150019/5. p. 102. FMLFBKK., Péter Gábor saját kezű feljegyzése, 1956. április 18.; uo. V – 150019/5. p. 111. FMLFBKK., Péter Gábor saját kezű feljegyzése, 1956. április 21.; uo. V – 150019/1. p. 296. FMLFBKK., Péter Gábor tanúvallomása, 1956. október 18.

90 FM töredékes.

91 ÁBSZTL V – 150019/4. p. 158. FMLFBKK., főtárgyalási jegyzőkönyv.

92 FM töredékes. Farkas Mihály megjegyzései a vádirathoz, 9. o., 1957. február 22-e után. Rajk nem a pártot, hanem a rendőrségi pártszervezeteket oszlatta fel.

93 Hajdu Tibor: A Rajk-per háttere és fázisai [a továbbiakban: Hajdu: Rajk háttere], Társadalmi Szemle, 1992. 11. sz. pp. 22–23.

Többen tették szóvá Rajk viselkedését, másokat sértő magatartását, nem csupán az államvédelmis beosztottak. Olt Károly, Széll Jenő és dr. Zöld Sándor már 1946-ban,⁹⁴ különböző okokból bírálta Rajkot.⁹⁵ Rákosi felírta ennek ellenére, az MKP három éven keresztül folytatott munkáját értékelő, Moszkvában előadni kívánt beszámoló-jához készített jegyzeteiben: „*Belügy – Rajk megdicsérni*”.⁹⁶ Mégis, 1948 januárjától a pártvezetés előtt szinte állandóan napirenden voltak a Rajkot ért kritikák, ezekről csaknem mindenki tudott. Kádár valós tényt közölt 1954-ben, a történetek kiváltó okát azonban elhallgatta.⁹⁷

Az antidemokrata Rajkot számos esetben okkal kritizáló ÁVO-jelentés összeállítói szerint dr. Szebenyi államtitkár az ÁVO B. M-et bíráló egyes intézkedései miatt javasolta a rendőri pártszervezetek feloszlását 1947 márciusában. Rajk szabályozta az államrendőrség tagjainak politikai tevékenységét 1947. június 19-én, ami kiváltotta a pártvezetés-hű államvédelem vezetőinek rosszallását. A belügyminiszter megtiltotta, hogy „*a rendőrség tagjai a pártokban vagy pártszervezetekben a rendőrség tagjainak testületi vagy szolgálati vonatkozású ügyeit érintsék és tárgyalják*”. A vita elmérgesedett, ezért Rajk újabb, november 3-án kiadott rendelkezésével (legkésőbb november 13-i hatállyal), Péter szerint „*a jugoszláv példára hivatkozva*”, feloszlatta immár valamennyi párt szervezetét. Az ÁVO kénytelen-kelletlen közzétette a rendeletet napiparancsban, három nappal később. Nem tudta megakadályozni.⁹⁸

A rendőrségi párttitkár, Benkő Károly az MKP Központi Karhatalmi Osztályának volt vezetőjétől, Révész Gézától tudta meg a „*vészírt*” az V. ker. Akadémia utcai pártközpontban.⁹⁹ Ő közölte vele, hogy a határozatnak engedelmeskedni kell. Később ott, kb. 200–250 fő előtt jelentették be a feloszlást, a dobogón, az asztalnál ott ült dr. Szilágyi József is,¹⁰⁰ Farkas és Rajk, aki ismertette rendeletét. Majd politikai indok-

94 Széll Jenő 1948-ban bukaresti követ volt. Letartóztatták 1958. október 19-én. A LfBNT ötévi börtönbüntetésre ítélte 1959. április 1-jén. Szabadult 1963. március 29-én. A LfB. semmissé nyilvánította ítéletét 1989. december 19-én. Dr. Zöld Sándor belügyminiszter, miután hozzátartozóit megölte, öngyilkosságot követett el 1951. április 20-án.

95 Iratok 1. i. m. p. 210. Jelentés Rajk László és társai ügyében, 1954. október 19. Péter vallomást tett 1954. október 14-én, ebből idéz a jelentés. Eredetiben: ÁBSZTL V – 142673. pp. 26-40. Jelentés, p. 3.

96 PIL 274. f. 7/132. ö. e. Rákosi kézzel írott jegyzetei. A szövegkörnyezet szerint a Kominform létrejötte után, és a B. M-ben lévő pártszervezetek feloszlása előtt (1947. szeptember 30. és november 3. között) keletkezhetett.

97 Iratok 2. i. m. p. 466. Kádár Rajkról. Eredetiben: ÁBSZTL V – 142673/4. p. 369.

98 ÁBSZTL V – 142673/4. Rendőri Újság, 1947. június 19. és november 3. Kádár szól erről utóbb a KV tagjai előtt, 1949. június 11-én. Rajk, 34 parancsnoknak kikézsbesítette az utasítást, Rákosi hiába mozgósított, nem akarták a kapkodás látszatát kelteni kívülállók előtt, azért nem tartották vissza. Iratok 5. k., Bp., 1996. KJK., Szerk.: dr. Solt Pál et al. p. 264. Az MDP KV ülésének jegyzőkönyve, 1949. június 11. Eredetiben: MOL M – KS – 276. f. 52/8. ö. e.

99 Révész (Reisch) Géza a Szovjetunióból tért haza, a pártközpontban különböző osztályokat vezetett, varsói követ 1947. november 26-ától, a külföldi támadó elhárítás és stratégiai hírszerzés megszervezője, főcsoportfőnök a Honvédelmi Minisztériumban [a továbbiakban: H. M.] elődje lefoglalása után, 1948 őszétől.

100 Dr. Szilágyi József rendőrfőkapitány 1945 áprilisában, megbetegedett szeptembertől, a pártapparátusba vezényelték. A pártközpont Karhatalmi Osztályának éléről mentették fel 1949 júniusában. Nagy személyi titkára lett 1956 októberében, Snagovba hurcolták, előzetes letartóztatásban volt Magyarországon, 1957. április 14-étől. Ügyét különválasztották Nagy és társai perétől. A LfBNT. halálra ítélte 1958. április 22-én, kivégezték 24-én. A LfBET. rehabilitálta 1989. július 6-án.

lást tartott. „Azért szükséges – mondta a pártszervezetek feloszlásáról Rajk –, mert az MKP pártszervek fennmaradása esetén a szociáldemokraták, az ellenzéki erők is létrehozzák rendőrségi pártszervezeteiket. Ehelyett Rendőregyesület kell, ahol a rendőrök kommunista nevelése lehetővé válik.”¹⁰¹

Minderről nem csupán Rákosi tudott – dr. Szilágyi szerint –, hanem az MKP KV PB is, mert a bejelentés előtt rendkívüli ülést tartott annak érdekében, hogy visszavonják a rendeletet, de ez nem történt meg. Rákosi távolmaradását nem indokolták.¹⁰² Oszkó Gyula is említi a PB-ülés tényét. Ő azon az értekezleten vett részt, amit dr. Szebenyi elnökletével tartottak a B. M-ben, 1947-ben. A belügyi államtitkár ott közölte, hogy „a Politikai Bizottság határozata az, hogy a rendőrségi pártszervezeteket fel kell oszlatni. Szilágyi József, a Pártközpont Karhatalmi Osztályának vezetője is részt vett ezen az ülésen, és ő is megerősítette ezt a bejelentést”.¹⁰³

Tény, hogy a politikai rendőrség apparátusa túlnyomórészt kommunistákból és jelentéktelen számú, más koalíciós pártokhoz tartozó személyből állt, ezért Rajk intézkedése itt és így elsősorban a kommunista pártszervezeteket érintette.¹⁰⁴ Ugyan az 1819 ávósból 1809 az MKP tagja volt,¹⁰⁵ de Rajk a rendőrségen működő valamennyi pártszervezetet feloszlatta, s a B. M. összlétszámán belül az ÁVO nem érte el a 10%-ot. Ennek ellenére az ÁVO politikai és egyéb „súlya” felmérhetetlen következményekkel járt. A KV és (Farkas szerint) a főtitkár ellenzése ellenére Rajk az ÁVO-n is fel kívánta oszlatni a pártszervezeteket.¹⁰⁶ A folyamat vajúdott június 19-étől, végül a feloszlítás lett az eredménye a B. M-ben. Rajkhoz kötődött, „bár [ő] tudta azt, hogy” azzal „a Központi Vezetőség nem ért egyet”.¹⁰⁷ A kommunisták épp ezért nem tartották be rendeletét, azt követően, hogy titokban orvosolták Péter, Farkas elé terjesztett¹⁰⁸ panaszát.¹⁰⁹ Azért intézkedett Farkas, mert az ÁVO

101 HL KF. 00159/1954. Marschall László és társai pere, dr. Szilágyi József tanúkihallgatása, 1954. október 15. Marschall László ezredes a B. M-ben dolgozott 1945–1949 között. Letartóztatták 1949. május 29-én, a Bp. Katonai Törvényszék [a továbbiakban: KT]. 1949. november 8-án, majd a Kft. december 19-én egyaránt halálra ítélte, kivégezték december 29-én. A Katonai Felsőbíróóság [a továbbiakban: KF]. rehabilitálta 1954. október 15-én

102 Ua. Dr. Szilágyi és Oszkó is tévedett, a PB nem tartott ülést, hanem körtelefon volt. MOL M – KS – 276. f. 52/8. ó. e. Kádár előadói beszéde végén szólt erről. Oszkó Gyula Újpest rendőrkapitánya lett 1945 januárjában. A B. M. szolgálati alosztály vezetője 1947 áprilisától, a személyzeti osztály vezetője 1948 januárjától, rendőrezredes. A Dohányipari Központ osztályvezető-helyettese volt, amikor letartóztatták 1949. június 3-án, a Bp. Büntetőtörvényszék [a továbbiakban: Bttótvtszk.]. 1950. március 20-án 8, a LfB. 1950. május 20-án 10 évi kényszermunkára ítélte. Szabadult 1954. június 2-án, a LfB. rehabilitálta 1955. április 25-én.

103 ÁBSZTL I – 13. pp. 58–59. Dr. Szebenyi Endre és dr. Villányi András perújítási főtárgyalási jegyzőkönyve, Oszkó tanúvallomása, 1954. október 13. Dr. Villányi (Wilhelm) András rendőrezredes, a GRO korábbi vezetőjét letartóztatták 1949. szeptember 20-án. A Bp. Bttótvtszk. 1950. március 20-án, a LfB. 1950. május 20-án egyaránt halálra ítélte. Kivégezték 1950. május 26-án. A LfB. rehabilitálta 1955. október 13-án.

104 MOL M – KS – 276. f. 67/124. ó. e. Jelentések, 1948. június 25. és július 2. között.

105 Szakács – Zinner: A háború, p. 122.

106 HL V – 150019, pp. 122–123. FMLfBKK, főtárgyalási jegyzőkönyv, Farkas Mihály vallomása, 1957. március 12.

107 Iratok 2. I. m. p. 613. FMLfBKK, ítélet, 4. o. 1957. március 23. Eredetiben: ÁBSZTL V – 150019. pp. 39–52.

108 ÁBSZTL Farkas szerepe, pp. 2–3.

109 Uo. V – 150028. PGLfBKK, Péter Gábor vallomása, 1957. május 28.

pártellenőrzését tartalmazó megbízásán felül a Szovjetunióban tartózkodó Rákosit is helyettesítette.

Rákosi távol volt,¹¹⁰ bár november 6-án talán hallhatta, majd el is olvashatta Molotov bejelentését, hogy az atomtitok „*már régen nem titok többé*”.¹¹¹ Mi ismert arról, hogy hol tartózkodott Rákosi? Rendkívüli PB-ülés nem volt, azon nem vehetett részt. Valószínűsíthető, miután megtudta, hogy a belügyi tárca vezetőjének rendeletét visszavonni nem célszerű, ezért nem hívták egybe a PB ülést. És azért, mert talán külföldről telefonálhatott. Nem kizárható az sem, hogy egyetértett Rajkkal, és szokásához híven, utóbb állt a belügyminisztert bírálók sorába. A legvalószínűbb, hogy távozását akkor közölték, amikor már megérkezhetett Moszkvába, ahová október 31-ét követően, még a feloszlatastról intézkedő, a parancsot a 34 illetékessel közlő utasítás kiadása előtt elindulhatott.¹¹² Ezt bizonyíthatja az ÁVO vezetője előtt utóbb tett kijelentése, miszerint: „*erre nem kerülhetett volna sor, ha itthon van*”.¹¹³

Háromféle manipuláció lehetséges: ugyan távozását nyilvánosságra hozták, de nem a valós időpontról tájékoztatták a közvéleményt. Péter elferdítve adta vissza Rákosi szavait. Rákosi sem mondott igazat Péternek, mert Magyarországon betegen feküdt, körtelefonált, és cselekvőképtelen volt. Nem azért, mert nem akarta (ő és a PB többi tagja) a kapkodás látszatát kelteni, hanem, mert a PB feleslegesen ülésezett volna. A rendelet ugyanis megjelent a Rendőr Újságban. Rákosi Sztálinhoz levelet írt Barvihábról, és Tito budapesti látogatásakor, december 6–9. között még nem tartózkodott Budapesten. Sztálinhoz küldött leveléből ismert, hogy visszatérését december 8-ára tervezte. A levél szövegösszefüggései utalnak arra is, hogy nem egyeztetett Sztálinnal, legfeljebb koccinthatott az ünnepi fogadáson.¹¹⁴

Azt, hogy Rajk kihasználva Rákosi kényszerű távollétét, tudatosan, Rákosi ellenére intézkedett volna rendeletével, Rajk elleni célzattal még a koholmányok, így Kádár sem említik. Kivéve egyetlen helyet, Bukarestet. Innen – miután Rajk egyéb bírálható lépései egymást követve sorjázta benne, így ezek sorába illett – a Kominform referense, N. I. Leszakov arról is tájékoztatta Moszkvát, hogy „*1947. november elején, mialatt Rákosi Moszkvában volt, Rajk parancsot adott ki valamennyi rendőrségi*

110 Ez idő tájt ünnepeltek Moszkvában. Rákosi nem vett részt hivatalos pártdelegáció tagjaként a 30. évforduló ünnepségein, nem nyílt módja a Kominform létrejöttét eredményező értekezlet óta eltelt időszak alaposabb értékelésére. A napilap forgatói megtudhatták a Szabad Nép október 31-én megjelent példányából – ha nem tudatosan dezinformálta olvasótáborát –, hogy a magyar kormány nem küld az ünnepségekre delegációt Moszkvába. A kommunista szócső tolmácsolta a november 1-jén a budapesti, XIII. ker. Váci úti, Kossuth moziban tartott nagy-budapesti aktívagyűlés üdvözlését. Majd érdekes hírt közölt a november 6-ai példány: előző nap, szerdán, november 5-én Rákosi elhagyta a magyar fővárost, és egyhónapos kezelésre elutazott. November 7-én (távollétében) Sztálinhoz küldött táviratát közölte az újság. Erre sincs garancia, hogy igaz.

111 Kende István: Forró béke, hidegháború, a diplomáciai kapcsolatok története 1945/1956. Bp., Kossuth Könyvkiadó, p. 181.

112 Rákosi Mátyas: A fordulat éve [a továbbiakban: Rákosi: AFÉ], Bp., 1948. Szikra. p. 275. Beszéd a nagy-budapesti pártaktíva előtt, 1947. október 31.

113 ÁBSZTL V – 150019/1. p. 96. FMLFBKK, Péter Gábor tanúvallomása, 1956. október 11.

114 Moszkvának jelentjük, p. 235. Rákosi Mátyas levele Sztálinnak, 1947. november 29.

pártszervezet feloszlatásáról. Tekintettel arra, hogy a politikai rendőrség apparátusa alapjának kommunistákból és kis számban a többi koalíciós párt tagjaiból áll, ez a parancs mindenekelőtt a kommunista pártszervezeteket érintette".¹¹⁵ A Rajkot elmarasztaló tájékoztatás idején már nem az ÁVO, hanem a B. M. ÁVH keltett félelmet Magyarországon. Az egykor volt szervezeti keret mellett kardoskodó tájékoztató forrása a felsőbb államvédelmi és pártkörökben egyaránt kereshető: az információ származhatott az 1948. június 25. és július 2. között keletkezett államvédelmis jelentések készítőitől, netán azok ismerőitől, Rákositól és köréből vagy magukból a jelentések-ből (az ávós illetékesek átadhattak ezek másodpéldányait a szovjeteknek).¹¹⁶ Okkal vélelmezhető, hogy az informátor a magyar államvédelem 1809 kommunistája közül lehetett valaki.

A „Leszakov”-kritika két eleme: egyrészt Rajk titokban, Rákosi háta mögött, kihasználva távollétét, így közvetve, a „nagy október” 30. évfordulóját ünneplő szovjeteknek is kellemetlenséget okozva döntött a rendőrségi pártszervezetek feloszlatásáról. E kritika elhallgatta, hogy az akkori belpolitikai helyzet motiválhatta Rajk lépését. A Választási Bíróság még nem semmisítette meg a dr. Pfeiffer-féle¹¹⁷ párt választási eredményeit az idő tájt. A munkáspártok választási vetélkedése beárnyékolta a Szociáldemokrata Párt likvidálásába kezdő árulók és a több évtizedes pártot elnyelni kívánó kommunisták, a „fúzió” előkészítésébe fogó politikai erők titkos együttműködését. Az összeállító hallgat mélységesen arról is, hogy a feloszlatás a június 19-étől

115 Восточная Европа II. 1949–1953. [*a továbbiakban: Восточная Европа II.*], Moskva – Novoszibirszk, 1998. Szibirszkij hronograf, pp. 64–67. Szerk.: Volokityina, Tatjana V. et al. N. I. Leszakovnak, a Kominform Titkársága referensének tájékoztatása Rajk Lászlóról, a MDP Politikai Bizottsága és Szervező Bizottsága tagjáról, nem korábban, mint 1949. április 5. Az időpontot magyarázza, hogy ez az írásban szereplő utolsó, időponttal jelzett tényre történt hivatkozás.

116 MOL M – KS – 276. f. 67/124. ó. e. Jelentések 1948. június 25. – július 2. között.

117 Dr. Pfeiffer Zoltán igazságügyi államtitkár 1946 decemberéig, alapítója az 1947 augusztusában létrejött Magyar Függetlenségi Pártnak. Az ÁVO kísérletet tett, hogy a Magyar Testvéri Közösség ügyével összefüggve koholjon egy Almásy Pál – dr. Pfeiffer Zoltán-ügyet 1947 tavaszán. (Vö. Ötvös István: „Az 1947-es Almásy-Szilágyi ügy”! In: Tanulmányok a XIX-XX. századi történelemből. A 2001. május 21–22-én tartott történész doktorandusz konferencia előadásai. Bp., 2001. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara kiad. pp. 249–262. Szerk.: Zeidler Miklós) Almásyt lefogták, végül az ügyet ejtették. Dr. Pfeiffer mentelmi jogának felfüggesztését kérték egy (a korábbiakban az államvédelmisek által őrizetbe vett, és háborús büntett elkövetésével gyanúsított személy, Orbán János ellen indított) ügyben tanúsított segítőkészsége miatt. (L. Földesi Margit – Szerencsés Károly: A megbélyegzés hatalma. Pfeiffer Zoltán [1900–1981], Bp., 2003. Kairosz Kiadó, pp. 85–88. Az Orbán-ügy c. részletét!) A Választási Bíróság megsemmisítette a Pfeiffer-párt választási eredményeit 1947. november 20-án, 670 547 választó maradt parlamenti képviselő nélkül. A meghurcolásra kiszemelt politikus nem várta meg letartóztatását, hanem elmenekült az országból november 4-én, megfosztották magyar állampolgárságától november 21-én. Almásy Pált a nyilas érában több fokon folyt eljárásban, végül 15 évi fegyházbüntetésre ítélték a Kiss János altábornagy és társai elleni perben. Vezérőrnagy lett 1945. október 1-jén. Rövid ideig letartóztatták 1947-ben, majd e koncepció elvetése után újból lefogták, ezúttal 1950. május 30-án. A Bp. Bttövszvk. életfogytiglan tartó fegyházbüntetésre ítélte Kóvágó József és társai perében, nem jogerősen 1950. november 17-én. Szabadult 1956. augusztus 3-án, a LfB. rehabilitálta 1957. november 15-én. Kiss János altábornagy a MNFFB Katonai Vezérkara vezetője volt, amikor árulás miatt letartóztatták. A hadbírósgál halálra ítélte 1944. december 7-én, másnap kivégezték. Kóvágó (Kürönya) József, kisgazdapárti politikust, Budapest 1945 decembere és 1947 júniusa közötti polgármesterét letartóztatták 1950. május 23-án. A Bp. Bttövszvk. életfogytiglan tartó fegyházbüntetésre ítélte 1950. november 27-én. Szabadult 1956. szeptember 18-án, az USÁ-ba távozott november 30-án. A LfB. hatályon kívül helyezte az 1950. évi ítéletét 1957. június 25-én, és nyomozási szaktól kezdődő új eljárást rendelt el. A FvB. felfüggesztette az eljárást 1957. december 4-én, és elfogatóparancsot bocsátott ki ellene. A LfB. vádelejtés folytán az ügyet megszüntette 1962. október 4-én.

vajúdó folyamat következménye volt. Továbbá Rajk „jugoszláv mintára”, mondhatni népfrontos jelleggel a rendőrségen működő valamennyi, nem csupán a kommunista pártszervezetet feloszlatta.

A felosztatás Rákosi, valamint a PB tudtával történt a Karhatalmi Osztály akkori vezetője szerint.¹¹⁸ Tény, de nem egyetértésével! Ő sem állt elvtársa pártjára, amikor a lefogott, ezért vitaképtelen Rajk háta mögött, mindezt bűneként rótták fel: „*amikor Rajknak felvettem, azt mondta, hogy itt csak formai hiba van, hogy a Politikai Bizottságnak egy régi határozata van erről, amit ő most hajt végre*”.¹¹⁹ Rajk hibái közül Farkas a pártfelosztatást tartotta a legsúlyosabbnak: „*szemére vetettük, hogy tehettél ilyet, hiszen jól tudod, hogy mi ezzel nem értünk egyet*”. Rajk (Farkas szerint) így válaszolt: „*csak így lehet megakadályozni, hogy a többi pártoknak [sic] se legyen a rendőrségen pártszervezetük*”.¹²⁰ Amint Farkas vélte: „*mi ezt akkor komoly hibának tartottuk, később már gyanú oknak*”.¹²¹ Kádár, hasonlóképp vélekedett erről, aki szerint Rajk „*a pártvezetőség tudta és hozzájárulása nélkül*” oszlatta fel a „*rendőrségen lévő pártszervezeteket*”. Emiatt a „*Pártvezetőségben komoly, jogos harag keletkezik*”.¹²² A Farkasnál protestáló Péter is ugyanezt, a Rajk-féle intézkedést elutasító magatartást képviselte. Az államvédelem volt vezetője elmondta, hogy Farkas hozzájárulásával működtették a pártszervezeteket továbbra is, „*s ezt a körülményt Rajk előtt elkonspiráltuk*”.¹²³ Ezért az ÁVÓ-n dolgozó kommunisták Rajkban nem a nemzetközi munkásmozgalom hőst, a nagy kommunista vezetőt látták 1949 júniusában, hanem a pártfelosztatót, aki „*a párt akkori vonalával több ízben, több kérdésben szemben állt*”, azt látták, hogy „*itt valami disznóság volt, ami a párt ellen történt*”.¹²⁴

Az MKP Szervező Bizottsága ülést tartott 1947. november 17-én, a pártszervezetek felosztatásának korrigálása jegyében is. A napirendi pontok között a harmadik így hangzott: „*Javaslat a rendőrségi pártszervezetek átszervezésére*”. A Karhatalmi Osztály előterjesztést készített november 13-án.¹²⁵ E szerint a taggyűlések megtartásának végső határideje (szemben Rajk rendeletével) november 15-e lett. Ezekon tájékoztatják a párttagságot szervezeti hovatartozásukról, párttevékenységük folytatásáról. Az önálló rendőrpártszervezetek tagjai abba a helyi szervezetbe olvadnak be, ahol a rendőrségi szerv működött. A pártfelelősöket kijelölik a koordináció biztosítására december 1-jéig. Az előterjesztés foglalkozott azokkal a rendőrségi szervekkel is, ahol

118 HL A KF. iratai, büntetőperes iratok, 00159/1954. Marschall László és társai pere, dr. Szilágyi József tanúkihallgatása, 1954. október 15.

119 Iratok 5. i. m. p. 264. Az MDP KV ülése, 1949. június 11. Eredetiben: MOL M – KS – 276. f. 52/8. ó. e.

120 FMEB, p. 63.

121 Ua.

122 Iratok 2. i. m. p. 465. Kádár Rajkról. Eredetiben: ÁBSZTL V – 142673/4. p. 368

123 ÁBSZTL V – 150019/1. p. 300. FMLfBKK, Péter Gábor tanúvallomása, 1956. október 19.

124 Décsi interjú, pp. 65–66. 1984. május 21

125 PIL 274. f. 5/95. ó. e. pp. 1–3. A Szervező Bizottság ülésének jegyzőkönyve, 1947. november 17.

nem működött önálló pártszervezet, itt csupán a pártfelelősi intézmény megvalósítását szorgalmazták. Révész és dr. Szilágyi tették felelőssé. A bajtársi körök és a rendőregyesületek átszervezése megkezdődik, hogy az MKP „befolyása az irányításban” biztosítva legyen.¹²⁶

A vita során elfogadták a javaslatot. A Szervező Bizottság előírta a rendőr-egyesületbeli tagság kötelező jellegét, azzal, hogy ezekben mindenütt „*a kommunista vezetés, a kommunista befolyás*” érvényesüljön. A határozat szorgalmazta a polgári pártéletbe került rendőr párttagok aktivitásának fenntartását.¹²⁷ A Rajk egyetértésre hivatkozó dr. Szilágyi tett előterjesztést a Szervező Bizottság határozatára 1948. február 5-én, azzal, hogy meg kellene tartani a rendőri pártfelelősök első országos konferenciáját, 180-200 fő részvételével 1948. február 17-én.¹²⁸ A Szervező Bizottság kijelölte időpontként 18-át másnap.¹²⁹ Dr. Szilágyi bejelentette 1948 augusztusában (Oszkó szerint, akit 1949-ben a pártszervezetek feloszlításában való részvétellel is vádoltak), hogy utasítást kapott a rendőri pártszervezetek visszaállítására.¹³⁰ Mindez nem tehetett semmissé a történeteket. A vita nem csitult, sőt, később minden korábbinál súlyosabb következményekhez vezetett.

A Rajk és ÁVO közötti, már korábban számos ponton élessé vált, eleddig szakmainak tekinthető vita átbillent a rendőrségi pártszervezetek feloszlításával, más összefüggések, megközelítések, értékelések, félremagyarázások, intrikák, majd vádak stb. részévé vált. Jelentőségét bizonyítja, hogy a Rajk ellen folytatott „hadjárat” egyik dokumentumára Farkas jellegzetes írásával saját kezűleg vezette rá: „*Bizalmas! Lerakni külön mappába. »Rendőrségi pártszervezet ügye.« Farkas [1948.] VI/5-én*”.¹³¹ Mindez történt egy nappal az MKP Belügyi Bizottságának, és alig egy hónappal az MDP Politikai Bizottságának Rajk elmozdításáról határozó, 1948. augusztus 4-én tartott ülése előtt.

Mi húzódott meg a háttérben? Tény, hogy Rákosi és csoportja már az 1943-as pártfeloszlítást, a Kommunisták Magyarországi Pártjának [*a továbbiakban: KMP*] megszüntét is likvidálásként értékelte. A főtitkárnak az volt „*az eszméje, hogy a pártot a schweinitzerek*”¹³² hatására oszlatták fel”.¹³³ Alapjában úgy vélekedett a „hazai”

126 Uo. 274. f. 11/4. ó. e. pp. 145–146. Előterjesztés, 1947. november 13.

127 Uo. 274. f. 5/95. ó. e. p. 3. A Szervező Bizottság ülésének jegyzőkönyve, 3./ Javaslat a rendőrségi pártszervezetek átszervezésével kapcsolatban, 1947. november 17

128 Uo. 274. f. 5/113. ó. e. p. 24. Előterjesztés a Szervező Bizottsághoz, 1948. február 5.

129 Uo. 274. f. 5/113. ó. e. p. 3. A Szervező Bizottság ülésének jegyzőkönyve, „Különfélék”, 1948. február 6.

130 ÁBSZTL I – 40. p. 100. Dr. Domokos József feljegyzése Oszkó felülvizsgálati vallomásáról, 1954. május 7. Dr. Domokos József legfőbb államügyész volt 1945. augusztus 30. s 1953. július 2. között, egyúttal az I. M. adminisztratív államtitkára 1946. április 8-ától. Nyugdíjazták, majd reaktiválva az LfB. elnöke 1954. október 30. s 1958. május 25. között.

131 Szakács – Zinner: A háború, p. 121.

132 Dr. Sombor-Schweinitzer József budapesti rendőrfőkapitány-helyettes, a budapesti rendőr-főkapitányság politikai rendészeti osztályának vezetője 1944. március 19-e előtt.

133 ÁBSZTL V – 150019/4. p. 126/a. FMLfBKK., főtárgyalási jegyzőkönyv, 1957. március 12.

kommunistákról, hogy „*mind provokátorok és besúgók*”.¹³⁴ A „pártfelosztató” Rajk megítélése ebbe a logikai sorba illeszkedett, majd később már Rajkot és társait „*kémeknek nevezte*”.¹³⁵

A MKP egyetlen vezetőjében sem merült fel az, hogy a B. M. és az államvédelem nem a pártjuk, hanem a koalíció, végső soron az ország lakosságának hitbizománya, és a köztársaság védelme minél előbbre való. Ezen nem meditáltak, mert számukra a B. M. és az ÁVO a pártvédelem és hatalomszerzés titkos eszköze volt. Rajk érzékelte a feszült belpolitikai helyzetet. Tudta, hogy az újabb, a '47-es választási fiasco ismételt moszkvai bírálatot váltott ki. Az országos voksolás eredménye a szokás szerint eltúlzott reményekhez képest – miként a 1945. novemberi, úgy 1947. nyári is – ugyancsak kudarcnak számított, a szavazatok megszámlálásakor a vártnál kisebb sikert hozott. Rajk tudta, hogy pártja nem elégszik meg dr. Pfeiffer elűzésével, hanem a már pásztorától megfosztott nyájra támad hamarosan, és a Választási Bíróság előtt és általa megsemmisíteti a voksokból származó mandátumokat. A belügyminiszter azonban nem bízott semmit sem a véletlenre, eleve lehetetlenné tette, hogy más pártok felvethessék bárminő igényüket, valamiféle arányosságot tárcájánál. Túllőtt a célon, talán kishitű volt.

Moszkva kritikusan fogadta a két „tábor” létrejötte előtt, az 1946–1947 fordulójától erőszakolt, egyre agresszívebb eszközök alkalmazásával elért hatalmi pozíciók véglegesítése, majd továbbfejlesztése iránti kommunista igényeket. Nem azért, mert ellenére volt. Támaszkodott a beszervezett, magas beosztásokat betöltő ügynökök, a Magyarországon tartózkodó, diplomatának álcázott szakértők, különböző elhárító szervezetet reprezentáló emberek információra, és ezek kiváltották oppozícióját. Rákosi és csoportja együttműködött a jugoszlávokkal különböző területeken, minden szervilizmusa, Szovjetunió iránti, számtalanszor hangoztatott elkötelezettsége ellenére. Itt az államvédelmet, belügyet érintő magyar-jugoszláv kapcsolatok kiemelt hangsúlyt kaptak. Ebbe, az árgus szemekkel figyelő tevékenységbe illett az MKP hibáit ostorozó moszkvai, Sztálin elé került, összegző bírálat 1947 decemberében, majd ennek logikus folyományaként az újabb kritika 1948 márciusában.

A felszínen egyre éleződő, szovjet-jugoszláv pártvitaként jelentkező konfliktus, ami valójában a moszkvai diktátumok belgrádi elutasítását fedte, számos következménnyel járt. Egyrészt maga után vonta, hogy a Tito-féle eretnekséggel történő gyanúsítgatások egybeestek a konfliktus kialakulásával. Másrészt bárminő, korábbról ismert jugoszláv kapcsolat a párton kívül, de főleg belül fokozott „érdeklődés”-t váltott ki mindazokkal szemben, akikről torz ismeretek alapján feltételezték, vagy az ismeretek hiánya ellenére azt kívánták rájuk bizonyítani, hogy Tito ágensei, előretolt

134 Uo. p. 143. FMLfBKK, főtárgyalási jegyzőkönyv, Péter Gábor tanúvallomása, 1957. március 15.

135 Uo. p. 119/a. FMLfBKK, főtárgyalási jegyzőkönyv, Farkas Mihály vallomása, 1957. március 12.

hadoszlopának képviselői. Ha mindez a beteges félelem (véletlenszerű módon) valamiféle, olyan együttműködés tényét hozta felszínre, ami ráadásul nem volt korábról ismert, annak (a kor logikája alapján) jogkövetkezménye lett. A figyelem a pártra, tagságára terelődött. Az ismert volt, hogy Péter, Brankov tudtára adhatta 1947. október-november fordulóján: a pártvezetés hozzájárult a magyar és a jugoszláv belügyminisztérium együttműködéséhez. Brankov átvehetett Pétertől több dokumentumot napokkal később, amelyek érzékeltették a Dinnyés Lajos kormányfő által vezetett magyar delegáció október 13–16-a közötti, belgrádi látogatásának visszhangját. Rajk utasította Pétert, hogy a továbbiakban előzetes tájékoztatást kér az átadandó anyagokról.¹³⁶ Rajk nem tudott arról, hogy Péter azokat előzőleg megmutatta Rákosinak és Farkasnak. Péter igyekezett meggyőzni a jugoszlávokat arról, hogy ne Rajkkal, hanem „*az illetékesebb Farkassal*” tárgyaljanak.¹³⁷ Rajk készült a jugoszláv belügyminiszterrel való találkozására, amire Kelebián, 1947. december 9-én, a Tito vezette jugoszláv küldöttség hazautazásakor kerített sort. A jugoszlávok „*magyar kezdeményezésre fogadták el*” az együttműködést. Rajk arról tájékoztatta Brankovot 1948. március 9-én, hogy a két Belügyminisztérium közötti együttműködést a kelebiai meg egyezés szellemében kívánja folytatni.¹³⁸ Megbeszélésük eredményeképp felvetődött, hogy a magyar B. M-et jugoszláv mintára átszervezzék.¹³⁹ Ez azzal járt volna, hogy közvetlen Rajk felügyelte volna az államvédelmet, a gazdasági rendőrséget és a H. M. Katonapolitikai Osztályát. Rajknak, ezek az 1948. március elején kitudódott tervei élénk ellenállást váltottak ki az érintett vezetőkben, akik a pártvezetésnél igyekeztek támogatókat keresni.¹⁴⁰ Péter és környezete már eddig is úgy vélte, és nem hallgatta el Rákosi és csoportja előtt, hogy a honvédségi pártszervezetek feloszlátása mögött sem Pálffy, hanem ott is Rajkot kell keresni, mert Rajk Pálffy és dr. Villányin keresztül befolyást gyakorol a Katonapolitikai Osztályra s a GRO-ra.¹⁴¹ Az UDB¹⁴² és a magyar államvédelem 18 tagú delegációja megállapodott az együttműködésről Belgrádban, 1948 áprilisában. Ugyan szoros kapcsolat jött létre egyes osztályok között, szerződést azonban már nem írtak alá.¹⁴³ Minden előzetes vita erősebb hangsúlyt és más megvilágítást kapott Bukarest után. Utóbb, Kádár már azzal vádolta Rajkot, hogy a „*titóista*

136 Iratok 2. i. m. pp. 509–510. Dr. Domokos Józsefnek, az LfB. elnökének jelentése a Rajk-ügyben tartott perújítási tárgyalásról az MDP KV Titkárságának, 1955. december 7. Eredetiben: ÁBSZTL V – 143415. pp. 452–453.

137 MOL M – KS 276. f. 62/KKF/ 6. ő. e. p. 19. Dózsa (Brankov) jelentése a Péter Gáborral (Bogdán) folytatott beszélgetésről, 1947. november 18.

138 Uo. pp. 22–26. Brankov jelentése a Rajkkal folytatott beszélgetésről, 1948. március 9.

139 Ua.

140 Iratok 1. i. m. pp. 212–213. Jelentés Rajk László és társai ügyéről, 1954. október 19. Brankov „Beszélgetés Rajk miniszterrel” című feljegyzéséből idéz, 1948. március 9. „A felmutatott jelentés-fogalmazványokat én írtam” – vallotta tanúként Brankov. Eredetiben: ÁBSZTL V – 143415. p. 42. Rajk perújítás, főtárgyalási jegyzőkönyv, 1955. november 24.

141 Uo. p. 213. Jelentés Rajk László és társai ügyéről, 1954. október 19.

142 [jugoszláv] Államvédelmi Hatóság = Uprava Državne Bezbednosti (UDB)

143 ÁBSZTL V – 143412/1. Péter Gábor tanúvallomása a LfÜ. ügyésze előtt, 1963. február 27.

banditák ügyében” a belügyminiszter „*kényszeredetten és őszintétlen*” foglalt állást. A tegnapi barátok sorába Tito mögé Rajk is felsorakozott.¹⁴⁴

Az államvédelem a kezdetektől pártvédelemként is funkcionált, amit az általa frakciónak minősített politikusok elleni számos akciója bizonyít.¹⁴⁵ Figyelme azonban egyre jobban szerteágazóvá vált, párton belül is. Jelentései ezt mutatták, ami leleplezte az ÁVÓ-t. Beépülését, ügynökei lehetséges körét felmérték. Információ-szerzését céltalannak, szükségtelennek, károsnak minősítették. Ez nem csupán az élén álló vezetőt, hanem az operatív területet irányító Szücsöt is érintette. Meg azokat, akik náluk rendelték, azaz nem csupán Budapest, hanem végső soron Moszkva illetékeseit is. Így, amikor a Káderosztály vezetője szót emelt az ellen, hogy az ÁVO a „*pártszerveket ellenőrizzé, és a pártba beépüljön*”, figyelme „*a párt belső kérdéseire kiterjedjen*”, alapjaiban támadott egy olyan politikát, aminek apostola a szovjet párt első embere volt. Dr. Szőnyi nem mérte fel, hogy az ÁVO bírálata egyet jelent Rákosi, valójában Sztálin megtámadásával. A pártbürokrata felháborodása normális viszonyok között érthető lett volna. De nem ekkor, és nem csupán az MKP esetében, hanem az 1944/1945-ös kezdetektől. Amikor már ugyanezt tette az (akkor politikai rendőrségnek nevezett) államvédelem a többi demokratikus párttal szemben. Dr. Szőnyit azonban mindez nem zavarta, az viszont igen, hogy az ÁVO a kutakodást immár az MKP (majd az MDP) sorai között folytatja, és ennek adott hangot a Szociáldemokrata Párt likvidálása, a bukaresti „*bombarobbanás*” előtt.¹⁴⁶ A Rajk-Brankov-ügy előzményei, egyes szálai „*a pártba való beépülés*”-ig nyúltak vissza.¹⁴⁷ Aztán dr. Szőnyiről „*kiderítették*”, hogy Jugoszlávián keresztül tért haza, amit formailag, első, Szegeden készült feljegyzésében elhallgatott.¹⁴⁸ A később készült, és dr. Szőnyi által a pártközpontba küldött kiegészítés már tartalmazta ezt.¹⁴⁹ Mégis életével fizetett.

144 Iratok 5. i. m. p. 264. Az MDP KV ülése, 1949. június 11. Eredetiben: MOL M – KS – 276. f. 52/8. ő. e.

145 ENÉD, Péter beadvány, pp. 23–24.

146 PIL 274. f. 11/10. ő. e. Dr. Szőnyi Tibor feljegyzése Farkas Mihályhoz, 1948. június 11. Farkas 14-én, Rákosi 16-án látszólag azonosult a kritikával. A valóságban épp ellene tettek.

147 ÁBSZTL V – 142673/5. 111. o. Károlyi Márton saját kezű feljegyzése, 1954. május 18. „A Rajk-ügy. Vázlat.”

148 Uo. V – 142675/1. pp. 29–33. Rövid beszámoló (eredeti). 1945. március 19.; V – 142675. pp. 175–181. (másolat).

149 PIL 274. f. 10/109. ő. e. pp. 9–9/b. 1945. A MNFF svájci szervezetének adatai. „Ezután svájci MNFF alapító csoportja dr. Szőnyi Tibor vezetésével már 1945. január elején útra kelt Magyarország felé, és Franciaországon, Olaszországon, Jugoszlávián keresztül két hónap alatt meg is érkeztek.”

A HATÁR MENTI KISTÉRSÉGEK ÉS VÁROSOK INTEGRÁCIÓS SZEREPVÁLLALÁSA A BŰNMEGELŐZÉS ÉS BŰNFELDERÍTÉS ÉRDEKÉBEN

Botos Gábor¹

Ezzel a gondolattal foglalkozva felmerül a kérdés, mit is értünk kistérségek alatt, vajon mi is tartozik ezeknek a fogalomkörébe, melyek az összetartozásukat jelentő fontosabb szempontok és milyen intézmények, intézményrendszerek szükségesek ahhoz, hogy az ott élő emberek életkörülményei megfelelőek legyenek, biztonságban érezhessék magukat és élvezhessék munkájuk gyümölcsét, családjukat, értékeiket biztonságban tudhassák.

Nem egy válasz adható a felvetett kérdésekre, mégis megkísérlem megfogalmazni a nagyjából megfelelő választ, a teljesség igénye nélkül. Az étintett térségek az állam határvidékeit övezik az ott lévő községekkel, kisebb és nagyobb városokkal együtt, mint ahogy ez Komárom város sajátos helyzetére is jellemző. Ezek a községek és városok Magyarország vonatkozásában át-átnyúlnak a hivatalosan megállapított államhatárokon is és csupán az etnikai együvé tartozásuk folytán tekinthetők egységesnek, amely gondolkodásmódjuk és nyelvük egységében mutatkozik meg főként. Azt hinné az ember, hogy ez megnehezíti sorsukat és életüket – talán a múltban ez így is volt – az európai uniós feltételek mellett azonban, ahogyan a hivatalos államhatárok könnyen átjárhatóvá váltak, összetartozásuk már nem kérdőjelezhető meg.

Természetesen vannak olyan régiók is, mint például az ukrán-magyar államhatár vonatkozásában is megállapítható, ahol ez az etnikai összetartozás nem jelenti a felhőtlen, problémamentes kapcsolatok fenntartásának és működtetésének aggálytalan és pördülékeny gyakorlati megvalósulását. Ennek a munkának azonban nem feladata a nagypolitika dicsérete, vagy bírálata, hanem a kapcsolattartás fenntartásának olyan eszközökkel való megalapozása, amely ezen régiók közrendjét és közbiztonságát is prezentálja.

Ahhoz, hogy a közrend és közbiztonság a hivatalos államhatárokat átívelő kistérségekben, régiókban is maradéktalanul érvényesíthető legyen, az érintett államok közrendi és közbiztonsági szerveinek összehangolt együttműködésére is múlhatatlanul szükség van. Milyen szervekre gondolok? Természetesen elsősorban a rendőri szervekre, valamint a vám- és pénzügyőri szervekre. Ezen kívül a rendőrség feladatkörébe tartozik a határon átívelő bűnözés üldözése, az ún. közönséges bűncselekmé-

1 dr. Botos Gábor ny. egyetemi docens

nyek, mint például a betörések, lopások, sikkasztások, rablások, rablógyilkosságok megakadályozása, valamint az elkövetők üldözése és kézre kerítése a már elkövetett bűncselekmények vonatkozásában, tehát a generális és speciális prevenció érvényesülésének elősegítése. Míg a Vám- és Pénzügyőrség hatáskörébe elsősorban a csempészet – többek között az embercsempészet, az illegális zugkereskedelem -, így az áru- és drogcsempészet, természetkárosító cselekmények (pl. illegális szemétszállítás) megakadályozása, felszámolása tartozik. Ezeket a példákat is a teljesség igénye nélkül hoztam fel, mert ahogy a technikai haladás világszerte felgyorsul, úgy a bűnözés is egyre szervezettebbé válik. A bűnelkövetők speciális szakmai ágazatokká alakulnak át. Az államok törvényhozó és bűnüldöző szervei ma már nem győzik követni a negatív eseményeket, a fondorlatos, újabb és újabb fajta bűncselekmények törvényi meghatározása által, valamint a bűnüldözés újszerű technikai eszközeinek alkalmazása által. Ugyanakkor még nem is beszéltem az újszerű internetes bűnözés elterjedéséről, annak egyre ravaszabb formában történő megjelenéséről, az egyes államok rendvédelmi szerveinek és pénzügyőri szerveinek felépítéséről, amely ugyancsak hálás téma lenne, de nem férne bele ezen rövid dolgozat kereteibe.

Foglalkoznom kell azonban egy államhatárokon átívelő nemzetközi bűnüldöző szervezettel, nevezetesen az Interpollal, melynek vázlatos ismertetése elől természetesen nem térhetnék ki, mert enélkül az egyes államok rendvédelmi szervei nem tudnának eredményesen együttműködni. Az Interpol, International Criminal Police Organization, franciául Organisation Internationale de la Police Criminelle, Lyonban jött létre 1946-ban. A csatlakozó országok bűnügyi rendőrségeinek együttműködése céljából, az 1923-ban Bécsben alakult nemzetközi bűnüldöző szervezet jogutódjaként. Feladatai közé tartozik a köztörvényes bűncselekmények megakadályozása, felderítése és megelőzése. Nemzetközi központi irodái felkérésre közreműködnek – a politikai, vallási, valamint katonai jellegű bűncselekményeket kivéve – minden olyan nyomozati cselekményben, amelyben az egyes tagállamok rendőri szervei az ügy kiterjedtsége folytán nem képesek egyedül eljárni. Maga a szervezet csupán olyan esetekben nyomoz, amikor több nemzeti iroda tevékenységét szükséges összehangolni. Ennek a szervezetnek Magyarország 1984 óta tagja. Székhelye 1946 és 1987 között Párizs volt. 1998-ban 176 tagállama volt.

Az Interpol hatékony közreműködése nélkül ma már elképzelhetetlen a hazai rendvédelmi szervek eredményes munkája. Az Interpol segítsége azonban mit sem ér a hazai rendvédelmi szervek hatékony munkája hiányában. Hatékony munka pedig csak ott és akkor végezhető, ha annak feltételei megfelelőképpen biztosítva is vannak. Ezek a feltételek a megfelelő létszámú, kellően képzett, morális tartással, elkötelezett hivatástudattal rendelkező, kellő módon finanszírozott személyi állomány és a mindenkori elvárhatóságnak megfelelő technikai és egyéb digitális eszközökkel való felszereltség. Mindez nem kevés anyagi ráfordítást is jelent, amely a jelenlegi költség-

vetési mutatókat is figyelembe véve szinte alig elképzelhető, mégis tenni kell ennek érdekében valamit, ha másként nem megy, a költségvetés átcsoportosítása által. Ha mindezek a kívánalmak nem valósulnak meg, könnyörtelenül el fogunk süllyedni az általános gyakorlattá vált korrupció, valamint a szervezett bűnözés hullámsírjában.

A vám- és pénzügyőri szervek, valamint a rendőrség személyi állományát és felszereltségét is érintő kérdésekkel azért voltam kénytelen itt és most foglalkozni, mert csak a megfelelően képzett, az angol nyelvet is elsajátított, kellő eszköztárral rendelkező állomány képes az Interpollal megfelelő kapcsolatrendszer kiépíteni és azzal hatékonyan együttműködni. Tovább feszegetve ezt a nyomasztó témát, azért is szükséges a nyomozati munka felgyorsítása és eredményessé tétele, adott esetekben a terhelő bizonyítékok kellő számú megnyugtató és meggyőző feltárásával, mert az igazságszolgáltatást ellátó szervek munkája másként el sem képzelhető.

Az igazságszolgáltatást ellátó szervek, vagyis az ügyészségek és bíróságok megfelelő színvonalú munkája, alapos és jó nyomozati munka nélkül elképzelhetetlen. Tart-hatatlan ugyanis a jelenlegi állapot – amely egyébként a XXI. század kihívásainak sem felel meg –, amikor a nyomozati munka befejezését követő vádemelés egy, akár másfél évig is elhúzódik, majd a vádemelést követően a bírósági tárgyalások sorozata évekig húzódik, a különböző okok miatti halasztások, elnapolások folytán. Én itt és most személyi kérdésekkel nem kívánok foglalkozni, már csak azért sem, mert évtizedekig tagja voltam a bírói testületnek, tehát ismerem ezen testület minden problémáját, megpróbáltatásait, nehézségeit, viszont nyugodt lelkiismerettel leszögezhetem a Legfelsőbb Bíróság elnökének, Baka Andrásnak a véleményével egyetértésben, hogy a jelenlegi finanszírozási rendszer mellett a bírói testület működése is veszélybe kerülhet.

Tehát minden anyagi segítséget meg kell adni ahhoz, hogy az ügyészi és bírói testületek összehangoltan és eredményesen működhessenek. Ez jelentheti az eljárási jogrendszer modernizációját, de ugyanakkor jelenti azt is, hogy az ügyészi és bírói szervek technikai és internetes digitális berendezései elegendőek, kifogástalanok és modernnek legyenek.

Lehetőség nyíljk például arra nézve, hogy egy-egy látóhatárról eltűnt tanú után ne legyen szükséges évekig kutatni, hanem már a nyomozás során vegyék fel jelentősebb ügyekben a szóban forgó tanúk vallomását vetíthető hang- és képanyag formájában is úgy, hogy a kellően felszerelt bíróságok azokat a tárgyalás során a bírói testület előtt levetíthessék, meggyőző formában és alakzatban.

Ezek csupán apró feltételek és a problémakör egészét nem érintik, de segíteni akarás talán felfedezhető bennük. Ehhez kapcsolódóan az egyik jelentős probléma a szakértői testületek munkamorálja és felkészültsége. Itt arra kell törekedni, hogy a szakértői testületek megfelelő tudással és moralitással rendelkező szakemberekből álljanak és ezek számára a testületek számára is biztosítani kell a megfelelő technikai

és anyagi feltételeket. Az egymással ellentétes szakvélemények számát minimálisra kell csökkenteni, tehát a közrendvédelmi, vám- és pénzügyőri és egyéb nyomozati szervek, a szakértői szervezetek, valamint az ügyészi és bírói testületek gyors és hatékony együttműködésére van szükség a bűncselekmények gyors és eredményes feltárása, a vádemelés és a bűncselekmények időszerű elbírálása érdekében.

Összegezve tehát, hatékony nyomozati munka kell, adott esetekben az Interpol segítségét is igénybe véve, valamint az igazságszolgáltatást alkotó szervezetek, intézmények céltudatos és szakszerű, gyors és ugyanakkor eredményes munkájának kialakításához minden elképzelhető anyagi és egyéb segítséget meg kell adni.

A továbbiakban a határ menti kistérségek feladataira kívánnék rátérni a közbiztonság és közrend fenntartásának fejlesztése érdekében. Az előzményekben azért fordítottam több figyelmet az állami és közbiztonsági szervek feladataira, mert ezek hathatós segítségének hiányában hiába való a kistérségi települések minden erőfeszítése.

Természetesen a kistérségi településeknek, az itt működő önkormányzatoknak is ki kell fejleszteniük saját stratégiájukat, amely kiépítéséhez terveket kell kidolgozniuk és az elérhető, megszerezhető állami anyagi segítséggel is akként kell gazdálkodniuk, hogy az ezekből investált befektetések látványos eredményeket hozzanak.

Ezek után szeretnék kitérni a kistérségi települések konkrét feladataira is, melyeket pontokban fogalmaznék meg. Ezen pontok egyike a polgárőrség megszervezése. Mi is tulajdonképpen a polgárőrség? Nagykorú állampolgárok önkéntes részvételével létrehozott őrző-védő civil szervezet, amelynek fő célja és feladata a bűnmegelőzés, a közrend és közbiztonság védelme. Tagjai hivatalos tevékenységük idején is polgári ruhát és megkülönböztető karszalagot viselnek. A polgárőrsegek működésének anyagi, elhelyezési és eszközfeltételeit általában a helyi önkormányzatok biztosítják. Az első polgárőrsegek a nagy francia forradalom időszakából váltak ismertekké, mely intézmény azóta is számos országban létezik, különböző neveken és egymástól eltérő feladatokkal, mint például nemzeti gárda. Magyarországon az 1790-es években II. Lipót engedélyezte először városi polgárőrök felfegyverzését. A mai fegyvertelen polgárőrsegek az egyesülési jogról alkotott 1989. évi II. törvény alapján alakultak meg és tömörültek országos szervezetbe, az 1992-ben megalakult Országos Polgárőr Szövetségbe. A polgárőrseget tehát a kistérségi települések mindegyikének meg kellene szerveznie. Itt kapcsolódik a kistérségi települések feladatköre az állam feladatköréhez. Ahhoz ugyanis, hogy a polgárőrsegek hatékonyan tudjanak együttműködni, ki kell dolgozni annak szolgálati szabályzatát, jogkörét, hatáskörét, működési feltételeit és számos egyéb kívánalmaknak is eleget kell tenni ahhoz, hogy a törvényi előírásokat mindenkor tiszteletben tartva működjenek. Ez egyértelműen állami feladat. Azt is az állam határozhatja meg, hogy milyen körülmények és feltételek esetén engedélyezheti számukra önvédelmi fegyver viselését és annak milyen fajtáját. Finanszírozásuk viszont önkormányzati feladat. A mai egyre brutálisabbá váló nemzetközi bűnszerve-

zetek felbukkanása és működése kapcsán, véleményem szerint nem nélkülözhető a polgárőrök megfelelő színvonalú fegyveres kiképzése, hogy legalább az önvédelmük biztosítható legyen.

Erre annál is inkább szükség lenne, hiszen a vám- és pénzügyőri szervek évek óta létszám hiánnyal küzdenek. Mindezek megfontolása után az állami vezetés átgondolt stratégiáján múlik az elvárható intézkedések sorsa. Én minden esetre az állami vezetés bölcs intézkedéseire számítva fogalmaznám meg a határ menti kistérségi településekre váró feladatokat.

1. Együttműködés a határhovezeteken fekvő határon inneni és túli kistelepülések önkormányzatai között internetes kommunikáció formájában.
2. A közutak átmenő forgalmának ellenőrzése térfigyelő kamerák felállításával.
3. A polgárőri feladatok ellátásra alkalmasnak mutatkozó önként jelentkező 20 és 45 év közötti életkorú fiatalok kiválogatása.
4. Az így kiválasztott fiatalok alkalmassági vizsgálatoknak történő alávetése.
5. Az alkalmassági vizsgálatoknak ki kell terjednie a kiválasztott személy pszichikai és fizikai teherbírására, valamint alapos etikai szempontokat is tartalmazó vizsgálatokra, környezettanulmányokra.
6. Meg kell győződni a kiválasztott személy általános műveltségének színvonaláról, iskolai végzettségéről. A nyolc általános iskolai osztály elvégzéséről szóló bizonyítvány alapvető követelmény kell, hogy legyen.
7. Nagyjából a fenti szempontból kiválasztott fiatalokat, hölgyeket és urakat legalább 6 hónapra és legalább 1 évig terjedő időszakra középszintű rendészeti képzésnek kell alávetni és a szaktárgyak megfelelő szintű elsajátításáról vizsgát kell tenniük szakszolgálatok előtt.
8. Meg kell tanítani ezeket a fiatalokat az önvédelmi fegyverek szakszerű használatára, tárolására. A fegyverek szolgálaton kívüli tárolására megfelelő, jól zárható helyiséget kell biztosítani.
9. A polgárőrségnek egymással és az egyéb közrendvédelmi szervekkel állandó, élő kapcsolatot kell fenntartaniuk és rendszeres járőrözéssel meg kell előzni a bűncselekményeket, illetve a már elkövetett bűncselekmények tetteseit kézre kell keríteniük. Finanszírozásuk önkormányzati feladat, létszámuk meghatározása is.
10. Feladatuk az átmenő forgalom folyamatos és intenzív ellenőrzése, hogy az államhatárokon átnyúló nemzetközi bűnözést gátolják, és megakadályozzák hasonló jellegű bűncselekmények ismételt elkövetését.
11. Megakadályozzák a helyi bünszervezetek kialakulását, a családok egymással való leszámolását, a helyi jellegű bűncselekmények elkövetését és a már elkövetett bűncselekményeket felderítsék, tetteseket közös akciók, egybehangolt munkával kézre kerítsék, elfogásukban közreműködjenek.

12. Végül, a teljesség igénye nélkül jelentős feladatnak tartom a környezetszennyezés, az illegális szemétkerakó helyek létesítésének, a helyi drogtermelésnek a megakadályozását. Ezen szempontokra, amelyeket a fenti 12 pontban megfogalmaztam, csak mint a legszükségesebbekre kívántam felhívni a törvényhozás figyelmét.

A fenti módon megalakított polgárőrségnek együtt kell működnie mindezen feladatok megvalósítása érdekében a rendőrséggel, valamint a vám- és pénzügyőrséggel. Minden felderített cselekményről értesíteni kell a szakhatóságokat, hogy a további nyomozati cselekményeket ezek végezhesék el.

Ami a polgárőrség ruházatát illeti, legyen az hivatásuknak megfelelő, nem feltétlen egyenruha, de lehetőleg olyan civil ruha, amelyből látni lehet, hogy hivatalos személyek. Nem ártana az egységes sapka viselet. Erről, valamint az egyéb anyagi felszereltségükről a kistérségi önkormányzatoknak kellene gondoskodni, ahol arra van szükség, ott állami segítséggel.

Fontos a parancsnoki állomány fokozott gondossággal történő kiválogatása, ezek kellő módon történő kiképzése, például a rendőrtiszti főiskola levelező tagozatán. Itt szükséges igen nagy súlyt helyezni a személyi alkalmasságot megállapító különböző vizsgálatokra. Általában katonaviselt, megfelelő rendfokozattal rendelkező személyek alkalmasak elsősorban a parancsnoki tiszti betöltésére.

Természetesen nem megy mindez egy csapásra, a működőképesség kialakítására és a kellő módon történő együttműködésre időt kell fordítani, még hozzá nem is keveset. Szeretném megérni, hogy javaslataim valóra váljanak és a közrend, valamint a közbiztonság mintaszerűvé váljon Magyarországon.

Nem győzöm eléggé hangoztatni, hogy a különböző rendvédelmi szervek, beleértve a polgárőrséget is, csak abban az esetben tudnak együttműködni, ha köztük létrejön a kölcsönös bizalom, a teljes összhang és szinte minden fontos intézkedés során megosztják egymás között a feladatokat és gondosan ügyelnek is arra, hogy azokat maradéktalanul végre is hajtsák.

A polgárőrség szolgálati szabályzatának megalkotására azért is szükség van, hogy annak szelleme, irányultsága és elkötelezettsége egyértelmű, megkérdőjelezhetetlen legyen és a kistérségi települések érdekein belül, az egységes nemzeti érdekeket is szolgálja.

Hangsúlyozni kívánom, hogy szerveződése, kialakítása alulról felfelé történik és nem állami sugallatra, felső irányítással jön létre, mert akkor az már nem polgárőrség, hanem a mindenkorai államhatalom erőszakszervezetévé válik.

Le kívánom tehát nyomatékosan szögezni, hogy nem a csendőrség újraélesztéséről álmodozom, hanem egy megbízható, alulról építkező rendfenntartó rendvédelmi szervről, amely együttműködik az állam szakhatóságaival, közrendet és közbiztonságot garantáló szervezeteivel.

Természetesen ezen együttműködést garantáló szabályzatokat, szabályrendszereket tudással és tapasztalatokkal rendelkező szakemberekből álló stábnak kell kidolgoznia.

Ez a rövid eszmefuttatás tulajdonképpen a határ menti kistérségi települések közrendjének és közbiztonságának problémakörét igyekezett vázlatosan felszínre hozni, ehhez azonban elengedhetetlen volt az országos közrendet és közbiztonságot ellátó szervek munkájáról, feladatairól is szót ejteni, foglalkozva az igazságszolgáltatás problémakörével is. Kívánom, hogy a határ menti kistérségek, települések felzárkózzanak az ország jobban ellátott, gazdagabb településeinek színvonalára!

Felhasznált irodalom

- 1.) Magyar Nagylexikon XI. és XIV. kötet, Akadémiai Kiadó 1999
- 2.) Büntetőjogi Tanulmányok XI. kötet, MTA VEAB 2010
- 3.) Buksa János: Rendőrségi Almanach, Budapest 1923
- 4.) Barna Péter: A bűnüldözés elvi kérdései, Budapest 1971
- 5.) Botos Gábor: A büntetőeljárás története, Bibliotheca Facultatisianis Chatholicae De Petro Pazmany Rominatae Budapest

MÉG EGYSZER A PÓTMAGÁNVÁDRÓL

Kánics Éva¹

Alig egy év telt el azóta, hogy *A pótmagánvádlói legitimáció és további kérdések a pótmagánvád intézménye kapcsán* címet viselő tanulmány rögzítette, miszerint „a pótmagánvád, illetve a pótmagánvádló jogintézménye a napi gyakorlat során számtalan kérdést vet fel, s a rendelkezésre álló jogszabályok alapján keresi a jogalkalmazó a jogalkotói szándékot és ezen keresztül a szerinte helytálló megoldást. A jelen tanulmány több olyan kérdést vet fel, ami a pótmagánvád szabályainak alkalmazása során vetődött fel az elmúlt 6 éves időszakban.” (Kánics Éva: *A pótmagánvádlói legitimáció és további kérdések a pótmagánvád intézménye kapcsán – Büntetőjogi Tanulmányok sorozat XI. kötet, 2010*) közben elmúlt egy év, s az akkor felvetett problémák közül egy esetben született legfelsőbb bírósági döntés, mégpedig az 5/2009. számú Büntető Jogegységi Határozat, amely kimondja:

- I. *A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény ügyész kizárására vonatkozó rendelkezései a pótmagánvádlóra nem alkalmazhatók.*
- II. *A büntetőeljárásban a pótmagánvádlóként fellépő sértett és a pótmagánvádló jogi képviselője tanúként kihallgatható. A tanúként kihallgatott személy – az egyéb törvényi feltételek megléte esetén – pótmagánvádlóként felléphet, vagy pótmagánvádló jogi képviselőjeként eljárhat.*

E kérdésben tehát van már útmutatás a jogalkalmazó számára, azonban a további kérdésekben nincs, ugyanakkor a téma nem merült ki az egy évvel ezelőtt felvetett kérdésekkel, de a rendelkezésre álló szabályozás további eltérő álláspontok kialakulását hozza magával nap, mint nap, ahogy ez történt az e tanulmányban kifejtettek esetében is. Amiért egy év elteltével ismét felvetem – s talán már untatom is ezzel az olvasót – az e jogintézményhez kapcsolódó további problémát, annak oka, hogy felhívjam a figyelmet a jogintézmény szabályozásának ellentmondásosságára, de ezzel együtt arra is, hogy a különböző okok miatt a jogalkalmazók szimpátiáját nem igazán bíró pótmagánvád intézményének jelen állapotú szabályozása igen jelentős mértékben nehezíti a bírósági eljárásokat és ezen keresztül a pótmagánvádlói – sértetti – igény érvényesítést is, holott a jogintézmény bevezetésének célja éppen a sértetti jogok mind teljesebb érvényesülésének biztosítása volt.

Rátérve a Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság gyakorlatában felmerült problémára, az a következő ügyek elbírálása kapcsán vetődött fel:

¹ dr. Kánics Éva bírő, Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság

1./

Az első a Győri Városi Bíróság ügye, melyben a városi bíróság az ügyvéd által benyújtott pótmagánvádat azzal az indokkal utasította el, miszerint az – több hiányosság miatt – nem felel meg a törvényes vád feltételeinek.

Az ügyvéd a végzést a határidőn belül megfellebbezte, a fellebbezést maga aláírta, ugyanakkor az általa képviselt pótmagánvádló aláírásával a jogorvoslati kérelmet nem látta el és önálló fellebbezést sem terjesztett elő.

A másodfokú bíróság egyik tanácsa határozatában a fellebbezést a következő okok miatt utasította el: Az ügyvéd nem rendelkezik a pótmagánvád előterjesztésére feljogosító meghatalmazással, ugyanis a városi ügyészség megszüntető határozatával a feljelentett személy ellen folyó büntetőeljárás befejeződött, tehát abban az ügyben sértetti képviseletre adott meghatalmazás érvényét veszítette.

A pótmagánvád előterjesztésével egy másik eljárás vette kezdetét, amelyben már nem pusztán sértetti képviseletre, hanem a pótmagánvádló jogi képviseletére kellett volna meghatalmazást adni, hiszen a pótmagánvádló eljárási pozíciója szerint a Be. 343.§ (1)-(6) bekezdései alapján az ügyész jogosítványait is gyakorolja, nemcsak a sértetti jogokat (ezért van ügyvédkényszer a pótmagánvádas eljárásban, holott a sértetti képviselet nem kötelező).

Jelen esetben az ügyvéd a vádindítványt a pótmagánvádló képviselőjeként, de csak saját aláírásával ellátva és a pótmagánvádas eljárásra vonatkozó meghatalmazás nélkül nyújtotta be. A jogi képviselő által beterjesztett vádindítványt pedig akkor lehet közös beadványnak tekinteni, ha azt a képviselő és képviselt egyaránt aláírja, vagy a képviselő a pótmagánvádló nevében nyújtja be és egyúttal a pótmagánvádas eljárásra hatályos meghatalmazást csatol (BH 1979/358., BH 1992/303., BH 2005/424.). Ilyen meghatalmazás pedig az iratoknál nem található.

Ezért a városi bíróság tehát érdemben helyes döntést hozott, bár elsődlegesen eljárásjogi okból, a Be. 231.§ (2) bekezdés c./ pontja szerint – a vádindítványt nem arra jogosult nyújtotta be – kellett volna a pótmagánvádat elutasítani.

Hozzáfűzte továbbá az indokoláshoz, hogy a fentiek okán az első fokú bíróság végzése elleni fellebbezés sem hatályos, mert a Be. 324.§ (1) bekezdés c./ pontja alapján csak a pótmagánvádlónak van fellebbezési joga, a jogi képviselője önálló fellebbezés benyújtására nem jogosult. (A képviselők közül kizárólag a védő és a 18. életévét be nem töltött fiatalok terhelte törvényes képviselője rendelkezik önálló nyilatkozattételi joggal). Így az első fokú bíróságnak a fellebbezést a Be. 341.§ (1) bekezdés II. fordulata szerint el kellett volna utasítani.

Mivel ezt az első fokú bíróság elmulasztotta, a másodfokú bíróság a Be. 347.§ (4) bekezdése szerint eljárva tanácsulésen a Be. 359.§ (1) bekezdése alapján a fellebbezést elutasította.

II./

A második ügy szintén a Győri Városi Bíróságon indult, melyben ugyancsak elutasításra került az ügyvéd által benyújtott vádindítvány.

Az indokolásában az első fokú bíróság kifejtette, a pótmagánvádas ügyben, határidőn belül, postai feladással került a vádindítvány benyújtásra a sértett jogi képviselője által, amelyet az ügyvéd csak saját aláírásával ellátva és a pótmagánvádas eljárásra vonatkozó meghatalmazás nélkül nyújtott be.

(A nyomozati iratok szerint a nyomozati szakban, sértetti képviselőre adott meghatalmazást a sértett az ügyvédnek. Ez az eljárás azonban a nyomozást megszüntető határozattal befejeződött, tehát abban az ügyben a sértetti képviselőre adott meghatalmazás érvényét veszítette. A pótmagánvád előterjesztésével egy másik eljárás vette kezdetét, amelyben nem csupán a sértetti képviselőre, hanem a pótmagánvádló jogi képviselőre kellett volna meghatalmazást adni, hiszen a pótmagánvádló pozíciója szerint a Be. 343.§ (1)–(6) bekezdései alapján az ügyész jogosítványait gyakorolja, nemcsak a sértetti jogokat. Éppen ezért van ügyvédkényszer a Be. 56.§ (4) bekezdése és a Be. 230.§ (1) bekezdése szerint a pótmagánvádas eljárásban, holott a sértetti képviselő nem kötelező).

A jogi képviselő által beterjesztett vádindítványt csak akkor lehet közös beadványnak tekinteni, ha azt a képviselő és a képviselt egyaránt aláírja, vagy a képviselő a pótmagánvádló nevében nyújtja be és egyúttal a pótmagánvádas eljárásra hatályos meghatalmazást csatol. Ilyen meghatalmazás az iratoknál nem található.

Mindezek alapján a városi bíróság most már a Be. 231.§ (2) bekezdés c./ pontjára hivatkozva – a vádindítványt nem az arra jogosult nyújtotta be – utasította el a vádindítványt.

A másodfokú bíróság másik tanácsa határozatában a városi bíróság végzését hatályon kívül helyezte és az első fokú bíróságot az eljárás folytatására utasította a következő indokolással:

A vádlottal szemben dr. R. Z., K. H. pótmagánvádló képviselőjében nyújtott be pótmagánvádat a Győri Városi Bíróságon, melyet a bíróság a fenti számú határozatával elutasított. Indokolásában rögzítette, hogy a vádindítvány benyújtására a pótmagánvádas eljárásra vonatkozó ügyvédi meghatalmazás nélkül, illetve csak a benyújtó ügyvéd saját aláírásával került sor, ezért a vádindítványt, mint arra nem jogosulttól származót el kellett utasítani.

Az első fokú határozat ellen a pótmagánvádló képviselője élt fellebbezéssel, melyben kifejtette, hogy a pótmagánvádas eljárásra vonatkozó meghatalmazás – ahogy arra utalás is történt a vádindítványban – csatolása megtörtént, annak az iratokban való jelenlegi hiánya nem lehet a pótmagánvádló, vagy a képviselő hibája. A hatályos jogszabály szerint továbbá a sértett, a magánvádló és az egyéb érdekelt – ha a törvény

nem ír elő személyes közreműködési kötelezettséget – a jogait a képviselője útján is gyakorolhatja.

Csatolásra került ezzel egyidejűleg a képviselő részéről a pótmagánvádas eljárásra szóló meghatalmazás másolati példánya 2010. április 23-i keltezéssel.

A megyei bíróság *a fellebbezést alaposnak találta.*

A pótmagánvádló képviselője által a fellebbezésben a meghatalmazás csatolása tárgyában írtakat konkrétan cáfoló adat nem áll rendelkezésre, ezzel ellentétben azokat erősíti a vádindítvány első bekezdésében tett utalás a csatolásra, illetve a fellebbezéshez mellékelt másolat tartalma és keltezése. Így e tekintetben – a méltányosság elvét is szem előtt tartva –, a meghatalmazást létezőnek és érvényesnek kell elfogadni.

Ez pedig az aláírások tekintetében azt is jelenti, miszerint a vádindítványt a képviselő által a pótmagánvádló nevében benyújtottnak kell tekinteni.

A fentiek alapján az első fokú bíróság eljárási szabályt sértett, amikor a pótvádindítványt a fent részletezett okra hivatkozva elutasította.

Ezért a másodfokú bíróság az első fokú bíróság végzését a Be. 375.§ (1) bekezdése alapján hatályon kívül helyezte és az első fokú bíróságot az eljárás folytatására utasította.

III./

A harmadik ügyben a Győri Városi Bíróság szintén elutasította a sértettek jogi képviselője által előterjesztett vádindítványt. Az iratok közé csatolta a I./ alatt ismertetett másodfokú döntést, majd indokolásában kifejtette, mivel nem áll rendelkezésre a pótmagánvádas eljárásra vonatkozóan a sértetti képviseletre adott meghatalmazás, az ez ügyben korábban folytatott eljárás pedig a nyomozás megszüntetéséig tartott, így az abban adott sértetti képviseletre adott meghatalmazás érvényét veszítette, *ezért ezt ügy kell tekinteni, hogy a sértettek jogi képviselő nélkül léptek fel pótmagánvádlóként, tehát a vádindítványt a Be. 231.§ (2) bekezdés b./ pont alapján el kellett utasítani.*

A határozatot a sértettek jogi képviselője megfellebbezte azzal, hogy a végzés jog-sértő a következők miatt:

A Be. 53.§ (1) bekezdése szerint a sértett – és nem más – pótmagánvádlóként léphet fel.

A Be. a pótmagánvádlóként történő fellépés jogát tehát kizárólag a sértettnek tartja fenn, azzal más, az eljárásban érdekelt személy nem élhet.

A Be. 53.§ (2) bekezdése is csak a pótmagánvádló halála esetén engedi meg bizonyos hozzátartozóinak, hogy a helyébe léphessenek, tehát a sértett és a pótmagánvádló személye egybeesik, a sértetten kívül más személy kizárólag a sértettnek, mint pótmagánvádlónak a kiesése esetén léphet fel pótmagánvádlóként.

A Be. 230.§ (1) bekezdése a fentieket erősíti meg, amikor a sértett pótmagánvádlóként történő fellépését szabályozza, ugyanis, *ha a sértett pótmagánvádlóként kíván fellépni, jogi képviselője útján az ügyben addig eljár első fokú ügyészségnél vádindítványt nyújt be.*

A Be. hivatkozott rendelkezése szerint a sértett – és nem a pótmagánvádló – jogi képviselője útján nyújtja be a vádindítványt, amelyből az következik, hogy esetünkben a vádindítvány benyújtása szabályszerű volt.

Összegzés:

Látható, hogy két ügy azonosnak tekinthető (I. és III./), azonban mindkettőnél más elutasítási jogszabályhely került rögzítésre (Be. 231.§ (2) bekezdés c./ pont az I./-nél és b./ pont a III./-nál.

A II./-es ügy némiképp eltér, tekintettel arra, hogy az ügyvédi állítás a vádindítvánnyal együtt csatolt meghatalmazásról nem cáfolható és a méltányosság elvének itt is érvényesülnie kell. Egyébként ez esetben is a Be. 231.§ (2) bekezdés c./ pontja alapján történt az elutasítás.

A II./ esetben határozatot hozó tanács véleménye a következő volt:

Alapvetően a III./ esetben a jogi képviselő által a fellebbezésben elfoglalt álláspontot osztja azzal, hogy nem tekinthető új eljárásnak a pótmagánvádas eljárás, hiszen nem kezdődik az ügy teljesen előlről és nem maradnak teljesen figyelmen kívül az addig az ügyben történtek. A bíróság előtt az egész addigi iratanyag megvan, azt felhasználja (így a nyomozati anyagot is és például nem rendel el új nyomozást), döntésénél majd figyelembe veszi.

A pótmagánvádló pedig csupán quázi ügyészi szerepet tölt be, illetve nem köteles új ügyvédet sem meghatalmazni, mint aki esetlegesen korábban is képviselte, de emellett az álláspont mellett szólhat az is, hogy védői oldalról a Be. 49.§ (1) bekezdése szerint a meghatalmazás hatálya – ha a meghatalmazásból más nem tűnik ki – a büntetőeljárás jogerős befejezéséig tart, de kiterjed a perújításra, valamint a különleges eljárásokra is.

Egyébiránt a Be. Kommentár a 229.§-hoz fűzött indokolásban (II. kötet 650/11. oldal) úgy fogalmaz, miszerint „Figyelemmel arra, hogy a sértett pótmagánvádlóként való fellépéséhez biztosított 60 napos határidő az iratok megismerésére – ügyvédi meghatalmazás adására – és annak eldöntésére szolgál, hogy kíván-e ügyvédje útján vádindítványt benyújtani a pótmagánvádló, amennyiben a 60 napos határidő alatt nem az általa elvárható gondossággal jár el, a pótmagánvád előterjesztéséhez szükséges tennivalókat nem tette meg, késedelme a saját hibájára vezethető vissza, ezért ilyenkor az igazolási kérelmet el kell utasítani (BH 2004/457).”

A gondolat jelek közé ékelt fél mondat lehet valóban megtévesztő, bár álláspontunk szerint ez arra az esetre vonatkozik, amikor az eljárás korábbi szakaszában a sértettnek nem volt jogi képviselője, hiszen ekkor még nem kötelező.

Az I./ ügyben másodfokon döntő tanács változatlanul fenntartotta az ügyben elfoglalt álláspontját és a kollégiumi tagok többsége ezt az álláspontot támogatta. Az e véleménnyel összefüggésben említett bírósági határozatok, illetve ami még e témában található volt, nem adnak konkrét segítséget, mivel zömmel a magánvádas eljárásra vonatkoznak és a pótmagánvádhoz csak áttételesen kapcsolhatók. Melyek ezek?

– BH 1979/358.

A magánvádló jogi képviselőjét önálló fellebbezési jog nem illeti meg /Be. 312.§ (1) bekezdés, 242.§ II. pont a.) alpont/

A határozat rögzíti, hogy a vádlott terhére a magánvádló jogosult fellebbezéssel élni. Nem illeti meg azonban külön, önálló fellebbezési jog a magánvádló jogi képviselőjét, mint ahogy megilleti a fellebbezési jog a védőt a vádlott javára. A magánvádló jogi képviselője tehát akár a tárgyaláson, akár a perorvoslat bejelentésére fenntartott 3 nap alatt csak a magánvádló nevében jelentheti be a fellebbezést.

– BH 1992/303.

I. A magánvádló jogi képviselője a magánvádló nevében jogosult a fellebbezés bejelentésére, melynek a határideje a határozat átvételekor kezdődik akkor is, ha a jogi képviselő azt – a bíróság mulasztása miatt – a magánvádlótól vette át /Be. 58.§ (1) bekezdés, 114.§ (2) bekezdés, 242.§ II/a. pont, 312.§ (1) bekezdés/

E szerint a magánvádlót – a sértett jogain felül – a vád képviselésével járó jogok is megillették. A magánvádló jogi képviselőjét önálló fellebbezési jog nem illeti meg, a magánvádló nevében azonban a perorvoslat bejelentésére nyitva álló határidőn belül fellebbezést bejelenthet. (A határozat visszautal a BH 1979/358-as határozatra.)

– BH 2005/424.

Az elítélt által aláírt fellebbezés nem tekinthető a védő által előterjesztettnek, még akkor sem, ha a fellebbezést a védő személyesen viszi be a bíróságra /1998. évi XIX. törvény 595.§ (5) bekezdés, 341.§ (1) bekezdés, 359.§ (1) bekezdés/

E határozat kifejti, hogy az adott ügyben a fellebbezést az elítélt a saját nevében írta és aláírta. Azon nem szerepel sem a védő aláírása, sem bélyegzője. A beadványnak tehát sem tartalmából, sem formai kellékeiből nem lehet azt a következtetést levonni, hogy az a védő által előterjesztett fellebbezés lenne. Ezen nem változtat semmit az a körülmény, hogy azt a védő személyesen vitte be a bíróságra, mert azt bárki bevihette volna, attól nem válna más által benyújtott fellebbezéssé. Erre tekintettel tévedett a megyei bíróság, amikor a jogorvoslati kérelmet a védő által előterjesztettnek tekintette, hiszen abban a védőnek semmi más szerepe nem volt, mint az, hogy azt eljuttatta a bíróságra.

Jól látható, hogy a hivatkozott határozatok inkább azt a kérdést feszegetik, miszerint a beadvány – figyelemmel az aláírásokra, pecsétekre is, tehát a formai követelményekre – mikor tekintendő a magánvádló általi saját beadványnak, vagy a képviselője által a magánvádló nevében benyújtottnak, *de nem ad választ a konkrét kérdésre, új*

eljárásnak tekintendő-e a pótmagánvádas eljárás, s ezért meg kell-e követelni a sértettből pótmagánvádlóvá lett ügyfél részéről a kötelező jogi képviselőre vonatkozó új, a pótmagánvádas eljárásra vonatkozó meghatalmazást.

Ugyanígy nem kapunk választ erre az egyáltalán el nem hanyagolható kérdésre, a pótmagánvádló vádindítványa elutasításának feltételeit taglaló BH 2007/221. számú, vagy a pótmagánvádlói vádindítvány elfogadhatóságának szempontjait felsorakoztató BH 2007/282. számú határozat sem.

Éppen ezért döntött úgy a megyei kollégium, hogy a III./ ügy elbírálását tekintve a II./ ügyben eljáró tanács – mely ugyancsak fenntartja az eredeti véleményét - megvárja az ez év november elején megtartandó kollégium vezetői értekezlet állásfoglalását is e kérdésben. Teszi ezt azért is, mert egy szemfüles kolléga mégiscsak rábukkant valamire, ami a kollégiumon belüli kisebbségi álláspontot erősíti, mégpedig a Legfelsőbb Bíróság határozatainak körében. Egy frissnek mondható határozatról van szó BH 2010/61. számon. A határozat nem a bennünket foglalkoztató kérdésben foglal konkrétan állást, hiszen témája és következtetései a következők:

I. Pótmagánvádnak csak közvádra üldözendő bűncselekmények esetében van helye.

II. A sértett – pótmagánvádlóként – büntetőjogi igényét általában akkor érvényesítheti, ha passzív alanya a bűncselekménynek, vagy a tényállás eredményt tartalmaz. Minthogy a magánokirat-hamisítás vétségének és a számviteli fegyelmem megsértése vétségének törvényi tényállása passzív alanyt nem tartalmaz, s azok megvalósulása által konkrét személy jogos érdekeinek közvetlen sérelme, illetve a sérelem veszélye nem áll fenn, e bűncselekmények miatt nincs helye pótmagánvádnak /1998. évi XIX. törvény 229.§ (1) bekezdés, 1978. évi IV. törvény 276.§, 289.§/.

A határozat magyarázata azonban kitér arra, hogy „a Be. a pótmagánvadás kapcsán az alaki feltételek körében – a Be. 53.§-a szerinti előfeltételeken túlmenően – anynyi többletet tartalmaz, hogy a vádindítvány benyújtására eljárásjogi határidőt szab, továbbá amennyiben a természetes személy pótmagánvádló jogi szakvizsgával nem rendelkezik, kötelezően előírja az ügyvédi képviselőt, s a vádindítvány ügyvéd útján való benyújtását /Be. 56.§ (4) bekezdés, 229.§ (1) bekezdés, 230.§ (1) bekezdés/.

Ha ezen feltételek nem adóttak, akkor valóban a vádindítvány elutasításának van helye, ami azt jelenti, hogy az ilyen vád nem volt elfogadható /Be. 231.§/. Ennélfogva – a Be. 6.§ (1) bekezdése értelmében – nem alkalmas arra, hogy a bíróság a büntetőeljárást megindítsa, illetve lefolytassa. Jelen ügyben azonban – szemben a védő álláspontjával – erről nincs szó.

A Be. 231.§ (2) bekezdésének – a benyújtáskor és azóta is egyező tartalommal hatályos – b.) pontja ugyanis a vádindítvány elutasítása okaként az ügyvédi képviselőt, illetve a jogi képviselőt, s nem pedig az ügyvédi meghatalmazás csatolásának hiányát határozza meg.

Ha azonban a pótmagánvádlónak már korábbról van meghatalmazott ügyvédje, jogi képviselője, e meghatalmazás a vádindítvány benyújtásakor hatályos, és a vádindítványt a jogi képviselő útján nyújtották be, akkor nyilvánvalóan nem lehet szó az elutasítás ezen okáról.

Az iratokból kétségtelenül megállapítható, hogy 2004. október 18. napján, illetve 2004. november 18. napján pedig a feljelentők képviseleti megbízást adtak annak az ügyvédnek, akinek útján később a vádindítványt, mint pótmagánvádlók benyújtották (illetve, aki azt követően, így jelen felülvizsgálati eljárásban is képviseletüket ellátta). E meghatalmazások visszavonása pedig – senki által nem vitatottan – nem történt meg.

Az iratokból egyébként az is megállapítható, hogy a vádindítvány benyújtásakor az ügyvéd az egyik pótmagánvádlótól származó újabb meghatalmazást is csatolt.

Mindezen túlmenően a városi bíróság 2005. december 12-ei – az előbbiekhöz képest egyébként szükségtelen – intézkedésére az ügyvéd újfent csatolt egy meghatalmazást.”

A kérdésre tehát - befejeződik-e az eljárás a jogerős megszüntető határozattal és új kezdődik-e a pótmagánvadás benyújtásával – nem egyszerű és jelen formájában nem egyértelmű még a válasz. Ugyanakkor az ügyek száma, növekvő gyakorisága miatt indokolt a mielőbbi állásfoglalás, hiszen a bírói gyakorlat egységessé és egyértelművé tétele az igazságszolgáltatás minden résztvevőjének közös érdeke, jogos igénye. (S e tanulmány írója sem kíván olvasói türelmével visszaélve újfent a pótmagánvadás eljárás probléma körével foglalkozni egyéb, esetleg sokkal izgalmasabb témák feldolgozása helyett).

EGY PÉNZHAMISÍTÁSI ÜGY TAPASZTALATAI – HAMIS 20 000 FORINTOS BANKJEGYEK NEM CSAK AZ UV LÁMPA FÉNYE ALATT

Szalaiiné Joánovits Krisztina¹

„A bankjegyhamisítást a törvény bünteti!”

A pénzhamisítás, mint jelenség egyidős a pénz létezésével, ugyanekkorra tehető a jogi illetve büntetőjogi védelme kialakulásának kezdete is. A pénzhamisítás az egyik legrégebb gazdasági bűncselekmény. Jelentőségét adja egyrészt az, hogy jelentősen sérti a gazdálkodás érdekeit, a pénzforgalom és a gazdálkodás rendjét, a pénzbe vetett bizalmat, nagy mennyiségű vagy értékű pénz hamisítása pedig még súlyosabb következményekkel járhat, a forgalomban lévő pénzeszközök és az árualap egyensúlyát is veszélyeztetheti.²

A technika fejlődésével párhuzamosan a pénzhamisítók újabb és fejlettebb eszközökhöz jutnak. Ez sajátos versenyt eredményez a jegybankok és hamisítók között. A jegybankok előnye a kibocsátástól időben távolodva fokozatosan csökken, a hamisítványok minősége pedig tökéletesedik.³ A fém pénzek kovácsműhelyekben történő hamisítását fokozatosan felváltotta a papírpénz hamisítása, mely a pénz egyszerű rajzolásával kezdődött és napjainkra a számítástechnika által támogatott iparággá nőtt.

Napjainkban a pénzhamisítás és a hamis pénz forgalomba hozatalának technikáját és mechanizmusát illetően elmondható, hogy – az egyedi eseteket leszámítva – nemzetközi kiterjedésű, szervezett bűnözésről van szó. Az ilyen bűncselekmény elkövetéséhez többnyire hozzáértő számítógépes szakemberek, grafikusok, nyomdászok, technikusok szükségesek, de nem elhanyagolható a megfelelő technikai infrastruktúra mellett a terjesztést végző kiépült hálózat megemléltése sem.⁴ A hamis pénz vásárlással történő „elszása” és helyette kisebb címletű valódi pénz megszerzése minden időkből fellelhető módszer volt a hamis pénz forgalomba hozatalára.

Már a XVIII. század második és XIX. század első felében a fém pénzhamisítást felváltó papírpénz hamisítást ösztönző tényezőként említi a várható nagy nyereséget egy tanulmány az alábbiak szerint: „Nagy hatékonysággal ösztönözte a hamisítókat a

1 Szalaiiné dr. Joánovits Krisztina bíró, Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság.

2 Dr. Belovics- Dr. Molnár- Dr.Sinku : Büntetőjog Különös Rész, Budapest, 2003,p. 530.

3 Újlaki Valéria: Pénzhamisítás <http://hdl.handle.net/2437/78519>

4 Goricsán Tamás Károly: A pénzhamisításról, uniós kitekintéssel in: Gazdasági büntetőjogi tanulmányok, Pécs, 2005,p. 98

várható nyereség, hiszen csak egy 5 vagy 10 forintos címlet sikeres elváltása is jelentős hasznot hozott.”⁵

A pénzjegynyomtatás egyik legabszurdabb története nem meglepő módon Magyarországhoz kötődik. Az első világháborút követően a trianoni békeszerződés miatt Franciaországot okoló magyar politikai elit egyes tagjai nagy mennyiségű hamis frank piacra dobásával akarták megrogyasztani a francia gazdaságot. 1922 és 1925 között 1000 frankosok tömkelege készült a Térképészeti Intézetben, Budapesten, az intézet vezetőinek tudtával. Mintegy 30 ezer hamisítványt gyártottak, ebből azonban csak alig több mint 13 ezret minősítettek a készítői jónak. A kaland megbukott, 1925 decemberében Jankovics Arisztid, nyugalmazott vezérkari ezredes és két társa 10 millió franknyi hamis pénzzel Hágában lebukott, amikor megpróbált egy ezrest beváltani. A francia jegybank végül 1 franknyi kártérítést kért és kapott a magyaroktól.⁶

A mai forint bankjegyeink kibocsátása 1998. december 1. napján kezdődött az 500-as címletű bankjegy kibocsátásával. Utolsó „új papírpénzeink” kibocsátása 2009. április 15. napjára tehető, ekkor adták ki az ezüst hologramos 1 000 forintos bankjegyet, valamint a legújabb 2 000, 5 000 és 20 000 forintos bankjegyeket, melyek a színes sokszorosító eszközökkel történő hamisítást nehezítő alnyomati grafikai elemeket tartalmaznak. Ma használt bankjegyeink – kisebb változtatásokkal – több, mint 10 éve vannak forgalomban.

Arra a kérdésre, hogy mennyire sikerült megismerni bankjegyeinket, mennyire tudjuk felismerni az esetleges hamis példányokat és ezzel megpróbálni ellehetetleníteni a bankjegyhamisítót, mennyire hatékonyak a hamisítókkal és a terjesztőkkel szemben a büntetőjog eszközei, többféle válasz adható. Ehhez adalékul szolgálhatnak az alábbi sorok.

Győr-Moson-Sopron Megyében, a Győri Városi Bíróságon, mint székhelyi bíróságon 2006. évben 1, 2007. évben 4, 2008. évben 6, 2009. évben 3 és 2010. évben ezidáig 1 büntetőügy volt folyamatban pénzhamisítás büntette miatt. Nem csak terjedelmében, de a feltárt hamis bankjegyek számát (3443 db) és az ügyben büntetőeljárás alá vont személyek számát (összesen 26 fő) illetően is a legnagyobb ügy a P. ZS. és társai ellen folyamatban lévő ügy volt, melynek részleteiről e tanulmányban beszámolok. Ennek a büntetőeljárásnak jelentőségét adja többek között az, hogy a Btk. 304. § a.) pontjában írt elkövetési magatartással (pénzt forgalomba hozatal céljából hamisítottak) követte el I.r. vádlott és 3 társa a bűncselekményt, míg a felderített többi vádlott-társ a fogalomba hozatalban vett részt, a vádlottak különösen nagy értékre követték el a bűncselekményt, megállapítható volt a bűnszervezetben elkövetés, a ha-

5 Kahler Frigyes: Pénzhamisítás és pénzforgalmazási ügyekben folytatott bírói gyakorlat a XIX. század első felében Debrecenben, in: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XVI. 1989. évi 90. szám, p.45-54.

6 Index 2007. augusztus 23.

misítás módszere az elkövetés idején egyedinek tekinthető volt: valódi 2 000 forintos bankjegyekből „készített” hamis 20 000 forintos bankjegyeket I. r. vádlott .

Először a Győri Rendőrkapitányság Bűnügyi Osztálya folytatott több szálon nyomozást, majd 2005. július 6. napjától a Győr-Moson-Sopron Megyei Rendőr-főkapitányság járt el az ügyben, fokozott ügyészi felügyelet mellett. Összesen 40 darab, részben korábban felfüggesztett büntetőügy került egyesítésre a Győrben folyamatban lévő ügghöz az ország szinte minden pontjáról, Ercsitől Kecskemétig. 2006. november 13. napján fejeződött be a nyomozás, a Győr-Moson-Sopron Megyei Főügyészség 2007. január 3. napján emelt vádat az ügyben. Az első fokú bíróság 2007. szeptember 10. és 2008. december 3. napja közötti időben 33 tárgyalási napon folytatta le a bizonyítási eljárást és hozott első fokon ügydöntő határozatot. A nyomozás során végül 18 vádlott került előzetes letartóztatásba, első fokú eljárásban közülük 13, míg a másodfokú eljárásban 6 vádlott volt előzetes letartóztatásban. Első fokon 2 vádlott vonatkozásában lett jogerős az ítélet, 1 fő a másodfokú bírósági eljárás ideje alatt elhalálozott, 18 fő tekintetében másodfokú eljárásban jogerős döntés született, 2 vádlott ellen még folyamatban van a büntetőeljárás.

A konkrét jogeset megismerését és elemzését megelőzően nem tekinthetők el egy kis jogtörténeti visszapillantástól, a pénz büntetőjogi védelmét biztosító hatályos törvényi szabályozás ismertetésétől és a törvényi tényállások érintőleges elemzésétől, valamint a mai magyar pénzrendszerről és bankjegyeinkről szóló rövid ismertetőtől. (Szándékosan nem térek ki az euro különleges védelmét szolgáló uniós rendelkezésekre, speciális szabályokra és az euro hamisításának visszaszorítása érdekében hozott intézkedésekre, idevéve a biztonsági elemek leírását, hiszen ez a téma egyrészt egy külön tanulmány tárgyát képezheti, másrészt a feldolgozott jogesetben kizárólag hamis forint bankjegyek szerepeltek.)

Egy kis történelem

Hammurabi sajátos jogkövetkezmény fűzött ahhoz, ha a képmásával vagy nevének feliratával ellátott pénzt meghamisítottak: ”... ha valaki nevem írását eltünteti, vagy saját nevét írja rá .. annak az embernek ... Anu a nagy, az istenek atyja ... végzetét átkozza meg”.⁷ Az ókori Rómában a magánszemélyek részétől tilos volt a pénz utánzása akkor is, ha az érmek nemesfém tartalma és értéke egyébként megfelelt a hivatalos pénzeknek.⁸ Ismert tény, hogy a pénzhamisítás évszázadokig a felségsértés

7 Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve, 17. kötet, A pénzhamisítás, a hamis tanúzás és hamis eskü, hamis vád, p. 35., Budapest, 1940.p. 5.

8 Zlinszky János: Római büntetőjog, Budapest, 1995, p.135.

egyik formája volt, hiszen a pénzkibocsátás privilégiumával kizárólag az uralkodó rendelkezett, az a személy tehát, aki maga készített, hamisított, hozott az országba vagy vitt ki pénzt, e tétivel a királyi jogot, s ezen keresztül magát az uralkodót sértette.⁹ A pénzhamisítást az Árpádok alatt elsődlegesen politikai bűncselekményként fogták fel, mintegy kifejezésre juttatva, hogy a védelem elsősorban a felségjogot, mint a szuverenitásból folyó kizárólagos uralkodói jogosítványt illeti, s másodsorban jelentkezik csak a csalási elem büntetése.¹⁰

Már Károly Róbert is fontosnak tartotta a pénz hamisítóinak bűnhődését¹¹, mégis a legtöbb forrás Zsigmond király II. dekrétumát¹² tekinti a pénzhamisítást üldöző első írott forrásnak, amely az elkövető hűtlenségért történő büntetését írta elő, akár csak később Werbőczy Hármaskönyve.¹³ A következő évszázadok jogalkotása, ha hozott is valamiféle változást – amely inkább csak a cselekmény szabatosabb körülírását és szigorúbb büntetését jelentette – megmaradt a pénzhamisítás hűtlenségként történő kezelése mellett. Az 1843-i javaslat a pénzhamisítást már vagyon elleni bűncselekményként szabályozta, az 1853. évi osztrák Btk. a cselekményt külön fejezetben az okiratok hamisítása után helyezte el. Ezzel a besorolással közel 100 év múlva Angyal Pál is egyetértett¹⁴, amikor a pénzhamisítást az okirat valóságához hasonló közérdeket sértő cselekménynek tekintette.

A Csemegi-kódex előkészítése során a pénzforgalom és a vagyoni viszonyok biztonságának, védelmének hangsúlyozása mellett még mindig szükségesnek tartották a tett felségjogot sértő jellegét is megemlíteni. Az 1878. évi V. törvénycikk – a későbbi módosításokkal együtt – szoros értelemben vett célzatos pénzhamisításon kívül büntette a forgalomba hozatalt és a hamis pénz ebből a célból történő megszerzését, a hamis pénz csalárd használatát, a hamis pénz kiadását és a jogosulatlan bankjegykibocsátást¹⁵ is, és külön XI. fejezetében szabályozta a pénzhamisítást „A pénzhamisítás” c. önálló részében. Ezeket a változatokat utóbb a pénzhamisítás elnyomásáról szóló Genfben, 1929. április 20. napján kelt és nálunk az 1933. évi XI. törvénnyel ratifikált egyezmény alapján elsősorban egyes nemzetközi jellegű rendelkezésekkel egészítették ki. A Csemegi-kódex-féle szabályozás időtállóan bizonyult, a BHÖ változatlanul átvette a második világháború előtti rendelkezéseket. A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény inkább formai sű-

9 Tóth Mihály: Gazdasági bűnözés és bűncselekmények p.321. KJK Kerszöv Budapest, 2000

10 Kahler Frigyes: Pénzhamisítás és pénzforgalmazási ügyekben folytatott bírói gyakorlat a XIX. század első felében Debrecenben, in: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XVI. 1989. évi 90. szám, p. 45-54.

11 Magyar Törvénytar, 1000-1526. évi törvénycikkek, Róbert Károly 1342. évi decretuma 5-6. §, Budapest 1899, p. 153.

12 uo. Zsigmond 1405. évi első decretuma 18. cikkely

13 Tóth Mihály: Gazdasági bűnözés és bűncselekmények p.321. KJK Kerszöv Budapest, 2000

14 Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve, 17. kötet, A pénzhamisítás, a hamis tanúzás és hamis eskü, hamis vád, p.35. Budapest, 1940

15 Tóth Mihály: Gazdasági bűnözés és bűncselekmények , p.322. KJK Kerszöv Budapest, 2000

rítéssel, mintsem tartalmi változtatással alakította ki a pénzhamisítás tényállásának szerkezetét. A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978.évi IV. tv. tovább egyszerűsítette a tényállást, a hamis pénz kiadását kiemelve, külön bűncselekménnyé nyilvánította és egyes értelmező rendelkezések meghatározását a Btké.-re bízta.¹⁶

A pénzhamisítás tényállása a hatályos Büntető Törvénykönyv legdinamikusabban változó fejezetében, a gazdasági bűncselekményekről szóló XVII. Fejezetben található, mégis hosszú ideig alig módosult az elmúlt évtizedek során, mindössze a korábbi (5) bekezdést – mely azt mondta ki, hogy pénzhamisítás esetén mellékbüntetésként vagyonelkobzásnak is helye van – helyezte hatályon kívül az 1993. évi XVII. törvény 1993. május 15. napi hatállyal.

A pénzhamisítás, a pénzhamisítás elősegítése és a hamis pénz kiadása bűncselekmények törvényi tényállása röviddel az Európai Unióhoz való csatlakozásunk előtt, 2002. április 1. napján a Btk. egyik átfogó módosításával¹⁷ – amely a pénzhamisítás alapeseteit és a minősített eseteket is érintette – kapta mai formáját, miután az Európa Tanács 2000. május 29-én kerethatározatot bocsátott ki a pénzhamisítás elleni büntetőjogi és más szankciókkal fenyegetett védelem elősegítéséről.

A pénz hatályos büntetőjogi védelme: a pénzhamisítás, a hamis pénz kiadása és a pénzhamisítás elősegítése és az ide kapcsolódó szabálysértés

A Büntető Törvénykönyv 304.§-ában megfogalmazott tényállás szerint pénzhamisítást követ el, aki

- a) pénzt forgalomba hozatal céljából utánoz vagy meghamisít,
 - b) hamis vagy meghamisított pénzt forgalomba hozatal céljából megszerez, az országba behoz, onnan kivisz, az ország területén átvisz,
 - c) hamis vagy meghamisított pénzt forgalomba hoz,
- és két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha a pénzhamisítást

- a) különösen nagy, vagy azt meghaladó értékű pénzre,
 - b) bűnszövetségben
- követik el.

(3) A büntetés öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a pénzhamisítást váltópénzre, illetve kisebb, vagy azt el nem érő értékű pénzre követik el.

A bűncselekmény jogi tárgya a pénz- és az értékpapír-forgalomba, valamint a kibocsátott pénzbe vetett bizalom és a pénzgazdálkodás törvényes rendjéhez fűződő érdek. A bűncselekménnyel szembeni büntetőjogi védelem független az aktuális gazdaságpolitikától, a gazdasági igazgatás szabályaitól, illetve azok változásaitól.

A pénzhamisítás elkövetési tárgya a pénz.

¹⁶ Kőrösmezeiné dr.Virág Regina: A pénzhamisítás hatályos törvényi tényállásai, in: Rendészeti Szemle 2010. évi 5. p. 90.

¹⁷ 2001. évi CXXI. tv.

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1979. évi IV. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1979. évi 5. törvényerejű rendelet (Btké.) 24. § (1)–(4) bekezdése (melyet mai formájára a Btk. 2001. évi novellája változtatott) határozza meg, hogy a Büntető Törvénykönyv alkalmazása szempontjából mi minősül pénznek.

Eszerint pénz:

- a törvényes fizetőeszköznek minősülő, illetve a pénzkibocsátásra jogosult intézmény hivatalos közleménye alapján a jövőben, meghatározott időponttól törvényes fizetőeszköznek minősülő fém- vagy papírpénz és bankjegy,
- a papírpénzzel azonos megítélés alá esik az állam által kibocsátott értékpapír, a kötvény, letéti jegy, a befektetési jegy, a részvény, a vagyonjegy, valamint a közraktári jegy, feltéve, hogy a névre szóló értékpapír átruházását jogszabály, vagy az értékpapíron feltüntetett nyilatkozat nem zárja ki, vagy nem korlátozza,
- a külföldi pénz, illetve értékpapír a belföldiével azonos védelemben részesül. Külföldi pénz alatt az eurót is érteni kell,
- továbbá pénz alatt a forgalomból kivont bankjegyet és érmét is érteni kell, ha annak törvényes fizetőeszközzé történő beváltására a kivont bankjegyet, illetve érmét kibocsátó állam nemzeti bankja jogszabály alapján köteles, vagy arra kötelezettséget vállalt.

Változatlanul nem tárgyai a pénzhamisításnak az olyan fémkorongok, fémlapok, amelyek nyerő-automaták működésére szolgálnak. Nem elkövetési tárgy a bűncselekmény produktuma, az elkövetési magatartás során létrejövő hamis pénz, mivel a bűncselekmény elkövetésekor ez még nem létező dolog és csak a bűncselekmény befejezésével, annak eredményeként jött létre.

Az elkövetési magatartások az utánzás, a meghamisítás, a célzatos megszerzés, az országba történő behozatal, kivitel, illetve az ország területén történő átvitel, valamint a forgalomba hozatal. Az elkövetési magatartások közös eleme a forgalomba hozatal, ugyanis az a) pontban írt utánzás vagy meghamisítás, illetőleg a b) pontban írt megszerzés esetében a tényállásszerű magatartás feltétele, hogy forgalomba hozatal céljából történjék vagy pedig a c) pont esetében maga a forgalomba hozatal az elkövetési magatartás.

Az (1) bekezdés a) pontja szerint az utánzás és a meghamisítás az elkövetési magatartás.

Az (1) bekezdés b) pontjában új elem az országba történő behozatal, az onnan történő kivitel, illetőleg az ország területén történő átvitel.

A c) pontban írt forgalomba hozatal itt már nem célzat, hanem maga az elkövetési magatartás.

A pénzhamisítás első két fordulata célzatos cselekmény. A c) pontban írt magatartás esetén az eshetőleges szándék is elegendő a bűnösség megállapításához. A szándékoság azt jelenti, hogy az elkövető tisztában van azzal, hogy pénzt hamisít, utánoz,

hamis vagy hamisított pénzt megszerez, illetve ilyen pénzt az országba behoz, kivisz, illetve átvisz.

A bűncselekmény alanya tettesként bárki lehet. Az elkövetési magatartásokra figyelemmel, különösen a bűnszövetségben történő elkövetés esetén, a tettesi és részesi magatartások keveredhetnek.

Az egyes elkövetési magatartások egymáshoz való kapcsolata témakörében ki kell emelni, hogy ugyanazon pénz vonatkozásában az a) és b) elkövetési magatartások kizárják egymást. Akár az a), akár a b) pontban körvonalazott cselekmény megvalósulása estén a forgalomba hozattal megvalósuló c) pont a minősítés körében már nem állapítható meg, hanem büntetlen utócselkményként értékelhető, amely a büntetés kiszabása körében juthat jelentőséghez. A pénzhamisításnak a hamis pénz fogalmomba hozásával elkövetett fordulatát tehát csak akkor lehet megállapítani, ha a forgalomba hozatal céljából való utánzás vagy megszerzés nem állapítható meg.

A szabálysértésekről szóló 1999. év LXIX. törvény 163. §. szerint szabálysértést követ el, és pénzbírsággal sújtható, aki a Magyar Nemzeti Bank által kibocsátott, illetve forgalomba hozott és forgalomban lévő bankjegyről vagy érméről, valamint euro-bankjegyről vagy -érméről engedélyhez kötött utánzatot jogosulatlanul készít, megszerez, tart, azt az országba behozza, vagy utánzatként forgalomba hozza és aki az utánzatok nyilvántartására, őrzésére, megsemmisítésére vagy bejelentésére vonatkozó előírásokat megsérti.

Utánzatnak minősül: a magyar törvényes fizetőeszköz és az euro utánzataról szóló 1/2006. (II. 15.) MNB rendelet, az eurobankjegyek címleteiről, technikai jellemzőiről, utánzatai készítéséről, cseréjéről és bevonásáról szóló, 2003. március 20-i 2003/205/EK európai központi banki határozat, és az euro-érmékhez hasonló érmekről és zsetonokról szóló, 2004. december 6-i 2182/2004/EK tanácsi rendelet szerinti utánzat, illetve euro-érmékhez hasonló érem és zseton.

Annak a kérdésnek a jogértelmezése, hogy tízezer forintot meg nem haladó értékű pénzre elkövetett pénzhamisítás bűncselekménynek minősül-e a Btk. 304. § (3) bekezdése szerint, a Legfelsőbb Bíróság 1/2003. Büntető Jogegységi Határozatában található válasz.

A Büntető Törvénykönyv 2002. április hó 1. napjától a 304/A. §-ában külön büntetni rendeli a pénzhamisítás elősegítését:

Aki pénzhamisításhoz szükséges anyagot, eszközt, berendezést vagy számítógépes programot készít, megszerez, tart, átad, forgalomba hoz vagy azzal kereskedik, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Itt az elkövetés tárgyai a pénzhamisításhoz szükséges anyagok, eszközök, berendezések vagy számítógépes programok. Gyakorlatilag e körbe tartoznak a speciális papírok, nyomdagépek, másológépek, klisék, festékek stb. Az elkövetési magatartás ezeknek a tárgyaknak a készítése, megszerzése, tartása, átadása vagy forgalomba hozatala, illetve a keres-

kedői magatartás kifejtése. Bűncselekmény megállapítására kizárólag akkor kerülhet sor, amennyiben ezeket – az egyébként legálisan is használható anyagokat, eszközöket és berendezéseket, amelyek egyúttal a pénzhamisításhoz is szükségesek – pénzhamisítás vagy pénzhamisítás elősegítésének célzatával tartja birtokban az elkövető. Önmagában tehát pénzhamisításhoz egyébként szükséges anyag, eszköz vagy berendezés célzat nélküli átadása, forgalomba hozatala vagy kereskedése nem alkalmas a bűncselekmény megállapítására. Abban az esetben, ha a pénzhamisítás elősegítését, mint sui generis fizikai bűnsegélyt közelítjük meg, úgy az elkövető bűnössége csak akkor állapítható meg, ha magatartása alkalmas a tettesi alapcselekmény valamilyen formában történő előmozdítására. A bűnsegéd szándékának mindenféleképpen ki kell terjednie arra, hogy valamilyen bűncselekményhez, konkrét esetben pénzhamisítás bűncselekményéhez nyújt segítséget és ennek keretében át is kell fognia a tettesi alapcselekmény tényállási elemeit. A bűncselekmény alanya bárki lehet, aki a pénzhamisításhoz szükséges anyagot, eszközt, berendezést vagy számítógépes programot elkészíti, megszerzi, tartja, átadja vagy forgalomba hozza, illetve azzal kereskedik.

A 305. § szerint a pénz utánzásának kell tekinteni a forgalomból kivont pénz olyan megváltoztatását is, hogy az forgalomban levő pénz látszatát keltse, pénz meghamisításának kell tekinteni olyan jelzés alkalmazását, illetve eltávolítását is, amely annak megjelölésére szolgál, hogy a pénz csak meghatározott országban érvényes, továbbá a pénz nemesfém tartalmának csökkentését is.

A Büntető Törvénykönyv külön szabályozza a hamis pénz kiadását, a 306. §-ában, mely szerint aki valódi, illetve hamisítatlan gyanánt jogszerűen szerzett hamis vagy meghamisított pénzt forgalomba hoz, vétséget követ el és egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt különösen nagy, vagy azt meghaladó értékű pénzre követik el. Ezen bűncselekmény megállapításának két feltétele van: egyrészt a pénz jogszerű, másrészt valódi vagy hamisítatlan gyanánt való megszerzése. Az elkövetési tárgy azonos a pénzhamisításnál írtakkal, míg az elkövetési magatartás megegyezik a pénzhamisításnál írt forgalomba hozatallal. Tényleges különbség azonban abban van, hogy az elkövető jogszerűen és jóhiszeműen jut a pénzhez és csak utóbb észleli annak hamis vagy meghamisított voltát. A jogszerűség a szerzés törvényes jogcímét jelenti. Ennek megfelelően nem jogszerű a szerzés, ha bűncselekmény (lopás, sikkasztás, csalás, rablás, jogtalan elsajátítás) útján jut a hamis pénzhez. Ebben az esetben a hamis pénz kiadója pénzhamisításért felel. A bűncselekmény csak szándékosan követhető el, amely azt jelenti, hogy az elkövető a pénz kiadásakor tisztában van annak hamisított voltával és ennek tudatában cselekszik.

A magyar pénzrendszerről és a 2 000 valamint a 20 000 forintos bankjegyekről Magyarországon 1946. augusztus 1-jén vezették be a forint pénzrendszert.

A forintidőszakban a korábban kibocsátott értéket 1993-ban, a bankjegyeket

1997-től kezdődően váltotta fel egy új, korszerű alapanyagokból álló, fejlett technológiával készült érme-, illetve bankjegysorozat.

A Magyar Nemzeti Bank által 1997-től kibocsátott új bankjegyek előoldalán a magyar történelem kimagasló személyiségeinek arcképei láthatók, a bankjegyek hátoldalán e személyekhez kapcsolódó történelmi színhelyek jelennek meg. Az ötszázforintoson II. Rákóczi Ferenc ismert Mányoki-ábrázolásához a sárospataki vár látképe párosul. Az ezerforintos előoldalán Hunyadi Mátyás portréja, személyéhez kapcsolódóan a bankjegy hátoldalán a visegrádi reneszánsz palota egy részlete, a Herkules kút látható. A kétezerforintoson Bethlen Gábor jelenik meg, a bankjegy hátoldalán tudósai körében látható. Gróf Széchenyi István arcképéhez az ötezer forintos bankjegyen a nagycenki kastély épülete társul, míg a Szent Istvánt ábrázoló tízezer forintos bankjegy hátoldalán Esztergom látképe tűnik fel. A bankjegysorozat legmagasabb értékű címletén, a húszezerforintoson a „haza bölcsé”-re, Deák Ferencre emlékezünk. A bankjegy hátoldalán a régi képviselőház látható. E neves államférfiak többsége jelentős szerepet játszott a magyar pénzkibocsátásban is. Szent István indította el a magyar pénzverést, Hunyadi Mátyás idején kezdődött el a később híressé vált Madonna-motívum ábrázolása pénzeinken. II. Rákóczi Ferenc verette a híres libertas rézpénzt, Bethlen Gábor uralkodása pedig a magyar pénztörténet legszínesebb fejezete.

Különlegesség a forintbankjegyek kibocsátásának legújabb kori történetében, hogy 2000-ben, az államalapítás ezredik évfordulóján a Magyar Nemzeti Bank kétezer forintos emlékbankjegyet bocsátott ki, amelynek előoldalán a Szent Korona ábrázolása látható, mely az állami főhatalmat, az alkotmányosságot, a jogrendet jelképezi immár sok évszázada. A bankjegy hátoldalán Benczúr Gyula Vajk megkeresztelése című festménye alapján készült metszet látható.

A bankjegysorozat címleteinek mérete azonos (154 mm × 70 mm). Valamennyi címlet modern nyomtatási eljárással, számos biztonsági elem alkalmazásával, vízjel, biztonsági szál és jelzőrostokat tartalmazó új papírra készül.

A bankjegysorozat jellemzői

A bankjegy papírjának alapszíne fehér. A bankjegyek előoldalának meghatározó nyomatrészei: a bankjegycímleten szereplő személy arcképe, az értékjelzések számokkal és betűkkel kiírva, a MAGYAR NEMZETI BANK felirat, a hitelesítő aláírássok, a Magyar Köztársaság címere. A bankjegyek hátoldalának főbb nyomatrészei: a bankjegy előoldalán ábrázolt személyhez kötődő helyszín képe, az értékjelzések számokkal és betűkkel kiírva. E meghatározó nyomatrészek metszetmélynymtatással készülnek, ezeken a helyeken a festékréteg jól tapintható.

A bankjegyek papír alapanyaga a Diósgyőri Papírgyár Zrt.-ben készül, a bankjegyek nyomtatása a Pénzjegynyomda Zrt.-ben történik. A bankjegyeket Vagyóczky Károly grafikusművész tervezte.

A bankjegyek a hamisítás elleni védelem biztosítása érdekében több biztonsági elemet tartalmaznak. Ezek egyes fajtái szabad szemmel jól láthatók és felismerhetők, míg más típusai speciális segédeszköz alkalmazásával azonosíthatók. A bankjegyek tartalmaznak olyan hasonló megjelenésű biztonsági elemeket, amelyek minden címleten megtalálhatóak és olyanokat is, amelyek csak egyes címleteken kerültek alkalmazásra. Az egyes címletek legutóbb (2008 szeptemberében és 2009 áprilisában) kibocsátott változatai megjelenésükben a korábbiakkal csaknem megegyezők, azonban további, a színes sokszorosító eszközökkel történő hamisítást nehezítő alnyomati grafikai elemeket is tartalmaznak.

A 20 000 forintos bankjegy

A 2009-től kibocsátott bankjegyeken a vízjelmező elő- és hátoldali alapnyomatában és a szövegtükör jobb oldali mezőjében, a hátoldalon pedig a képnyomat feletti mezőben 1 mm átmérőjű sárga színű körök találhatóak. A bankjegyet fény felé tartva, bal oldalon a nyomtatott arckép tükörképével egyező árnyalatos vízjelkép látható. Az alatta két betűből és hét számjegyből álló vízszintes, valamint a bankjegy jobb szélén a függőleges sorszám vörös színű. A vízszintes sorszám UV-A és UV-C fényben narancsvörös színben fluoreszkál. A függőleges sorszám UV-C fényben fluoreszkál, vörös színben.

A papírban lévő biztonsági szál fény felé tartva mindkét oldalról ellenőrizhető.

Felületén apró betűkkel nyomtatva a magyar nemzeti bank felirat olvasható.

Hologram hatású fémcsik, amelynek felületén az mnb felirat és a Magyar Köztársaság címere látható. A csík bal oldalán a 20000 értékjelzés olvasható.

A hátoldalon az optikailag változó tulajdonságú festékkel (OVI) nyomtatott rozetta a rátekintés szögétől függően vöröseslila vagy szürkészöld színű. A rajzolat metsztemélynyomtatással készül, kézzel is tapintható.

Rejtett kép. A bankjegyet közel szemmagasságba tartva, síkban elforgatva az mnb felirat jelenik meg. A rajzolat metsztemélynyomtatással készül, kézzel is tapintható.

Mikroírás. A bankjegy előoldalát nagyítóval vizsgálva a húszezer forint felirat látható. A bankjegy hátoldalán a vízjel fölött és alatt mikroírással nyomtatva a magyar nemzeti bank felirat olvasható.

fluoreszkáló A papír anyagában UV-fényben kék, vörös és zöld színben jelzőrostok találhatóak.

A csökkent látóképességüket segítő azonosítójel. (5 kocka)

A vízjelmezőt UV-A, illetve UV-C fényvel megvilágítva, korabeli öltözetben sétáló pár képe jelenik meg, amely világoszöld vagy vörös színben fluoreszkál.

Illeszkedőjel. A bankjegy elő és hátoldalára nyomtatott ábratöredékek, amelyek átnézetben H betűvé egészítik ki egymást.

A 2 000 forintos bankjegy

A 2009-től kibocsátott bankjegyeken az elő- és hátoldali vízjelmezőben és a szövegtükör alapnyomatában, továbbá a hátoldalon a képanyomtatás felett 1 mm átmérőjű sárga színű körök találhatók. A bankjegyet fény felé tartva, bal oldalon a nyomtatott arckép tükörképével egyező árnyalatú vízjelkép látható. Az alatta két betűből és hét számjegyből álló vízszintes, valamint a bankjegy jobb szélén a függőleges sorszám vörös színű. A vízszintes sorszám UV-A és UV-C fényben narancsvörös színben fluoreszkál. A függőleges sorszám UV-C fényben fluoreszkál, vörös színben.

A papírrban lévő biztonsági szál fény felé tartva mindkét oldalról ellenőrizhető.

Felületén apró betűkkel nyomtatva a magyar nemzeti bank felirat olvasható.

Hologram hatású fémcsík, amelynek felületén az mnb felirat és a Magyar Köztársaság címere látható. A csík bal oldalán a 2000 értékjelzés olvasható.

Rejtett kép. A bankjegyet közel szemmagasságba tartva, síkban elforgatva az mnb felirat jelenik meg. A rajzolat metszetszerűnyomatással készül, kézzel is tapintható.

Mikroírás. A bankjegy előoldalát nagyítóval vizsgálva a kétezer forint felirat látható. A bankjegy hátoldalán a vízjel fölött és alatt mikroírással nyomtatva a magyar nemzeti bank felirat olvasható. A papír anyagában UV-fényben kék, vörös és zöld színben fluoreszkáló jelzőrostok találhatók.

A csökkent látóképességűeket segítő azonosítójel. (4 kocka)

A kétezer forintos bankjegyen 2002. évtől alkalmazott biztonsági elem. A vízjelmezőt UV-A, illetve UV-C fényvel megvilágítva, kardot markoló páncélozott kar keretbe foglalt képe jelenik meg, amely világoszöld vagy vörös színben fluoreszkál.

Illeszkedőjel. A bankjegy elő és hátoldalára nyomtatott ábratöredékek, amelyek nézetben H betűvé egészítik ki egymást.

Eltérés a 2 000 és 20 000 forintos bankjegy között:

Hologram hatású fémcsíkban 2000 illetve 20000 feliratok.

Vízjelmezőben lévő alak:

A 2000 forintosban a vízjelmezőt UV-A, illetve UV-C fényvel megvilágítva, kardot markoló páncélozott kar keretbe foglalt képe jelenik meg, amely világoszöld vagy vörös színben fluoreszkál. A 20 000 forintosban a vízjelmezőt UV-A, illetve UV-C

fénnyel megvilágítva, korabeli öltözetben sétáló pár képe jelenik meg, amely világoszöld vagy vörös színben fluoreszkál.

Mikroírás:

A bankjegy előoldalát nagyítóval vizsgálva a kétezer illetve húszezer forint felirat látható.

Deák Ferenc portré a 20 000 forintos bankjegyén, Bethlen Gábor portré a 2 000 forintos bankjegyén.

A 2 000 forintos bankjegyén nem található meg az optikailag változó tulajdonságú festékkel (OVI) nyomtatott – metsztemélynyomtatással készül rajzolatú – kézzel is tapintható – rozetta, mely a rátekintés szögétől függően vöröseslila vagy szürkészöld színű.

Fentiekből látható, hogy bár számos biztonsági elemet tartalmaznak bankjegyeink, az egyes, különösen a 2 000 és a 20 000 forintos bankjegyén – egyrészt a számok hasonlóságából adódóan – sok az egyforma biztonsági elem. Fontos, hogy pont az eltérő biztonsági elemek szabad szemmel is jól láthatóak, a bankjegyek ezen alapvető biztonsági elemeit ismerők számára tehát nyilvánvalóan felismerhetőek a hamisítványok. Mint látni fogjuk, az ismertetett ügyben meghallgatott tanúk közül a bolti eladók, pénztárosok sem minden esetben voltak tisztában ezekkel a biztonsági elemekkel, vagy ha tisztában is voltak velük, fel sem merült bennük ezeknek az eltérő biztonsági elemeknek a vizsgálata.

Az adott büntetőügyben az első fokú bíróság előtt huszonhárom vádlott ellen folyt büntető eljárás.

Az első fokú bíróság ítéletében bűnösnek mondta ki P. Zs. I.r. vádlottat 1 rb folytatólagosan, bünszervezetben, különösen nagy értékre elkövetett pénzhamisítás büntetében (Btk. 304. § (1) bekezdés a.) pont, (2) bekezdés a.) pont) és 1 rb lőfegyverrel és lőszerrel visszaélés büntetében (Btk. 263/A. § (1) bekezdés a.) pont), P. Sz. A. II.r., H-né Sz. B. III.r., P. Zs-né XX.r., vádlottat 1 rb folytatólagosan, bünszervezetben elkövetett pénzhamisítás büntetében (Btk. 304. § (1) bekezdés a.) pont), 17 vádlottat T. I. Cs. IV.r., S. I. T. V. r. , G.J.VI. r. , R. S. VII. r., T. L. VIII. r., , Gy. M. L. IX.r., M. Á. X.r., L. Z. XI.r.,P. Cs. XII.r., N.G. XIII.r., fk.K.Gy. XIV.r., Gy.Zs. XV.r.,fk.B. L. XVI.r., F.Á. XVII.r., N. L. XVIII.r., Sz.A. XIX.r., és Sz.L. XXII.r. 1 rb folytatólagosan, bünszervezetben elkövetett pénzhamisítás büntetében (Btk. 304. § (1) bekezdés b.) pont), V.K. XXI.r. vádlottat pénzhamisítás büntetében (Btk. 304. § (1) bekezdés b.) pont), V.B. XXIII. r. vádlottat hamis pénz kiadásának vétségében (Btk. 306. § (1) bekezdésében. Ezért P. Zs. I.r. és P. Sz. A. II.r. vádlottat (halmazati büntetésül 1 rb lőfegyverrel visszaélés büntette miatt is) 8 évi fegyházbüntetésre és 8 év közügyektől eltiltásra, H-né Sz. B. III.r. vádlottat 4 év 6 hónap fegyházbüntetésre és 4 év közügyektől eltiltásra, T. I. Cs. IV. r. vádlottat 5 év fegyházbüntetésre és 5 év közügyektől eltiltásra, S. I. T. V. r. vádlottat 3 év fegyházbüntetésre és 3 év közügyektől

eltiltásra, R. S. VII. r. vádlottat, mint többszörös visszaesőt 5 év fegyházbüntetésre és 5 év közügyektől eltiltásra, T. L. VIII.r. vádlottat (halmazati büntetésül kiskorú veszélyeztetésének büntette miatt is) 5 év fegyházbüntetésre és 5 év közügyektől eltiltásra, G. J. VI. r., Gy.M.L. IX.r., M.Á. X.r., L.Z. XI.r., P.CS. XII.r., N.G. XIII.r., Gy.Zs. XV.r., F.Á. VII.r., N.L. XVIII.r., Sz.A. XIX.r. vádlottakat 1 év 10 hónap és 3 év 6 hónap közötti tartamú fegyházbüntetésre és 3 év közügyektől eltiltásra, P. Zs-né XX.r. vádlottat 1 év börtönbüntetésre és 2 év közügyektől eltiltásra, V.K. XXI. r. vádlottat 100.000 Ft pénzmellékbüntetésre, Sz.L. XXII. r. vádlottat 3 év fegyházbüntetésre és 3 év közügyektől eltiltásra, N.B. XXIII. r. vádlottat 75 000 Ft pénzbüntetésre, fk. K.Gy. XIV. r. vádlottat 1 év 6 hónap fiatalkorúak fogházbüntetésére, fk.B.L. XVI.r. vádlottat 1 év 6 hónap fiatalkorúak fogházbüntetésére és 2 év közügyektől eltiltásra ítélte. A felelősségre volt 21 felnőtt és 2 fiatalkorú vádlott közül 15 fő büntetett előéletű volt, 1 fiatalkorút korábban megrovásban részesítettek, 7 fő – köztük egy fiatalkorú volt – volt büntetlen. P.ZS. I. r. vádlott büntetlen előéletű.

A másodfokú bíróság eddig 18 vádlott ügyében hozott jogerős döntést, melyben érdemi változtatást csak az elkövetői alakzatok vonatkozásában tett (a hamisítók között és az egymással alá-fölé rendeltségben lévő terjesztők között társtetteskénti elkövetést állapított meg), valamint vagyoneklobzást alkalmazott. A minősítések és a kiszabott büntetések körében nem történt változtatás.

A megállapított tényállás szerint P. Zs. I. r. vádlott a 2004 márciusát megelőző időszakban megismerkedett a szitanyomó nyomdatechnika alapjaival, az ehhez szükséges különböző vegyszerekkel, ebben a témában könyveket gyűjtött, illetve az Internetről anyagot töltött le. Itt olvasott arról, hogy miről lehet felismerni a hamis bankjegyeket, és arra az elhatározásra jutott, hogy megszerzett ismeretei birtokában hamisított húszezer forintosokat fog készíteni. 2004. év elején több oldószert is kipróbált abból a célból, hogy melyik alkalmas kisebb címletű, valódi bankjegyek festékanyagának eltávolítására. 2005. november elejéig egy ismeretlenül maradt oldószert, ezt követően pedig a Sericol Xtend Antistain ANS81 vegszert használta erre a célra. 2004. év elejétől – először a Dunakeszi, Fő út 170. szám alatti családi házban, majd 2005. november 16. napjától az általa bérelt Budapest, IV. kerület, Pozsonyi út 2/B. szám alatti lakásban – oly módon készítette a hamisított húszezer forintos bankjegyeket, hogy eredeti 2 000 forintos címletű bankjegyek mindkét oldalát vegyszerrel vékonyan bekente, így a bankjegy festékének kötőanyagát szétroncsolta, azon a nyomatok tönkrementek, ezt követően a bankjegyekről a vegszert vízzel eltávolította. Az alkalmazott kezelés hatására a bankjegy papírja hullámos lett, összezsugorodott, illetve több esetben a kinegram fólia anyaga (a „2 000” feliratot tartalmazó fémszál) megsérült. P.Zs. I. r. vádlott ennek kiküszöbölésére a bankjegypapírt keményítővel kezelte, kivasalta, szegélyét levágta, esetenként a sérült fémszálat Sericol Polyplast PY Silver és Sirius ezüstporral kezelte, illetve a számot „20 000”-re módosította. Ezt

követően a bankjegypapírra Ink Jet printerrel a 20 000 forintos címlet képét nyomtatta, némely esetben szitanyomtatással fehér színű vízjelet helyezett rá. A hamisított 20 000 forintos bankjegy ezen készítési folyamata nem feltétlenül ebben a sorrendben zajlott, azon az I. r. vádlott változtathatott, általában egy hamisított bankjegyet 20–50 perc alatt készített el.

P. Zs. I. r. vádlott 2004. év elejétől 2006. január 18. napjáig – elfogásáig – bezárólag a hamisítási módszerein többször változtatott, munkamódszere fejlődésen ment keresztül, ennek megfelelően négy hamisítási típust lehet elkülöníteni:

1. A PC ink jet printer hol 2000 típust 2004 márciusától 2005 szeptemberéig alkalmazta. Ezen módszer jellemzője az volt, hogy a lemosott 2 000 forintosra Ink Jet printerrel a 20 000 forintos képét nyomtatta, a vízjel azonban az eredeti 2.000 forintosnak megfelelő – Bethlen Gábor portréja – maradt.
2. 2005 szeptemberében tért át a PC ink jet printer vj DF hol 2000 típusra, melynek jellemzője az volt, hogy a lemosott 2 000 forintosra ugyancsak Ink Jet printerrel került a 20 000 forintos képe, arra azonban a Bethlen Gábort ábrázoló vízjel fölé Deák Ferenc portréját ábrázoló vízjelet – a valódi 20 000 forintosnak megfelelő képet – is tett. Ettől az időszaktól kezdve ezen módszerrel párhuzamosan további két típust is alkalmazott:
3. a PC ink jet printer hol 2000 bf típust, melynek jellemzője, hogy az előzőekhez hasonlóan a lemosott 2 000 forintosra Ink Jet printerrel rányomtatta a 20 000 forintos képét, a hamisított vízjel Bethlen Gábor portréja maradt, azonban a 20 000 forintosra jellemző bifluoreszcens jelet türkizkék színnel utánozta, valamint
4. a PC ink jet printer vj DF hol e 2000 típust, melynél úgyszintén Ink Jet printerrel nyomtatta rá a 20 000 forintos képét, a Bethlen Gábor vízjel fölé Deák Ferenc portréja is odakerült, továbbá a fémszálon ezüstsínű festékkal a „20 000” jelzést utánozta.

P. Zs. I. r. vádlott a 2005 novembere és 2006 januárja közti időszakban más címletű bankjegyek hamisításával is kísérletezett, így lemosott 2 000 forintos címletű bankjegyre lézer printerrel 5 000 és 10 000 forintos címletet, illetve Ink Jet printerrel 10 000 forintos címletet, lemosott 200 forintos címletű bankjegyre Ink Jet printerrel 1 000 forintos, illetve 10 000 forintos címletet nyomtatott, összesen 267 db-ot.

P. Zs. I. r. vádlott az előzőekben felvázolt hamisítási módszerekkel legalább 3443 darab hamis 20 000 forintos címletű bankjegyet készített, melyek összértéke 68 860 000 forint. Ezek a bankjegyek 2004. március 11. napjától kezdődően bukkantak fel az ország különböző pontjain, a következők szerint:

P.Zs.I. r. vádlott az általa készített hamis 20 000 forintos bankjegyek terjesztésében személyesen nem vett részt. Erre bünszervezetet épített ki oly módon, hogy vele több éve barátságban, illetve közeli ismeretségben lévő személyeket szervezett be, akik a

továbbiakban vele közvetlen kapcsolatban álltak. Ezen utóbbi személyek gondoskodtak a tényleges terjesztők beszerzéséről, és az így kialakított kisebb csoportokban vezető szerepet töltöttek be. P. Zs. I. r. vádlott általában nem tartott személyes kapcsolatot a terjesztőkkel, akik jellemzően az ő nevét sem ismerték, legfeljebb „Zsolti”-ként említették. P. Zs. I. r. vádlott a hamis 20 000 forintos bankjegyek után darabonként 4–5 ezer forint haszonra tett szert.

A terjesztők a hamis bankjegyek forgalomba hozatalát akként végezték, hogy különböző profilú, rendszerint alacsonyabb forgalmú üzletekben kisebb, jellemzően 1 000 forintot meg nem haladó értékű árut vásároltak, amelyért hamis 20 000 forintosal fizettek. Az árut megtartották, a visszakapott – valódi – pénz pedig a jövedelmüket képezte, ami a bűnszervezet különböző szintjein álló elkövetők között oszlott meg.

A bűnszervezet felépítését az első fokú bíróság ábrán szemléltette.

P. Zs. I. r. vádlott szoros baráti kapcsolatba került az 1995. év óta Magyarországon élő P. Sz. A. II. r. vádlottal. Tudta róla, hogy bujkál és lakásra van szüksége. P. Zs. I. r. vádlott az ő, valamint saját részére 2005. november 16. napjától kezdődően P.Sz.A. II. r. vádlottal kibérelte – minimális bútorzattól eltekintve üres állapotban – a Budapest, IV. kerület, Pozsonyi út 2/B. VI/72. szám alatti lakást. E lakásban P. Zs. I. r. vádlott csupán a pénzhamisítás céljából tartózkodott, míg P.Sz.A. II. r. vádlott ott is lakott. P.Sz.A. II. r. vádlott volt az, aki a bűnszervezet tagjai közül P. Zs. I. r. vádlotthoz a legközelebb állt, kizárólag az ő utasításainak engedelmeskedett, és az ő teljes tevékenységét átlátva közreműködött a hamisítás folyamatában is akként, hogy – legkésőbb 2005. november 16. napjától kezdve – a valódi 2 000 forintos bankjegyek kimosásában részt vett. Ezen túlmenően P. Sz.A. II. r. vádlott számos alkalommal közvetítette P.Zs. I. r. vádlott utasításait a terjesztői hálózatban vezető szerepet játszó személyeknek, így H-né Sz. B. III. r., T. I. Cs. IV. r., S. I. T. V. r. és T. L. VIII. r. vádlottnak, valamint gondoskodott az általuk megrendelt hamis pénzek nekik történő átadásáról, illetve az értük járó vételár P. Zs. I. r. vádlott felé történő továbbításáról. P.Sz.A. II. r. vádlott ezen közvetítői tevékenysége nem zárta ki azt, hogy a nevezett személyek közvetlenül is kapcsolatba lépjenek P.Zs. I. r. vádlottal. P.Sz.A. II. r. vádlott mindezért a tevékenységéért P.Zs. I. r. vádlottól a hamis 20 000 forintosok árából darabonként 1 000 forintot kapott.

P.Zs. I. r. vádlott pénzhamisítói tevékenységét a vele közös háztartásban élő felesége, P. Zs-né XX. r. vádlott előtt nyilvánvalóan nem tudta titkolni. P. Zs-né XX. r. vádlott be is kapcsolódott a hamisítói tevékenységbe, segítséget nyújtott férjének különböző tanácsokkal, valamint azzal, hogy H-né Sz.B. III. r. vádlott felé közvetítette férje utasításait. Emellett az alapanyagul szolgáló valódi 2 000 forintosok beszerzésében szintén segédkezett, részt vett a valódi 2 000 forintos bankjegyek lemosásában is. 2005. augusztus 26. napján 40 000 Ft-ot váltott be 2 000 forintosokra. Továbbá férje utasítására ő szerelte ki 2006. január 10. napján a lakásukban lévő számítógép winchesterét.

P.Zs. I. r. vádlott és családja, valamint H-né Sz. B. III. r. vádlott és családja hosszabb idő óta szoros baráti kapcsolatot ápolt. H-né Sz. B. III. r. vádlott 2004. év elejétől volt tagja a bűnszervezetnek. P. Zs. I. r. vádlott hamisítói tevékenységéhez egyrészt azzal járult hozzá, hogy segítette az alapanyagként szolgáló valódi 2 000 forintosok beszerzésében, ezekről a festéket vegyszerrel lemosta, és így adta át őket P.Zs. I. r. vádlottnak, másrészt folyamatosan segítette őt tanácsaival a felmerülő problémák megoldásában.

H-né Sz. B. III. r. vádlott mindezekén túl a bűnszervezet kiépítésében is részt vett. Az általa irányított terjesztői csoportnak szükséges hamis bankjegyekre vonatkozó megrendelését rendszerint személyesen adta le P. Zs. I. r. vádlottnak, és általában ugyanígy vette át az elkészített hamis bankjegyeket, de az is előfordult, hogy közöttük P. Sz. A. II. r. vádlott közvetített.

H-né Sz. B. III. r. vádlott terjesztői csoportjához 2004. év elejétől M. Á. X. r., P. Cs. XII. r. és N. G. XIII. r. vádlott tartozott, akik közül M. Á. X. r. és P.C. XII. r. vádlott mintegy tíz éve, míg P. Cs. XII. r. és N.G. XIII. r. vádlott mintegy húsz éve baráti kapcsolatot ápolt. Ők 2005 februárjáig elsősorban Budapest területén terítették a hamis 20 000 forintosokat. Ez idő tájt ismerkedtek meg L. Z. XI. r. vádlottal, aki csatlakozott is a csoporthoz. Ő M.Á. X. r., valamint P.Cs. XII. r. vádlottal közösen végezte a terjesztést, alkalmanként N.G. XIII. r. vádlottal együtt. N.G.XIII. r. vádlott 2004 márciusától 2005 júliusáig vett részt tevőlegesen ezen terjesztői csoport tevékenységében, ezt követően a csoport másik három tagjának előzetes letartóztatásba kerülése miatt H-né Sz. B. III. r. vádlott megvonta tőle a bizalmát, az újabb terjesztői csoport kialakítására tett gyenge kísérlete pedig eredménytelen volt.

A csoport tagjai egymás közötti megállapodásuk alapján munkamegosztásban dolgoztak. Ez annyit jelentett, hogy P. Cs. XII. r. vagy N. G. XIII. r. vádlott a déli órákban telefonon felhívta H-né Sz. B. III. r. vádlottat, és a hamis 20 000 forintosok darabszámára vonatkozóan leadta a megrendelést. Nem sokkal később Újpesten találkoztak, ahova H-né Sz.B. III. r. vádlott a sárga színű, IZV-095 forgalmi rendszámú, Fiat Stilo típusú személygépkocsival érkezett. P.Cs.XII. r. vádlott 12 000 forintos darabonkénti áron átvette tőle a hamis bankjegyeket, majd ezt követően a csoport tagjai azokat az Észak-Dunántúl, Északkelet-Magyarország és az Alföld különböző városaiban terjesztették. Alkalmanként 3–6 darab, hetente összesen mintegy 15 darab hamis bankjegyet váltottak be. M. Á. X. r. vádlott feladata volt, hogy a bankjegyeket beváltó társait gépkocsijával szállítsa, kezdetben egy fehér színű Skodával, a későbbiek során a narancsszínű, ERV-139 forgalmi rendszámú Ford Escorttal, végül pedig a fekete színű, JKX-206 forgalmi rendszámú Fiat Punto típusú gépkocsival. P.Cs. XII. r. vádlott irányította a csapatot, közben folyamatosan tartotta telefonon a kapcsolatot H-né Sz. B. III. r. vádlottal. N.G. XIII. r. vádlott – amennyiben jelen volt – próbavásárlást végzett, ezzel felderítette, hogy a kiszemelt üzletben van-e elegendő váltópénz. L.

Z. XI. r. vádlott volt az a személy, aki ténylegesen vásárolt a hamis 20 000 forintos bankjeggyel, lebukása esetén „hülye arcot vágva” azt a közösen kialakított történetet adta elő, miszerint a főnökétől fizetség gyanánt kapta a kérdéses bankjegyet. L.Z. XI. r. vádlott minden egyes sikeresen beváltott hamis 20 000 forintos után 2 000 forintot kapott, míg társai a fennmaradó hasznon osztoztak.

(M. Á. X. r., L. Z. XI. r. P.Cs. XII. r. és N.G. XIII. r. vádlottak az előzőekben írtak szerint általában kis összegű, max. 1 000 értékű árt vásároltak kis élelmiszerboltokban, virágüzletekben, dohány- és édesség boltokban, ahol hamis 20 000 forintos bankjeggyel fizettek, a visszajáró valódi pénzt pedig megosztották egymás között, illetve újabb hamis pénzek megvásárlására költötték. Ítéleti bizonyossággal X.r. XI. r. és XII. r. vádlott XII. r. vádlottal 12 esetben, míg nélküle 29 esetben váltottak így fel hamis 20.000 forintost.)

A legutolsó esetet követően M. Á. X. r., L. Z. XI.r. és P.Cs. XII. r. vádlottat rendőri ellenőrzés alá vonták, majd őrizetbe vették. Az általuk használt személygépkocsi jobb első ajtajában elhelyezett prospektusból 4 db, míg P.Cs. XII. r. vádlott ruházatóból további 1 db hamis 20 000 forintos bankjegyet került elő, továbbá P.Cs. XII. r. vádlottnál megtalálták a H-né Sz. B.III. r. vádlott mobiltelefonszámát tartalmazó cédulát.

P.Zs. I. r. vádlott R.S. VII. r. vádlottal szintén szoros baráti kapcsolatot ápolt. A 2005. október 20. napját követő időszakban, amikor R. S. VII. r. vádlott a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben szabadságvesztés-büntetését töltötte, P. Zs. I. r. vádlott – magát a VII. r. vádlott sógorának kiadva – öt több alkalommal meglátogatta. Ezen látogatások alkalmával számos esetben R. S. VII. r. vádlott akkori élettársával, L.E.-vel együtt jelent meg, akivel egyébként telefonon is rendszeres kapcsolatot tartott. P. Zs. I. r. vádlott L. E.-nek több alkalommal adott át pénzt, így támogatva szabadságvesztést töltő társát. Ez a pénz a R. S. VII. r. vádlott terjesztői csoportjához tartozó F.Á. XVII. r. vádlott által beváltott hamis bankjegyek révén szerzett jövedelemből származott.

R. S. VII. r. vádlott 2004. év elejétől egészen büntetés-végrehajtási intézetbe vonulásáig, azaz 2005. október 20. napjáig vezette a hamis húszezer forintos bankjegyek terjesztésével foglalkozó, F. Á. XVII. r., N. L. XVIII. r. és Sz. A. XIX.r. vádlottakból álló terjesztői csoportját. R. S. VII. r. vádlott a P. Zs. I. r. vádlottól beszerzett hamis 20 000 forintos bankjegyeket 17 000 forintos darabonkénti áron kezdetben Sz. A. XIX. r. vádlottnak adta át. Ő 2005 május elején szervezte be F. Á. XVII. r. vádlottat, aki állandó pénzhiánnyal küszködött. Sz. A. XIX. r. vádlott tájékoztatta F. Á. XVII. r. vádlottat a könnyű pénzkereseti lehetőségről, és az eljárás során ismeretlenül maradt további két társukkal közösen a 2005 júliusáig terjedő időszakban naponta mintegy 5 darab hamis 20 000 forintos bankjegyet váltottak be Budapest kisebb üzleteiben, Sz. A. XIX. r. vádlott legalább 55 darabot, F. Á. XVII. r. vádlott legalább 158 darabot. Sz.

A. XIX. r. vádlottnak darabonként legalább 3 000 Ft haszna keletkezett. Ezek darabjáért F. Á. XVII. r. vádlott 3 000 forintot kapott.

2005. júliusa után F.Á. XVII. r. vádlott már önállóan, 14 000 forintos darabonkénti áron vásárolta meg R.S. VII. r. vádlottól a hamis 20 000 forintos bankjegyeket, melyeket eleinte egyedül, a későbbiek során pedig az akkoriban megismert, és szintén állandó pénzhiánnyal küszködő N.L. XVIII. r. vádlottal közösen terjesztett. Ezen alkalmakkor F.Á. XVII. r. vádlott egyenként adta át N.L. XVIII. r. vádlottnak a hamis bankjegyeket, aki azokkal kisebb üzletekben vásárolt, miközben F.Á. XVII. r. vádlott az utcán várakozott. N.L. XVIII. r. vádlott minden sikeresen beváltott hamis 20 000 forintos után 4 000 forintot kapott. A vádlottak ezen módszerrel mintegy 100–200 darab hamis húszezer forintost terítettek, egészen 2005. október 20. napjáig. Ezen időszak alatt N.L. XVIII. r. vádlott legalább 500 000 forint haszonra tett szert.

N.L. XVIII. r. vádlott F.Á. XVII. r. vádlottól függetlenül, önállóan is hozott forgalomba hamis 20 000 forintos bankjegyeket.

R.S. VII. r. vádlott büntetés-végrehajtási intézetbe vonulását követően F.Á. XVII. r. vádlott T.I.CS. IV. r. vádlottnak dolgozott tovább, akit szintén Sz.A. XIX. r. vádlotton keresztül ismert meg, 2004 októberében. F.Á. XVII. r. vádlott T.I.CS. IV. r. vádlottól már 11 000 forintos darabonkénti áron vásárolta a hamis 20 000 forintos bankjegyeket, oly módon, hogy telefonos egyeztetést követően személyesen találkoztak. F.Á. XVII. r. vádlott heti két alkalommal 2-2 darab hamis 20 000 forintos bankjegyet kapott terjesztés céljából T.I.CS. IV. r. vádlottól, mintegy másfél hónapon keresztül.

F.Á. XVII. r. vádlott személyesen nem ismerte P.Zs. I. r. vádlottat, de ő, értesülve arról, hogy T.I.CS. IV. r. és F.Á. XVII. r. vádlott kapcsolata megromlott, 2006. január 16. napján telefonon felhívta társát, és arról tájékoztatta, hogy a jövőben közvetlenül, együtt fognak dolgozni. Erre azonban P.Zs. I. r. vádlott őrizetbe vétele miatt már nem került sor.

T.I.CS. IV. r. vádlott gyermekkori barátja volt P.Zs. I. r. vádlottnak, a vádbeli időszakban is rendszeresen találkoztak. T.I.CS. IV. r. vádlott 2004 márciusától kezdődően 2006. január 18. napjáig bezárólag személyesen, vagy P.Sz.A. II. r. vádlott közvetítésével vette át P.Zs. I. r. vádlottól a hamis 20 000 forintos bankjegyeket, 2005. áprilisától naponta mintegy 10 darabot. Ellenértéküket kezdetben utólag fizette ki, 2005 októberében azonban egy alkalommal játékgépen elveszítette a vételárat, így azt P.Zs. I. r. vádlottnak megfizetni nem tudta, ezért innentől kezdődően csak azonnali fizetés ellenében kapta meg a bankjegyeket.

T.I.CS. IV. r. vádlott a bűncselekmény elkövetésébe 2005 áprilisától bevonta közeli barátnőjét, fk. B.L. XVI. r. vádlottat is, akiről tudta, hogy a tizennyolcadik életévét még nem töltötte be. Fk. B.L. XVI. r. vádlott kizárólag T.I.CS. IV. r. vádlottól kapta a hamis bankjegyeket, naponta mintegy 6–7 darabot. A terjesztést azonban időszakonként szüneteltette. Fk. B.L. XVI. r. vádlott – egyebek mellett – 3 helyen bizonyítottan vásárolt hamis 20 000 forintos bankjeggyel.

T.L. VIII. r. vádlott 2005. év elején kezdett a hamis bankjegyek terjesztésével foglalkozni. 2005 októberéig egyenrangú partnerként működött együtt T.I.CS. IV. r. vádlottal. Ez az együttműködés többek között azt foglalta magába, hogy a hamis 20 000 forintos bankjegyeket P.Zs. I. r., illetve P. Sz. A. II. r. vádlottól közösen, illetve felváltva vették át, és ugyanilyen módon számoltak el tevékenységükről P.Zs. I. r. vádlottnak. Továbbá megosztották egymás között Gy.M.L. IX. r. vádlott gépkocsivezetői szolgálatait, aki fk. B. L. XVI. r. vádlottat is rendszeresen szállította azon alkalmakkor, amikor az hamis bankjegyeket ment beváltani. 2005 októberében – T.I.CS. IV. r. vádlott játékgéppel kapcsolatos pénzügyi nehézségeihez kapcsolódóan – T.I.CS. IV. r. és T.L. VIII. r. vádlottak együttműködésüket megszakították.

Gy.Zs. XV. r. vádlott 2005 augusztusában ismerkedett meg Gy.M.L. IX. r., illetve rajta keresztül T.I.CS. IV. r. vádlottal. Gy.Zs. XV. r. vádlott Gy.M.L. IX. r. vádlottól szerzett tudomást arról, hogy T.I.CS. IV. r. és T.L. VIII. r. vádlott – akit szintén személyesen megismert – hamis 20 000 forintos bankjegyek terjesztésével foglalkozik, és elhatározta, hogy nehéz anyagi helyzete miatt ő is ezt a tevékenységet kívánja folytatni. Gy.Zs. XV. r. vádlott 2005. szeptembertől kezdve kapott napi 10–12 db hamis bankjegyet T. I. Cs. IV.r. vádlottól. 2005. november hónaptól T.I.Cs. IV. r. vádlott helyett T.L. VIII. r. vádlottól kapott legalább napi 3–4 darab hamis 20 000 Ft-os bankjegyet, melyeket Gy.Zs. XV. r. vádlott elsősorban Budapest területén kis boltokban, cukrászdákban, piacokon terített, lebukás esetén pedig azt a történetet adta elő, hogy a kérdéses bankjegyet ruhájával együtt véletlenül kimosta. Gy.Zs. XV. r. vádlott haszna minden egyes sikeresen beváltott hamis bankjegy után 3 000 forint volt.

Gy.Zs. XV. r. vádlott 2005 augusztusában és szeptemberében T.I.CS. IV. r. és T.L. VIII. r. vádlottak társaságában, a T.L. VIII. r. vádlott volt házastársának tulajdonát képező, Gy.M.L. IX. r. vádlott által vezetett, fehér színű, Volkswagen Polo típusú személygépkocsival vidékre is járt, ahol a hamis 20 000 forintos bankjegyekkel kisebb üzletekben vásárolt, majd a kapott ellenértékkel társai felé elszámolt. Gy.Zs. XV. r. vádlott volt az egyetlen a bűnszervezet tagjai közül, aki a szervezet magasabb szintjén állók olyan mértékű bizalmát élvezte, hogy egyedül is dolgozhatott. Alkalmanként e célból Gy.M.L. IX. r. vádlott szállította Budapest környéki falvakba, valamint – többek között – Veszprémbe, Csornára, Esztergomra, Székesfehérvárra, Gödöllőre, Nyíregyházára, Veresegyházra.

2005 október elejétől kezdődően Gy.Zs. XV. r. vádlott már csak napi 3–4 darab hamis 20 000 forintos bankjegyet kapott T.I.CS. IV. r. vádlottól. Az ezekből származó részesedéséből létfenntartását nem tudta fedezni, ezért T.I.CS. IV. r. és P.Zs. I. r. vádlott tudta nélkül T.L. VIII. r. vádlottal kezdett el dolgozni, akitől darabonként már 4 000 forintot kapott.

Ebben az időszakban többek között egy vegyesboltban és egy kis élelmiszervoltban kísérelt meg hamis 20 000 forintost beváltani.

A T.L. VIII. r. vádlott által irányított csoporthoz tartozott fk. K. Gy. XIV. r. vádlott is. Ő T.L. VIII. r. vádlott és T-né O. A. közös, azóta elhunyt gyermekének 6 éves korától a barátja volt. A komoly családi problémákkal küszködő fk.K.Gy. XIV. r. vádlott hivatalos gyámja T-né O. A. lett, ily módon fk.K.Gy. XIV. r. vádlott hosszú éveken keresztül napi rendszeres kapcsolatban állt T.L. VIII. r. vádlottal. Kapcsolatuk mélységét az is jelzi, hogy egymást kölcsönösen „nevelőapa”-ként, illetőleg „nevelt fiú”-ként jelölték meg az egyes hatóságok előtti hivatalos eljárások során.

T.L. VIII. r. vádlott fk.K.Gy. XIV. r. vádlottat már 2005. év elejétől bevonta a hamis 20.000 forintos bankjegyek terjesztésébe. Kizárólag neki volt alárendelve, tőle kapta a hamis bankjegyeket, neki is számolt el. Fk.K.Gy. XIV. r. vádlott haszna minden beváltott darab után 4 000 forint volt.

Fk.K.Gy. XIV. r. vádlott – egyebek mellett egy kis élelmiszerboltban és egy horgászboltban váltott be hamis 20 000 forintost, illetve kísérelte meg azt. Egyik alkalommal a ruházatában további egy darab hamis 20 000 forintost találtak.

Gy.M.L. IX. r. vádlott 2005 májusában találkozott T.I.CS.I V. r. vádlottal, akit már több éve ismert. T.I.CS. IV. r. vádlott vezetői engedéllyel nem rendelkezett, ezért megkérte Gy.M.L. IX. r. vádlottat, hogy napi 4–5 ezer forintért a grafitszürke színű, Ford Focus típusú személygépkocsijával fuvarozza őt. Gy.M.L. IX. r. vádlott, mivel akkoriban jövedelemmel nem rendelkezett, ezt el is vállalta.

Gy.M.L. IX. r. vádlott T.I.CS. IV. r. vádlotton keresztül ismerkedett meg T.L. VIII. r., fk.K.Gy. IX. r. és Gy.Zs. XV. r. vádlottal. 2005. június végétől a korábban már említett Volkswagen Polo típusú személygépkocsival napi 5 000 forintért már T.L. VIII. r. és fk.K.Gy. XIV. r. vádlottat is fuvarozta.

Gy.M.L. IX. r. vádlott kezdettől fogva tisztában volt azzal, hogy társai milyen tevékenységet folytatnak. Ahogy a bizalmukat elnyerte, feladatköre is kiszélesedett. Amennyiben T.L. VIII. r. vádlott valamely napon nem tartott társaival, az aznapi terjesztésre szánt hamis 20.000 forintos bankjegyeket – általában 20 darabot – Gy.M.L. IX. r. vádlottnak adta át, aki azt a gépkocsiban elrejtette. Ezt követően Gy.M.L. IX. r. vádlott feladata volt az, hogy az általa szállított vádlott-társak – fk.K.Gy. XIV. r., alkalmanként fk. B. L. XVI. r., illetve 2005 augusztusától Gy.Zs. XV. r. vádlott – részére a bankjegyeket kiossza, és őket a beváltás után az üzletből való visszatérésükig megvárja.

2005. októberéig T.I.CS. IV. r., T.L. VIII. r., Gy.M.L. IX. r., fk.K.Gy. XIV. r., Gy.Zs. XV. r. és fk. B.L. XVI. r. vádlottak rendszerint reggelente találkoztak a Budapest, IV. kerületben lévő „Pléh” csárdában, ahol megbeszélték, kinek mi lesz az aznapi teendője, illetőleg Gy.M.L. IX. r. vádlottnak kit és hova kell szállítania. Gy.M.L. IX. r. vádlott általában heti három-négy alkalommal szállította társait a hamis 20 000 forintos bankjegyek terjesztése céljából.

Gy.M.L. IX. r. vádlott P.Zs. I. r. vádlottal is kapcsolatban állt, ő értesítette 2006. január 10. napján telefonon arról, hogy fk. B. L. XVI. r. vádlott megbukott.

P.Zs. I. r. vádlott 2005. nyár végén ismerkedett meg S.I.T. V. r. vádlottal, aki ebben az időszakban a Vagyonvédelmi Vadász Lövész Egyesület lövészetvezetője volt. A lőtérre, ahol dolgozott, P.Zs. I. r. és P.Sz.A. II. r. vádlott rendszeresen lejárt löni, ily módon P.Zs. I. r. vádlott folyamatos személyes kapcsolatba került S.I.T. V. r. vádlottal. Ennek során arról is tudomást szerzett, hogy S.I.T. V. r. vádlott anyagi nehézségekkel küszködik. P.Zs. I. r. vádlott 2005. november végén, a lőtéren felajánlotta S.I.T. V. r. vádlottnak a hamis 20 000 forintos bankjegyek terítésének lehetőségét, hozzátéve, hogy ezzel rendszeresen nagyobb összeghez juthat. Egy hamis bankjegyet mintaként meg is mutatott neki. P.Zs. I. r. és S.I.T. V. r. vádlott megállapodtak, hogy S.I.T. V. r. vádlott utólagos fizetéssel 9 000 forintos darabonkénti áron vásárolja meg P.Zs. I. r. vádlottól a hamis bankjegyeket.

S.I.T. V. r. vádlott – rövid gondolkodás után – 2005. december 3. napján megkezdte ezen tevékenységét, és ezt követően egészen 2006. január 18. napjáig bezárólag összesen körülbelül 110 darab hamis 20 000 forintos bankjegyet vett át P. Zs. I. r., illetve P. Sz. A. II. r. vádlottól. A Budapest, Pozsonyi út 2/b. számú lakástól nem messze lévő Shell benzinkútnál történt a vádlottak között a hamis pénz átadása, illetve az ellenérték kifizetése.

S.I.T. V. r. és G.J. VI. r. vádlott már évek óta ismerte egymást, ezért S.I.T. V. r. vádlott, miután eldöntötte, hogy részt vesz a hamis 20 000 forintos bankjegyek terítésében, 2005. november végén abból a célból kereste meg G.J. VI. r. vádlottat, hogy ő végezze a hamis bankjegyek tényleges terjesztését. G.J. VI. r. vádlott a hamis bankjegyeket 12 000 forintos darabonkénti áron vásárolta meg S.I.T. V. r. vádlottól, akinek a haszna így 3 000 forint volt darabonként. A bankjegyek átadására akként került sor, hogy G.J. VI. r. vádlott telefonon leadta megrendelését S.I.T. V. r. vádlottnak, aki aztán nem sokkal később, a G.J. VI. r. vádlott lakásától nem messze lévő Lujza utcában adta át a bankjegyeket. S.I.T. V. r. vádlott valamennyi, általa P.Zs. I. r. vádlottól vásárolt hamis bankjegyet továbbadott ezen a módon G.J. VI. r. vádlottnak, S.I.T. V. r. vádlott így összesen körülbelül 330 000 forint haszonra tett szert.

G.J. VI. r. vádlott a hamis bankjegyek beváltását egyrészt egyedül végezte, másrészt azonban ebből a célból hajléktalan barátját, V.K. XXI. r. vádlottat, illetve évek óta ismert szomszédját, Sz. L. XXII. r. vádlottat is beszervezte.

G.J. VI. r. vádlott 2005. december 28. napján arra kérte meg V.K. XXI. r. vádlottat, hogy egy hamis 20 000 forintos bankjegyet kisebb értékű vásárlás során váltson be. E célból röviddel zárás előtt megjelentek a Budapest, XVII. kerület, Pesti út 169. szám alatt lévő Plus üzletben. G.J. VI. r. vádlott kioktatta V.K. XXI. r. vádlottat, hogy lebukása esetén azt a történetet adja elő, miszerint egy kínai férfinál dolgozott, és fizetségként kapta a kérdéses bankjegyet. Amikor V. K. XXI. r. vádlott a bankjeggyel fizetni akart, a pénztáros észlelte annak hamis voltát. V. K. XXI. r. vádlott erre előadta a G.J. VI. r. vádlottól hallott történetet. Mindeközben G.J. VI. r. vádlott az üzlet előtt

várakozott. V. K. XXI. r. vádlott a sikertelen próbálkozást követően a további terjesztéstől elzárkózott.

G.J. VI. r. vádlott az általa beszervezett Sz. L. XXII. r. vádlottat is kioktatta a hamis 20.000 forintos bankjegyek beváltásának technikájáról, és lebukása esetén vele szintén azt a történetet adatta elő, amelyet V. K. XXI. r. vádlottnak is betanított. G.J. VI. r. vádlott rendszerint jelen volt, amikor Sz. L. XXII. r. vádlott a neki átadott bankjegyeket beváltotta, azokat a vásárlás előtt neki egyenként adta át, és miközben Sz.L. XXII. r. vádlott a kiszemelt üzletben vásárolt, ő a közelben várakozott. Ezzel a módszerrel ők ketten többek között zöldséges boltokban, piacon és kis élelmiszerboltokban vásároltak.

A nyomozó hatóság 2006. január 18. napján a P.Zs. I. r. vádlott által bérelt Budapest, Pozsonyi út 2/B. VI/72. szám alatti lakásban házkutatást tartott, melynek során okiratokat, vegyszereket, félig elkészült hamis bankjegyeket, fénymásoló készüléket, nyomtatókat, festékkazettákat, fénymásolatokat, CD-lemezeket, floppylemezeket, bankkártyákat, nyomdászati szakkönyveket, lőfegyvereket, lőszereket, pirotechnikai eszközöket foglaltak le.

A házkutatás során lefoglalt vegyszerek közül a búzakeményítőt a hamis 20 000 forintos címletű bankjegyek felületkezeléséhez, a Sirius ezüstport és ecsetet a kinegram fólián futó „20 000” felirat készítéséhez, a Sericol Xtend FIR67/1 megjelölésű anyagot szitanyomtatáshoz, a Sericol Xtend Antistain Rapid SHH65 anyagot festékeltávolításhoz, a Sericol Xtend Antistain Ultra ANS81 anyagot a szitaszövet tisztításához, a Sericol C...O2...W...4716...O fehér festéket álvízjel nyomtatásához, a Sericol Xtend Prep 102 SML51 anyagot többek között sziták kezeléséhez, a Sericol Screem Wash Universal ZT639 anyagot sziták tisztításához, a Sericol Dirasol DM917 anyagot nyomóforma fotó eljárással való létrehozásához, a Sericol Retarder ZC529 és a Sericol Retarder ZV558 anyagot a szitafestékek hígításához és száradásának lassításához, a Sericol Screen Cleaner SVL38 anyagot a szita felületének tisztításához, a Sericol Polyplast PY Silver anyagot a hamis bankjegyeken megjelenő „20 000” feliratú kinegram csik nyomtatásához, a Sericol fehér festéket vattapamacsokkal álvízjel nyomtatásához, a fehér színű folyadékmintát ecsettel a hamisított bankjegyek felületének kezeléséhez, a kecskeméti bébiételes üvegben tárolt fehér vegyszert pedig a bankjegyek nyomatainak eltávolításához használták.

P.Zs. I. r. vádlott a nyomozás során 2006. október 10. napján tett először vallomást. Ekkor részben elismerte, hogy abban az időszakban – 2005 novemberétől 2006 januárjáig –, amikor bérelte a Budapest, IV. kerület, Pozsonyi út 2/b. szám alatti lakást, valóban készített hamis pénzeket, azonban kizárólag 20 ezer forintosokat, összesen 424 darabot. A hamisítás kizárólag az ő ötlete volt, a hozzá szükséges alapanyagokat ő maga szerezte be, illetve akiktől segítséget kért, azok nem voltak tisztában a dolog mibenlétével.

2006. október 18. napján az általa előadottakat azzal egészítette ki, hogy kizárólag S.I.T. V. r. vádlott részére adott át hamis bankjegyeket, összesen mintegy 60–70 darabot, amiből az V. r. vádlott 16 darabot visszahozott. A hamis pénzekért összesen 500–600 ezer forintot – darabjáért 10 ezer forintot – kapott az V. r. vádlottól. A hamisított pénzeket mindig ő maga személyesen adta át S.I.T. V. r. vádlottnak, P.Sz.A. II. r. vádlottnak ebben nem volt szerepe. II. r. vádlott a barátja, őt két-három éve ismeri, és ő valóban abban a lakásban lakott, ahol a hamis pénzek készültek, azonban neki az egészről nem lehetett tudomása, mivel a hamisításra használt szobába nem volt bejárása.

P.Zs. I. r. vádlott a hamis bankjegyek készítésének módjára is nyilatkozott a 2006. október 18. napján tartott gyanúsított kihallgatása során, ezen vallomása lényegében fedi a szakvélemény megállapításait.

P.Zs. I. r. vádlott a tárgyaláson alapján véve fenntartotta a nyomozás során tett vallomását. Előadta, hogy 2005 októberében végzett szitanyomó tanfolyamot, itt szerzte a hamis bankjegyek előállításához szükséges ismereteket, így ezt megelőző időpontban nem készíthetett hamis pénzt. Az általa használt, a bérelt lakásban lefoglalt vegyszerek sem voltak korábban forgalomban. Elmondta, hogy a K&H Bank honlapján olvasott egy írást a hamis 20 ezer forintosokról, innen merítette az ötletet, hogy milyen módon lehet a 2 ezer forintosokból hamis 20 ezer forintot készíteni. Előadása szerint már csak amiatt sem készíthette ő a vádiratban terhére rótt valamennyi hamis bankjegyet, mert az egy darab hamis bankjegy előállításához szükséges időre figyelemmel ez fizikai képtelenség lett volna. Fenntartotta azon vallomását, hogy a hamis pénzekből kizárólag S.I.T. V. r. vádlottnak adott, a darabszám vonatkozásában azonban a nyomozás során elmondottakkal szemben itt már 200–300 darabot említett, a darabonkénti vételárat 10 ezer forintban jelölte meg. A hamisítás menetét részletesen előadta, elmondva azt is, hogy hozzávetőlegesen mennyibe került egy darab hamis 20 ezer forintos előállítása. Előadta, hogy a Pozsonyi úti lakásban lakó barátja, P.Sz.A. II. r. vádlott nem tudhatott arról, hogy ő abban a lakásban hamis pénzeket készít, mert az erre szolgáló szoba ajtaját – akár éppen ott dolgozott, akár éppen távol volt – bezárta. Elmondta azt is, hogy akiktől ő segítséget kért a hamisítás alapjául szolgáló 2 ezer forintos bankjegyek beszerzéséhez – elsősorban H-né S. B. III. r. vádlotról, valamint a feleségéről, P.Zs-né XX. r. vádlotról van szó – nem tudtak arról, hogy mi van a dolog háttérében. Tagadta, hogy maga köré csapatot szervezett volna.

A vádlott-társaival kapcsolatban előadta, hogy H-né Sz. B. III. r. vádlottat körülbelül 10 éve ismeri, gyermekeik ugyanabba az iskolába járnak. T.I.CS. IV. r. vádlott, R.S.VII. r. vádlott és T.L. VIII. r. vádlott régi barátai, S.I.T. V. r. vádlottat pedig a lőtérről ismeri. P.Zs-né XX. r. vádlott a felesége, a többieket azonban nem ismeri.

Az eljárás során a bizonyítási eljárás speciális kérdései és fő iránya volt: a terjesztői hálózat felderítése, a bűnszervezetben történő elkövetés bizonyítása, a hamisítók

és a terjesztők vagyongyarapodásának feltárása, az I. r. vádlotthoz és társaihoz köthető hamis 20 000 forintos bankjegyek darabszámának megállapítása.

A bizonyítási eljárás során a bíróság meghallgatta a vádlottakat és számos tanút kihallgatott. A terjesztő vádlottak közül szinte mindenki beismerő vallomást tett a terjesztés vonatkozásában, tagadták azonban azt, hogy bünszervezetben követték el a bűncselekményt. Részletesen nyilatkoztak azzal kapcsolatban, hogy mely időszakban, kitől, milyen összegért, hány darab hamis 20 000 forintos bankjegyet kaptak, ezt kinek adták tovább, mennyi haszonra tettek szert, hogyan „szabadultak” meg a hamis 20 000 forintos bankjegyeiktől.

A tanúk legtöbbször a vádlottak által felkeresett valamely üzletben eladóként dolgozó személy volt, ők voltak azok, akik a vádiratban szereplő hamis 20 ezer forintosokat elfogadták. Közülük jó néhányan felismerték valamelyik vádlottat, bár többségük csak némi bizonytalansággal, ami elsősorban az azóta eltelt idővel magyarázható. A nyomozás során tett vallomásukat, illetőleg, akik fényképről történő felismerésre bemutatáson is részt vettek, az annak során tett nyilatkozatukat azonban a tárgyaláson is fenntartották.

A bíróság ismertette a TASZ során szerzett adatokat és jelentéseket. Ezek alapján feltárható volt az I. r. vádlott hamisítói tevékenységében részt vevő személyek köre, az általuk elvégzett részfeladat, valamint a terjesztői hálózat tevékenysége, kapcsolataik, a hamisítványok eltérő minőségéből adódó problémáik és az a körülmény, hogy hogyan dolgozott a terjesztői hálózat tovább akkor, amikor már néhányan nyilvánvalóan a nyomozó hatóság érdeklődési körébe kerültek.

Ezekből az adatokból és a vallomásokból lehetett megállapítani a bünszervezetben elkövetést, ahogy a megyei bíróság indokolásában írta:

„Az eljárás során valamennyi, még a beismerő vallomást tevő vádlottak védekezése is kiterjedt arra, hogy cselekményeiket nem bünszervezetben követték el. A Btk. 138. § 8. pontja szerint a bünszervezet három vagy több személy, hosszabb időre szervezett, összehangoltan működő csoportja, melynek célja az öt évi vagy azt meghaladó szabadságvesztéssel fenyegetett büntett elkövetése. Ezen túlmenő többlet követelmény – pl. bűnös profitszerzés célzata – nem szükséges. A bünszervezetben elkövetést is átfogó tudattartalom vizsgálatának első lépcsőjét az „alapcselekmény” tényállásszerűségéhez – azt átfogó tudattartalom megállapításához – szükséges bizonyítékok vizsgálata jelenti. Ezzel párhuzamosan vizsgálni kell a büntetőeljárás során feltárt bizonyítási eszközökből származó és a Btk. 137. §-a 8. pontjában meghatározott ismérvekre következtetést megalapozó bizonyítékokat és erre nézve a tényállásban megállapítást kell tenni. Amennyiben bizonyított, hogy a bűncselekményt egy tényleges bünszervezet működéséhez kapcsolódva, illetve annak keretei között követték el, úgy a végrehajtás körülményeiből – különösen a konkrét magatartás mások megelőző vagy további láncolatossá cselekményeit feltételező jellegéből, ezek szükségszerű és ezért előreláthatóan bekövetkező ese-

ményeiből – lehet következtetést vonni arra, hogy az alkalmoszerű tettes (részes) cselekménye megvalósításakor a bűnszervezetbeni elkövetést felismerte. Ezen további – az elkövetőnek a bűnszervezetben elkövetést átfogó tudattartalmára vont – következtetés alapja, hogy a törvény nem a bűnszervezet belső, hanem olyan külső, tárgyi jellegű ismérveit határozza meg, amelyek a kívülálló számára is felismerhetőek. Ehhez képest az elkövető tudatának nem arra kell kiterjednie, hogy egy bűnszervezet a törvényi előfeltételek szerint létrejött, hanem arra, hogy a bűnszervezet tárgyi sajátosságai ismeretében annak „működéséhez” csatlakozik, illetve annak keretében cselekszik. E tudattartalom – értelemszerűen – csak szándékos, viszont egyenes és eshetőleges szándékú egyaránt lehet. Megjegyzendő, hogy a Btk. 137. §-a 8. pontjában foglalt „célja” kitétel semmiképpen nem egy jelentőségű a célzattal. Az, hogy mire kell a bűnszervezetnek irányulnia, magának a bűnszervezetnek fogalmi alapeleme, nem pedig utalás a célzatra (illetve egyenes szándékra). Hasonlóképpen nem az alanyi bűnösség, hanem a bűnszervezet fogalmi elemei megállapíthatóságának kérdése a Btk. 137. §-a 8. pontjában szereplő „hosszabb időre szervezett” kitétel. A Btk. hatályos rendelkezései nem tesznek különbséget a bűnszervezeten belüli cselekvés hierarchiája („posztjai”), aktivitása, intenzitása szempontjából, ezek a büntetéskiszabás körében értékelendő körülmények. Közömbös a bűnszervezetben kifejtett cselekvés bűnszervezeten belüli szerepe. A bűnszervezet tárgyi sajátosságai ismeretében kifejtett (a Btk. adott különös részi tényállását megvalósító) cselekvésnek a bűnszervezet működéséhez történő bármely hozzájárulása önmagában elégséges. Az „összehangolt működés” a bűnszervezet fogalmi összetevője, amely tartalmát tekintve nem más, mint a benne cselekvő személyek egymást erősítő hatása. Ugyanakkor az összehangoltság meglétének (természetéből adódóan) nem feltétele a bűnszervezetben cselekvők közvetlen kapcsolata, a más cselekvések, illetve a más cselekvők kilétének konkrét ismerete. Az összehangolt működés ugyancsak nem az alanyi bűnösség, hanem a bűnszervezet fogalmi alapelemei fennállása megállapíthatóságának kérdése (4/2005. Büntető jogegységi határozat). Az elkövető tudatának nem kell átfognia azt, hogy a Btk. Különös Része az általa elkövetett szándékos bűncselekményre milyen tartamú szabadságvesztés kiszabását rendeli, mert a törvényi tényállásnak ez az eleme ún. objektív büntethetőségi feltétel, mely független az elkövető tudatától. A bűnszervezet nem hoz létre törvényi egységet (LB 4/2007. számú kollégiumi vélemény). A bűnszervezetben való részvétel esetén a tettesség és a részesség alakzatait az általános szabályok szerint kell megállapítani, a közreműködő személy akár tettes, akár részes is lehet. Ha ennek a Btk. 12. § (2) bekezdésben írt feltételei fennállnak, a folytatatlágosságot is meg lehet állapítani.

A jelen ügy tényállásából, különösen pedig a vádlottak által hamisított, megszerzett és forgalomba hozott hamis pénzek darabszáma és az egyes forgalmazók felett közvetlenül álló személyek állandósága miatt jól kirajzolódott a bűnszervezet fogalmi elemeinek megvalósulása valamennyi vádlott vonatkozásában.

A bíróság az I. r. vádlotthoz köthető hamis 20 000 forintos bankjegyek darabszámának megállapításakor az I.r. vádlott vallomásán túl a szakértői véleményekre támaszkodott. Az MNB-nek beküldött bankjegyekről mindig szakértői vélemény készült, mely mellékletben tartalmazta azt az adatot is, hogy ugyanolyan sorozatszámú hamis bankjegy mikor, hol tűnt már fel a forgalomban.

Példa az eljárás során az MNB-nek megküldött hamisgyanús bankjegyekről készült szakvélemények megállapításaiból:

„valódi bankjegy elő- és hátoldalát egy papírra másolták. Rajzolata a fénymásolási eljárásnak megfelelően színes festékpontokból épül fel. Szemben a valódi bankjegyek védett vonalaival. A másolat rajzolatának felbontóképessége rosszabb, ezért az nem elég éles, a bankjegyen a különböző helyeken elhelyezett mikroírás „szétesett” nem olvasható. Nem látható az illeszkedőjel, a rejtett kép és a hátoldalon optikailag változó festéknymot. A másolat tapintása sima, nem érezhetőek rajta a valódi bankjegyek képnymotát jellemző metszet-mélynyomtatott vonalak. A másolaton lévő sorszám UV fényben nem világít. Papírja a valódi 20 000 forintosok alappapírjával nem azonos, nem tartalmazza a 20 000 forintos vízjelét. Tartalmazza a valódi bankjegypapírra jellemző, a gyártás során bevitt jelzőrostokat, biztonsági szálát, vízjelet, hologram hatású fémcsíkot.”

A bankjegyekkel kapcsolatban szakértőként járt el Káplánné Juhász Márta a Magyar Nemzeti Bank részéről, illetőleg Kóródi Péter igazságügyi vegyész-szakértő. A nyomozás során adott szakvéleményüket a tárgyaláson mindketten fenntartották. A Magyar Nemzeti Bank részéről második alkalommal Köhalmi István tett nyilatkozatot a tárgyaláson szakértőként. Káplánné Juhász Márta szakértő részletes véleményt adott. A tárgyaláson elmondta, hogy valamennyi érintett bankjegyet személyesen megvizsgált, egyrészt a P.Zs. I. r. vádlott által bérelt Pozsonyi úti lakásban lefoglalt bankjegyeket, másrészt azokat, amelyek az évek során a Magyar Nemzeti Bankhoz beérkeztek. Bár nem készült mindegyikről olyan egyedi szakvélemény, amely a nyomozati iratokban is szerepel, de az összefoglaló véleménye, mely 2006. augusztus 10. napján kelt, valamennyi bankjegyre kiterjed. Előadta, hogy hasonló módszerrel készült hamis pénzeket pályafutása során sem ezen esetet megelőzően, sem ezt követően nem látott. Ennek alapján is alappal feltételezhető, hogy valamennyi bankjegy ugyanahhoz a hamisítóhoz vagy hamisítói csoporthoz köthető. Annak valószínűsége, hogy egymással párhuzamosan két egymástól független hamisító csoport, illetve ahhoz kapcsolódó terjesztői hálózat létezne, amelyek ugyanolyan módszerrel készült hamis pénzeket hoznának forgalomba, gyakorlatilag teljesen kizárható, csak akkor képzelhető el, ha a csoportok egymás tevékenységéről tudnak. Elmondta a szakértő, hogy a hamis bankjegyek előállítására több éven keresztül zajlott, a hamisítási módszer folyamatosan fejlődött, összesen négy, egymásra épülő, időben is egymást követő fejlődési szakasz különböztethető meg. Ezen folyamatosan fejlődő hamisítási módszer

miatt az elkövetőt kifejezetten felkészültnek tartotta. Talált olyan bankjegysorszámot, amely több szakaszban is előfordult. Elmondta, hogy a szakvélemény készítése során minden egyes bankjegy esetében azt is megvizsgálta, hogy korábban, más módszerrel készült hamis bankjegyek esetén fordult-e elő az adott sorozatszám, ám ilyet nem talált.

Részletek a szakértő meghallgatásáról felvett jegyzőkönyvből: „3 500 és 4 000 db közötti pénzt vizsgáltam meg én személyesen. Hasonló módszerű hamis pénzzel nem találkoztam a pályafutásom során eddig még. Ez a típusú megvalósítás, hogy valódi bankjegyet úgy kezel valaki, hogy utána ráprinteli a másik, a nagyobb címletű bankjegy képét, az ebben a csoportban fordult elő először és utoljára Magyarországon.” Az, hogy ha azonos a bankjegysorszám, akkor nagyon könnyen belátható, hogy azt biztos, hogy egy csoport vagy egy ember követte el.” „Ez a pénzhamisítási módszer énszerintem józan paraszti ész, egy vegyészhajlamot, beállítottságot, ügyes kézügyességet igényelt, s egy ingert arra, hogy hamis bankjegyet állítson elő, mert hogy itt négy különféle típus is elkülöníthető a fejlődési folyamatban, mivel együtt is fordul elő a hologram jellegű csíknak a javítása, megjelenik mellette a vízjelutánc, együtt a kettő is, ez a 4. verzió. Ez azt jelenti, hogy folyamatosan fejlesztett, tehát egy értelmes kivitelezővel állunk szemben.” „Ehhez a pénzhamisítási módszerhez mindenképpen kellett vennie egy tintasugaras berendezést, mely lehet nyomtató vagy Office jet típusú irodai, kombinált gép.” „Több évig zajlott a hamisítás, ezért itt vannak időrendi sorrendek is. Tehát például van olyan bankjegysorszám, ahol több típus egymás után fordul elő. A táblázatnak a végignézéséből kiderül, pár hónap differenciával megjelenik egy másik típus. A Nemzeti Bankhoz mostanában ilyen hamis pénzből egy-két darab került be. De ez nem azért van, mert most készült el. Erre felhívnám a figyelmet, hanem azért, mert minden bankjegynek, a hamisítványnak is egy sajátos élete van. Ami azt jelenti, hogy egy bankjegyet valaki átvesz munka ellenértékeként, vagy valami szolgáltatás ellenértékeként, s utána nem viszi be a bankba, mert nem bízik meg a bankban. Otthon őrzi a pénzt, ahol őrzi, s előveszi, s elmegy vele a postán befizetni, vagy a bankban befizetni, s ott észreveszik, hogy az hamis. Az, hogy holnapután előkerül egy ilyen típus, ez nem fogja azt jelenti, hogy azt tegnapelőtt gyártották.” „A tintasugaras nyomatok, függetlenül attól, hogy az hamisítványon van-e vagy más valamin, azok vízdoldóak. Tehát minden tintasugaras festék vízdoldó. Ha nedves kézzel tapogatják, akkor az el fog mosódni, vagy ha nyakon öntik vízzel, akkor megfolyik rajta a festék. Az igazi bankjegy nem tintasugaras, azt megfoghatom vizes kézzel. Sőt az igazi bankjegy, akkor, amikor a piacon megfordul, ahol a halastól kezdve a hentesen keresztül a savanyúságos is össze-vissza fogdossa, akár bele is teheti a halak közé, vagy a savanyúság közé, gyakorlatilag nagy elválkozás a piszkon kívül nem fog történni az adott bankjeggyel, de ezt egy ilyen hamisítvány nem viseli el, elfolyik rajta a festék.” „Ezek a hamisítványok egy kevésbé lettek csak kisebbek, mely a valódi 2

ezer forintos felületkezelésének a következménye miatt van. Büntetlenül nem lehet a valódi bankjegyen lévő festéket feloldani, erős vegyszer kell hozzá.” „A valódi 20 és 2 ezer forintos mérete azonos, szabványosan azonosak, plusz-mínusz 5 százalékon belül köteles a pénzjegynyomda ezt a méretet tartani.” „A pénzhamisítás fejlődési szakaszai megállapíthatóak, ez egy olyan folyamat volt, amit végig lehet kísérni. Még magamban meg is dicsértem az elkövetőt, hogy milyen ügyes.” „Az egyedi sajátosságok egymásra rakódtak rá. Ami sajátosság az első típusban megjelenik, az megjelent a másodikban is, a harmadikban már az első és a második típus sajátosságai is megvoltak, s így tovább. Az, hogy a 2 ezer forintosról eltávolítja a festéket, s utána ráprintel, ez az alapmotívum mind a négy típusnál előfordul.” „Ebben az időszakban hamis 20 ezer forintosok vagy 10 ezer forintosok számtalan mennyiségben érkeztek be hozzánk, párhuzamosan ugyanezekkel, de egyik sem így készült. A többi hamis pénzt simán másolópapírra ráprintelték, körbevágták, s ennyi. Nem volt eredeti az alapanyag. Az, hogy lemosott 2 ezer forintosra printeltek rá, az nem volt korábban, s nem volt azóta sem. Valóban, ezt úgy is lehet magyarázni, hogy bankjegypapírt biztosított a 2 ezer forintos felhasználásával a hamisítványnak. Ilyen nem volt korábban.” „A második fejlődési szakaszban jelent meg a vízjel hamisítása. Amikor ezeket a bankjegyeket vizsgáltam, akkor meg lehetett azt állapítani, hogy ugyanolyan tintasugaras volt, olyan színárnyalat, olyan színmélység fordult elő, a festékszemesék mérete ugyanaz volt.” „A vízjelhamisításon belül is voltak próbálkozások, a másik pedig, hogy maga a meghamisított vízjel felvitele nem volt egy stabil technológia. Tehát nem volt egyenletes a felvitt festékréteg vastagsága, nem biztos, hogy a síkfekvés, amikor rávitték, egyenletes volt, mert voltak felületek, ahol kevesebb festék volt rajta. Ez egy manuális technológia, s amiatt, hogy ezt egyenként kézzel csinálták, ezért ezek nem voltak egybevágóan azonosak. Tehát ez egy manufaktúrális eljárás volt. Isten mentsen meg mindenkit, hogy ezt ipari technológiával csinálják, s azt várják a hamisítástól, hogy az tökéletesen egyforma legyen, mintha géppel csinálták volna. Erről szó nincsen.” „Vannak eltérések a bankjegyek között. Szinte azt lehet mondani, hogy a vízjelutánczat kialakítása szempontjából minden darab egyedi, ahogy sikerült neki.” „A hologramnál, amikor leveszi a 2 ezer forintos mikroírást, s azt pótolja ezzel a metál-ezüst festék felvitellel, ott is van, hogy vékonyabb, van, hogy vastagabb, hol rondábbak a kettesek, hol kevésbé rondábbak. Ahogy neki ez sikerült, hiszen ő nem egy ipari alkalmazó.” A hamisítási típusok, ha kinyomtatnák ezt a listát, sorrendet adnának. Azt, hogy egy időben készültek a hamisítványok, nem előbb és nem később, azt ki lehet jelteni, tehát hogy egy azonos időszakban.” „Az utolsó fázisú hamisításhoz, a mikro 20 ezres szál felviteléhez annyi szaktudás kell, hogy ezt szitanyomással fel lehessen vinni, mint egy pólónál lévő feliratnak a felviteléhez. Egyszer megmutatja Julis néni, hogyan kell csinálni, s meg tudja már csinálni. Ennyi kell, hogy egyszer megmutatja valaki, s már meg is lehet csinálni. Én konkrétan megkérdeztem, hogy hogyan kell ilyen pólóra

felvinni a festéket, s megmutatták.” „Egy tintasugaras nyomtatás történt. A másik, amit hozzá kell tenni, hogy a 90-es évek közepe táján fordultak a technológiák, a printergyártás és a fénymásolók gyártása során oly módon, hogy szinte egy-két helyre koncentráldott a printerfejek gyártása a világon. Ez maga után vonta a festékgyártás koncentrállását is. Mindig az írófej minőségétől és kivitelétől függ az, hogy milyen szemcseméretű és milyen típusú festékeket lehet felhasználni.”

P.Zs. I. r. vádlott észrevételezte, hogy a szakértő azért tudott ilyen részletes véleményt adni, mert ő a gyanúsítottkénti kihallgatása során részletesen feltárta a hamisítás módját. A szakértői vélemény készítésének időpontja – 2006. augusztus 10. napja – azonban korábbi, mint P.Zs. I. r. vádlott hivatkozott kihallgatásának időpontja, azaz 2006. október 18. napja.

Kóródi Péter vegyész-szakértő előadta, hogy ahhoz a négy módszerhez, amit a bankjegyszakértő kollégája felvázolt, a vegyszerek – amelyeket a Pozsonyi úti lakásban lefoglaltak – rendelkezésre álltak. Korábban ő sem találkozott hasonló hamisítási módszerrel. P.Zs. I. r. vádlott azon észrevételére, miszerint az ügyben szereplő Sericol típusú vegyszer csak 2005 őszén jelent meg a piacon, tehát korábban ezzel a szerrel ő nem végezhetett hamisítást, a szakértő elmondta, hogy ez a vegyszer könnyedén behelyettesíthető más, korábban is létező anyaggal.

A szakértők véleménye minden vonatkozásban alátámasztja a P.Zs. I. r. vádlott által felvázolt hamisítási módszert.

P.Zs. I. r. vádlott ezzel kapcsolatos védekezése, miszerint a hamisításhoz szükséges ismereteket egy 2005-ben végzett tanfolyamon, illetve a K & H Bank honlapjáról szerezte, az eljárás során nem nyertek megerősítést (a bíróság mind az I. r. vádlott által megjelölt oktatási intézményt, mind a hitelintézetet megkereste e tárgyban, ezekre azonban az I. r. vádlott vallomásaival ellentétes tartalmú válasz érkezett).

Mindezekre figyelemmel a bíróság akként foglalt állást, hogy az ügyben felmerült valamennyi hamis bankjegy az ügy vádlottjaihoz, az általuk létrehozott szervezethez köthető. Így P.Zs. I. r. vádlott 424 darab hamis bankjegy elkészítésére vonatkozó nyilatkozatát elfogadta a tényállás alapjául, az ezt meghaladó mennyiségre vonatkozó tagadó nyilatkozatát ellenben nem.

* * * * *

Ízelítőül néhány helyszín és részlet azon személyek vallomásaiból, akik valamilyen módon kapcsolatba kerültek a P-féle hamis 20 000 forintosokkal. A pénzek minősége és a hamisítás felismerhetősége nyilván eltérő volt, de ugyanez mondható el a pénzeket elfogadó személyek ismereteit illetően is a valódi és a hamis pénz közötti eltérés megállapításához.

Virágbolt, Gyöngyös:

„Egy férfi egy szál rózsát vett, a 20 000 forintost, amivel fizetett, eredetinek gondoltam, mert a fény felé fordítva láttam, hogy van benne hologram, oldalt arcképes vízjel és van benne fémcsík.”

Soós Pékség, Ercsi:

„A pénzt, amivel fizettek megnéztem, tapintásra más papírból volt, mint az igazi, mert összehasonlítottam, a fémcsíkon 2 000 felirat van. És látszik, hogy hamis.”

Úságos Pavilon, Győr:

„Odajött egy férfi, egy Sophianaet kért, adott egy 20 000 forintost és 1 db 500 forintost. Sokan álltak a sorban, ne volt időm megnézni. ... Később megnéztem, mert a színe gyanúsnak tűnt. ... A fény felé fordítottam és akkor láttam, hogy Bethlen Gábor vízjel képe látszik rajta. Amikor jobban megnéztem, láttam, hogy az ezüst csík mellett 2 000-es feliratok látszanak.”

Arany Ászok Söröző, Palotás:

„A férfi 2 kólát kért és egy doboz cigit. ... Mondta, hogy csak 20 000 forintosa van, probléma-e? Mondtam neki, nem gond, tudok visszaadni, mire ő adott egy 20 000 forintost, én pedig visszaadtam 19 560 Ft-ot. Az egész 5 másodperc alatt zajlott le, átgondolva gyanakodni kezdtem, megnéztem alaposan, és azt láttam, hogy a vízjel nem Deák Ferencet ábrázolja, hanem Bethlent, és a fényképe mellett 2 000 forintos látható.”

Kékjuhar Cukrászda, Kecskemét:

„A férfi 6 db süteményt fizetett ki 20 000 forintossal, én visszaadtam neki 19 300 Ft-ot. Utána a szomszéd virágboltos mondta, hogy az a férfi nála is próbálkozott fizetni a 20 000 forintossal, de felszólította, vagy fizet rendes pénzzel, vagy kihívja a rendőrséget. Utána rendes pénzzel fizetett és elment.”

Virágbolt, Nagykőrös:

„Láttam, hamis a pénz, amivel fizetni akart, így azt visszaadtam neki, nem volt meglepődve, rendes pénzzel fizetett, majd elment.”

OMV-kút, Bábolna:

„Az, hogy valaki hamis 20 000 forintossal fizetett, akkor derült ki, amikor a napi bevételt számoltuk. A kúton van UV-lámpa, azonban a nagy forgalom miatt nem minden esetben van lehetőség a használatára. A pénztáros ránézéssel és tapintással ellenőrzi ilyenkor a bankjegyet.”

Virágüzlet, Szászhalmabatta:

„Egy szál rózsát vásárolt egy férfi, 20 000 forintossal fizetett, csak azt ellenőriztem, hogy a fémszál benne van. Visszaadtam neki, majd amikor elment, jobban megnéztem a pénzt és akkor láttam, hogy 2000 felirat van a fémszálon és más a vízjel.”

Mini ABC, Gyöngyös:

„Egy doboz cigit vett valaki, 20 000 forintossal fizetett. A váltótársam vette észre,

mikor a kasszát átvette. A pénz színe sötétebb volt, több helyen elmosódott, árnyfényes volt, a biztonsági szálon 2 000 felirat volt látható.”

Interfruckt, Budapest:

„Az áruházunk alkalmazottja vette észre záraskor, hogy valaki hamis 20 000 forintossal fizetett. Amikor megnéztem, láttam, hogy Bethlen István arcképe látható a vízjelen. Szintén a vízjelen nem az esernyőt tartó férfi és nő páros van, hanem a 2 000 forintosra nyomtatott kardot tartó kar, amely egy pajzs előtt helyezkedik el.”

Zöldség-gyümölcs üzlet, Budapest:

„Egy férfi 1 100 Ft-ért vásárolt zöldséget és egy doboz cigit. 20 000 Ft-tal fizetett. Elvettem a pénzt, alá tettem a vizsgáló lámpa alá, valódinak tűnt, a pénztár tetejére tettem, visszaadtam. Amikor elment, a kasszába akartam tenni a pénzt és amikor kézbe vettem feltűnt, hogy a színe sötétebb a szokottnál. Először arra gondoltam, hogy az izzadság miatt ilyen, de amikor tüzetesebben szemügyre vettem, már több eltérést is tapasztaltam. A 2 000 forintos vízjele volt rajta, a 2 000 forintoson lévő címer van rajta és a brei írás elmosódott és nem tapintható.”

Metro, Győr:

„Vegeybolt tulajdonosa vagyok. A győri Metroban vásároltam és fizetni akartam, ott derült ki, hogy a nálam lévő és általam fizetésre átadott 20 000 forintos bankjegyek közül az egyik hamis. Biztos a boltban fizetett nálam valaki ezzel a hamis pénzzel. A boltomban nincs bankjegyvizsgáló.”

Egy postai befizetés, Győr:

„Munkahelyemen kaptam készpénzben fizetést, abban volt egy hamis 20 000 forintos bankjegy. A féléves tandíjamat, 160 000 Ft-ot akartam feladni a postán, amikor közölte velem a pénztáros, hogy az egyik általam átadott pénz hamis. Az, hogy hamis, akkor derült ki számomra, mikor fizetni akartam vele.”

Gyömrői trafikos:

„Dohányszállító fiúnak akartam fizetni, aki az egyik általam adott 20 000 forintost nem fogadta el, azt mondta, hogy hamis. Valószínűleg a trafikomban fizetett valaki ezzel a hamis pénzzel, amit nem vettem észre.”

Provident Rt. alkalmazottja:

„A munkakörömbe tartozó befizetést végeztem az OTP-ben, a bankjegyek vizsgálatakor közölték velem, hogy 1 db 20 000 forintos hamis. Nem tudom melyik adóstól kaphattam a pénzt, naponta több 10 ember fizet nekem, ez a hamis pénz a heti bevételtem között volt.”

Avon képviselő:

„Avon kozmetikumokat árusítok, nagyon sok apró pénzem volt, azért egy trafikban váltottam be az aprómat napközben. Biztos ott kaphattam a hamis 20 000 forintost, mert amikor este fel akartam adni a postán a bevételt, mondták, hogy a 20 000 forintos hamis.”

Egy Kft. ügyvezetője 1 000 000 Ft készpénzt vett fel a Kereskedelmi és Hitelbankban. A pénzből 2 db 20 000 forintost odaadott egyik alkalmazotjának azzal, hogy a cég részére különböző árucikkeket vásároljon. Az alkalmazott egy barkácsboltban szeretett volna fizetni, amikor közölte vele az eladó, hogy az általa átadott 20 000 forintos hamis.

Részlet egy budapesti OTP Fiókban felvett panaszkönyvből:

„A mai napon 750 000 Ft-ot vettem fel a bankban, 37 db látszólag 20 000 forintos bankjegyet kaptam. A pénztárnál a bankjegyeket átszámolták, de a pénzvizsgálónál nem ellenőrizték annak valódiságát. Utána az N.B Kft.-hez mentem a korábbi számlát kifizetni és további megrendelést leadni, ott közölték velem, hogy hamis pénzzel kívántam fizetni. Azonnal visszamentem a banki pénztárhoz. A hölgy jelezte, hogy rajta van a fluoreszcens jel.... A bankban a pénzt nem cserélték vissza.... Feljelentést kellett tennem.”

A jegyzőkönyv és a férfi későbbi tanúvallomása szerint 10 db azonos sorszámú hamisgyanús pénz volt a 37 db 20 000 forintos között. N.J., akinek fizetett a fenti férfi az N.B. Kft.-nél, mikor másodszorra leszámolta a pénzt a kezébe, vette észre, hogy az simább tapintású, mint a többi. Ezt követően nézték meg tüzetesebben a pénzeket, és vették észre, hogy közülük 10 db hamis.

* * * * *

A pénzzel, mint fizetőeszközzel naponta találkozunk. Hamis pénzzel már szerencsére nem minden nap. Aki viszont találkozik vele, az lehet, hogy észre sem veszi, hogy hamis pénz került a birtokába. Legtöbbször csak akkor szembesülnek a náluk lévő fizetőeszköz hamis voltával, amikor azt felhasználáskor a banki vagy a postai alkalmazott, netalán egy ügyes bolti pénztáros fizetéskor nem fogadja el, közli, hogy hamis-gyanús. Ekkor általában kezdetét veszi a pénz körüli tortúra, rendőrség, lefoglalás, MNB szakvélemény. Ha kiderül, hogy tényleg hamisítvány volt, büntetőeljárás kezdődik. Általában ismeretlen tettes ellen pénzhamisítás büntett megalapozott gyanúja végett, ritkább esetben a pénzt forgalomba hozó személy ellen hamis pénz kiadásának vétsége miatt. Ritka, ha a hamisítók személyére fény derül, az viszont teljesen biztos, hogy az a személy, aki annak birtokába kerülésekor nem észlelte a pénz hamis voltát, őt ért kárként kezelheti figyelmetlenségét.

A tanulmányban vizsgált ügyben az első fokú eljárásban a vádat képviselő ügyész-nő egy egész tárgyalási napot kitöltően megtartott, 65 oldalon jegyzőkönyvezett perbeszéde végén mondta: „Egyrészt már beszéltem arról, ha egy kicsit humoros jellege is volt ennek a megállapításomnak, hogy a bűncselekmény sértette maga az állam. Azonban nem mehetünk amellett el, hogy az itt meghallgatott tanúk ténylegesen kárt szenvedtek, hisz a legkritikább esetben történt az, hogy a munkáltató átvállalta a hamis

20 ezressel adódott kárt, számtalan esetben a havi 60–80 ezer forintos jövedelmük szenvedte a 20 ezer forintos veszteséget, tehát itt korántsem Robin Hood-i csínytevésről van szó, hanem sokszor elég nehéz sorsú és nehéz anyagi helyzetben lévő embereknek történt a károkozás.”

Nem csak az államnak, nem csak a nemzetgazdaságnak, minden állampolgárnak alapvető érdeke, hogy a hamis bankjegyek felismerhetőek legyenek, így minél nehezebben kerülhessenek be a pénzforgalomba. Ugyanakkor alapvető érdek fűződik ahhoz is, hogy a pénzforgalomba bekerülő hamisítványok minél hamarabb, minél kisebb „egyéni” veszteség nélkül kivonásra kerüljenek.

Összességében elmondható, hogy a forintbankjegy hamisítás csökkenéséhez megfelelő védelmet jelentenek a bankjegyek biztonsági elemei. Több vagy más biztonsági elem sem jelentene nagyobb védelmet, hiszen mint láttuk, a meglévőket nem ismerjük megfelelően.

Az Interneten, a MNB által kiadott tájékoztatókból ismerhetjük meg a Magyar Köztársaság törvényes fizető eszközeit. A Magyar Nemzeti Bank a bankjegyek biztonsági elemeiről tájékoztató füzetet bocsátott ki, melynek tartalma az MNB internetes oldalán (www.mnb.hu) a „Bankjegy és érme” pontban elektronikusan is megtalálható (Bankjegyeink>hamisítás megelőzése>Tájékoztató a forintbankjegyekről és a bankjegyek biztonsági elemeiről, valamint a forintérmékről).

A büntetőjogi védelem is megfelelő, hatékonyságát azonban csökkenti, hogy a bankjegy hamisságát észlelő személynek nagyobb érdeke fűződik a bankjegytől való megszabaduláshoz, mint a hatóság értesítéséhez.

A szervezett és országhatáron átnyúló bűnözésre tekintettel a nyomozó

hatóságok tevékenységét egyszerűsítő, szakszerűsítő és hatékonyabb működését elősegítendő intézkedésként előrelépést lehetne elérni azzal, ha a pénzhamisítás bűntette vonatkozásában központosított, az egész ország területére kiterjedő illetékességű nyomozó hatóság hatáskörébe tartozna e bűncselekmény elkövetését megelőző, felderítő és nyomozati tevékenység.

OBJEKTÍV FELELŐSSÉG?

Németh Csaba¹

Az olvasóban joggal merülhet fel az a kérdés, mi keresnivalója van a Büntetőjogi Tanulmányokban közigazgatási eljárást, illetve szabálysértési eljárást érintő dolgozatnak. Erre sablonos válasz lehetne az, hogy a szabálysértési eljárás a büntetőjog kistestvére, azonban e jogterület mostohán kezelt a büntető jogágon belül, valamint a magyar állampolgárok (később fény derül arra, miért csak államunk polgárait jelöltem meg érintettként) százezreit, akár millióit érinti. Önmagában ez nem készítené arra, hogy leüljek a számítógép elé és megírjam ezt a tanulmányt, azonban büntető ügyszakos bíróként Győr-Moson-Sopron megye összes helyi bíróságán szabálysértési ügyeket tárgyalva szembesültem az „objektív felelősség” név alatt a szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény (továbbiakban Sztv.) és a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatásról szóló 2004.évi CXL. törvény (a továbbiakban Ket.) összeütkezéséből eredő problémákkal.

Az olvasóban az a kérdés is felmerülhet, miért 2010. év őszén készült el ez az írás. Az Alkotmánybíróság valóban 2009. május 26-án hozta meg a 47/B/2008. sz. határozatát, mely elvileg pontot tett az objektív felelősség kérdésére azzal, hogy a leg súlyosabb probléma megoldását az Országgyűlésre bízta 2009 december 31-i határidő kitérésével. Az elmúlt év őszén a fenti alkotmánybírósági döntésre tekintettel nem volt okom „tollat ragadni”, azonban a mai napig az Országgyűlés nem hangolta össze a közigazgatási és a szabálysértési eljárást.

Az objektív felelősség szorosan értelmezve a közúti közlekedésről szóló 1988. évi I. törvény (továbbiakban Kkt.) és a közigazgatási hatósági eljárásról és szolgáltatásról szóló 2004.évi CXL. törvény (a továbbiakban Ket.) egyes rendelkezésein, valamint a 410/2007. /XII.29./ Korm. rendeleten és a 18/2008. /IV.30./ GKM rendeleten alapul.

Az alábbiakban a fenti jogszabályok e cikket érintő fontosabb rendelkezéseire vessünk pillantást:

A Kkt. 21.,21/A. és 21/B. §-ok szabályozzák a gépjármű üzembentartója illetve a használatra átvevő személy felelősségi körét, a szankciókat.

2009. augusztus 1-től hatályos a 21.§ /3 /bekezdés, mely csak külön jogszabályban meghatározott technikai eszközzel készített és továbbított felvétellel dokumentált szabályszegés esetén írja elő közigazgatási bíróság kiszabását.

¹ dr. Németh Csaba címzetes megyei bírósági bíró, a Mosonmagyaróvári Városi Bíróság elnöke

A 21/B.§ /1/ bekezdés szerint a közigazgatási bírság kiszabására irányuló eljárás a szabálysértési eljárás ugyanazon jogsértés miatt történő lefolytatását nem érinti.

A 21/B.§ /2/ bekezdés nem teszi lehetővé helyszíni bírság és szabálysértési bírság kiszabását azzal a személlyel szemben, akivel szemben a szabálysértés alapjául szolgáló előírás megsértése miatt közigazgatási bírság kiszabásának van helye.

Az objektív felelősség fenti szabályai 2008. január 1-jén léptek hatályba, 2008. május 1-jétől szabnak ki ennek alapján bírságot, módosította a 2009.évi XLV. tv. 2009. augusztus 1-jével, a 2009.évi LVI. tv. 2009. október 1-jével.

A Ket. 12. § (2) bek. szerint közigazgatási hatósági ügy:

minden olyan ügy, amelyben a közigazgatási hatóság az ügyfelet érintő jogot vagy köteleességet állapít meg, adatot, tényt vagy jogosultságot igazol, hatósági nyilvántartást vezet vagy hatósági ellenőrzést végez.

A 13. § (1) bek. kimondja, hogy e törvény hatálya nem terjed ki:

a szabálysértési eljárásra, a választási eljárásra, a népszavazás előkészítésére és lebonyolítására, a területszervezési eljárásra és – az állampolgársági bizonyítvány kiadásának kivételével – az állampolgársági eljárásra, stb.

A 15. § (1) bek. értelmében:

Ügyfél az a természetes vagy jogi személy, továbbá jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet, akinek jogát vagy jogos érdekét az ügy érinti, akit hatósági ellenőrzés alá vontak, illetve akire nézve a hatósági nyilvántartás adatot tartalmaz.

A 410/2007. /XII.29./ Korm. rendelet a közigazgatási bírsággal sújtandó közlekedési szabályszegések köréről, az e tevékenységekre vonatkozó rendelkezések megsértése esetén kiszabható bírságok összegéről, felhasználásának rendjéről és az ellenőrzésben történő közreműködés feltételeiről tartalmazza az üzembentartó fogalmát, az egyes szabályszegések miatt kiszabandó bírságok összegét.

Eszerint a Kkt. 21. § (4) bekezdésében meghatározott – 60 napos ügyintézési határidő - jogvesztő. A határidő számítása során a bírság akkor tekinthető kiszabottnak, ha a határozatot az ügyfélnek a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló törvény szerint kézbesítették.

A 18/2008. /IV.30./ GKM rendelet a gépjárműről és annak hatósági jelzéséről felvételt készítő eszközre vonatkozó követelményekről lényegében technikai jellegű, a fogalom meghatározások között azonban szerepel a szabályszegés:

„a gépjármű használata során a közigazgatási bírsággal sújtandó közlekedési szabályszegések köréről, az e tevékenységekre vonatkozó rendelkezések megsértése esetén kiszabható bírságok összegéről, felhasználásának rendjéről és az ellenőrzésben történő közreműködés feltételeiről szóló külön jogszabályban meghatározott jogszabályi rendelkezések megsértése”.

Vizsgáljuk meg, mi okoz problémát az objektív felelősség körében annak bevezetése óta eltelt csaknem három évben:

1./

A fent hivatkozott Kkt. nem tartalmaz rendelkezést arra vonatkozóan, hogy kifejezetten a Ket. szabályai alapján kell eljárni az objektív felelősség kapcsán, mindössze a közigazgatási bírság fogalmát használja, melyből következtetni lehet arra, hogy a Ket. az alkalmazandó eljárási törvény, annál is inkább, mert a Kkt. nem tartalmaz eljárási szabályokat. Nem szerencsés megoldás ez a jogalkotó részéről, annál is inkább, mert rendelkezésre áll a szabálysértési törvény a maga eljárási szabályaival. A Kkt. egyébként a közlekedés egyéb feltételei kapcsán tartalmaz előírásokat, használja a (nem közigazgatási!) bírság fogalmát, de pl. a 20.§ /7/ bekezdésben – nem az objektív felelősség kapcsán – kifejezetten megjelöli a Ket.-et, mely megjelölés elmaradt a 21.§-nál.

Zavaró, hogy a jogalkotó bevezette az eddig előzménnyel nem rendelkező „szabályszegés” fogalmát, mely fogalom meghatározást fent leírtam, az használhatatlan. Különösen zavaró, hogy a jogalkotó kiemelt egyes szabálysértéseket, azokat átnevezte szabályszegésnek is, meghagyva azok szabálysértési mivoltát, szabálysértési megnevezését. A jogalkalmazó így akár egy időben találkozhat ugyanazon jogsértő magatartás, akár ugyanazon jogsértő személy kapcsán a közigazgatási és a szabálysértési eljárásban meghozott marasztaló határozattal.

A Ket. 13.§ /1/ bekezdése meghatározza, hogy a Ket. nem terjed ki a szabálysértési eljárásra. A jogalkotó ezt azzal hágtta át, hogy egy tisztán szabálysértési magatartást átnevezett szabályszegésnek, és olyan eljárási szabályokat rendelt mellé, melyeket nem ilyen célból hoztak létre. Áttekintve a Ket.-et, világosan látható, hogy az egy európai színvonalú, kifejezetten ügyfélbarát, szolgáltató, ügyfelekkel együttműködő közigazgatást alapoz meg. A célja nem a szankció, különösen nem a mérlegelést nem tűrő bírságolás. Az Alkotmánybíróság a 47/B/2008. számú határozatában úgy találta, hogy a Ket. nem veszi ki a közlekedési szabályszegés miatt indított eljárást a saját hatálya alól, így azt alkalmazni kell a közigazgatási bírság kiszabása során. A közlekedési szabályszegés azonban továbbra is közlekedési szabálysértés, a Ket. nem terjed ki a szabálysértési eljárásra, így nehezen fogadható el az Alkotmánybíróság ezen álláspontja.

2./

Mi volt a jogalkotó célja azzal, hogy egyes szabálysértéseket kiemelt a szabálysértésekről szóló 1999. évi LXI. törvény (a továbbiakban Sztv.) hatálya alól?

A nyilvánvaló célja olyan jogi háttér biztosítása, mely a tömegessé váló közúti közlekedési szabálysértések visszaszorítására alkalmas, az eddigi jogi szabályozás

ugyanis nem volt hatékony. Ennek elsődleges oka az üzembentartónak az a joga, hogy úgy nyilatkozzon: a gépkocsit a szabálysértés elkövetésekor a hozzátartozója vezette, akire azonban nem köteles terhelő nyilatkozatot tenni, mely a szabálysértők tömegének tette lehetővé a felelősségre vonás elkerülését.

Az Alkotmánybíróság 47/B/2008. számú határozata az indokolásban bemutatja, hogy a közigazgatási objektív bírság az 1990-es évek közepétől létezik, először szervezetekkel szemben, majd később természetes személyekkel szemben. A közigazgatási bírság egyik csoportját a szabálysértési szankciók alkotják, ezek funkciója a jogrend védelme és bűnösség megállapításán alapulnak. A másik csoportja a felügyeleti bírság (pl. fogyasztóvédelmi). A közigazgatási bírság tehát nem idegen a hazai jogrendszerben.

A jogalkotó olyan szabályozást hozott létre, mellyel elzárta a kijelölt eljáró hatóságot annak lehetőségétől, hogy a szankción enyhítsen. Az Sztv. szankciórendszere ehhez képest változatos, széles teret enged bármely szabálysértés esetén akár intézkedés alkalmazására is. A Ket. rendelkezései alapján ugyan lehetne enyhíteni a szankción, azonban a Kkt. illetve a kormányrendelet kötött összegeket rendel adott jogsértő magatartáshoz. A Ket. nem ismeri azt a szankciórendszert, mint az Sztv., így legfeljebb a bírság összegének mérséklése jöhetne szóba, ha lehetővé tenné a Kkt. és a kormányrendelet. A fentiekből következik, hogy nincs lehetőség a döntés egyéniesítésére sem.

Másrészről – és ez a fontosabb a jogalkotó szempontjából – a Ket. nem tartalmazza a felelősségre vonás alóli mentesülés jogintézményét (leszámítva a felelőség áthárítását a tényleges használóra, illetve a jármű eltulajdonításának esetét). Az Sztv. alapján nem vonható felelősségre a 14 év alatti elkövető (ezt hasonló módon, de nem kifejezetten szabályozza a Kkt. és a kormányrendelet), aki a cselekményt az elméműködésének a beszámíthatóságot kizáró kóros állapotában, kényszer vagy fenyegetés hatása alatt, tévedésben, jogos védelemben vagy végszükségben követte el, illetve az, aki a cselekményt beszámíthatóságot korlátozó elmeállapotban követte el, ha nyilvánvaló, hogy ez a körülmény a cselekmény elkövetését befolyásolta (Sztv.8.§ /1/ bekezdés).

Ezzel a jogalkotó elérte azt, hogy semmilyen indokkal nem lehet kibújni a felelősségre vonás alól, a kötötten meghatározott bírságot kell kiszabni, azt vagy az üzembentartóra, vagy a jármű használójára rá kell terhelni. Ezzel csak az a probléma, hogy olyan helyzeteket is szankcionál, melyek józan gondolkodás mellett sértik a jogérzetet. Közlekedési szabály megsértéséhez vezethet az, hogy balesetet szenvedett sérültnek nyújtunk segítséget, melyet a jogalkotó bírsággal jutalmaz (erre konkrét például szolgált az autómentős esete, aki a balesetet észlelve az előírt sebességet túllépve nyújtott segítséget és a jutalma közigazgatási bírság lett). E szabályozás visszas helyzeteket teremt, annak alkotmányos sértő jellegét az Alkotmánybíróság is felismerte a 47/B/2008.

számú határozatában, annak 3. pontjában utasította a jogalkotót, hogy megfelelően szabályozza a felelősség alóli mentesülés eseteit (e kérdésben is mulasztásos alkotmányértés áll fenn, 2009. december 31-ig kapott határidőt az Országgyűlés).

A közigazgatási eljárás nem ismeri a hozzátartozói mentesség fogalmát a szabálysértésekre, így a szabályszegésekre sem, mindössze a Ket. 51.§ /5/ bekezdés b/ pontja a bűncselekményekre ad hozzátartozói mentességet. A jogalkotó így nyilatkozattételre bírhatja a hozzátartozót, melyet szabálysértési eljárásban nem tehet meg.

A jogalkotó egyéb mentességet élvező körhöz tartozó személyektől is megvonta a mentességet (bírák, alkotmánybírák, számvevők, parlamenti képviselők), azonban ezt nem 2/3-os törvénnyel tette meg, mindössze módosította a Kkt.-t. Ez a körülmény nem zavarta az Alkotmánybíróságot, a határozata meg sem említi, holott konkrét Alkotmányértésként felvettem.

3./

A Kkt. 21/B.§ /1/ bekezdés szerint a közigazgatási bírság kiszabására irányuló eljárás a szabálysértési eljárás ugyanazon jogsértés miatt történő lefolytatását nem érinti. A /2/ bekezdés mindössze az ugyanazon személlyel szemben zárja ki annak lehetőségét, hogy ugyanazon jogsértés miatt közigazgatási és helyszíni, illetve szabálysértési bírság kerüljön kiszabásra.

A fenti szabályozás azonban nem zárja ki annak lehetőségét, hogy különböző személyekkel szemben, így az üzembentartóval és a járművet ténylegesen használó személlyel szemben is kiszabásra kerüljön bírság. A szabályozás nem terjed ki arra, hogy a szabálysértési és a közigazgatási eljárás egy időben folyik-e, vagy egymást követően, az egyik eljárásban meghozott határozat ugyanis kihathat a másik eljárásra, akár a szabálysértő/szabályszegő személyére vonatkozóan. A szabályozás nem terjed ki arra az esetre sem, ha halmazatban állnak olyan szabálysértések, melyek részben közigazgatási eljárás hatálya alá is tartoznak. E szabályozatlanság oda is vezethet, hogy ha valamely okból akadály van a közigazgatási eljárás lefolytatásának, a közigazgatási eljárás elsődlegessége miatt meg sem indul a szabálysértési eljárás. Erre azért is sor kerülhet, mert különböző hatóságok járnak el e kétféle eljárásban.

A „kettős bírság” lehetősége sajnálatos módon nem elméleti, a bíróság gyakorlatában nagy számmal került sor ilyen ügyek felülbírálatára. A Mosonmagyaróvári Városi Bíróságon az első ilyen ügy az Szk .449/2008. számú volt, melyben D. József 2008. május 3-án a megengedett 50 km/h legnagyobb sebességhatárt átlépve 69 km/h sebességgel közlekedett. A Vas Megyei Rendőr-főkapitányság 21000-172-294/2008. ált. határozatával közigazgatási bírsággként 30 000 Ft-ot szabott ki a jármű üzembentartójával, D. Józsefnével szemben. A Mosonmagyaróvári Rendőrkapitányság, mint

szabálysértési hatóság 323-02028/2008. szabs. határozatával D. Józseffel szemben ugyanazon sebességtűllépés miatt 20 000 Ft szabálysértési bírságot szabott ki. Mindkét határozat külön-külön törvényes, egymásra tekintettel azonban nyilvánvalóan alkotmányosértő az ugyanazon jogsértő magatartás miatt alkalmazott „kettős” bírságolás. Ezt észlelte az Alkotmánybíróság, a fenti számú határozatának 4. pontja kötelezte a jogalkotót az Sztv. és a Ket. összehangolására, mely a mai napig nem történt meg.

A szabályozás ezen módja különböztet az üzembentartó által vezetett gépjármű és a más által vezetett jármű között, ha nem az üzembentartó vezeti a járművet a szabálysértés során, az üzembentartót is bírsággal sújtja, mely indokolatlan, alkotmányosértő megkülönböztetés, szankcionálja, hogy a járművünkkel más követ el szabályszegést.

A bíróság a jogalkotó mulasztását oly módon korrigálta, hogy a fenti jogesethez hasonló ügyekben a közigazgatási bírságra tekintettel a szabálysértési bírság helyett figyelmeztetést alkalmazott, mely kevésbé alkotmányosértő, mint a kettős bírságolás (az Sztv. 84.§ nem teszi lehetővé ilyen esetben az eljárás megszüntetését).

A „kétszeres büntetés” lehetősége jól tetten érhető azzal, hogy a Kkt. 21/B.§ /1/ bekezdése nem zárja ki, hogy ugyanazon személlyel szemben közigazgatási bírság és az Sztv. 22.§-ban meghatározott figyelmeztetés kerüljön alkalmazásra. Ez „kétszeres szankció”, együttesen a bírság és a figyelmeztetés nem alkalmazható. (Az Sztv. 13.§-a és a 22.§-a zárja ki ezt a lehetőséget, de csak a szabálysértési eljárásban nem lehet együttesen alkalmazni).

A szabályozás azon része, mely lehetővé teszi a közigazgatási bírság mellett szabálysértési eljárásban járművezetéstől eltiltás alkalmazását, üdvözlendő (ennek miéртjére az alábbiakban írt végrehajtási problémák szolgálnak magyarázattal).

Az alábbi jogeset rávilágít a jogalkalmazás ellentmondásaira, a jogi szabályozás értelmezési nehézségeire, melyből kitűnik, hogy a jogalkalmazó rendőrségnek nehézséget okoz a jogalkalmazás. Mi várható el akkor a jogilag képzetlen állampolgártól?

A Győri Rendőrkapitányság 08801/986-4/2010. szabs. határozatával V. Dezsőt közúti közlekedési igazgatási szabályok megsértése és közúti közlekedési szabályok kisebb fokú megsértése szabálysértések elkövetése miatt 12 000 Ft pénzbírsággal sújtotta, mert 2009. december 8-án a megengedett 50 km/h sebességhatárt átlépve 66 km/h sebességgel közlekedett. Az üzembentartó lakcímére kiküldött adatszolgáltatást tartalmazó nyilatkozatot nem küldte vissza, később meghallgatása során elismerte, ő vezette a járművet. A Győri Városi Bíróság az Szk. 914/2010/4. sz. határozatával az első fokú döntést megváltoztatta és az eljárás alá vont személyt figyelmeztetésben részesítette. A bíróság megállapította, hogy az első fokú hatóság több eljárási hibát vétett. Egyrésztől nem jelentették fel az eljárás alá vont személyt a sebességtűllépés miatt, csak az adatszolgáltatás elmulasztása miatt. Ehhez képest elmarasztalták a sebességtűllépés miatt is. Másrésztől nem utal az első fokú határozat arra, hogy a sebességtűllépés miatt közigazgatási eljárás is indult, az eljárás alá vont személy előadása szerint ilyen

eljárás nem indult. Az első fokú határozat tartalmazza azt, hogy az eljárás alá vont személy járművének sebessége – leszámítva a radarkészülék mérési hibahatárát – 66 km/óra volt, így közigazgatási eljárást kellett volna lefolytatni (a 410/207. /XII.29./ Korm. rendelet 1.számú melléklete szerint 50 km/óra sebességig 15 km/óra felett 30.000.-Ft bírságot kell kiszabni). Ez nem történt meg, az első fokú hatóság önkényesen az Sztv. alapján hozott határozatot. Harmadsorban a szabálysértési hatóság felhívta az eljárás alá vont személyt arra, közölje, ki vezette a járművet a sebességtúllépéskor. Ezen adatszolgáltatásnak nem tett eleget az eljárás alá vont személy, majd a rendőrségen elismerte, ő vezette a járművet. A bíróság megállapította, hogy az adatszolgáltatási felhívás a Ket.-re is hivatkozik, holott az Sztv. alapján jártak el, ez félrevezető lehet, hiszen az objektív felelősség körében eljárva nem kell nyilatkozni a szabályszegő személyéről.

Azzal, hogy a jogalkotó nem szabályozta az Sztv. és a Ket. kapcsolatát, a jogalkalmazók kénye-kedve szerint alkalmazzák hol az Sztv., hol a Ket. szabályait. Ezt alapvetően a feljelentő határozza meg, mely hatóság előtt kezdeményez eljárást. A Kkt. 2009. augusztus 1-jétől hatályos 21.§ /3/ bekezdése csak külön jogszabályban meghatározott technikai eszközzel készített és továbbított felvétellel dokumentált szabályszegés esetén írja elő közigazgatási bírság kiszabását. E rendelkezés jogbizonytalansághoz vezet, ugyanis amennyiben a szabálysértésről készített felvétel nem felel meg a külön jogszabályban előírt feltételeknek, nem közigazgatási, hanem szabálysértési eljárásnak van helye, a hatóság tagjának technikai felszereltségétől függően. A jogsértést elkövető személy szempontjából nem mindegy, melyik eljárás alapján vonják felelősségre. Erről majd később még szó esik. A szabálysértést/szabályszegést elkövető személy előre nem tudhatja, melyik eljárás alá esik a jogsértő magatartása. Nem engedhető meg az, hogy az eljáró hatóság válogasson az eljárási formák között, amennyiben az egyik eljárásnak akadályja van, áttérjenek a másikra.

E gondolatmenet mellett odáig is eljuthatunk, amennyiben a közigazgatási hatóság a számára kormányrendeletben előírt 60 napos határidőt elmulasztja, rendelkezésére áll még idő a szabálysértési eljárás megindítására.

A Mosonmagyaróvári Rendőrkapitányságon 08804/2185-4/2009. szabs. határozatával T. Ferenc eljárás alá vont személyt, mint egy autókereskedő cég vezetőjét adatszolgáltatás megtagadása miatt pénzbírsággal sújtotta, mert a cége egyik olyan személygépkocsijával követte el gyorsajtást, melyet az ügyfelei a szervízelés idejére csere gépkocsiként használnak és nem tudta közölni a szabálysértési hatósággal, ki vezette a gépkocsit az adott időpontban. A cég semmilyen nyilvántartást nem vezet a csere gépkocsik használoiról, erre jogszabály nem kötelezi. Közigazgatási eljárás az ügyben azért nem indult, mert a sebességmérő kamera órája helytelenül volt beállítva. A bíróság Szk. 125/2010/4. szám alatti végzésében az első fokú szabálysértési hatóság határozatát hatályon kívül helyezte és a szabálysértési eljárást megszüntette. A végzésben a bíróság megállapította, hogy a jogsértő magatartás megfelelő szankciója a

közigazgatási bírság lett volna, annak elmaradása nem az eljárás alá vont személynek róható fel, akivel szemben a szabálysértési hatóság áttért az Sztv. alkalmazására. Az elsőfokú hatóság nem vizsgálta, hogy közel 60 db csere gépkocsi állt az eljárás alá vont személy cégének birtokában, így a védekezés nem vitatható, eleget tett adat-szolgáltatási kötelezettségének. Ezen esetben a sebességmérő készülék mérése nem felelt meg a fent írt GKM. rendelet előírásainak, így nem esik a jogsértés az objektív felelősség körébe, azonban az elsőfokú hatóság nem fogadva el az eljárás alá vont személy védekezését anélkül marasztalta el, hogy megcáfolta volna azt.

Sebességkorlátozás megsértése esetén tovább bonyolódik a helyzet, ugyanis a jogalkotó adott sebességhatárig az Sztv. körében hagyja az eljárást, az adott sebesség-határ felett pedig közigazgatási eljárást ír elő, azaz ugyanazon jogsértő magatartás, ugyanazon szabálysértés elkövetése miatt a sebességtől függően vagy szabálysértési, vagy közigazgatási eljárás indul. Ez a jogalkotó által meghúzott sebességhatár nem illeszkedik ahhoz a határhoz, melyet a jelentős mértékű sebességtúllépésnél meghatározott. Ez a szabályozás nyilván nem a jogbiztonság felé hat, az állampolgár szempontjából nehezen áttekinthető.

Miért van annak jelentősége, hogy szabálysértési vagy közigazgatási eljárás alapján jár el a hatóság?

Közigazgatási eljárásban 60 napon belül kézbesíteni kell az ügyfélnek a határozatot, szabálysértési eljárásban 6 hónapon belül.

Közigazgatási eljárásban a szubjektív elévülési idő 5 év (a 60 nap elmulasztása a hatóság részéről ténylegesen nem okoz elévülést, ugyanis nem a Ket.-ben és nem a Kkt.-ben határozták meg, nem törvényben, hanem mindössze kormányrendeletben, mely nem írhatja felül a Ket.-ben meghatározott, törvényi szinten szabályozott időtartamokat), az objektív elévülési idő 10 év, szabálysértési eljárásban a szubjektív elévülési idő 6 hónap, az objektív 2 év. Ennek alapján az elkövetéstől számított 5 éven belül meghozható a közigazgatási határozat anélkül, hogy elévülne.

Büntetőpont alkalmazására nem kerül sor közigazgatási eljárásban, erre csak büntetőeljárásban és szabálysértési eljárásban van lehetőség, így akivel szemben csak közigazgatási eljárást folytatnak, nem részesül büntetőpontban.

Szabálysértési eljárásban van lehetőség akár a pénzbírság kiszabása mellett járművezetéstől eltiltást alkalmazni, míg a közigazgatási eljárásban nem alkalmazható. Azért is fontos kiemelni ezt, mert a rendőrség a sebességtúllépéseket csak rögzíti, nem fordít energiát a jármű megállítására, annak feltárása érdekében, ki vezette a járművet. Elenyésző számban kerül megállításra a gépjármű vezetője, így kirívó sebességtúllépés esetén is elmarad a pénzbírságnál nagyobb visszatartó erővel bíró járművezetéstől eltiltás. A jogalkotó az objektív felelősség szabályaival így felemás hatást ért el, egyrészt sikerült visszaszorítani a balesetek számát, ugyanakkor egyes elkövetőkkel szemben nem jelent preventív hatást önmagában a közigazgatási bírság.

Közigazgatási eljárásban 300 000 Ft összegű, míg szabálysértési eljárásban (az érintett szabálysértések esetében) 60 000 Ft a kiszabható legmagasabb bírság összeg. A legmagasabb bírság összeg alatt bármilyen mértékben meghatározható, így sokszorosra lehet a közigazgatási bírság összege a szabálysértésinek.

Közigazgatási bírság csak adók módjára (és közvetlen letiltással) hajtható be, míg a szabálysértési bírság az adók módjára (és közvetlen letiltással) végrehajtáson túl közérdekű munkára illetve elzárásra történő átváltoztatással is. Visszatartó erővel bizonyos szociális helyzetben lévő személyekre nem bír a közigazgatási bírság, ugyanis az csak adók módjára hajtható végre, melyet a helyi önkormányzat hajt végre a Ket alapján. Jelenleg ez csekély hatékonysággal működik, legális jövedelemmel és vagyonnal nem rendelkező személynél behajthatatlan, a jogsértő magatartás következmény nélkül marad. Ezzel szemben a szabálysértési bírság ledolgozható, végső esetben elzárásra változtatható át. Erre tekintettel – ahol erre a jogszabály lehetőséget ad – indokolt járművezetéstől eltiltást is alkalmazni, mely tényleges szankció lehet.

A fentiekkel kapcsolatos probléma a kormányrendeletben meghatározott kötelező 60 napos kézbesítési határidő, melyen belül szabályszerűen kézbesíteni kell a közigazgatási határozatot az ügyfélnek. Amennyiben e határidő eredménytelenül eltelik, nincs helye marasztalásnak. E határidő rövid tartama magában hordozza a visszaélés lehetőségét, különösen az elérhető lakcímmel nem rendelkező személyeknél.

Végrehajtással kapcsolatos probléma az is, hogy külföldi lakcímmel rendelkező üzembentartóval szemben nem jár el a közigazgatási hatóság az objektív felelősség körében, ugyanis EU szabályozás, államközi egyezmények nincsenek a közigazgatási bírság behajtásáról, sőt, az üzembentartó nevét és lakcímét sem közli más ország illetékes hatósága. Így a közigazgatási bírság csak a Magyarországon bejelentett lakcímmel rendelkezőket sújtja.

Közigazgatási eljárásban a jogorvoslat illetékköteles, míg a szabálysértési eljárásban illetékmentes.

Közigazgatási eljárásban a bírósági jogorvoslati fórum formális eljárást kénytelen lefolytatni, míg a szabálysértési eljárásban – különösen a tárgyalási szakban – széleskörű a bíróság jogosítványa.

A fentiekben bemutattam, hogy a jogsértő magatartást elkövető személy lényegesen jobban jár a szabálysértési eljárással, míg a törvényes jövedelemmel és vagyonnal nem rendelkező és a külföldön lakóhellyel rendelkező személy a közigazgatási eljárással jár jobban.

Az objektív felelősség e szabályozásának tökéletlenségét mutatja az is, hogy a jogalkotó azon szándéka ellenére, mely a jogsértés minden körülményre tekintet nél-

küli megtorlására irányult, könnyen elkerülhető a felelősségre vonás, illetve a bírság megfizetése.

A fentiekben kitértem már arra, hogy a 60 napos kézbesítési határidő kijátszható, amennyiben „ismeretlen”, illetve „elköltözött” jelzéssel érkezik vissza a hatóság megkeresése, majd később a bírságot kiszabó határozat, ugyanis közigazgatási eljárásban a hatóságnak nincs még annyi eszköze sem, mint a szabálysértési eljárásban, nem keresheti meg a rendőrséget a „szabályszegő” tartózkodási helyének felkutatására.

Kijátszható e szabályozás oly módon is, hogy eleve üzembentartóként olyan személyt jelölnek meg, aki nem rendelkezik legális jövedelemmel, vagyonnal, tőle a bírság nem hajtható be, elzárásra átváltoztatástól nem kell félnie, gépjárművezetői engedéllyel sem kell feltétlenül rendelkeznie, így szabálysértési eljárásban alkalmazható járművezetéstől eltiltástól sem kell tartania.

Legegyszerűbb megoldás, ha létező, de külföldön állandó lakcímmel rendelkező személy vállalja magára a szabályszegés elkövetését, ugyanis külföldön élő személlyel szemben nem indítanak közigazgatási eljárást, ha indítanának, a bírság nem hajtható be államközi, nemzetközi illetve európai uniós jogi norma hiányában. Az Alkotmánybíróság hatályon kívül helyezte azon rendelkezést, mely a jármű üzembentartójának másodlagos felelősségét írta elő, amennyiben a kiszabott bírságot a járműhasználója nem fizette meg.

Mivel a Ket. nem tartalmaz mentesítő körülményt, a Ket. mindössze a tényleges járműhasználó személyének bizonyítása körében enged kimenekülni a közigazgatási bírság alól, valamint a jármű eltulajdonítása esetén, mi alapján mentesül a felelősségre vonás alól a szolgálatban lévő megkülönböztető jelzést használó és szabályszegő jármű vezetője? Ez önmagában ostobán hangzó kérdés, de a megválaszolása után eljuthatunk arra a következtetésre, hogy a Ket. mellett akár az Sztv. is alkalmazható!

A fenti kérdésre a válasz az 1/1975. /II.5/ KPM-BM együttes rendelet /Kresz/ 49.§-a, mely a megkülönböztető jelzést használó gépjárművek Kresz előírásokat jogszerűen megszegő magatartását szabályozza.

E rendelkezésre tekintettel nem szabnak ki közigazgatási bírságot az ilyen járműveket vezető személyekkel szemben. Ez teljesen jogszerű és elfogadható. Az kevésbé fogadható el, hogy ezt önkényesen teszi a hatóság, ugyanis a Kkt. és Ket. erre rendelkezést nem tartalmaz. A Ket. és a Kkt. törvényi szintű, a Kresz mindössze miniszteri rendelet szintű, a kormányrendelet is magasabb szintű jogszabály. A jogalkalmazó átlépve a magasabb szintű jogforrásokon önkényesen szemet huny. Hangsúlyoznom kell, hogy ezt helyesen teszi, a jogszabály hiányosságát helyesen kipótolta alacsonyabb szintű jogszabállyal.

A fenti gondolatmenet után felmerül a kérdés, más jogszabály alkalmazható-e az objektív felelősség körében?

Nyilvánvalóan az Sztv.-re kell gondolni, ugyanis az olyan szabályozást tartalmaz,

mely kiegészítő lehet az objektív felelősség kapcsán indult közigazgatási eljárásban. Miután a hatóság a jogszabály hiányosságát alacsonyabb szintű jogforrással pótolta, ezt megteheti azonos szintű törvény alkalmazásával is, annak helyes alkalmazásával.

Szoros kapcsolat áll fenn a szabályszegés és a szabálysértés között, azok egy tőről fakadnak, e szoros „rokonság” különösen indokoltta teszi az Sztv. kiegészítő jogszabályként való alkalmazását.

Kiindulási pontnak azt tekinteném, hogy a jogalkalmazó döntse el, történt-e szabályszegés, annak nemcsak a tárgyi ismérveit vizsgálja, hanem az alanyi oldalát is. A szabályszegés vizsgálatának a szabálysértés vizsgálatával kell indulnia, vizsgálni kell az alanyi oldalt is, ennek körében a mentesítő körülmények meglétét. Ilyen körülmény fennállása esetén nem történt szabálysértés, nem történt szabályszegés sem. Ennek vizsgálata azonban bizonyítás felvételét igényli, mely időigényes, nem fér bele a 60 napos elintézési időbe. Ilyen esetben megoldás lehet, ha a hatóság az Sztv. szabályai alapján jár el, a helyzet nem lesz kaotikusabb a jelenleginél.

A fenti kérdések és jogalkalmazás során felmerült problémák megoldása jogalkotói feladat, a jogalkalmazó a jelenlegi szabályozással legfeljebb „szépíthet” a helyzetet, de egyedi döntésekben megnyugtató válasszal nem szolgálhat.

A jogalkotó milyen módon hidalhatná át a fent leírt ellentmondásokat?

Erre egyszerű megoldást nyújtana az a kiindulási pont, melyet a jogalkotó maga elé tűzött a szabályozás kodifikációs szakaszában. Az eredeti cél az volt, hogy a felelősségre vonás alól ne bújhasson ki senki a hozzátartozói mentességre tekintettel. E cél elérhető volna az Sztv. azon módosításával, mely az üzemeltető kimentés nélküli felelősségét szabályozná. Ez a megoldás megszüntetné a jelenlegi szabályozás alkotmányosértő jellegét is, valamint a végrehajtás eredményesebb lehet. Amennyiben a jogalkotó megmarad a közigazgatási eljárás keretei közt lefolytatandó eljárás mellett, biztosítani kell a végrehajtás eredményességét, akár a gépjármű tulajdonosának sérelmére, bár ez a háttérfelelősség az üzemeltető háttérfelelőssége kapcsán megbukott az Alkotmánybíróságon. Külföldi lakcímmel rendelkező elkövető esetében az államok közötti megállapodások hiányában nehéz jó megoldást találni. Más eljárásban működő gyakorlat – törvényi háttérrel -, hogy a külföldi jogsértő gépkocsiját visszatartják a bírság megfizetéséig.

A fentiekben többször hivatkoztam az Alkotmánybíróság 47/B/2008. számú határozatára, szükségesnek tartom legalább annak rendelkező részét összefoglalni. Az Alkotmánybíróság mulasztásos alkotmányosértést állapított meg azzal kapcsolatban, hogy az Országgyűlés nem szabályozta a közigazgatási eljárás és a szabálysértési eljárás egymáshoz való viszonyát, valamint nem szabályozta megfelelően a mentesü-

lés eseteit, e szabályozásra 2009. december 31-ig adott határidőt, melyet a jogalkotó elmulasztott. Az Alkotmánybíróság megsemmisítette azon rendelkezést, mely szerint, ha a gépjárművet használatba vevő személy a bírságot nem fizeti meg és tőle nem hajtható be, a bírság megfizetésére az üzembentartót külön határozattal kell kötelezni, valamint megsemmisítette azt a rendelkezést, mely a járművet használó személyére vonatkozó igazolás 8 napon belül történő megküldésére vonatkozik.

MIT VÉD A TANÚVÉDELEM?

A vallomások értékelésének és a védelem gyakorlatának egyes kérdéseiről

Takácsné Takács Dóra¹

1. Előszó

„Az első kocsimat egyik oldalán pirosra, a másikon kékre festettem, hogy egy esetleges balesetnél összezavarjam a tanúkat.” (Lord Mancroft)

Bár nem minden leendő vádlott ilyen előrelátó, olykor még ennek ellenére is komoly buktatókat rejt magában az út, mely az információhiányból kiindulva, a tények hézagos ismeretén keresztül, a bűncselekménnyel kapcsolatos lényeges körülmények tisztázásáig vezet.

Dolgozatomban az alapproblémák rendszerezését tűztem ki célul, egy olyan átfogó kép megalkotásával, mely feltárja a büntetőeljárás egy jelentős szegmensének – a tanú kihallgatásának, vallomástételének – nehézségeit, a gyakorló jogalkalmazók által oly jól ismert problémák összefogott vázlatán keresztül.

A büntető-jogszolgáltatás szerveinek egyik központi feladata: a tényállás megállapítása, a megalapozott felelősségre vonáshoz szükséges tények és körülmények tisztázása.

A tényállás megállapításához igénybe vett valamennyi bizonyíték valós vagy valótlán voltáról a jogalkalmazónak az értékelés eredményeként meg kell győződnie. Ez olyan komplex, bonyolult feladat, amelynek megoldásához a bizonyítás jogi szabályai mellett számos más tudományos diszciplína ismerete szükséges.²

2. A tanúvallomás mint bizonyítási eszköz

A bizonyítékok azok az objektíve létező tények, tudományosan elismert jelenségek, összefüggések, amelyek a bizonyítandó tény fennállásának megállapítására alkalmasak.

A bizonyítási eszköz az a jogi fogalom, amelynek funkciója a benne foglalt bizonyíték rögzítése és továbbítása a büntetőügyekben eljáró hatóságokhoz.³

1 dr. Takácsné dr. Takács Dóra bv. százados, Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet

2 Katona Géza: Valós vagy valótlán? Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1990 p., 15.

3 Katona i.m.p. 26.

Az eljárásjogászok értékelése szerint a leggyakrabban igénybe vett bizonyítási eszköz: a tanúvallomás.

A tanúvallomás (éppúgy mint a terhelt nyilatkozata illetve vallomása) személyi jellegű bizonyítási eszköz, mellyel olyan bizonyítékok válnak ismertté és rögzíthetővé, amelyek a bűncselekménnyel kapcsolatos tényekről és jelenségekről elsődleges pszichikai jellegű visszatükröződés útján keletkeztek.

2.1. A tanúvallomás, mint bizonyítási eszköz értékelése

Mivel a bizonyítási eszköz alapvetően jogi fogalom, így értékelése is a hatályos eljárásjog és a jogtudomány által kialakított normák érvényre jutásának megvizsgálását jelenti.

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényben (Be.) rögzített alapelvek, a bizonyítás törvényességére vonatkozó általános szabályok, illetve a tanúvallomásra vonatkozó speciális előírások kötelezően írnak elő tevékenységet és magatartást az eljáró hatóság részére. Így meghatározzák a tanú kihallgatásának jogi kereteit és kivetelt meg nem engedően tilalmazzák az erőszak, fenyegetés, vagy más jogilag vagy etikailag tiltott eszköz alkalmazását.

Az értékelést rendkívül megkönnyíti, ha a kihallgatás teljes lefolyását hang, – és/ vagy képfelvételek őrzik, annak ellenére, hogy az így rögzített kihallgatás nem pótolja a jegyzőkönyvet. Ez a módszer ma még anyagi, technikai okokból nem alkalmazható teljes körűen, de minden olyan esetben, amikor a tanú által közölt bizonyíték jelentősége indokolja, jelenleg sem mellőzhető.

A technikai felvétel az eljáró jogalkalmazó számára lehetőséget biztosít annak megállapítására, hogy

- az eljáró hatóság által alkalmazott figyelmeztetés, és a kihallgatás során tett nyilatkozatok a bizonyítási cselekmények törvényességének határain belül mozogtak-e;
- a tanúnál alkalmaztak-e olyan mértékű rábeszélést, esetleg olyan lenyűgöző érzelmi ráhatást, ami kizárta, hogy a tanú szabad akaratának megfelelő vallomást tegyen;
- milyen volt a kihallgatás légköre, a jogszabályok és az etika által tiltott módszerek alkalmazására sor került-e;
- megtevesztő, sugalmazó vagy rávezető kérdések léte/hiánya;
- a tanú válaszait a jegyzőkönyv tartalmilag úgy adja-e vissza, ahogy azok ténylegesen elhangzottak.

3. A tanúbizonyítás változó megítélése

A tanú, és vallomásának megítélése több ízben is gyökeresen megváltozott, és egyetlen korban sem volt mindig egységes. Az utóbbi ezer évből vett példák arra utalnak, hogy az „isteni mindentudásra” alapozott igazság-elmélet visszaszorulása után a társadalom által megbízhatónak tartott tanú vallomását biztos eszköznek tekintették az igazság megismerésére.⁴

A 18. század végétől kezdve az orvostudomány, de különösen a pszichológiai kutatások eredményei révén a tudományos fejlődés a tanú által végzett megismerés számos hibaforrását tárta fel. A társadalmi fejlődés elemzése nyomán pedig nyilvánvalóvá váltak azok az érdeellentétek, amelyek nem kevésbé befolyásolják a tanú igazmondásra irányuló akaratát. A tanúvallomás értékének megingásával párhuzamosan fokozódtak az elvárások a tárgyi bizonyítással szemben, de végletességük miatt ezek soha nem váltak valóra.

A világ számos országában – így hazánkban is – a szakértői háttér elégtelensége és a tanúk tudati fejlettségének túlértékelése (a realitások és a célok keverése) sokáig a tanúk jelentőségének túlbecsüléséhez vezetett.

Ma elfogadott az a nézet, hogy a tanú képes a bűncselekménnyel kapcsolatos tények megismerésére, és az anyagi, társadalmi, és egyéb konfliktusokat is figyelembe véve, igaz vallomás megtételére.

Mennyi lehet a kisebbség, a valótlan tanúvallomások száma? Mindenesetre több, mint amennyi jogilag bizonyítható, de kevesebb annál, amennyit az ellentétes érdekű perbeli felek feltételeznek.

4. A tanúvallomás megbízhatósága – avagy a tanú is ember

A jó tanú gyorsan felfogja az általa észlelt esemény jelentőségét, érzéki csalódásoktól mentesen észleli az egyes mozzanatokot, emlékezetében tartósan rögzíti, majd önként, vagy a hatóság kezdeményezésére az emlékképeket élethűen felidézi, és érthetően elmondja, vagy leírja. A jogász valahogy így képzei el az „ideális tanút”, de ez a kép inkább tartozik a fantázia, mint a realitás világába.⁵

Még akkor sem könnyű a jogalkalmazó helyzete, ha éppen ezzel a tanúval találkozik, hiszen ennek a homlokán sem árulkodnak az „ideális tanú” jól felismerhető ismertetőjegyei, hanem ezeket a sajátosságokat is csak alapos értékelés után lehet megállapítani.

4 Katona i.m.pp. 102-103.

5 Katona i.m.pp. 104-105.

Az értékelés célja tehát: megállapítani, hogy a tanú képes-e és akarja-e az igazságot vallani. A tanú igazmondási képességét azonban fizikai, fiziológiai, és pszichológiai képességei, adottságai, akaratát pedig tudatosan, vagy anélkül az érdekei határozzák meg.

A hatályos törvényi megfogalmazás szerint tanúként az hallgatható ki, akinek bizonyítandó tényről tudomása lehet.

Nem a tényleges tudomás, hanem ennek feltételezése juttatja a meghatározott személyt tanúi pozícióba. Tanúként tehát bárki kihallgatható nemre, korra, vallásra, állampolgárságra tekintet nélkül, akiről feltehető, hogy a bizonyítandó tényről tudomása lehet.

A tanú kihallgatása során nem csupán az általa észlelt tényekről, ténykörülményekről, hanem az ezekről alkotott véleményéről is számot adhat, azonban a bizonyítás szempontjából törvényi előírás szerint kizárólag a tényelőadás vehető figyelembe, vagyis a hatóság feladata, hogy a tanú észlelésein alapuló vallomását elhatárolja a következtetéseitől. A tanú nem csak közvetlenül, hanem közvetett módon is tudomást szerezhet a bizonyítandó tényről, vagyis a más által közvetlenül észlelt tényekről is beszámolhat.

4.1. A tanú életkora

Az eljárási törvény a tanúskodás feltételeként nem határoz meg életkort, amiből következik, hogy gyermekkorú és aggastyán elvileg egyaránt kihallgatható tanúként. A Be. ugyanakkor a gyermekkorú személy tanúként való kihallgatását kivételként szabályozza. A gyermekkorú tanú kihallgatása pótolható közvetett bizonyítási eszközök útján, nevezetesen pl. pszichológus szakértő meghallgatása a tekintetben, hogy a gyermek az általa történt vizsgálat során milyen információkat szolgáltatott. A gyermekkorú tanúként való meghallgatása esetén a hamis tanúzás és a mentő körülmény elhallgatásának törvényes következményeire történő figyelmeztetést értelemszerűen mellőzni kell.

A tizennegyedik életévét meg nem haladott személyt csak akkor lehet tanúként kihallgatni, ha a vallomásától várható bizonyíték mással nem pótolható, de kihallgatása esetén a hamis tanúzás következményeire való figyelmeztetést mellőzni kell.

A vádirat benyújtását megelőző nyomozati szakban a tizennegyedik életévét be nem töltött személy fejlődésének védelme, a gyermekkorú kímélete érdekében a törvény a kihallgatást a nyomozási bíró hatáskörébe utalja. A 14. életévüket be nem töltött gyermekek tanúkénti kihallgatása során a nyomozási bírónak az eljárási törvényben rögzített speciális eljárási szabályokat meg kell tartani. Ezek közé tartozik, hogy az ilyen tanúkat nem kell figyelmeztetni a hamis tanúzás következményeire,

szembesítésükre kizárólag akkor kerülhet sor, ha ez nem kelt bennük félelmet, s gondozójuk, törvényes képviselőjük annak ellenére jelen lehet az ülésen – arról nem is küldhető ki –, hogy később esetleg tanúként hallgatják ki.

Az ily módon kihallgatott tanú vallomástételét tárgyalási szakban az eljárásjog két feltétel együttes megvalósulásához köti: a tanú a tárgyalás időpontjában tizenegyedik életévét betöltötte és a kihallgatása különösen indokolt. Feltétlenül ilyennek tekintendő, ha a tanú az ügy eldöntéséhez elengedhetetlenül szükséges olyan adatok birtokában van, amely más tanú kihallgatásával, vagy egyéb módon nem szerezhető be.

A tizennyolcadik életévét meg nem haladott, valamint a szellemi vagy egyéb állapota miatt a tanúvallomás jelentőségét korlátozottan megítélni képes, tanúként kihallgatandó személy érdekeinek védelmét szolgálja az a rendelkezés, mely lehetővé teszi, hogy kihallgatásánál törvényes képviselője vagy gondozója jelen legyen.

Ha a kihallgatni kívánt személy és a törvényes képviselő vagy a gondozó, illetőleg a tanú által megjelölt hozzátartozó között érdekellentét van, a Be. 86. §-nak (2) és (3) bekezdéseiben meghatározott jogokat a gyámhatóság gyakorolja, ezáltal mindenképpen biztosítja, hogy ne sérüljenek az ilyen tanú érdekei, és a tanúvallomás bizonyítási eszközként történő figyelembe vétele szempontjából is jelentőséggel bír.

A gyermek, ha – életkoránál és fejlettségénél fogva – képes észlelésre és emléképei élethű, tudatos felidézésére és kifejezésére, tanúként meghallgatható. Ennek megítélésére – szükség esetén – gyermekpszichológus szakértő vehető igénybe. A szakemberek többsége a gyermekek jó megfigyelési és észlelési képességét elismeri, figyelmeztetve azonban a képzelődés, a fantáziaképek és a valóság összekeverésének veszélyére.

Ezen általános értékelésen belül a következő - korcsoport és nem szerinti - differenciálódás alakítható ki:

- 7 éves kor alatti kisgyermek jó észlelési képességét a képzelődés veszélyeztetheti, ezért vallomásuk értékelése szükségessé teszi a jogalkalmazó részéről a gyermek nézőpontjába való beilleszkedést;
- 7 és 10 éves kor között a megfigyelőképesség fokozódik, de a vallomás értékelésénél figyelembe kell venni az életkorból adódó értelmi korlátokat;
- 10 évnél idősebb gyermek széleskörű érdeklődésénél fogva jó tanú, általában közlékeny, de az értékelést megnehezíti, hogy a gyermek magatartásán a társadalmi környezet befolyása ekkor már kiütözik;
- 11–14 éves korban nagyobb szerepet kap a fiatalok neme: a lányoknál fokozódik a környezetük iránti érdeklődés, és ábrándképek is befolyásolhatják;
- 15 év fölött az egyéniség tényleges vagy vélt kifejlődése miatt csökken a környezetük és az ott végbemenő események iránti figyelmük.

Az időskorú tanú vallomásában közölt bizonyítékok igaz voltát az érzékszervek

gyengülése, a figyelem beszűkülése, esetenként a szellemi képességek és az általános pszichikai állapot időskori leromlása veszélyeztetheti. Ezeket azonban az idős emberek nagy többsége a környezete, de gyakran saját maga előtt is tudatosan vagy ösztönösen titkolja.⁶

Azt, hogy a tanú érzékszerveinek állapota mennyiben tette lehetővé a bizonyítandó tény észlelését, azt a végletes esetek kivételével (teljes vakság, sükettség) az észlelés körülményeinek figyelembe vételével lehet eldönteni. A tanú érzékszervi fogyatékoságának lehetőségét akkor sem lehet kizárni, ha erre valamilyen ok miatt a tanú vagy az ellenérdekű fél nem hivatkozik.

A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a tanú abnormális fizikai, pszichikai állapotának értékelését – logikusan – akkor mulasztják el, amikor a tanú fogyatékoságai nem nyilvánvalóak.

4.2. A tanú szavahihetősége

A tanú fizikai, pszichikai állapotából, mikrokörnyezetében – család, lakóhely, munkahely – és makrokörnyezetében betöltött helyzetéből a tanú általános szavahihe-tőségére lehet következtetni. A bizonyítás azonban nem elégedhet meg ezzel, hiszen a tanú konkrét bűnügyben olyan érdekellentétbe, vagy konfliktushelyzetbe kerülhet ahol a motivációk harcának eredményeként valótlan vallomást tesz.

Ezért a tanú konkrét szavahihetősége önmagában ugyan teljes bizonyossággal nem állapítható meg, de alkalmas arra, hogy használható részmodszerként előmozdítsa az általa közölt bizonyíték bizonyító erejének megállapítását.⁷

4.3. A tanú érdekeltisége

A probléma több nézőpontból közelíthető meg: egyrészt a sértetti pozícióból fakadó érdekellentét, másrészt a családi, társadalmi, és anyagi helyzetből eredő érdek-ellentétek.

Büntetőeljárásjogunk nem tekinti önálló bizonyítási eszközfajtának a sértett val-lomását. A bűncselekmény elkövetésével összefüggő tényekre és körülményekre vo-natkozó nyilatkozatát tanúvallomásként rendeli figyelembe venni. A bizonyítékok szabad mérlegelésének az elvével ellenkezne, ha a sértett érdekeltiségéből az eljáró hatóság minden esetben vallomásának valótlanosságára következtetne. A gyakorlati ta-

6 Katona i.m.pp.107-109.

7 Katona i.m.pp. 110-111. és pp. 117-118.

pasztalatok azt mutatják, hogy a sértett tanúvallomását az őt ért hátrány vagy sérelem mértékének felnagyítása, saját felelősségének csökkentése, rendszerint a terhelt szerepének túlhangsúlyozása jellemzi. Ezért, a bűncselekmény elkövetési körülményeinek változatossága, a sértett jogsérelmének eltérő foka, a sértett reagálásának intenzitása – mind olyan körülmény, amelyet az értékelés során figyelembe kell venni.

Az igazmondás kötelezettsége és a tanú közvetlen érdeke gyakran konfrontálódik egymással. Abban az esetben, ha ez nyilvánvaló – például hozzátartozói kapcsolat esetében –, ott az értékelés során ez nem jelent nehézséget. Így a törvény taxatív fel-sorolja azokat a személyeket, akik mentesülnek a tanú vallomástételi kötelezettsége alól, és azon személyek körét is meghatározza, akik a tanúvallomás megtagadására jogosultak.

Téves következtetés levonására akkor kerülhet sor, ha a törvény által nem respektált érdekkonfliktus motiválta a tanút. Így például azonos formális vagy informális csoporthoz tartozás, azonos foglalkozás folytatása, egyazon településen lakás. Ilyenkor az igazmondás kötelezettsége szembekerül egy kisebb közösség érdekeivel, és az erkölcsi elvárás az elvontsága, a jogi elvárás pedig a szankció elmaradása miatt rendszerint háttérbe szorul a közvetlen környezet által támasztott ellentétes igénnyel – a valótlan vallomástétellel – szemben. Az eljáró hatóságok ugyanis, az egyébként is nagy munkateher miatt, csak a feltűnően durva, súlyos következményekkel járó esetekben kezdeményezik a hamis tanúzás elkövetőjének felelősségre vonását. Így például a terhelt hozzátartozójának bűnössége a hamis tanúzás büntetében megállapítandó, ha a mentességi jogára történt kioktatás után – tudva valótlanul – a terhelt által megvalósított bűncselekmény elkövetését magára vállalja. (BH 1984. 480.)

Hamis tanúzás miatt a büntetőeljárás megindításának csupán időleges akadálya az alapügyben eljáró bíróság részéről a feljelentés hiánya. (BH 1986. 134.)

Az igazmondással ellentétesen ható csoportérdekek különösen szembetűnők akkor, ha ugyanazt a személyt egy hosszan elhúzódó büntetőeljárás során többször kihallgatnak.

Ha az első kihallgatás nem sokkal a bizonyítandó cselekmény bekövetkezése, vagy az eljárás megindulása után történt, akkor a tudatos ráhatás előfordulásának esélye jóval kisebb, mint az eljárás későbbi szakaszában.

A tanú érdekeltségének vizsgálatakor célszerű figyelemmel lenni arra is, hogy hogyan, kinek a kezdeményezésére kapcsolódott be a bizonyításba. Ezzel kapcsolatban az alábbi módzatok fordulhatnak elő:

- a tanút a nyomozás során derítették fel;
- a tanút a terhelt, a sértett, a magánvádló, vagy más érdekelt nevezte meg;
- a tanú önként jelentkezett.

A hivatalból felderített tanúkat a büntetőügyben érdekelt személyek ritkábban befolyásolják, a körültekintő értékelés azonban ekkor sem felesleges, hiszen azt a

„tapasztaltabb” terheltek is tudják, hogy a hatóság által felderített tanúk vallomása kevésbé szigorúan kerül górcső alá.

Gyakran előfordul, hogy a bűnügyben érdekelt személyek valamelyikének felkérésére környezetéből valaki önként vállalja a hamis tanúzást. Ez leggyakrabban az ún. alibit igazoló tanúk esetében tapasztalható, de bűncselekményből származó tárgyak tulajdonjogának hamis igazolásakor sem ritkaság.

Az önként jelentkező tanú vallomásában közölt valótlan tények egyik oka a tanú érdekeltsége lehet, más esetekben, amikor a tanú és az ügyben szereplő személyek között nyilvánvaló kapcsolat nincs, akkor a tanú feltűnési vágya, esetleg abnormalis mentális állapota mutatható ki. Ez utóbbi főleg olyan, súlyos bűncselekményeknél fordulhat elő, amikor a hatóságok a tömegkommunikációs eszközök segítségével keresik a tanúkat.

4.4. A vallomástételi szituáció

A szituáció-értékelés egyik eleme a tanú kihallgatása során tanúsított magatartásának megfigyelése, természetesen szoros kapcsolatban a kihallgatás többi lényeges körülményével, így a feltett kérdések tartalmával, a tanú konkrétan megállapítható vagy csak vélt érdekével.

A hazugságra utaló jelek, mint a pszichikum izgalmi állapotának következményei, külső jelekben mutatkoznak meg. Ezeket célszerű jegyzőkönyvben rögzíteni. Ilyen például az izzadás, színváltozás, légszomj, a kihallgató tekintetének kerülése, változás a beszéd hangfékvésében, zavart mosoly, merev testtartás.

Ezek az úgynevezett „hazugságjelek” nem szolgálhatnak az érdemi értékelés eszközéül, mert e jelenségek okai sokkal összetettebbek annál, hogy kategorikus következtetések levonására nyújthatnának alapot.

Közismert, hogy a félénk emberek, főleg, ha életükben nem gyakori a bűnügyben történő kihallgatásuk, gyakran olyan izgalmi állapotban vannak, melynek egyes külső hegyei megegyeznek a hazugságjelekkel.

A kihallgatás közbeni izgalmi állapot elmaradása sem utal szükségszerűen a tanú igazmondására. Megfelelő személyiségvonásokkal rendelkező emberek ugyanis olyan negatív tartalmú empátiás képességgel rendelkeznek, amellyel egy részben vagy teljes egészében kitalált helyzetbe úgy beleélik magukat, hogy a valós vagy valótlan tényeket teljesen azonos érzelmi töltéssel adják elő.

Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a valótlan vallomástétel mögött a tanú abnormalis pszichikai alkata is állhat. Az egyszerűen élénk képzelőerővel rendelkező tanúhoz egészen közel helyezkedik el az a pszichopata tanú, aki az általa észlelt tényeket, mentális abnormalitásból eredő kényszerképzetekkel helyettesíti. Bonyo-

lítja a helyzetet, hogy gyakran kábítószer-élvezőknél vagy alkoholistáknál az abnormális pszichikai állapot sem jelentkezésének tényében, sem súlyossági fokában nem állandó. Ilyen esetekben a jogalkalmazó tapasztalatai nem pótolják a pszichiáter vagy pszichológus szakértő különleges ismereteit, de bizonyos fokú tájékozottság szükséges ahhoz, hogy az ügyész vagy a bíró megalapozottan kezdeményezhesse szakértők bevonását.

A vallomástételi szituációt jelentősen befolyásolják a tanú karakterológiai vonásai. A kihallgatást végző gyakran hajlamos arra, hogy a tényekről határozottan, biztos fellépéssel nyilatkozó tanúk szavahihetőségét magasabbra becsüljék, mint a bizonytalan, a tényekről vontatottan, szavait saját kezdeményezéséből módosító tanúét.

Figyelembe kell venni, hogy a tanú bizonytalankodásának oka lehet az észlelés hiányossága vagy az érdekkonfliktusok. Érdemes azonban számításba venni olyan karakterológiai vonások szerepét is, mint felelősségérzet, nagyvonalúság, felületesség, gátlásmentesség. Ezek a – tanúzás szempontjából negatív jellegű – jellemvonások azt eredményezhetik, hogy a tanú a nem, vagy fogyatékosan észlelt tényekkel kapcsolatban nem akar „nem tudom” vagy „nem emlékszem pontosan” választ adni. Nagyvonalúsága, mely gyakran szereplési vágygal, saját szerepének túlértékelésével párosul, valótlán vallomástételt eredményezhet.⁸

5. A tanúvédelem jogintézményei

A bűnözés struktúrájának közelmúltbeli átalakulásának okán jelentősen megnőtt a szervezeten, illetve erőszakosan, fegyveresen elkövetett bűncselekmények száma.

A maffia, terrorista és kábítószer-kereskedelemmel kapcsolatos büntetőperек hívták fel a figyelmet a tanúvédelem hiányosságaira. Olyan helyzetben, amikor a büntető igazságszolgáltatásban dolgozó bírónak, ügyésznek is tartania kell az eljárás alá vontak közvetlen vagy közvetett fenyegetéseinek beváltásától, a szinte teljesen kiszolgáltatott helyzetben lévő tanú bűncselekmény áldozatává válásával kapcsolatban nem lehetnek illúzióink. Ezért nem lehet csodálkozni azon, hogy a védelem híján lévő tanú, akinek személye a vádlott és képviselője számára tökéletesen azonosítható, nem szívesen vállalja az igazság oltárán az áldozat szerepét.⁹

A lelkiismeretére hallgató, igazat valló tanú méltán vár védelmet a hatóságoktól. A tanú alapvető emberi joga, hogy életét, testi épségét és emberi méltóságát megvédjék, ehhez ugyanakkor fontos bűnüldözési és igazságszolgáltatási érdekek is fűződnek.¹⁰

8 Katona i.m. p.112-113. és p. 114-116.

9 Dr. Kertész Imre: A tanú védelemre szoruló in: Magyar Jog 1993/4. p. 193.

10 dr. Farkas Ákos - Dr. Róth Erika: A tanúvédelem a büntetőeljárásban in: Magyar Jog 1992/10. p. 583.

5.1. Nemzetközi előzmények

A tanúvédelem először az Egyesült Államok törvényhozásában jelent meg, 1970-ben a szervezett bűnözés megfékezéséről szóló törvény keretein belül, egy tanúvédelmi program – a Witness Security Program (WSP) – megindításával. A program végrehajtója az ún. Marshall szolgálat. A védelem a tanún kívül megilleti a családot, a tanúval szoros kapcsolatban álló személyt. A tanú személyazonosságát, lakóhelyét, foglalkozását megváltoztatják, egy teljesen új életkezdetet biztosítva. A védelem a tanút egész életére megilleti.

Angliában is lehetőség van a tanú anonimitásának megőrzésére, ilyenkor csak engedéllyel lehet nevüket, ill. címüket közölni. Az IRA által elkövetett bűncselekmények esetén lehetőség van a tanú személyazonosságának megváltoztatására is.

Németországban a büntetőeljárás törvényt 1992-ben egészítették ki tanúvédelmi rendelkezésekkel. Ennek kertében lehetőséget biztosít a törvény a tanú személyes adatainak titokban tartására, továbbá jogi képviselő igénybevételére illetve a lakóhely titkosítására.

5.2.... és Magyarország

A tanúk „elhallgattatását” a köztudat inkább csak az amerikai gengszterperek vagy az olasz maffia elleni eljárások jellemzőjeként tartotta nyilván. Bár tudhattunk arról, hogy némely ügyekben a tanúkat esetleg megpróbálták elriasztani kötelezettségeik teljesítésétől, ezt kivételesnek lehet mondani. Így azután sokak számára szinte sokkoló felfedezésként hatott, hogy a körülmények változása nálunk is gyakori jelenséggé tette a tanúk megfélemlítését. Igaz, ugyanilyen sokkoló hatású az a kényszerű felismerés is, hogy a szervezett bűnözés is jelen van környezetünkben, amivel a tanúvédelem szükségességét egyébként sokszor indokolják. Ennek az indoknak az érvényességét nem tagadva is jó tudni, hogy a tanúk megfélemlítése nem csupán a szervezett bűnözéssel hozható összefüggésbe, minthogy a „magányos” bűnözők vagy akárcsak alkalmi elkövetők ugyancsak szívesen kísérlik meg a tanúk elhallgattatását.

A tanú közreműködése nélkül bizonyos ügyek felderítése és bizonyítása gyakorlatilag lehetetlenné válna, emiatt pedig az igazságszolgáltatásban is olyan zavarok keletkezhetnek, amelyek társadalomra gyakorolt negatív hatásai felmérhetetlen károkat okozhatnának.

A tanúvédelem szabályai közvetlenül a tanúzási kötelezettség teljesítésével magát veszélynek kitévő személy jogi és fizikai védelmét szolgálják, egyben az igazságszolgáltatás zavartalan működését is biztosítják.

Hatályos tanúvédelmi rendszerünk több – egymásra épülő – pilléren áll:

1. a tanú személyi adatainak és indokolt esetben a nevének zártan történő kezelése /Be. 96. § (1)/,
2. a tanú különösen védett tanúvá nyilvánítható bizonyos, törvényben meghatározott feltételek esetén /Be. 97. §/,
3. a tanú külön jogszabályban biztosított védelemben részesíthető különösen indokolt esetben /Be. 98. §/, és
4. a tanúvédelmi program /Be. 98/A. §/.

A tanú személyi adatainak zártan kezelésével a tanú általában elegendő általában már elérhető, hogy a tanú biztonságban érezze magát, mivel legfontosabb személyi adatai, elsősorban lakcíme nem kerül nyilvánosságra, így a kihallgatása előtti vagy utáni zaklatások, atrocitások elkerülhetőek. Az adatok zártan kezelése kérelemre, vagy hivatalból történhet.

A tanú védelme sok esetben parancsoló szükségként írja elő, hogy személye még a tárgyaláson se váljék ismertté. Ha a védett tanú személyi adatai nem hangzanak el, fizikai megjelenése akkor is gyakorlatilag hatástalanná teheti a korábbi védelmi intézkedéseket. E közismert veszély indította a jogalkotót arra, hogy lehetővé tegye a különösen védett tanú tárgyalásról való távolmaradását, illetve megtiltsa a tárgyalási kihallgatását.

Amennyiben *a tanút különösen védetté nyilvánítják*, úgy a magasabb védelmi szinttel speciális eljárásjogi helyzetbe kerül.

A különösen védetté nyilvánítás következménye ugyanis, hogy a tanú a büntető-eljárás során személyében és fizikai valójában egyaránt mindvégig anonim marad, a tárgyalásra nem idézhető, a tárgyaláson nem hallgatható ki, hozzá kérdés közvetlenül nem intézhető és nem szembesíthető.

A feltételek sorában első helyen szerepel, hogy a tanú vallomása kiemelkedő súlyú ügy lényeges körülményeire vonatkozzék. Általában megállapítható a kiemelkedő súlyosság, ha a bűncselekmények elkövetésére nemzetközi bűnözéssel összefüggésben kerül sor, vagy felismerhetőek a szervezett bűnözés ismérvei és az elkövetett cselekmények tárgya a terrorizmussal, zsarolással, prostitúcióval, pedofiliával, pornográfiával, pénzmosással, kábítószer- vagy fegyverkereskedelemmel, illetve az ezekkel összefüggésben elkövetett élet és testi épség elleni bűncselekményekkel kapcsolatos.

További feltétel, hogy a tanú vallomásától várható bizonyíték mással nem pótolható. Ez egyben azt is jelenti, hogy pótolhatóság esetén a hatóság nem a tanú különösen védetté nyilvánítását, hanem a tanúként való kihallgatását mellőzi.

Előírás ezen felül, hogy a tanú személye, tartózkodási helye a gyanúsított és a védő előtt ismeretlen legyen. Ellenkező esetben a tanú különösen védetté nyilvánítása célját és értelmét vesztené. A tanú különösen védetté nyilvánításának célja ugyanis éppen az, hogy a kihallgatandó tanú beazonosíthatatlan és megközelíthetetlen legyen, kizárva ezáltal a fenyegetés, megfélemlítés lehetőségét.

Kötelező mérlegelés körébe esik továbbá az, hogy a tanú ismertté válása milyen potenciális veszélyt jelentene a tanúra, illetve hozzátartozójára.

A különösen védett tanú bíróság általi kihallgatásán a nyomozási bírón és a tanún kívül csak az ügyész lehet jelen. A tanú különösen védetté nyilvánításáról szóló határozat és a meghallgatásáról készült jegyzőkönyv, amely a tanú vallomását tartalmazza, a nyomozás szempontjából olyan fontos bizonyítékok, amelyeknek gyanúsított és a védő általi megismerésére a nyomozás során nincs lehetőség.

Ha az ügyész a vád bizonyítására a különösen védett tanú vallomását tartalmazó jegyzőkönyvi kivonatot kívánja felhasználni, akkor a vádemeléskor azt a vádirathoz csatolva nyújtja be a bíróságnak. A vádlottnak és védőjének csak ezt követően nyílik meg a lehetősége arra, hogy az ilyen tanú vallomását tartalmazó jegyzőkönyvi kivonatot megtekintse. Ekkor írásban a különösen védett tanúhoz kérdés feltevését indítványozhatják.

A tanú biztonságérzete szempontjából rendkívül lényeges kérdés, hogy a tanút mettől meddig illeti meg a védelem. Amint arról már szó esett, tanúvédelemről csakis a büntetőeljárás megindítása után lehet szó.

Rendkívül lényeges, hogy az alkalmazott tanúvédelem mindig csak a konkrét büntetőügyre vonatkozik, így az egyik ügyben különösen védetté nyilvánított tanú a másik ügyben az általános szabályok szerint köteles a tanúként való közreműködésre.

A személyi védelemben részesítésre csak különösen indokolt esetben kerülhet sor. Ilyennek tekinthető az érintett személy megfenyegetése, zaklatása, zsarolása, avagy az élete, testi épsége, egészsége ellen megkísérelt, illetve előkészületi szakba került bűncselekmény alapos gyanúja.

A büntetőeljárásban résztvevők, valamint az eljárást folytató hatóság tagjai személyi védelme elrendelésének feltételeiről és végrehajtásának szabályairól szóló 34/1999. (II. 26.) Korm. rendelet eredményeként 1999. március 1. napjától kezdődően a veszélyhelyzetben lévő tanú nem csupán a büntetőeljárás cselekményeken számíthat az általa segített, büntetőjogi igényét érvényesítő állam oltalmára, hanem e különleges védelem – a veszélyeztetettsége folytán, annak mértékéhez igazodva – a magánéletében is megilleti.

A Kormány e rendeletében a tanúvédelemre vonatkozó különleges normákat mindazokra a személyekre kiterjesztette, akik – a büntetőeljárást érdemben befolyásolandó – releváns információkkal bírnak vagy éppen a büntető-igazságszolgáltatás körében hivatásszerűen végzett munkájuk okán kerülhetnek fenyegetett, veszélyeztetett élet-helyzetbe. Ily módon a rendelet személyi hatálya kiterjed a tanún kívül a büntetőeljárásban résztvevő további személyekre így a terheltekre, a védőkre, a sértettek, az egyéb érdekeltre, a sértettek és az egyéb érdekelt képviselőire, a szakértőkre, szaktanácsadókra, a tolmácsokra, de a büntetőeljárást folytató hatóságok tagjaira, az ügyészekre, és a bírákra is.

A szabályozás a legégetőbb gondok enyhítésére törekedett. Az azonban már a rendelet megszületésekor nyilvánvalónak tűnt: a tanú (valamint a hozzá közel állók) védelme vélhetően további jogalkotási lépéseket is igényel majd. Ezen igénynek megfelelően jött létre a *Védelmi Program*, amelynek jogszabályi alapját a 2001. évi LXXXV. tv. (továbbiakban tanúvédelmi törvény) jelenti, mely kiegészíti az elsősorban a fizikai őrizetre koncentráló előzőekben említett kormányrendelet és annak végrehajtását szolgáló normák szerint folytatható védelmet.

A Program a konkrét büntetőeljárásokkal párhuzamosan vagy azt követően – a védelem legmagasabb lépcsőfokaként – kezdődik, akkor, ha a hagyományos védelmi formák már kilátástalannak mutatkoznak és a fenyegetett helyzetben lévő személy számára a személyes biztonságát szolgáló, kivételesen az identitását is érintő különleges intézkedés válik szükségessé. A Védelmi Program az érintett, illetve a hatóság között megszületett, atipikus magánjogi megállapodással jön létre. A megállapodás megkötését a fenyegetett helyzetben lévő személy kérheti, illetve az hivatalból is kezdeményezhető.

A Védelmi Programba való belépésnek konjunktív feltételei vannak:

- a védelemre okot adó büntetőeljárásnak kiemelkedő súlyú bűncselekménnyel kell összefüggésben állnia, illetve az érintett vallomása a bünszervezet összetételére, tevékenységére, más bünszervezettel fenntartott kapcsolatára, a bünszervezet által tervezett vagy elkövetett bűncselekményekre vonatkozik;
- az adott vallomás a tényállás felderítését, bizonyítását, az elkövető kilétének megállapítását és felelősségre vonását segítette elő jelentősen vagy segítheti azt, illetve megalapozottan feltehető, hogy más módon a bizonyíték beszerzése kilátástalannak mutatkozna vagy aránytalan nehézséggel járna (a megállapodás megkötésével pedig éppen e bizonyíték beszerzése valószínűsíthető);
- az érintettel szemben – a büntetőeljárásban való részvétele miatt, illetve a büntetőeljárási jogai érvényesítésének, kötelezettségei teljesítésének akadályozása, illetve megghiúsítása végett – személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó bűncselekményt követtek el vagy valószínűsíthető, hogy ellene ilyen bűncselekményt követnek el.

A Program személyi hatálya a büntetőeljárásban résztvevő tanúkra, sértettekre és az igazságszolgáltatással együttműködő bűnelkövetőkre terjed ki. A Programba egyben az érintettek tekintettel más személyek, elsősorban a közeli hozzátartozók is bebocsátást nyerhetnek. A védett hozzátartozó jogintézményének megjelenése is bizonyítja, hogy a személyi védelem, illetve a Védelmi Program létjogosultsága túlmutat a perjogi értelemben vett tanú személyén.

A törvény természetesen azon személyek részére is védelmet kínál, akik előzetes letartóztatottként vagy éppen elítéltekként valamely büntetés-végrehajtási intézetben tartózkodnak, s éppen e státusuk alatt vesznek részt a kiemelt súlyú bűncselekmé-

nyeket vizsgáló büntetőeljárásokban, avagy utóbb, az előzetes letartóztatás, illetve a büntetés-végrehajtás tartama alatt az ilyen eljárásokban való korábbi részvételük okán kerülnek komoly veszélyhelyzetbe.

A Program megvalósítása a Tanúvédelmi Szolgálat feladata, amely – célszerűen – a központi rendőrségen belül, a bűnügyi szervezet keretében működik.

A Szolgálat alapvető feladata az érintett megóvása, segítése, sorsának figyelemmel kísérése, azzal, hogy minden, e szervezettől elvárható, lehetséges intézkedést meg kell tennie a szerződésben vállaltak teljesítése érdekében.

A Védelmi Program fő feladata a védett személyekről való konspirált gondoskodás, e személyek szociális, mentális megsegítése, oltalmazása, így távolról sem azonos a fenyegetett helyzetben lévők fizikai oltalmára koncentrááló rendőri eljárással, melyek végrehajtását a hivatkozott Korm. rendelet szabályozza.

A Program főbb, érdemi óvintézkedései a következők:

- lakóhely, tartózkodási hely megváltoztatásával az érintett biztonságos helyen való elhelyezése (elköltöztetése), illetve a Védelmi Programba bevont fogvatartottnak az elhelyezésül szolgáló büntetés-végrehajtási intézetből másik büntetés-végrehajtási intézetbe történő átszállítása;
- a védett személy identitását nem érintő adatszárlat, a nyilvántartott adatokkal kapcsolatos megkeresés jelzésének előírása vagy névcseré elrendelése;
- az érintett identitását már érintő, az új személyes adatok nyilvántartásával járó személyazonosság-csere;
- a védett személy gazdasági, szociális és mentális támogatása, jogi megsegítése;
- az érintett áttelepítése nemzetközi együttműködés keretében.

Az alkalmazandó intézkedés mindig az adott esetben fennálló veszélyhelyzet tényleges fokához igazodik. A Szolgálat, az érintettel kötött civiljogi megállapodás, és a törvény keretei között, azokat a különleges óvintézkedéseket alkalmazná, alkalmazhatná, amelyek a védelem hatékony ellátásához valóban szükségesek, s amelyek – a veszélyhelyzet mértékéhez képest – arányosnak tekinthetők.

Ugyanakkor a normaszöveg – jobbra a megállapodás magánjogi jellegéből fakadóan – azt is kétségtelenül kinyilvánítja: az érintett biztonságát közvetlenül fenyegető és másként el nem hárítható veszély esetét kivéve nem alkalmazható a védelem olyan módja, amelyet az érintett a megállapodásban kizár vagy az ellen egyébként tiltakozik.

A nemzetközi együttműködés intézményének kiemelkedő jelentőséget kell tulajdonítanunk a tanúvédelem körében. Ezen belül is különös hangsúly helyezendő a tanúk külföldre költöztetését lehetővé tevő speciális intézkedésre; az érintett külföldre telepítésére egyébként akkor kerülhet sor, ha a Szolgálat a fenyegetett helyzetben lévő személyt Magyarország területén már nem képes megvédeni.

A törvény akként rendelkezik, miszerint: a külföldi hatóság megkeresésére, a Szolgálat látja el annak az érintettnek a védelmét, aki Magyarországon folyó büntető-

vagy más hatósági eljárásban vesz részt és a védelmét a megkeresett állam igényelte. A védett tanúk cseréje során a nemzetközi gyakorlat általában az, hogy a megkereső állam felkéri a megkeresett állam szolgálatát arra, hogy a területére költöztetendő érintett védelmét lássa el.

Az érintett egyébként – e konstrukcióban – továbbra is a megkereső védelmi programjában szerepel. Így tehát a megkeresett állam szolgálata az intézkedések végrehajtása körében pusztán kiegészíti a megkereső állam hatóságát az érintett védett helyre költöztetésére irányuló intézkedésében, a tanú biztonságát szolgáló feladatok ellátásában.

Alapvető követelmény, hogy a Programba való bekerülés nem szolgálhatja az érintett vagyoni gyarapodását; természetesen megszüntetési ok, ha az érintett lemond a Program szolgáltatásairól. A védelem akkor is megszűnik, ha a megállapodást a Szolgálat mondja fel, például azért mert az érintett nem tesz vallomást vagy korábbi vallomását visszavonja, esetleg a védelem tartama alatt az érintett ellen olyan szándékos bűncselekmény elkövetése miatt indul büntetőeljárás, amely a védelem érdekeit sérti, így különösen, ha az a védelem további fenntartását veszélyezteti. De felmondható a megállapodás akkor is, ha az érintett a megállapodásban rögzített magatartási szabályoktól indokolatlanul eltér, esetleg tájékoztatási kötelezettségét önhibájából megszegi.

A programszerű védelem haladéktalanul megszűnik, ha annak feltételei már nem állnak fenn. Természetesen megszüntetési ok, ha az érintett lemond a Program szolgáltatásairól. A védelem akkor is megszűnik, ha a megállapodást a Szolgálat mondja fel, például azért mert az érintett nem tesz vallomást vagy korábbi vallomását visszavonja, esetleg a védelem tartama alatt az érintett ellen olyan szándékos bűncselekmény elkövetése miatt indul büntetőeljárás, amely a védelem érdekeit sérti, így különösen, ha az a védelem további fenntartását veszélyezteti. De felmondható a megállapodás akkor is, ha az érintett a megállapodásban rögzített magatartási szabályoktól indokolatlanul eltér, esetleg tájékoztatási kötelezettségét önhibájából megszegi.

Kiemelendő, hogy a törvény külön rögzíti: a tanúvédelmi programba bevont terhelt, sértett és tanú programban való részvétele a büntetőeljárás jogait és kötelezettségeiket nem érinti, de a programban való részvétel esetén az eljárási törvényt az alábbi eltérésekkel kell alkalmazni:

- a) A programban résztvevő személy, a védelmet ellátó szerv útján kell idézni, illetőleg értesíteni, – az ilyen személy részére kézbesítendő hivatalos iratot csak a védelmet ellátó szerv útján lehet kézbesíteni.
- b) A védelmi programba bevont személlyel szemben a szolgálat óvintézkedésként dönthet a lakóhely, tartózkodási hely megváltoztatásában, az érdekelt biztonságos helyen való elhelyezésében, a személyvédelem igénybevételéről, adatzárlet elrendeléséről, névváltoztatásról, személyazonosság megváltoztatásról.
- c) A védelmet ellátó szerv képes megítélni, hogy a védelmi programban résztvevő személyre vonatkozó iratok közül melyek és milyen tartalommal azok, amelyek a védelem érdekeit nem veszélyeztetik, ezért a programban résztvevő személy személyes adatait tartalmazó iratról másolat, a személyre vonatkozó felvilágosítás csak annak adható, akinek részére a védelmet ellátó szerv ezt engedélyezte.

- d) A programban résztvevő személy megjelenésével és közreműködésével kapcsolatosan felmerült költség bűnügyi költségként nem számolható el, mivel a költséget a védelmi programot végrehajtó szerv költségvetéséből kell fedezni.
- e) A védelmi program lényege, hogy a veszélyeztetett tanú (sértett, terhelt) a büntetőeljárásban olyan vallomást tegyen, amely a bűntudózt nagymértékben segíti. A tanúvédelmi program során azonban olyan sajátos védelmi intézkedésre is sor kerülhet, mint a névváltoztatás vagy a személyazonosság teljes cseréje.

A törvény nem rendelkezik arról, hogy a személyazonosság, illetőleg a névcserén átesett személy a büntetőeljárásban eredeti nevén szerepel, mivel ezt magától értendőnek tekinti.

Utalnék arra, hogy kiegészítő jelleggel ugyan és kizárólag eljárásjogi szempontból de az eljárás egyes részletszabályai is védelmet biztosítanak. E körbe sorolható például, hogy a tanú kihallgatása idején lehetőség van arra, hogy a vádlott ne tartózkodjék a tárgyalóteremben [Be. 293. § (2) bek.], vagy a bizonyítás kiegészítése esetén, ha az a tanú zártan kezelt adatainak nyilvánosságra kerülését eredményezné, a vádlott, a védő és a sértett értesítése mellőzhető [Be. 304. § (5) bek.], továbbá a szembesítés mellőzésének lehetősége [Be. 124. § (1) bek.], vagy a felismerésre bemutatás elvégzése oly módon, hogy a tanút ne észlelhessék, illetve ne ismerhessék fel [Be. 122. § (5) bek.].

5.3. A hatályos szabályozással kapcsolatos problémák

A terhelt jogaként tartjuk nyilván, hogy szembe nézhessen vádlóival. Ha a tanú a vádlottra terhelt vallomást tesz, a védelem érdekei megkövetelik, hogy mód nyíljon a tanúhoz kérdések feltételére, és válaszokra való reagálásra, akár további kérdésekkel is. A tanúnak ezzel szemben a tanúzási kötelezettséget ellensúlyozó jogokat kell kapnia. Közöttük azt is, hogy módja legyen veszélyek nélkül tanúskodnia. A jogalkotó a tanú megvédését fontosabbnak tartja, mint a terhelt és a tanú konfrontációjának biztosítását. Így született meg az a megoldás, amit a két követelmény szerinti kompromisszumnak szán a törvény és ami bizonyos mértékben még erkölcsileg is igazoltnak tekinthető: az „ártatlan” tanú védelme fontosabb, mint a (bűncselekmény megalapozott gyanújával) terhelt joga arra, hogy a tanúval szembe nézzen.

Megjegyzendő, hogy a különösen védett tanúk között lehetnek olyan személyek is, akik maguk sem „ártatlanok”, ám tőlük olyan vallomás származhat, amely miatt tanúként való szerepeltetésükhöz jelentősebb nemzetbiztonsági vagy bűntudózt érdekek fűződnek, mint az állam büntetőjogi igényének érvényesítéséhez.

További problémát jelenthet, hogy a tanú és a terhelt között a kommunikáció is csak igen szűk korlátok között lehetséges. A kérdések feltevésének indítványozása ugyanis nem azonos a kérdések (akár írásbeli) feltevésével, feltehetően azért, hogy a

tanú személyazonosságának megállapítását célzó kérdések kiszűrhetők legyenek. Az indítvány azonban nem köti a bíróságot, s így bármely kérdés feltételét elutasíthatja.

A kérdésfeltevés indítványozása vélhetően bizonyítási indítványnak minősül, így elutasítása önálló jogorvoslattal nem is támadható. Ez pedig a védelem oldaláról megítélve eléggé aggályos.

A jogalkotó a jogalkalmazó találékonyságára és jogérzékére bízva annak megoldását is, hogy abban az esetben, amennyiben a különösen védett tanú vallomása – az arról készült jegyzőkönyv alapján – problémás (kombinál a tanú, befolyásolták, kényszerítették, alapos okkal lehet arra következtetni, hogy bizonyos adatok más forrásból származnak stb.), s mint ilyet nem veszi figyelembe, akkor ezt az ítélet indoklásában hogyan támasztja alá, úgy, hogy az anonimitás követelményei ne sérüljenek. Feltételezem, hogy a különösen védett tanú vallomása is – alapos ok esetén – megkérdőjelezhető, ellenkező esetben ugyanis sérülne a bizonyítékok szabad értékelésének elve, vagy másik lehetőségként: gyorsul a munkatempó, hiszen elég csak a különösen védett tanú vallomását elolvasni és máris kész az ítélet.

Az utóbbi évek gyakorlati problémájaként merült fel a különösen védett tanú intézményének és a Védelmi Programnak az egymáshoz való viszonya, azaz együttes alkalmazásuk lehetősége vagy kizártsága. Ez utóbbit támasztja alá, hogy az anonim tanú nem jelenhet meg tárgyaláson, míg a Védelmi Program érintettjének kötelessége úgy megtenni a vallomását, hogy ennek során az arcát kell „adnia” a vallomásához.

A Védelmi Program alapjait meghatározó sürgősségi és különleges óvintézkedések alkalmazása az anonim tanú esetében fogalmilag kizárt.

Az anonim tanúnál a minősített adatok körébe személyes adatai, személyének megállapíthatósága tartozik, míg a Védelmi Programnál az új személyazonosságra utaló adatok minősülnek ilyennek, így e körülmény is a két intézmény eltérő céljára, szerepére utal.

Fentiek alapján a két jogintézmény egyidejű alkalmazása azok eltérő célja és sajátosságai, valamint a jogalkotói szándék különbsége okán fogalmilag kizárt.

Amennyiben egy anonim tanú esetében az anonimitás nem fenntartható, vagy az anonim tanú személye bármely módon ismertté válik, akkor kerülhet sor mintegy következő fokozatként a Védelmi Program adta lehetőségek alkalmazására.

A tanúvédelmi törvény lehetőséget biztosít arra, hogy a Tanúvédelmi Szolgálat különleges óvintézkedésként a Védelmi Programba bevont fogvatartottat az elhelyezésül szolgáló büntetés-végrehajtási intézetből az adott – „védetti körletet” fenntartó – büntetés-végrehajtási intézetbe szállítsa.

E vonatkozásban azonban adatvédelmi aggályok merülnek fel, tekintettel arra, hogy a Védelmi Program büntetés-végrehajtási intézetben történő végrehajtásának részletes szabályairól szóló 4/2002. (III.28.) IM rendelet 6.§ (1) bekezdése alapján a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság kijelölt szervezeti egységének ve-

zetője, a Szolgálat vezetőjének egyetértésével jelöli ki a „védetti körletet” fenntartó intézetet.

A tanúvédelmi törvény 37.§-a értelmében a minősített adatokra vonatkozó szabályokat alkalmazni kell a Program elrendelése, valamint az annak végrehajtása során keletkezett adatokra is. (Ez a szabály egyébként indokolatlanul kiterjeszti a minősített adatok körét, amely a gyakorlatban nehézséget okoz az ügyintézésben.) Erre tekintettel az érintett által aláírt titoktartási nyilatkozatban szerepel, hogy a Védelmi Program végrehajtása során a tartózkodási hely államtitoknak minősül.

Figyelemmel arra, hogy ezen szabályok túl általánosan jelölik meg, hogy a Védelmi Program végrehajtása során mely adatok minősülnek minősített adatnak, ez a kérdés a büntetés-végrehajtási intézetben fogvatartott védett személyek elhelyezésével kapcsolatban is problémát jelent.

Ha a Szolgálat által kezelt összes adat minősítve lenne, az a mindennapos munkavégzést nagy mértékben megnehezítené. A több éves gyakorlati tapasztalatra támaszkodva jár el ezért a Szolgálat akkor, amikor az indokoltság és észszerűség figyelembevételével próbálja a meghatározni a minősített adatok körét.

Ilyen jogalkalmazási gyakorlat által kialakított álláspont az, hogy nem képez államtitkot, az, hogy a fent említett „védetti körlet” pontosan melyik büntetés-végrehajtási intézetben van kijelölve, szemben azzal az adattal, mely a konkrét büntetés-végrehajtási intézeten belül pontosan jelöli, hogy melyik körleten, melyik zárkákban vannak elhelyezve a védett személyek.

Biztonsági szempontból ugyanis nincs jelentősége annak, hogy esetlegesen kívülálló személyek is tudják, hogy melyik intézetben vannak elhelyezve védett fogvatartottak.

Az ellenben már fontos követelmény, hogy az adott intézeten belül ne ismerjék a konkrét elhelyezést egy lehetséges támadás (pl.: belövés) elkerülése érdekében.

A gyakorlati tapasztalatok azt bizonyították, hogy lehetetlen titokban tartani azt, hogy az adott „védetti körlet” melyik büntetés-végrehajtási intézetben van kijelölve, hiszen arról az adott intézet teljes személyi állománya, más fogvatartottak, de a Programban érintettek kapcsolattartói (ügyvédek, rokonok stb.) is tudhatnak. Ezen túlmenően a kiszállítások ún. demonstratív jellege miatt akár az „utca embere” is bármikor tudomást szerezhet arról, hogy hol vannak fogvatartva a Védelmi Program érintettjei, így gyakorlatilag behatárolhatatlan az a személyi kör melynek tudomására juthat a „védett körlet” elhelyezése.

Ilyen körülmények között kiemelt jelentőséggel bír, hogy az ott elhelyezett fogvatartottak adataihoz illetéktelen ne férjen hozzá. Ennek érdekében az intézet köteles annak biztosítására, hogy az adatok elkülönített, manuális nyilvántartásba kerüljenek, ahol azokat zárt borítékban és csak az intézet által kijelölt személyek kezelik.

Fenti tapasztalatok alapján valószínűsíthető, hogy a szabályozás értékválasztása és

a tisztességes eljárás követelményei közötti ellentmondások dilemmáját a gyakorlat bizonyos kompromisszumokkal lesz képes oldani, ha nem is feloldani.

5.4. A kapcsolódó nemzetközi joggyakorlat

Jogszabályi alapja az 1950. november 4. napján Rómában aláírt „Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről”, mely 6. cikkében az alábbiak szerint rendelkezik:

„3. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van - legalább - arra, hogy kérdéseket intézzon vagy intéztessen a vád tanúihoz, és kieszközölhesse, és pedig ugyanolyan feltételek mellett mint a vád tanúi esetében, a mentő tanúk megidézését és kihallgatását. (...)”

Többször kerültek a strasbourgi szervek elé anonim tanúkkal kapcsolatos problémák. E körben sérti a védelem jogait, ha a terhelt előtt ismeretlen személyazonosságú tanúkat a nyomozati eljárás során kihallgatják, majd anélkül használják fel vallo-másaikat a bírósági szakban, hogy a védelem lehetőséget kapna akár csak közvetett módon is a kikérdezésükre. Példa : Eur.Court HR, Kostovski v. the Netherlands judgement of 20 November 1989, Series A no. 166.¹¹

Az ügy lényege: a döntően névtelen tanúk vallomására alapozott ítélet. A panaszost rablás büntetvével gyanúsították két személy vallomása alapján, akik a megtorlástól tartva névtelenül kívántak maradni, és vallomásaikban többek között a panaszost gyanúsították. Később az ügyész, Kostovski és ügyvédje távollétében egy vizsgálóbíró kihallgatta az egyik tanút, aki megerősítette korábbi vallomását. Az ügyvédnek később lehetősége nyílt rá, hogy a vizsgálóbíró közreműködésével kérdéseket intézzon a tanúhoz, de ezek többségét fel sem tették, vagy pedig nem kapott rá választ a tanú névtelenségének megőrzése végett. A névtelen tanúkat, akiknek személyazonosságát az ügyészség ismerte, nem hallgatták ki a tárgyaláson. A bíróság döntését – melyben bűnösnek mondta ki a panaszost és társait rablás büntetvében – a tanúkat kihallgató rendőrség és a vizsgálóbíró jelentésére alapozta, ezeket, hitelt érdemlő és döntő bizonyítékként el is fogadta. A fellebbviteli bíróságon ezeket a jelentéseket szintén elfogadták bizonyítékként. A kérelmező semmisségi panaszát pedig a Semmitőszék elutasította.

Kostovski a Bizottsághoz intézett kérelmében az Egyezmény 6. Cikk 3. bekezdés d/ pontjának megsértésére hivatkozott, vagyis, hogy nem volt lehetősége arra, hogy kérdéseket tegyen fel a tanúknak és így vallomásukat meg tudja cáfolni. Lényegében azt sérelmezte, hogy ügyét nem tárgyalták tisztességesen, a névtelen tanúk vallomásáról készült jelentéseket használták fel bizonyítékként.¹²

11 Dr. Grád András: Kézikönyv a Strasbourgi Emberi Jogi Ítélezésről Hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft., Bp., 1998, pp. 134-135.

12 Vincent Berger: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának Joggyakorlata Officina Nyomda Kft. Bp. 1999, pp. 313-317

A Bíróság véleménye szerint a védelemhez való jog megköveteli, hogy a terheltnek az eljárás bármely szakaszában biztosítsák a megfelelő és elegendő lehetőséget, hogy vitassa a terhelt vallomások és kérdéseket intézzen a vallomástevőhöz. Kostovskinak nem biztosítottak ilyen lehetőséget. Sőt a kérdéseket, amelyeket közvetlenül feltehettek, korlátozta a tanúk anonimitását védő döntés. Ez tovább súlyosította a panaszos helyzetét: ha a védelem nincs tisztában egy tanú személyazonosságával, nem tudja azt sem megállapítani, hogy elfogult, ellenséges, vagy hiteltelen. A bírák sem látták a névtelen tanúkat, így nem is alkothattak véleményt szavahihetőségükről.

A Bíróság, még ha el is ismeri a holland kormányának a tanúk fokozódó megfélemlítésére és a számításba jöhető ütköző érdekek egyensúlyba hozatalára vonatkozó érveinek fontosságát, rámutat, hogy az igazságszolgáltatás megfelelő működése nem áldozható fel alkalmi céloknak. Névtelen vallomások elmarasztaló ítéletet megalapozó bizonyítékként való felhasználása alapvetően különbözik attól, amikor a nyomozati szakaszban a hatóságok olyan hírforrásokra támaszkodnak, mint a háttérben maradó bejelentők nyilatkozatai. Hollandia tehát megsértette az Egyezményt.

A védelem számára valamilyen formában anonim tanúk esetében is meg kell teremteni annak a lehetőségét, hogy ezen vallomások hitelt érdemlő voltát megkérdőjelezhesse. Épp ezért szintén a 3. bekezdés d) pontjába ütközött az a svájci ügy, amelyben a bírósági eljárásban a kábítószer-kereskedelemmel vádolt terhelt semmilyen formában nem kapott lehetőséget, hogy egy beépített ügynök írásos nyomozati vallomását a tárgyalás során vitassa. A bíróságok ugyanis elzárkoztak az illető ügynök tanúkénti megidézésétől, ezért természetesen személyazonossága mindvégig ismeretlen maradt a védelem előtt, jóllehet a vád nagyrészt az ő információin alapult.

Az elmarasztalás legfőbb oka az volt, hogy a hatóságok meg sem kísérelték a vád és a védelem eltérő érdekei közötti ellentmondás valamilyen formában történő feloldását, beérték a védelem jogainak korlátozásával. (Eur. Court HR, Lüdi v. Switzerland judgment of 15 June 1992, Serie A no. 238)

Hasonló körülmények és megfontolások vezettek egy másik ügyben Franciaország elmarasztalásához, ahol a kábítószer-bűncselekménnyel vádolt kérelmezőnek szintén sem a nyomozati, sem a bírósági szakaszban nem volt lehetősége bármilyen formában kérdéseket intézni az elítélés kizárólagos alapjául szolgáló tanúhoz. (Eur. Court HR, Saidi v. France judgment of 20 September 1993, Series A no.)

Nem sérti ugyanakkor a fegyveregyenlőség követelményét, ha az ügyben nem perdöntő jelentőségű tanúkat a nyomozás során személyazonosságuk feltárása nélkül kihallgatják, és az iratokat az eljárás részévé teszik anélkül, hogy a terhelt kikérdezte volna őket, feltéve, hogy a védelem ezt maga kérte az eljárás folyamán. Ítéletet nem lehet sem kizárólag, sem döntően anonim tanúk vallomására alapozni.

Az nem ütközik viszont az Egyezménybe, ha a tanúkat a nyomozás során személyazonosságuk feltárása nélkül hallgatja ki a vizsgálóbíró, amennyiben a későbbiekben

a védelem lehetőséget kap a tárgyaláson e tanúkat személyesen is kikérdezni, még ha e nem ügydöntő jelentőségű tanúk személyazonosságát akkor sem tárják fel.¹³

A vázlatos áttekintés azt is jelzi, hogy megnyugtató megoldást a tanúvédelem és terhelt védelemhez való jogának konfrontációjára még külföldön sem sikerült találni.

Az egyik lehetséges megoldásnak tekinthető – bár erősen vitatható – egy dán esetre adott válasz: a Bizottság elismerte, hogy lehetnek olyan kivételes körülmények, amikor a vádlottnak a tárgyalóteremből való kizárása indokolt lehet, azzal a feltétellel azonban, hogy védőjének jelen kell lennie a tárgyaláson. Az ilyen tartalmú dán rendelkezés igazolható volt abban az ügyben, amikor a vádlott megfenyegette a tanút, és egy másik igen súlyosan minősülő kábítószeres-ügyben. Ez utóbbi esetben a tanú személyazonosságát nem fedték fel a vádlott előtt, védőjének azonban – titoktartás terhe mellett – igen.¹⁴

5.5. Az érdekkonfliktus feloldásának elméleti megoldásai

Úgy vélem a két legfontosabb probléma: a különösen védett tanú befolyásolásának lehetősége (akár a nyomozó hatóság, akár a gyanúsított bűntársai, akár más személyek részéről), és a védelemhez való jog érvényesülésének biztosítása. Megoldáshoz talán az alábbiakban kifejtett vázlat egy lépéssel közelebb viszi a jogalkotót.

A különösen védetté nyilvánítási eljárás lefolytatására jogosult bíró – akár nyomozási, akár a megyei bíróság elnöke által kijelölt helyi bírósági bíró – már a nyomozati szakasz kezdetétől részt venne az eljárásban.

Mint egyetlen erre jogosult, csak és kizárólag a tanúk kihallgatásával foglalkozna minden olyan ügyben, ahol felmerül a gyanú, hogy különösen védett tanúvá nyilvánításra sor kerülhet. A bűncselekmény elkövetése illetve felfedezése után minél rövidebb időn belül (maximum pár óra) elsőként hallgatná ki a tanúkat, és ha bármelyikük megfelel a különösen védetté nyilvánítás törvényi követelményeinek, akkor az erre irányuló eljárást azonnal lefolytatná.

Így a folyamatból nemcsak a „feledékenység”, az esetleges informális úton szerzett tudomással való kiegészítés, hanem a direkt fenyegetés, vagy „ráhatás” nyomán keletkező vallomásváltás is kizárható.

Tisztában vagyok vele, hogy ez különösen nagy munkateher, és meglehetősen időigényes, de véleményem szerint, ha a különösen védett tanú vallomása az egyik legfőbb bizonyíték, akkor fontos, hogy:

13 Tanulmányok az Emberi Jogok Európai Egyezménye legfontosabb rendelkezéseire kapcsolódó strasbourgi esetjegről Hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft., Bp. 1999, p. 125

14 Tanulmányok ... i.m.p. 125

- különösen védetté nyilvánított tanú *valóban az a személy* legyen akinek vallomásától várható bizonyíték mással nem pótolható,
- arról tegyen vallomást, amit valóban saját maga *észlelt, tudott*,
- vallomását semmilyen módon *ne befolyásolja* senki.

6. Zárszó

A jogállamiság elvének teljesebb kibontakozásához a feltételek adottak. Jelentős erőfeszítések szükségesek azonban még annak érdekében, hogy legalapvetőbb elemei, a jogbiztonság és az igazságosság, a jelenleginél magasabb szinten érvényesülhessenek.

A tapasztalatok indokoltá teszik, hogy létrejöjjön egy olyan állami garanciarendszer, amely biztosítja az egymással adott esetben szöges ellentétbe kerülő alapelvek lehető legteljesebb érvényesülését.

Bár tisztában vagyok vele, hogy tökéletes megoldás még gondolati szinten sem születhet, és tudom, hogy egyetlen rendszer sem működhet kompromisszumok nélkül, mégis arra kell törekednünk, hogy egyre jobban megközelíthető legyen az ellentétes érdekeket egyaránt szem előtt tartó megoldás.

„Hogy kinek hiszek? A véletlennek, barátom; azoknak az önkéntelen, ösztönös, vagy hogy is mondjam, ellenőrizhetetlen megnyilvánulásoknak, amelyekkel az ember imitt - amott elárulja magát. (...) Az én módszerem a következő: ülök, és hagyom az embereket, hadd meséljék el, amit előre kiagyaltak és előkészítettek, úgy teszek, mintha hinnék nekik.” (Karel Capek)

GONDOLATOK A TÁVOLTARTÁSRÓL

Horváth Szabina¹

Bevezetés

A családon belüli erőszak megelőzésére és kezelésére született a távoltartás intézménye a magyar jogrendszerben.

A távoltartást a 2006. évi LI. törvény iktatta be a Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban: Be.) kényszerintézkedési közé. A távoltartás egy különös, sajátos kényszerintézkedés, az előzetes letartóztatás egyik helyettesítő intézménye, amely a tartózkodási hely szabad megválasztásához és a szabad mozgáshoz való jogot korlátozza.

A távoltartás egy másik szabályozási formája az ideiglenes megelőző és megelőző távoltartás, melyet a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. törvény szabályoz, melyre a közigazgatási és polgári eljárás szabályai az irányadók.

A továbbiakban a távoltartás intézményének fenti két formáját mutatom be néhány példával fűszerezve.

A távoltartás jogi szabályozásának történeti előzményei

1.) Az Országgyűlés már 2003. évben megalkotta a családon belüli erőszak megelőzésére és hatékony kezelésére irányuló nemzeti stratégia kialakításáról szóló 45/2003. (IV. 16.) OGY határozatot. A határozat felkérte a kormányt, hogy 2004. március 31. napjáig dolgozzon ki és terjesszen elő egy törvényjavaslatot a távoltartó rendelkezések bevezetésére. Így különösen, hogy alkossa meg azokat az egyértelmű és egységes szabályokat, amelyeket a rendőrség és a határozatban felsorolt egyéb szervek alkalmazni kötelesek a családon belüli erőszak esetén. Rögzíti a hatályos jogi szabályozás hiányosságait, és azt, hogy a családon belüli erőszak visszaszorítása érdekében a jelenleginél hatékonyabb intézkedésre és hatékonyabb együttműködési formák kiépítésére van szükség.

2.) A következő lépcső a 115/2003. (X.28.) országgyűlési határozat, mely a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról rendelkezik. Törvényalkotási feladatként meghatározza, hogy az ideiglenes és a hosszabb tartamú távoltartás alkalmazási fel-

¹ dr. Horváth Szabina bíró, Győri Városi Bíróság

tételeit meg kell teremteni. A rendőrség és más nyomozóhatóság feladatává teszi a gyors és hatékony beavatkozást az egyes segélykérésekre, és hogy a családon belüli erőszak miatt foganatosított rendőri, hatósági eljárás keretében indokolt esetben haladéktalanul kezdeményezni kell az államigazgatási eljárásban megteremtendő eljárás megindítását.

3.) 2004. áprilisában megszületett a T/9837. számú törvényjavaslat a családon belüli erőszak miatt alkalmazható távoltartásról. Ez a javaslat az ideiglenes távoltartásról úgy rendelkezik, hogy az eljárás a rendőrség hatáskörébe tartozik, tartalma legalább 5, legfeljebb 10 nap, mely meghosszabbítható maximum 20 napig. Az érdemi határozatot az eljárás megindításától számított 24 órán belül meg kell hozni. Az eljárás kérelemre és hivatalból is indulhat. Ezt követően 3 napon belül kérhető a határozat bírósági felülvizsgálata. Szabályozza a javaslat a polgári és büntetőügyekben elrendelt távoltartást is. A büntetőügyben akkor alkalmazható, ha büntetőeljárás indult családon belüli erőszakkal összefüggésbe hozható bűncselekmény miatt.

A törvényjavaslat vitája után a kormány ezt visszakérte, így nem született törvény.

4.) A büntetőügyben alkalmazható távoltartást a 2006. évi LI. törvény iktatta be, melyet az országgyűlés 2006. február 13. napján fogadott el. Így nem született külön törvény a távoltartásról, hanem a büntetőeljárásról szóló törvény kényszerintézkedései közé került elhelyezésre egy Be.-t módosító jogszabállyal. A rendelkezések 2006. július 1. napjától hatályosak.²

5.) 2008. december 15. napján került elfogadásra az Országgyűlés által a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló törvény, mely kihirdetésre nem került. A törvény a távoltartás két további esetét vezette be, a rendőrség által közigazgatási eljárásban elrendelhető ideiglenes megelőző távoltartást és a polgári eljárásban a bíróság által elrendelhető megelőző távoltartást. Az elfogadott törvényt a köztársasági elnök az alkotmánybírósághoz utalta alkotmányellenesnek minősítve a törvény erőszakra és a hozzátartozóra vonatkozó fogalom meghatározását. Az alkotmánybíróság meg is állapította az alkotmányellenességet az 53/2009. (V.6.) számú AB határozatával.

6.) Ezután az országgyűlés 2009. január 24. napján megszavazta a módosított 2009. évi LXXII. számú törvényt, mely csak annyiban különbözött az eredetitől, hogy a kifogásolt erőszak és hozzátartozó fogalmakat kihagyták abból, így az 2009. október 1. napjától lépett hatályba.³

2 Rendszerbe zárva. Hogyan kezeli az igazságügyi rendszer a nők és gyerekek elleni férfierőszak jelenségét ma Magyarországon? (Szerk. Wirth Judit) 2009.- Kaposyné dr. Czene Magdolna: A távoltartás első két éve a bíróságok gyakorlatában p. 109-112. http://patent.org.hu/Rendszerbe_zarva.pdf

3 dr. Halmai Gábor: Távoltartás és a személyi szabadság, in: Fundamentum 2009.12. 2.p. 113. p. 117.

A büntetőeljárás során alkalmazandó távollattás

A Be. 138/A. § és 138/B. §-ai szabályozzák a távollattás ezen formáját. Ezt követően röviden bemutatom a fenti jogintézmény szabályozását.

Tartama:

A távollattást a bíróság tiztől hatvan napig terjedő időre rendelheti el. A távollattás meghosszabbítására nincs lehetőség, azonban a távollattás ismételt elrendelésére vonatkozóan a törvény nem állapít meg tilalmat. Ha újból terjesztenek elő indítványt a távollattás elrendelésére és a törvényi feltételek fennállnak, akkor ismételten elrendelhető.

Indítványozók köre:

- a) az ügyész,
- b) a magánvádoló,
- c) a pótmagánvádoló,
- d) a sértett,
- e) a cselekvőképtelen vagy korlátozottan cselekvőképes sértett törvényes képviselője, valamint
- f) a terhelttel közös háztartásban élő kiskorú személy törvényes képviselője.

Az elrendelés konjunktív feltétele:

- 1.) Távollattás a szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény megalapozott gyanúja esetén rendelhető el,
- 2.) feltéve, hogy a távollattással elérni kívánt célok ezzel biztosíthatók – és a terhelt előzetes letartóztatásának elrendelése nem szükséges, de – különösen a bűncselekmény jellegére, a terheltnek az eljárás előtt és az eljárás során tanúsított magatartására, valamint a terhelt és a sértett viszonyára tekintettel –
- 3.) megalapozottan feltehető, hogy a lakókörnyezetben hagyása esetén a sértett tanú befolyásolásával vagy megfélemlítésével megghiúsítaná, megnehezítené, vagy veszélyeztetné a bizonyítást, illetve a megkísérelt vagy előkészített bűncselekményt véghezvinné, vagy a sértett sérelmére újabb szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekményt követne el.

Tehát az első feltétel az, hogy a terhelt szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény elkövetésével megalapozottan legyen gyanúsítható.

Továbbá kizárólag a távollattás elrendelésének feltétele álljon fenn. Más kényszerintézkedés elrendelésének feltétele nem állhat fenn, az illető nem állhat más kényszerintézkedés hatálya alatt.

A távollattás elrendelése előtt a bíróságnak vizsgálni kell a bűncselekmény jellegét. Többek között azt, hogy a bűncselekmény szándékos vagy gondatlan, kísérleti

szakban maradt, vagy befejezett, az elkövetés körülményeinek az elemzését: sértetti közrehatás, egyéb közrehatás megvalósulását, a bűncselekmény kirívó durvaságát, kiskorúak előtti elkövetését vagy kiskorúak sérelmére való elkövetését, vagy a kiskorúak értelmi, testi, szellemi, érzelmi fejlődésének a veszélyeztetését, az egyszeri elkövetést vagy annak ismétlődését, gyakoriságát, hasonló cselekmények elkövetését, idős, beteg, magatehetetlen, ápolásra, ellátásra szoruló, érzelmileg és fizikailag kiszolgáltatottak sérelmére való elkövetését, a bűncselekmény tárgyi súlyát.

A Kommentár⁴ szerint a távoltartás elrendelésének alapját képező bűncselekmények között az alábbiak szerepelnek a leggyakrabban:

- könnyű testi sértés alapesete, minősített esete közül a védekezésre vagy akarattnyilvánításra képtelen személlyel szemben elkövetett esetek;
- kiskorú veszélyeztetése;
- súlyos testi sértés különböző alakzatai;
- szemérem elleni erőszak;
- garázdaság.

További vizsgálat tárgyát képezi a terheltnek az eljárás előtt és az eljárást követően tanúsított magatartása. Így az, hogy a terhelt korábban követett-e el hasonló jellegű cselekményt, vagy már többször hasonló jellegű cselekményt követett el, de a sértett nem tett feljelentést vagy a bűncselekmény elkövetése nem jutott a hatóság tudomására, a gyanúsításban rögzített bűncselekményeket a gyanúsított feltételes szabadságra bocsátás alatt és/vagy felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatt követte el.

A terhelt és a sértett viszonyának a vizsgálata is fontos részét képezi a megalapozott döntés meghozatalának. E körben szem előtt kell tartani a sértett életkörülményeit, élethelyzetét, életviszonyait; gondoskodik-e bárkinek az eltartásáról, a sértett és a terhelt között megromlott viszony más személyek életére is kihatással van-e, különösen kiskorúak életére, vagy idős, beteg, ellátásra szoruló emberek életvitelére; a terheltnek a sértettre ható korábbi és jelenlegi befolyását, a befolyásoltság meghatározó jellegét; a sértetti magatartást, közrehatást; milyen mértékben befolyásolta a sértetti magatartás a terhelti cselekmény megvalósulását.

A terheltnek, a cselekmény elkövetését követően tanúsított magatartását is vizsgálni kell. Tanúsított-e megbánó magatartást, törekedett-e a sértettel megromlott viszony, kapcsolat helyreállítására; bocsánatot kért-e a sértettől; jóvátette, vagy megkísérelte-e jóvátenni a sértettnek okozottakat; szándéka-e a sértettel kialakult konfliktushelyzet megoldása, rendezése. Valószínű-e a sértettel korábban meglévő eredeti jó viszony helyreállítása, vagy a sértettel korábban kialakult együttélésre alkalmatlan állapot, élethelyzetet tart-e fenn a cselekmény korábbi elkövetése óta.

4 Büntető-eljárásjog Kommentár a gyakorlat számára II. kiadás, (Szerk.: Dr. Belegi József VIII. fejezet, (Szerző: Dr. Czine Ágnes) pp. 509-512.

Ezeknek a kérdéseknek a megvizsgálása, elemzése, eldöntése és megítélése nehéz feladat, mert az ilyen cselekmények egy része az intim szférában, a lakásokon belül zajlik. A szűkebb és tágabb környezet sokszor megdöbbenéssel észleli egy bűncselekmény elkövetését követően a terhelti magatartást.

A távoltartás elrendelése előtt a fenti szempontokon túlmenően azt is vizsgálni kell, hogy egyrészt megalapozottan feltehető-e, hogy a sértett tanú befolyásolásával, vagy megfélemlítésével, megghiúsítaná, megnehezítené, vagy veszélyeztetné a bizonyítást. Ez a vizsgálati szempontrendszer lényegében megegyezik az előzetes letartóztatás különös okainak egyikével, vagyis a 129. § (2) bekezdés c) pontjában foglaltakkal. A bizonyítási eljárás és így a büntetőeljárás eredményessége ugyanis a bizonyítékok zavartalan összegyűjtéséhez kötődik.

Távoltartás esetén azonban nem a büntetőeljárásban szereplő valamennyi tanú befolyásolásának megakadályozása a törvényalkotó célja, hanem csak a sértett tanú befolyásolásának a megakadályozása a szándék. A terhelték és a sértettek között fennálló sajátos viszonyra – együttélésre, együttlakásra – tekintettel a sértettektől (meghatározott személytől) való távoltartás a cél. Előfordul, hogy az élettárs, házastárs sérelmére követte el a bűncselekményt a terhelt, de nemcsak a sértettől, hanem a közös eltartásban lévő közös gyerektől is távol kell őt tartani.

Másrészt megalapozottan feltehető-e, hogy a terhelt a megkísérelt, vagy előkészített bűncselekményt véghez vinné, vagy a sértett sérelmére újabb szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekményt követne el. E törvényhely szintén az előzetes letartóztatás másik különös okával mutat hasonlóságot, nem teljes, de részbeni azonosságot, megegyezést [129. § (2) bekezdés d) pont]. Távoltartás esetén a bűnisméltés fogalma alatt nem általában az újabb szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény elkövetésének a megalapozottan feltehető bekövetkezését, vagy a kísérleti szakban megrekedt, vagy előkészített bűncselekmény elkövetését kell érteni, hanem annak a reális veszélyét, hogy a terhelt kizárólag a sértett sérelmére követ(het) el újabb szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekményt, vagy befejezi a megkísérelt vagy előkészített bűncselekményt.⁵

További feltétel:

Amennyiben a büntetőeljárásnak magánindítványra van helye, akkor értelemszerűen a távoltartás elrendelésnek is feltétele a magánindítvány előterjesztése. A magánindítvány hiányának ugyanis a büntetőeljárás különböző szakaszaitól függően más és más eljárási következménye lehet. [A feljelentés elutasítása 174. § (1) bekezdés e) pont, a nyomozás megszüntetése 190. § (1) bekezdés g) pont, az eljárás megszüntetése 267. § (1) bekezdés e) pont, 332. § (1) bekezdés b) pont.]

5 Kovács Zsuzsa Gyöngyvér: Az előzetes letartóztatás helyettesítésére szolgáló jogintézmények in: Debreceni Jogi Műhely, 2008. 3. www.law.klte.hu/jogimuhely/cikk pp.7-9.

Mikor indítványozható, ki rendeli el:

Ezt a kényszerintézkedést a vádirat benyújtása előtt is és után is a bíróság rendelheti el. Ennek indoka, hogy a távollattartás az előzetes letartóztatás egyik alternatívája, elrendelése esetén a szabadságkorlátozás mértéke megközelíti a szabadságelvonással járó egyéb kényszerintézkedések által okozott joghátrányt. Bár az egyén szabad mozgását a távollattartás csak részben korlátozza, azonban a tulajdonhoz való jog lényegesen súlyosabb korlátozást szenvedhet, mint házi őrizet vagy lakhelyelhagyási tilalom elrendelése esetén. E jogok korlátozásáról, pedig az Alkotmány 55. §-a az Egyezmény 5. Cikke és az Emberi Jogok Európai Bíróságának számos döntése alapján csak bíróság határozhat.

A vádirat benyújtását megelőzően a távollattartásról a nyomozási bíró, a vádirat benyújtását követően pedig a Be. általános szabályai szerint az eljáró bíróság határoz. Ugyanakkor ülés helyett tárgyalás keretében, vagy másodfokon nyilvános ülésen is dönthet a bíró, hisz a tárgyalás és a nyilvános ülés magasabb szintű eljárási forma mint az ülés.

A nyomozási bíró is ülésen dönt e kényszerintézkedésről a Be. 210. § (1) bekezdés a) pontja alapján és az ügyben eljáró bíróság is a Be. 272. § (2) bekezdés a.) pont pontja alapján.

A nyomozási bírónak a távollattartásra vonatkozó indítványról az indítvány előterjesztésétől számított 3 napon belül kell határoznia. Ezt írja elő kötelezően a Be.⁶

Abban az esetben, ha az *ügyész az indítványozó*, akkor az iratok beszerzése és az ülés megtartásának feltételei biztosítottak 3 napon belül, hisz akkor az eljárási résztvevők értesítésén túlmenően az ügyész a gyanúsított nyomozási bíró előtti megjelenéséről, valamint az iratok beszerzéséről is gondoskodik. Ilyen kötelezettség már nem terheli akkor, ha más és nem az ügyész terjeszti elő az indítványt.

Amennyiben a *többi jogosult az indítványozó*, akkor a gyakorlatban többször előfordul, hogy a nyomozási bírónak a szükséges iratok hiánya miatt kell elutasítania a távollattartás elrendelésére vonatkozó indítványt. További felmerülő probléma, hogy a nyomozási bíró az értesítések szabályszerűségét 3 napon belül nem tudja megállapítani, ha postai úton gondoskodik az értesítésekről. Amennyiben a telefonos elérhetőségét mindegyik jogosultnak feltüntetik a nyomozati iratban, akkor rövid úton lehet értesíteni a feleket. Azonban a nyomozati iratok között nagyon ritkán rögzítik az eljárásban részt vevők telefonszámát. Erre figyelemmel nem marad más, mint a postai úton történő értesítés. Ez pedig a jogintézmény hatékonyságát akadályozza, és a jogszabály-módosítás szükségességének igényét is sürgeti.

Felmerülő kérdés, hogyha az ülés napjáig nem érkezik vissza a bírósághoz a szabályszerű értesítés tértivevénye, és az indítványozó sem jelenik meg, akkor ezt miként

6 Büntető-eljárásjog Kommentár p. 512/I- 512/3.

kell értékelni. A Be. 211. § (2) bekezdése alapján ugyanis, ha az ülésen az indítványozó nem jelenik meg, ezt úgy kell tekinteni, hogy az indítványát visszavonta. Az ülés elhalasztására nincs lehetőség. Ilyen esetben, ha ismételten előterjeszti az indítványát a korábbi indítványozó és igazolja, hogy nem volt szabályszerű az ülésre vonatkozó értesítése (az ülést követően kézbesítették részére), akkor csupán az ismételt előterjesztési tilalomra hivatkozással azt nem lehet elutasítani.

További probléma még, hogy ha a távoltartást indítványozó értesítést például az veszi át, aki ellen a távoltartását indítványozta a sértett, s aki nem adja oda az idézést az indítványozónak, mi a teendő. A Be. 70. § (4) bekezdése szerint szabályszerű a kézbesítés, ha a hivatalos iratot a címzett vagy a külön jogszabály szerint átvételre jogosult más személy helyette átvette. Ha a közeli hozzátartozó a címzett helyett átveszi a bírósági idézést, értesítést, akkor az szabályszerű kézbesítésnek számít. Ebben az esetben a kézbesítésre vonatkozó jogszabályok szerint ez a kézbesítés is szabályszerű. Lehet, hogy vissza is érkezik a tértivevény, de a sértett indítványozó mégsem jelenik meg. Ekkor a nyomozási bírónak a Be. 211. § (2) bekezdése alapján ugyanis ezt úgy kell tekinteni, hogy az indítványozó az indítványát visszavonta.

Az előbbiekből is érzékelhető, hogy a nyomozási bíró eljárására vonatkozó általános eljárási szabályok, valamint a kézbesítés általános szabályai a távoltartás eredményes alkalmazását hátráltatják.

A bírósági szakban az eljáró bíróság hoz határozatot a távoltartás kérdésében előkészítő ülésen, vagy később tárgyaláson. Az előkészítő ülés csak akkor tartható meg az ügyész, valamint a megidézett vádlott és védő távollétében, ha az előkészítő ülés tárgya a távoltartás elrendelése, – valamint a többi kényszerintézkedés közül – az előzetes letartóztatás, a házi őrizet, a lakhelyelhagyási tilalom és az ideiglenes kényszergyógykezelés elrendelése. Abban az esetben, ha az előkészítő ülésen az arra jogosult nem jelenik meg, akkor a távoltartásról hozott végzés rendelkező részében ki kell oktatni a jogosultat, hogy a végzés kézbesítésétől számított 8 napon belül fellebbezéssel élhet.

Látható, hogy a Be. mind a két eljárás során ugyanúgy rendelkezik abban a kérdésben, ha az indítványozó nem jelenik meg a szabályszerű értesítésre, mindegyik esetben úgy kell tekinteni, hogy az indítványát visszavonta.

Kérdésként merül fel, hogy ilyenkor a bíróság milyen határozatot hoz, illetve hoz-e határozatot. A Győri Városi Bíróságon e tekintetben eltérő a gyakorlat.

- Egyrészt az, hogy nem hozott eljárást befejező döntést a bíróság, csak jegyzőkönyvben rögzíti, hogy nem jelent meg az indítványozó és egyéb befejezéssel lezárja az ügyet. Véleményem szerint ez nem helyes, a távoltartásról mindenképp dönteni kell, mégpedig vagy elutasítani, vagy megszüntetni a távoltartásra irányuló eljárást.

- A kommentár⁷ az indítvány elutasítását írja, ugyanakkor álláspontom szerint az elutasítás olyan érdemi döntés, ami akkor merülhet fel, ha a távoltartás feltételei nem állnak fenn.
- Ezért véleményem szerint helyesebb a távoltartásra irányuló eljárás megszüntetése, ugyanúgy mint a magánvádas eljárás során, amikor a magánvádló nem jelenik meg a személyes meghallgatáson, vagy a tárgyaláson és ezt vádelejtésnek kell tekinteni.

A távoltartásról rendelkező határozat

A bíróság a távoltartásra vonatkozó határozat meghozatalakor alakszerű határozatot, végzést hoz. A bíróság a távoltartásról való döntés során az alábbi tartalmú határozatokat hozhatja:

- a távoltartás elrendelése
- távoltartásra irányuló indítvány elutasítása
- a távoltartás tartalmának módosítása
- a távoltartás megszüntetése

A távoltartás meghosszabbítását nem ismeri a jogszabály, pedig jó lenne figyelemmel az intézmény bevezetéseként megjelölt célokra is. Ezt később részletesen is kifejtem a dolgozatban.

Amennyiben a bíróság elrendeli a távoltartást, akkor a határozatnak tartalmazni kell

- a távoltartás elrendelésének tényét
- az őrizet vagy más kényszerintézkedés megszüntetésére vonatkozó rendelkezést
- az időtartamát napokban megjelölve
- a távoltartásra kötelezett által betartandó szabályokat
- a távoltartásra vonatkozó szabályok szándékos megszegése esetén alkalmazható szankciókat, illetve az ezekre irányuló figyelmeztetést, kioktatást. (előzetes le-tartóztatás, rendbíróság elrendelésének a lehetősége)
- a fellebbezési jogra való kioktatást, amennyiben az arra jogosult nem jelent meg az ülésen, előkészítő ülésen.

A távoltartás hatálya alatt álló terhelt a bíróság határozatában megállapított szabályok szerint köteles

- a) a meghatározott lakást elhagyni, és onnan a bíróság által meghatározott ideig távol maradni,

7 Büntető-eljárásjog Kommentár p. 512/2.

- b) a meghatározott személytől, illetőleg e személy lakó- és munkahelyétől, az e személy által látogatott nevelési és nevelési-oktatási intézménytől, gyógykezelés céljából rendszeresen látogatott egészségügyi intézménytől, vallásgyakorlása során rendszeresen látogatott épülettől a bíróság által meghatározott ideig magát távol tartani,
- c) tartózkodni attól, hogy a meghatározott személlyel közvetlenül vagy közvetve érintkezésbe lépjen.

A határozatban a bíróság előírhatja, hogy a terhelt meghatározott időközönként a távoltartás alapjául szolgáló büntetőeljárást folytató nyomozó hatóságnál jelentkezék.

Közérthetően, egyértelműen, világosan, félreérthetetlenül kell előírni, meghatározni a terhelt által betartandó magatartási szabályokat. A szabályozás vonatkozhat meghatározott lakás és ahhoz tartozó bekerített hely elhagyására, adott intézményektől, épületektől, vagy ilyen intézmények, épületek környékétől való távolmaradásra, valamint konkrétan megnevezett személyektől való távolmaradásra és adott személyekkel való érintkezés tilalmára, meghatározott időközönként a nyomozó hatóságnál való jelentkezési kötelezettségre. Ezért pontosan meg kell jelölni azt a lakást, házat, épületet, amelyet a terhelt köteles elhagyni.

Célszerű a lakás, más helyiség elhagyására kötelező határozatban azt is meghatározni, hogy a gyanúsítottnak, terheltnek melyik nap hányadik órájáig kell elhagynia a közösen használt lakást (Pl. 2010. március 1-jén délelőtt 10 óráig).

Amennyiben szükséges, azt is meg kell határozni, hogy milyen kiterjedésű körzetben vagy milyen útvonalak, épületek által határolt területen nem látogathatja a terhelt az adott épületet, lakást vagy intézményt) (Például: 100 méteres körzetben nem látogathatja az adott épületet, intézményt, lakást, házat.)

Előfordul, hogy a távoltartás meghatározott személytől való távoltartást és meghatározott személlyel való közvetlen vagy közvetett érintkezésbe lépés tilalmát jelenti. Itt is egyértelműen rögzíteni kell a határozat rendelkező részében annak a személynek a nevét, címét (munkahely, iskolai, egészségügyi intézmény stb.), akitől a terheltnek távol kell tartania magát. Amennyiben a bíróság a meghatározott személlyel való érintkezést tiltja meg, akkor meg kell jelölni, hogy milyen érintkezési mód tilalmozott. Úgyis rendelkezhet a bíróság, hogy a távbeszélőn, levélben való érintkezést tiltja meg. Ezen túlmenően a meghatározott személlyel való érintkezést teljes egészében megtilthatja, így a terhelt a közvetlen vagy közvetett kapcsolattartás valamennyi érintkezési módjától eltilthatja.⁸

8 Büntető-eljárásjog Kommentár p. 512/4-512/6.

A távoltartás megváltoztatása, megszüntetése

A távoltartás megváltoztatásának, megszüntetésének indítványozására ugyanazok jogosultak, akik az elrendelésre tehetnek indítványt, illetve a vádirat benyújtását követően a bíróság hivatalból is dönthet.

Megváltoztató határozatot hoz a bíróság, ha a távoltartás hatálya alatt a 138/A. § (1) bekezdésének b) pontjában meghatározott személy lakóhelye megváltozik, vagy e személy, illetőleg a terhelt életkörülményeiben olyan lényeges változás következik be, amely miatt a határozat megváltoztatása indokolt. A bíróság indítványa, a vádirat benyújtása után hivatalból is, a határozatot módosíthatja, vagy a távoltartást megszüntetheti. A bíróság ugyanígy jár el, ha a terhelttel szemben a büntetőeljárás során olyan kényszerintézkedést rendeltek el, amely miatt a távoltartás módosítása vagy megszüntetése szükséges.

Ha a bíróság a távoltartás módosításáról vagy megszüntetéséről határoz, a távoltartás elrendelését indítványozó személy nyilatkozatát, valamint az ügyész, a magánvádló, illetőleg a pótmagánvádló indítványát beszerzi. A bíróság a nyilatkozat, és az indítvány előterjesztésére határidőt állapít meg; ha e határidő eredménytelenül eltelt, a bíróság a rendelkezésre álló adatok alapján határoz. A bíróság a határozatot a 138/A. § (1) bekezdésének b) pontjában meghatározott személy részére is megküldi.

Ha a terhelttel szemben távoltartást rendeltek el, az eljárást soron kívül kell folytatni.

A távoltartás szabályainak megszegése

A Be. 139. § (2) bekezdése rendelkezik a távoltartás szabályainak megszegéséről, mely szerint, ha a terhelt a távoltartás szabályait szándékosan megszegi, és ezt utólag nem menti ki, előzetes letartóztatása rendelhető el, illetőleg ha ez nem szükséges, rendbírsággal sújtható.

A terhelt önhibáján kívül is előfordulhat, hogy találkozik azzal a személlyel, akitől eltöltötték, ez azonban a terhére nem értékelhető, ezért a törvény csak a távoltartás szabályainak szándékos megszegéséhez fűz hátrányos jogkövetkezményeket. A távoltartás szabályainak szándékos megszegése esetén elrendelhető a távoltartás hatálya alatt álló személy előzetes letartóztatása, illetve ha ez nem szükséges, rendbírsággal sújtható. Mindezen jogkövetkezmények elkerülése érdekében azonban lehetősége van a terheltnek arra, hogy a távoltartás szabályainak megszegését utólag kimentse.⁹

9 Büntető-eljárásjog Kommentár. p. 518.

A távoltartás végrehajtásának kérdései

Ki végzi a határozatban előírt magatartási szabályok betartásának ellenőrzését? Legtöbb esetben maga a sértett, hisz ő észleli, hogy a terhelt nem tett eleget a határozatban foglaltaknak. Ő jelzi a bírónak, ügyésznek, rendőrségnek. Abban az esetben, ha a bíróság előírja a terheltnek, hogy a rendőrségen meghatározott időközönként jelentkezzen, akkor a rendőrség is nyomon tudja követni a terhelt magatartását. Azonban a rendőrségen nincsenek szabályok arra vonatkozóan, hogy mit kell tenniük abban az esetben, ha nem jelentkezik a terhelt, van-e jelzési kötelezettsége a rendőrnek, és ha van kinek az irányában? Beszámoltathatja-e a terheltet, hogy betartotta-e a szabályokat és milyen mértékben tett azoknak eleget.¹⁰

Néhány példa:

Az alábbi jogesetekkel a Győri Városi Bíróságon nyomozási bíróként végzett munkám során találkoztam.

Súlyos testi sértés büntetének kísérlete és más bűncselekmény miatt indult eljárás, melyben a sértett terjesztett elő indítványt. Az ügy Bny. 147/2010. számra került iktatásra. Ezen ügyben a gyanúsított és a sértett egy faluban laknak, ismerősök. A sértett 2010. február 16. napján 16.00 óra körüli időben Pázmándfalun hazafelé tartott kerékpárjával, amikor a postahivatalnál a terhelt kerékpárjával elévágott. A sértett megállt, kerékpárjáról leszállt, majd abban a pillanatban a gyanúsított a sértett kezéből a kerékpárt kirúgta, miközben azt kiáltotta, hogy „Most megdöglessz!”. A sértett kérdésére a terhelt közölte, hogy a felesége miatt van a probléma, majd abban a pillanatban lendült is a keze – amiben egy kalapács volt –, melynek nyelével állon vágta a sértettet. A sértett megpróbált befutni az önkormányzathoz, a gyanúsított azonban hátba rúgta, amitől a sértett a földre esett és ekkor a terhelt a sértett fejét próbálta megütni a kalapáccsal. A sértettnek a bántalmazás következtében 8 napon belül gyógyuló sérülései keletkeztek. A gyanúsított cselekménye alkalmas volt arra, hogy másokban riadalmat, megbotránkozást keltsen. A fentieket megelőző időben a terhelt több esetben megfenyegette a sértettet és feleségét, azzal, hogy megöli őket. A fenyegetések következtében a sértettekben valós félelemérzet alakult ki, tartottak attól, hogy az elkövető valóra váltja a fenyegetéseit. A sértett indítványozta a távoltartás elrendelését, az ügyész csak az iratokat továbbította, majd az ülésen indítványt is terjesztett elő a távoltartás elrendelésére a sértett gyermekei és felesége vonatkozásában. A bíróság a távoltartást 60 napra elrendelte. A végzés első fokon jogerőre emelkedett.

10 Rendszerbe zárva. Hogyan kezeli az igazságügyi rendszer a nők és gyerekek elleni férfierőszak jelenségét ma Magyarországon? p. 121.

Garázdaság vétsége és más bűncselekmény miatt folyik az eljárás. Az ügy Bny. 151/2010. számra került iktatásra. Az indítványozók férj és felség, míg a harmdik fél a szomszédjuk, a két lakás ajtó kb. 5 méterre helyezkedik el egymástól, több éve haragos viszonyban állnak egymással. 2010. április 7. napján 7 óra körüli időben a Győrben, a ... szám alatti lakóház lépcsőházában előzetes szóváltást követően a felek egymással összeverekedtek, tetteleg bántalmazták egymást. Ezen cselekmény során az egyik indítványozó 8 napon belül gyógyuló, míg a másik indítványozó és a harmadik fél 8 napon túl gyógyuló sérüléseket szenvedtek. A házaspár indítványozta a távortartás elrendelését, az ügyész továbbította az indítványt, az ülésen egyetértett azzal. A bíróság 10 napra elrendelte a távortartást, mely jogerőre emelkedett első fokon. Ugyanezen ügyben Bny. 182/2010. számon a harmadik fél is indítványt terjesztett elő a házastársak ellen, mivel ő is sértett volt (súlyos testi sértés kísérletének büntette). Az ügyész egyetértett az ülésen az indítvánnyal. A bíróság ugyanakkor elutasította a távortartásra irányuló indítványt, mivel az indítványozó ekkor már elköltözött az ingatlanból.

Zaklatás vétsége miatt indult eljárás a Győri Rendőrkapitányságon. A bíróság a távortartásra irányuló indítványt Bny. 156/2010. számon kezelte. A gyanúsított és a sértett élettársak voltak. 2009. szeptember 23. napján szakítottak egymással és ezt követően a terhelt több alkalommal telefonos szöveges üzenet formájában és telefonon személy elleni erőszakos bűncselekmény elkövetésével megfenyegette a sértettet. Így többek között azzal, hogy eltöri az orrát, „nagyon meg fogja picsázni”. Ezen fenyegetések a sértettben félelmet keltettek. A sértett ennek hatására indítványozta a távortartást, az ügyész csak továbbította az indítványt, majd az ülésen egyetértett. A bíróság elrendelte a távortartást 60 napra.

Önbíráskodás büntette miatt folyik az eljárás a nyomozóhatóság előtt. A bíróságon Bny. 212/2010. számra került lajstromozásra. A gyanúsított és a sértett élettársak voltak. A gyanúsított és a sértett közösen vett fel hitelt a sértett nevében lévő lakásra. A lakás hitelével kapcsolatban nézeteltérés támadtak közöttük, majd a gyanúsított 2009. augusztusa óta annak érdekében, hogy 500 000 forint összegű követelésének érvényt szerezzen, több esetben életveszélyesen megfenyegette volt élettársát, aki a fenyegetések ellenére követelését nem teljesítette. A terhelt számtalan alkalommal kezdeményezett a sértett irányába telefonhívásokat. A volt élettárs sértett terjesztett elő indítványt a távortartás elrendelésére. Az ügyész csak továbbította azt, majd az ülésen okafogyottnak látta. A bíróság elutasította az indítványt, mivel a távortartás elrendelésének feltételei nem álltak fenn, megszűntek a fenyegetések és a telefonálgatások, ugyanakkor a vagyonmegosztás miatt szükséges a felek találkozása.

Zaklatás vétsége miatt folyik az eljárás a rendőrség előtt. A bíróság az indítványt Bny. 218/2010. számra iktatta. A gyanúsított és a sértett élettársak voltak. A terhelt 2010. június 1. napján a közösen bérelt lakásban előzetes szóváltást követően egy

kést tartott élettársa nyakához, és közben azzal fenyegette, hogy elvágja a torkát. A fenyegetés élettársában félelmet keltett. Ezt követően a sértett közölte, hogy nem kíván találkozni a gyanúsítottal, el is költözött a közösen használt lakásból. A gyanúsított ennek ellenére több alkalommal megjelent a sértett házájánál. A sértett terjesztett elő kérelmet a távoltartásra, az ügyész azt csak továbbította, majd az ülésen egyetértett az indítvánnyal. A bíróság 60 napra elrendelte a távoltartást, melyet a gyanúsított megfellebbezett. A megyei bíróság a városi bíróság végzését helybenhagyta.

Ideiglenes megelőző és megelőző távoltartás

Az ideiglenes megelőző és megelőző távoltartásról a 2009. évi LXXII. törvény rendelkezik, mely a rendőrségre és a polgári ügyekben eljáró bíróságokra ró feladatot.

Az ideiglenes megelőző távoltartás, valamint a megelőző távoltartás *átmenetileg korlátozza* a bántalmazó tartózkodási szabadságát, a tartózkodási hely szabad megválasztásának jogát, szülői felügyeleti jogát, valamint gyermekével való kapcsolattartási jogát.

Betartandó szabályok:

Akivel szemben ideiglenes megelőző távoltartást, illetve megelőző távoltartást rendeltek el, a távoltartás hatálya alatt köteles

- a) magát távol tartani a bántalmazottól,
- b) magát távol tartani a bántalmazott életvitelszerű tartózkodására szolgáló ingatlantól,
- c) magát távol tartani az ideiglenes megelőző távoltartó határozatban, illetve a megelőző távoltartó határozatban megjelölt más személytől, és
- d) tartózkodni attól, hogy a bántalmazottal közvetlenül vagy közvetve érintkezésbe lépjen.

Újbóli kérelem:

Ugyanazon bántalmazóval szemben ugyanaz a bántalmazott csak akkor kérheti újból ideiglenes megelőző távoltartás, illetve megelőző távoltartás elrendelését, ha elrendelésük e törvényben meghatározott feltételei ismételen megvalósulnak.

Hatályát veszti:

Az ideiglenes megelőző távoltartás, illetve a megelőző távoltartás a hatályát veszti, ha a bántalmazó ellen indított büntetőeljárásban a bíróság távoltartást rendel el.

Ideiglenes megelőző távoltartás:

Az ideiglenes megelőző távoltartásról a rendőrség dönt a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (a továbbiakban: Ket.) szabályait alkalmazva, ezen törvényben foglalt eltérésekkel.

A rendőrség az ideiglenes megelőző távoltartást helyszíni intézkedése során észlelt hozzátartozók közötti erőszakra vonatkozó tények alapján *hivatalból*, valamint *bejelentés* alapján (bántalmazott, vagy hozzátartozója, gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvényben, valamint a szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról szóló törvényben meghatározott munkakörben foglalkoztatott személynek a – feladatai ellátása során tudomására jutott, a hozzátartozók közötti erőszakra vonatkozó tények miatt tett – bejelentése, a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvény szerint a gyermekvédelmi rendszerhez kapcsolódó feladatokat ellátó egészségügyi szolgáltatást nyújtóknak, személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatónak, közoktatási intézménynek a – gyermek veszélyeztetettségének megelőzése és megszüntetése érdekében törvényben meghatározott feladatai ellátása során tudomására jutott, a hozzátartozók közötti erőszakra vonatkozó tények miatt tett – bejelentése) rendelhet el.

Elrendelés feltétele:

A rendőrség az ideiglenes megelőző távoltartást akkor rendeli el, ha az eset összes körülményéből, így különösen a bántalmazó és a bántalmazott által előadott tényekből, a hozzátartozók közötti erőszak helyszínéből, a hozzátartozók közötti erőszakra utaló jelekből, a bántalmazó és a bántalmazott magatartásából és egymáshoz való viszonyából a hozzátartozók közötti erőszak elkövetésére megalapozottan lehet következtetni.

Tartama:

A rendőrség 72 órára rendeli el a távoltartást.

Az elintézési határidő:

A rendőrség az ideiglenes megelőző távoltartó határozatot *haladéktalanul*, a helyszínen köteles meghozni. Ha a rendőrség az eljárása során a bántalmazóval szemben az előállítás rendőri intézkedést alkalmazza, a rendőrség a határozatot legkésőbb az előállítás időtartamának lejártáig hozza meg.

A rendőrség az ideiglenes megelőző távoltartás elrendelésével egyidejűleg az ideiglenes megelőző távoltartó határozat egyidejű megküldésével, az arra illetékes helyi bíróságnál kezdeményezi a megelőző távoltartás elrendelését.

Az ideiglenes megelőző távoltartó határozat

A határozat tartalmazza:

- a) a rendőrség döntését arról, hogy
 - aa) a bántalmazó köteles a bántalmazott életvitelszerű tartózkodására szolgáló ingatlant elhagyni, és oda az ideiglenes megelőző távoltartó határozat hatálya alatt nem térhet vissza, vagy
 - ab) a bántalmazóra az 5. § (2) bekezdés b) pontjában meghatározott kötelezettség az ideiglenes megelőző távoltartás hatálya alatt – az 5. § (3) bekezdése alapján – nem vonatkozik,
- b) a bántalmazott életvitelszerű tartózkodására szolgáló ingatlan címét,
- c) a rendőrség döntését arról, hogy a bántalmazó köteles magát távol tartani a bántalmazottól, illetve a határozatban megjelölt más személytől,
- d) a rendőrség döntését arról, hogy a bántalmazónak tilos közvetve vagy közvetlenül a bántalmazottal, illetve rá tekintettel más személlyel, így különösen az ideiglenes megelőző távoltartást elrendelő határozatban megjelölt egyéb személlyel kapcsolatba lépni,
- e) annak megállapítását, hogy a bántalmazó szülői felügyeleti joga, illetve a kiskorú gyermekével való kapcsolattartási joga szünetel,
- f) rendelkezést a határozat azonnali végrehajthatóságáról, a végrehajtás módjáról, a foganatosítás rendjéről,
- g) figyelmeztetést arról, hogy az ideiglenes megelőző távoltartó határozat a bántalmazó más jogszabály vagy szerződés szerinti kötelezettség alapján fennálló tartási, valamint a bántalmazottal közösen használt ingatlan fenntartására vonatkozó kötelezettségeit nem érinti,
- h) figyelmeztetést arról, hogy az ideiglenes megelőző távoltartó határozatban előírt kötelezettségek megszegése szabálysértést valósít meg.

Az ideiglenes megelőző távoltartó határozat közlése:

Az ideiglenes megelőző távoltartást elrendelő határozatot a bántalmazóval és a bántalmazottal közölni kell, és azt részükre át kell adni, illetőleg a lehető legrövidebb úton kézbesíteni kell. Megjelölt cím hiányában a határozat a rendőrségen átvehető.

Ha a bántalmazó a határozatot a rendőrségen nem veszi át, a határozatot a meghozatalát követő harmadik napon közölni kell tekinteni. E határidő elmulasztása ellen a Ket.-ben meghatározottak szerint igazolásnak van helye.

A rendőrség a bántalmazott kérésére, illetve beleegyezésével a határozatot megküldi az illetékes családsegítő szolgálatnak, a gyermekjóléti szolgálatnak abban az

esetben, ha a bántalmazott háztartásában kiskorú él. Ha a bántalmazott gyámság vagy gondnokság alá tartozó személy, a rendőrség a határozatot a gyámolt vagy a gondnokolt állandó lakóhelye szerinti gyámhivatalnak is megküldi.

A rendőrség értesítése alapján a távoltartó határozat meghozatalát követő huszonegy órán belül a családsegítő szolgálat, együtt élő kiskorú hozzátartozó esetében a gyermekjóléti szolgálat köteles a bántalmazottat és a bántalmazót felkeresni és velük segítő kapcsolatot kezdeményezni, illetve a kiskorút veszélyeztető helyzet megszüntetése érdekében intézkedni.

Jogorvoslat:

A határozat ellen fellebbezésnek nincs helye. A rendőrség határozatának bírói felülvizsgálatára közigazgatási nemperes eljárásban kerül sor. A határozat bírósági felülvizsgálatát a határozat kézbesítésétől számított *három* napon belül lehet kérni. A kérelem elbírálására a bántalmazott életvitelszerű tartózkodási helye szerinti helyi bíróság jogosult. A kérelem benyújtásának a távoltartó határozat végrehajtására nincs halasztó hatálya, azonban a bíróság a határozat végrehajtását felfüggesztheti. A bíróság a kérelemről annak beérkezésétől számított három munkanapon belül határoz.

Amennyiben a bíróság tudomást szerez arról, hogy ugyanazon hozzátartozók közötti erőszak miatt ideiglenes megelőző távoltartó határozat bírói felülvizsgálatára irányuló nemperes eljárás és a megelőző távoltartás elrendelésére irányuló nemperes eljárás is folyamatban van, ezen eljárásokat a megelőző távoltartás elrendelésére irányuló nemperes eljárást folytató bíróságon kell egyesíteni.

Megelőző távoltartás

A megelőző távoltartás elrendeléséről a bíróság nemperes eljárásban a Pp. szabályait alkalmazva ezen törvényben foglalt eltérésekkel dönt.

Az eljárásra a bántalmazott életvitelszerű tartózkodási helye szerinti helyi bíróság illetékes.

Az ügyész a megelőző távoltartás bírói elrendelésére irányuló eljárásban felléphet, az eljáró bíróság haladéktalanul értesíti az ügyészt az eljárás megindításáról.

Az eljárásban nem járhat el bírósági titkár.

Az eljárás megindítását a rendőrség hivatalból kezdeményezi, ha ideiglenes megelőző távoltartást rendelt el, valamint a bántalmazott, illetve a bántalmazottnak a Ptk. 685. § b) pontjában meghatározott közeli hozzátartozója és hozzátartozója is kérelmezheti.

A kérelemre induló eljárásban a *kérelemnek tartalmaznia* kell:

- a) az eljárás lefolytatására irányuló kérelmet,
- b) a kérelem előterjesztésének indokait,
- c) a rövid tényállást és az előzményeket,
- d) a kérelmező nevét, lakóhelyét, valamint
- e) a bántalmazó azonosítására és elérhetőségére vonatkozó rendelkezésére álló adatokat.

Hivatalból indult eljárásban a döntéshozatalnak nem akadály, ha a meghallgatáson személyesen egyik fél sem jelenik meg. A kérelemre indult eljárásban, ha a bántalmazott kérelmező személyesen nem jelenik meg és távollmaradását alapos indokkal nem menti ki, továbbá ha a kérelem nem tartalmazza a 14. § (3) bekezdésében meghatározottakat, a bíróság az eljárást megszünteti. Kérelemre indult eljárásban nem akadály a döntés meghozatalának az, ha a bántalmazó nem jelenik meg személyesen a meghallgatáson.

Az eljárásban felfüggesztésnek és szünetelésnek nincs helye.

Elintézési határidő:

Az eljárást hivatalból indult eljárás esetén a rendőrség által elrendelt ideiglenes megelőző távollétrás kezdő időpontjától számított három napon belül, kérelemre indult eljárás esetén a kérelem beérkezésétől számított három munkanapon belül le kell folytatni.

Elrendelés feltétele:

A megelőző távollétrást a bíróság akkor rendeli el, ha az eset összes körülményéből, így különösen a bántalmazó és a bántalmazott által előadott tényekből, a hozzátartozók közötti erőszakra utaló jelekből, a bántalmazó és a bántalmazott magatartásából és viszonyából a hozzátartozók közötti erőszak elkövetésére megalapozottan lehet következtetni.

Tartama:

A megelőző távollétrást a bíróság legfeljebb harminc napra rendelheti el.

A rendőrség által elrendelt ideiglenes megelőző távollétrás hatálya a bíróság által elrendelt megelőző távollétrás hatályának beálltával, valamint akkor is megszűnik, ha a bíróság nem rendeli el a megelőző távollétrást.

A határozatban foglaltak nem teljesítése esetén bírósági végrehajtásnak nincs helye.

Egy kis statisztika

A Győri Városi Bíróságon a *megelőző távoltartás* hatálybalépését követően, tehát 2009. október 1. napjától 2010. októberéig 61 db kérelem érkezett. Ezek közül 41 esetben rendelt el a bíróság megelőző távoltartást, 4 esetben utasította el a kérelmet és 16 db egyéb végzés született. Elutasítás abban az esetben történt, ha a bíróság megítélése szerint nem álltak fenn a feltételek, az egyéb végzés pedig lehet megszüntetés (pl. kérelemre indult eljárásban megjelennek a felek és nem kérik a távoltartás elrendelését), a kérelemre indult eljárásban a kérelem nem tartalmazta a törvényben előírt adatokat, az iroda távoltartásként iktatja, azonban a bíró a beadvány tartalma szerint másként minősítette (pl. kapcsolattartás újraszabályozása).

Általánosságban elmondható, hogy a megelőző távoltartást a Győri Városi Bíróság 3 naptól 15 napig rendelte el. Megfigyelhető, hogy itt ténylegesen a családon belüli erőszak megállapíthatósága miatt került sor a távoltartás elrendelésre (férj-feleség, élettársak, apa és fia közötti bántalmazás).

A Győri Városi Bíróságon *büntetőügyben* 2009. október 1. napjától 2010. októberéig vádirat benyújtása előtt 30 kérelem érkezett távoltartás elrendelése tárgyában, ezek közül 17 távoltartást elrendelt a bíróság, 7 kérelmet elutasított, 7 esetben pedig egyéb befejezés született.

Összegzés:

A tanulmányomban a gyakorlatban előforduló nehézségre, anomáliákra helyeztem a hangsúlyt. Ezért zárásként a főbb problémákat és megoldási javaslatokat emelem ki. Megjegyzem, hogy csak a közvádas bűncselekményeknél felmerülő kérdéseket elemeztem, míg a magánvádas ügyeket nem érintettem, ami szintén több külön problémát vet fel, de az egy újabb dolgozat témája lehet.

Összehasonlítva az ideiglenes megelőző, a megelőző és a büntetőeljárás során alkalmazható távoltartást megállapítható, hogy a büntetőeljárásban a távoltartás, mint kényszerintézkedés alkalmazására nem csak a családon belüli erőszakkal kapcsolatba hozható bűncselekmények elkövetése miatt került sor, hanem akár szomszédok, ismerősök sérelmére elkövetett bűncselekmények, újabban a zaklatás vétsége okán.

A büntetőeljárásban nem gyors, nem hatékony, nem érvényesül kiemelt szempontként a bántalmazott családtagok életének, testi épségének és biztonságának védelme, nem eredményes a családon belüli erőszak visszaszorításának eszközeként.

A távoltartás elrendelésének feltétele, hogy megtörténjen a megalapozott gyanú közlése a terhelttel. A nyomozásnak el kell jutnia ugyanakkor abba a fázisba, hogy az alapos gyanú közölhető legyen. Ez egy időigényes folyamat. A feljelentés megtételé-

től, vagyis a büntetőeljárás megindításától a távoltartásról szóló döntés meghozataláig 30–40 nap biztos, hogy eltelik. Ez még optimális eset, hisz sor kerülhet a feljelentés kiegészítésére is, így még hosszabb idő telik el, míg az indítványról dönteni tud a bíróság.

Amennyiben sor kerül a megalapozott gyanú közlésére is, akkor legoptimálisabb (leggyorsabb) az, ha az ügyész indítványozza a távoltartás elrendelését. Ilyenkor ugyanis az ügyész gondoskodik az ülésre szóló értesítésről, az iratok beszerzéséről. Ugyanakkor a vizsgált esetek egyikében sem az ügyész volt az indítványozó. Ez azt is mutatja, hogy nem gyakori az ügyészi indítvány a távoltartás kérdésében. A rendőrség az előtte előterjesztett indítványt vagy közvetlenül, vagy az ügyészségen keresztül küldi meg a bíróságra. Megállapítható, hogy az ügyész ilyen esetben egy átirattal küldi meg a sértett vagy az egyéb jogosult indítványát azzal, hogy az ülésen részt vesz, de nem terjeszt elő külön indítványt.

A nyomozási bíró 3 napon belül kell, hogy döntsön az indítványról! Ez gyakorlatilag kivitelezhetetlen, mert a nyomozási bírónak nem állnak rendelkezésére azok az operatív eszközök, mint az ügyészeknek, így a jogosultak értesítése csak postai úton történhet. Ahhoz, hogy azok szabályszerűsége megállapítható legyen, a tértivevényeknek vissza kell érkezni. Ez kb. 10–15 nap. Csak ezután lesz a bíró abban a helyzetben, hogy megállapítsa, hogy szabályszerű volt-e az értesítés, mert az ülés nem halasztható el. Amennyiben az ügyész indítványozza, akkor neki kell értesíteni mindenkit, és így gyorsabb lenne az eljárás. Lehetőség van esetleg a rövid úton történő értesítésre, azonban nem mindig szerepel telefonszám a nyomozati anyagban. A nyomozási bírói feladatom során általános volt, hogy az indítvány érkezésétől számított 2 hétre tudtam kitűzni az ülés határnapját, mivel csak postai úton tudtam értesíteni a feleket.

Az előbbi példákából is érzékelhető, hogy a nyomozási bíró eljárására vonatkozó általános eljárási szabályok, valamint a kézbesítés általános szabályai a távoltartás eredményes alkalmazását hátráltatják.

Szabályozni kellene azt is, hogy milyen döntést hoz a bíróság akkor, ha nem jelenik meg az indítványozó a szabályszerű értesítés ellenére, hisz egy bíróságon belül is eltérő gyakorlat alakult ki.

Maximum 60 napig rendeli el a bíróság a távoltartást, ezt követően nem hosszabbítható meg, mint pl. az előzetes letartóztatás, hanem ismételt elrendelésre kerülhet sor, és ekkor ugyanúgy meg kell vizsgálni a feltételeket, ismét kell indítványozni a kényszerintézkedést és megint hosszú procedúrán megy keresztül az indítvány.

A távoltartás szabályainak szándékos megszegése esetén alkalmaz joghátrányt a törvény, azonban a szabályok betartásának ellenőrzése nem megoldott, ezért az eljáró hatóságok ellenőrzési tevékenységét megfelelően szabályozni kellene (gondolok itt a rendőrség szerepére).

További jogszabály-alkotási kérdés a távoltartó határozatban előírt szabályok meg-

szegése miatt kiszabott rendbírság. A hatályos szabályok alapján nem kerülhet sor a rendbírság elzárásra történő átváltoztatására, ezért kellőképp hangsúlytalan eszköz.

Egyetértek Gilányi Eszterrel abban, hogy a büntetőeljárás törvényben elhelyezésre került távoltartás a büntetőjogi kényszerintézkedések számát növeli. Fő célja, hogy a büntetőeljárás sikerét szolgálja, s emellett csak kiegészítésként szolgálhat más célokat, köztük a családon belüli erőszakkal szembeni fellépést.¹¹

A távoltartás bevezetését fokozott várakozás előzte meg a családon belüli erőszak leküzdésére, ugyanakkor más irányt vett a fejlődése a gyakorlatban és a szabályozásának hiányosságai, nehézségei is sok problémát jelentenek a jogalkalmazók számára.

11 Gilányi Eszter. A távoltartás mint új kényszerintézkedés in: *Ügyészek Lapja* 2/ 2006. p.34.

DIVERZIÓS MEGOLDÁSOK A BTK. 196. ÉS 283. §-AIBÓL KIINDULVA

Szakácsné Vöö Márta¹

A *diverzió*, vagy elterelés a büntetőeljárás rendes menetétől való eltérítést jelenti. Ez figyelhető meg a Btk. 196. §-ban szabályozott tartás elmulasztásának vétsége és a Btk. 283. §-ban szabályozott kábítószerrel visszaélés vétsége vonatkozásában, ahol a bűncselekmények elkövetői bizonyos feltételek teljesítése mellett mentesülhetnek a büntetés alól, velük szemben az eljárás megszüntetésének van helye.

A tartás elmulasztásának vétségét illetően már a Büntető Törvénykönyv (továbbiakban Btk.) 1978. december 31-i kihirdetése alkalmával szerepelt a büntethetőség megszüntetésének lehetősége abban az esetben, amennyiben az elkövető a tartásdíjfizetési kötelezettségének utólag eleget tett.

A kábítószerrel visszaélés vétsége vonatkozásában ugyanezt az ENSZ 1988. december 20. napján Bécsben kelt, a Kábítószeres és Pszichotróp Anyagok Forgalmazása El- leni Egyezménye tette lehetővé, amit Magyarország az 1998. évi L. törvénnyel ratifikált, és az 1993. évi XVII. törvénnyel 1993. május 13. napján léptette hatályba a Btk. 282/A. §-t, amely a kábítószer fogyasztók számára kívánta biztosítani azt, hogy büntetékiszabás helyett a megoldás keresése az egészségügy területére helyeződjön át.

A fenti bűncselekményekre vonatkozóan a jelenleg hatályos törvényi szabályozás a következő:

Btk. 196. § (1) Aki jogszabályon alapuló és végrehajtható hatósági határozatban előírt tartási kötelezettségét önhibájából nem teljesíti, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

(2)

(3) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a tartás elmulasztása a jogosultat súlyos nélkülözésnek teszi ki.

(4) Az (1) és (2) bekezdés alapján az elkövető nem büntethető, a (3) bekezdés esetén pedig büntetése korlátlanul enyhíthető, ha kötelezettségének az első fokú ítélet meghozataláig eleget tesz.

Btk. 283. § (1) Nem büntethető kábítószerrel visszaélés miatt,

a) aki csekély mennyiségű kábítószerrel saját használatra természet, előállít, megszerz vagy tart [282. § (5) bek. a) pont],

b)-d)

e) az a kábítószerfüggő személy, aki

¹ Szakácsné dr. Vöö Márta bíró, Győri Városi Bíróság

1. jelentős mennyiséget el nem érő mennyiségű kábítószer saját használatára termeszt, előállít, megszerz, tart, az országba behoz, onnan kivisz, az ország területén átvisz [282/C. § (1) bek. és (5) bek. a) pont],

2.

f) az a kábítószerfüggő személy, aki az e) 1. alpontban meghatározott bűncselekménnyel összefüggésben – kétévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő – más bűncselekményt követ el,

feltéve, ha az első fokú ítélet meghozataláig okirattal igazolja, hogy legalább hat hónapig folyamatos, kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátásban részesült, vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vett részt.

Mindkét bűncselekmény vonatkozásában a törvényalkotó „időt biztosít” az elkövetőknek az eljárás minden szakaszában arra, hogy a fenti lehetőséggel élni tudjanak. Ezt szolgálja az eljárás felfüggesztése akkor, ha erre korábban még nem került sor. Tehát erre a büntető eljárás alatt csak egyszer van lehetőség. Amennyiben azonban a megállapított határidő eredménytelenül telik el, az eljárást folytatni kell.

Először a nyomozati szakban az ügyész függesztheti fel az eljárást a Be. 188. § (1) bekezdése alapján, ha „h) a kábítószer-élvező gyanúsított önként alávetette magát a kábítószer-függőséget gyógyító kezelésen, kábítószer-használatot kezelő más ellátáson vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson való részvételnek, és az a büntetethezesség megszűnését eredményezheti, feltéve hogy további nyomozási cselekmény elvégzése nem szükséges.”

A (4) bekezdés alapján „Ha az ügyész által megállapított határidő eredménytelenül telt el, az eljárást folytatni kell.”

A Be. 222. § (2) bekezdése alapján az ügyész a vádemelést egyévi időtartamra elhalasztja, „ha a Btk. 283. §-ában meghatározott büntetethezességet megszüntető okból az eljárás megszüntetésének lehet helye, és ha a kábítószer-élvező gyanúsított vállalja a kábítószer-függőséget gyógyító kezelésen, kábítószer-használatot kezelő más ellátáson vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson való részvételt”, és a (3) bekezdés alapján „tartás elmulasztásának vétsége miatt, ha ettől az elmulasztott kötelezettség teljesítése várható”.

A (4) bekezdés alapján vádat kell emelni, ha

a) a gyanúsított a vádemelés elhalasztásától számított egy éven belül okirattal nem igazolja, hogy legalább hat hónapig tartó folyamatos, kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátásban részesült vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vett részt, illetőleg

b) a vádemelés elhalasztásának tartama alatt a gyanúsított ellen kábítószerrel visszaélés miatt újabb büntetőeljárás indult, és a nyomozás felfüggesztésének vagy megszüntetésének nincs helye.

A Be. 227. § (4) bekezdése alapján, ha a vádemelés elhalasztására a Be. 222. § (2) bekezdése alapján került sor, vádat kell emelni, ha „a) a gyanúsított a vádemelés elhalasztásától számított egy éven belül okirattal nem igazolja, hogy legalább hat hónapig tartó folyamatos, kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátásban részesült vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vett részt, illetőleg b) a vádemelés elhalasztásának tartama alatt a gyanúsított ellen kábítószerrel visszaélés miatt újabb büntetőeljárás indult, és a nyomozás felfüggesztésének vagy megszüntetésének nincs helye”.

A bíróság a Be. 266. § (6) bekezdése alapján az eljárást egyévi időtartamra felfüggeszti, feltéve, hogy a kábítószer-élvező vádlott vállalja a kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátáson vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson való részvételt, ha a Btk. 283. §-ában meghatározott büntetést megsemmisítő okból az eljárás megszüntetésének lehet a helye, és az ügyész a vádemelést a 222. § (2) bekezdése alapján nem halasztotta el.

A (7) bekezdés alapján „az eljárást folytatni kell, ha a felfüggesztéstől számított egy éven belül a vádlott nem igazolja, hogy legalább hat hónapig tartó folyamatos, kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátásban részesült vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vett részt, illetőleg ha az ügyész a vádlott ellen kábítószerrel visszaélés miatt újabb vádiratot nyújtott be”.

A (8) bekezdés alapján „A tartás elmulasztása (Btk. 196. §) miatt indított eljárást – ha az ügyész a vádemelést a 222. § (3) bekezdése alapján nem halasztotta el – a bíróság legfeljebb egy évre felfüggeszti, feltéve, hogy ettől az elmulasztott kötelezettség teljesítése várható. Az eljárást a határidő lejárta előtt folytatni kell, ha a vádlott a tartási kötelezettségének továbbra sem tesz eleget”.

A tárgyalás megkezdése után is felmerülhetnek olyan körülmények, illetve bekövetkezhetnek olyan események, amelyek akár átmenetileg, akár véglegesen a tárgyalás folytatásának akadályát eredményezhetik. Ezen túlmenően a bíróság is megállapíthatja utóbb azt, hogy az eljárást már a tárgyalás előkészítési szakaszában, illetve a nyomozás során fel lehetett volna vagy fel kellett volna függeszteni. Tehát a Be. 307. §-a alapján „az eljárás a tárgyalás megkezdése után is felfüggeszthető (266.§)”.

A Be. 309. § (1) bekezdése az eljárás tanácsulésen történő felfüggesztésének eseteit tartalmazó felsorolásában nem tartalmazza a Be. 266. § (8) bekezdését, amikor pedig szintén az eljárás felfüggesztésére kerül sor, és a felfüggesztés oka nem indokolja az eltérő szabályozást. A törvény ezt a hiányosságot megszünteti, és összhangot teremt a törvényi rendelkezések között.

A Be. 309. §-ának (1) bekezdése meghatározza azokat az eseteket, amelyek alapján a bíróság a tárgyalás elnapolása után tanácsulésen is megszüntetheti az eljárást. A törvény kiegészíti a felsorolást a Be. 267. §-ának (1) bekezdésének i) pontjával (a vádlott igazolja, hogy a törvény által megkívánt időtartamban elterelésben vett részt).

A Be. 309. § (1) bekezdésében felsorolt kérdésekben alapvetően a bíróság a tárgyalás előkészítése keretében határoz. Ugyanakkor a tárgyalás előkészítésének befejezése, de még a tárgyalás megkezdése előtt is lehetőség van arra, hogy a bíróság ezekben a kérdésekben határozatot hozzon. A 309. § (1) bekezdés lehetőséget biztosít a bíróságnak arra, hogy a már megkezdett tárgyalás elnapolása után is döntsön – többek között - az eljárás felfüggesztéséről, illetve, az eljárás megszüntetéséről.

Amennyiben az elkövető a felfüggesztés időtartama alatt a hátralékos és a folyamatos gyermektartásdíjat is megfizeti, illetve okirattal igazolja, hogy 6 hónapig a fenti kezelésnek alávetette magát, az eljárást – annak adott szakában – meg kell szüntetni.

Az ügyész a Be. 190. § (1) bekezdése alapján a nyomozást határozattal megszünteti, „*f) a törvényben meghatározott egyéb büntethetőséget megszüntető ok miatt, ...j) és megrovást alkalmaz, ha a gyanúsított cselekménye már nem veszélyes, vagy oly csekély fokban veszélyes a társadalomra, hogy a törvény szerint alkalmazható legenyhébb büntetés kiszabása, vagy más intézkedés alkalmazása is szükségtelen*”.

A bíróság a Be. 267. § (1) bekezdése alapján az eljárást megszünteti, ... „*h) és a vádlottat megrovásban (Btk. 71. §) részesíti, ha a bűncselekmény már nem veszélyes, vagy oly csekély fokban veszélyes a társadalomra, hogy a törvény szerint alkalmazható legkisebb büntetés kiszabása, vagy más intézkedés alkalmazása is szükségtelen, i) ha az eljárást a 266. § (6) vagy (8) bekezdése alapján függesztette fel, és a vádlott igazolja, hogy legalább hat hónapig folyamatos, kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátásban részesült vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vett részt, illetve, ha a tartás elmulasztása vétségének vádlottja a tartási kötelezettségét teljesítette*.

A bíróság a Be. 332. § (1) bekezdése alapján az ügydöntő határozatában is megszüntetheti az eljárást ... „*g) a büntethetőséget megszüntető egyéb ok [Btk. 32. § e) pont] esetén*” – hiszen a törvényalkotó ezt az időpontot jelölte meg a Btk. 196.§ (4) bekezdésében és a Be. 283.§ (1) bekezdés f./ pontjában, ameddig a terhelt igazolhatja, hogy a gyermektartásdíjat megfizette, és hat hónapig folyamatos, kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátásban részesült, vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vett részt.

A Be. 332. § (1) bekezdés g) pontja alapján büntethetőséget megszüntető egyéb ok (Btk. 32. § e) pont) megállapítása esetén szintén az eljárás megszüntetésének van helye. Ilyen megszüntető okok a Btk. Általános és Különös Részében számos helyen található (pl. önkéntes visszalépés kísérletnél – Btk. 17. § (3) bekezdés, vagy a Btk. 124. §-ában rögzített speciális megszüntető ok katonák esetében, mikor a szolgálati viszony megszűnése után egy év eltelik).

A törvényalkotó tehát egyértelművé tette, hogy a végrehajtható hatósági határozatban előírt tartási kötelezettség önhibából történő nem teljesítése és a kábítószer-fogyasztás önmagában büntetendő cselekmény. Büntetlenséget csak annak a

- személynek biztosít, aki a tartásdíjfizetési kötelezettségének az első fokú ítélethozatalig eleget tesz és annak a
- kábítószerfüggő személynek biztosít, aki fogyasztó, illetőleg csekély mennyiségű kábítószer saját fogyasztása céljából szerez be, feltéve ha igazolja, hogy legalább 6 hónapig folyamatos kábítószer-függőséget gyógyító kezelésen vett részt. A büntetés elkerülése érdekében az elkövető akár függő, akár nem, ugyanolyan időtartamú elterelésen (kábitószer-függőséget gyógyító kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátásban részesült, vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson) kell részt vennie.

Ugyanakkor a törvényalkotó értékelté

- egyrészt azt, hogy a tartásdíj megfizetését elmulasztó személy – bár nem időben – de eleget tesz fizetési kötelezettségének,
- másrészt az elkövetők között vannak szenvedélybetegek, illetve csekély mennyiségű kábítószeret alkalmasszerűen fogyasztók is, akikkel kapcsolatban nem indokolt a törvény teljes szigorát alkalmazni, és módot kell adni számukra a gyógyító, nevelő jellegű terápiában való részvételre, hogy mentesüljenek a büntetőjogi felelősségre vonás alól.

A büntethetőséget megszüntető ok csak abban az esetben alkalmazható, ha az elkövető bizonyítja, hogy a tartásdíj-fizetési kötelezettségének eleget tett, illetve okirattal igazolja, hogy legalább hat hónapig folyamatos, kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátásban részesült, vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vett részt. Utóbbi okirat kiállítására az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat területileg illetékes hatósága, a kábítószer-élvezők gyógykezelésére szakosodott egészségügyi intézmény szakorvosa, vagy a megelőző, felvilágosító szolgálat szakemberei jogosultak.

A törvény a terhelt számára kötelezettségként írja elő, hogy okirattal igazolja, miszerint legalább hat hónapig tartó folyamatos, a kábítószer- használatot kezelő ellátásban vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vett részt. Ebbe az időtartamba be kell számítani a büntetőeljárás megindulása után, de még a vádemelés elhalasztása előtt megkezdett folyamatos, kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátásban vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson való részvételt is.

Ha az elkövető a fentieket – az eljárás felfüggesztés, vagy a vádelhalasztás tartama alatt – nem tudja igazolni, az eljárást folytatni kell, azt ezen okból a későbbiekben felfüggeszteni nem lehet, azonban, ha az elsőfokú ítélet meghozataláig mégis be tudja csatolni a fenti igazolásokat, az eljárás megszüntetésének van helye. Az eljárás megszüntetésének akkor is helye van, ha az eljárást egyáltalán nem függesztették fel, az ügyész vádelhalasztást sem alkalmazott, az elkövető azonban az ítélethozatalig mégis megszerzi az igazolást, illetve kifizeti az elmaradt tartásdíjat.

Az elterelésre a kínálati oldal elkövetői esetében két éven belül csak egyszer kerülhet sor. Ebből következik, hogy ha az elterelésre a hatóságok egyszer már lehetőséget adtak, ám annak eredménytelensége abban mutatkozott meg, hogy az eljárás felfüggesztésének időtartama alatt a terhelttel szemben újabb büntetőeljárás indult, és ezen újabb eljárásban a nyomozás felfüggesztésének vagy megszüntetésének egyéb okból nem lenne helye, akkor a korábbi – felfüggesztett – büntetőeljárást is folytatni kell. Ezért ilyen esetekben az ügyésznek a korábban vádemelés elhalasztásával ideiglenesen lezárt büntetőügyben is vádat kell emelnie.

A törvény *nem zárja ki azt a lehetőséget*, hogy ha a terhelt ellen több hatóság előtt párhuzamosan indulnak eljárások, egy elterelésen beszerzett igazolást a terhelt az elene folyamatban lévő valamennyi eljárásban felhasználhassa, természetesen a fent felsorolt megszorításokkal.

Ezt a kérdéskört számos jogeset is feldolgozta:

A 2004. 1012. számú EBH kimondja, hogy: Kábítószerrel visszaélés vétségének a Btk. 283. § (1) bekezdés *a*) pontja szerinti elkövetője nem büntethető, ha az elsőfokú ítélet meghozataláig okirattal igazolja, hogy a törvény szerint előírt gyógyító kezelésben vagy felvilágosító szolgáltatáson részt vett. E büntethetőségi akadályról tájékoztatást adni nem az ügyben eljáró bíróság feladata, s az erre történő kioktatás elmaradása eljárási szabálysértést és felülvizsgálati okot nem valósít meg [Btk. 283. § (1) bek. *a*) pont; Be. 405. §, 417. §].

A terhelt – aki 2001 tavaszától B.-en egy bárban táncosnóként dolgozott, – 2001. augusztus 10-én este munkája során két külföldi személlyel került kapcsolatba, akikkel másnap a strandon is találkozott. Az ismeretlen személyek egy kis tasakban zöld színű növényi törmeléket adtak át neki, amelyről a beszélgetés során a terhelt számára egyértelmű volt, hogy a tasak kábítószerrel tartalmaz.

A terhelt ennek ellenére azt elfogadta, albrétetébe vitte, ahol a növényi törmeléket dohánnyal keverve magának cigarettákat sodort és elfogyasztott.

Szervezetében a kábítószer jelenlétét kimutatni nem lehetett, azonban a lakásban lefoglalt dolgok (tasak, cigarettavég) kannabiszra jellemző kannabinoid vegyületeket – köztük delta 9 THC-t – tartalmaztak, melyek kimutatható mennyisége legfeljebb 0,07 gramm lehetett, amely nem haladta meg a csekély mennyiség felső határát.

A városi bíróság az 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: Btk.) 2. §-ának felhívásával a Btk. 282. § (1) bekezdésébe ütköző, és az (5) bekezdés *a*) pontja szerint minősülő kábítószerrel visszaélés vétségét róta fel a terheltnek, – és a rövidített ítéletből kitéhetően – a Btk. 87. § (1) és (2) bekezdés *e*) pontjának alkalmazásával szabta ki a pénzbüntetést. A fenti jogerős határozat ellen a terhelt meghatalmazott védője nyújtott be a Be. 405. § (1) bekezdés *a*) és *b*) pontjára alapított felülvizsgálati indítványt, mert álláspontja szerint a bíróság a Btk. 283. § (1) bekezdés *a*) pontjába foglalt anyagi jogi szabály sérelmével hozott marasztaló határozatot.

A Legfőbb Ügyészség írásbeli nyilatkozata szerint a terhelt javára a védő által hivatkozott büntethetőséget megszüntető ok nem volt megállapítható. A jogerős ítélet anyagi jogi szabályt nem sért; ezért annak hatályában történő fenntartását indítványozta.

A nyilvános ülésen a védő az indítványban foglaltakat fenntartotta; hangsúlyozva, hogy a terhelt kábítószer-függőnek nem tekinthető, ezért az anyagi jog sérelme megállapítható.

Az ügyész az átiratának megfelelő tartalommal szólalt fel.

A felülvizsgálati indítvány nem alapos.

A Btk. 283. §-ának (1) bekezdés a) pontja értelmében valóban nem büntethető kábítószerrel visszaélés vétsége miatt az, aki csekély mennyiségű kábítószerrel saját használatra természet, előállít, megszerez, vagy tart, feltéve, ha az elsőfokú ítélet meghozataláig okirattal igazolja, hogy legalább 6 hónapig folyamatos kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátásban részesült, vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vett részt.

A felülvizsgálati eljárásban kötelezően irányadó tényállás [Be. 420. § (1) bek.] alapján az kétségtelen, hogy a terhelt saját használatra és csekély mennyiségű kábítószerrel szerzett meg, ám ugyanakkor az nem rögzít olyan tényeket, miszerint a terhelt a további törvényi előfeltételnek is megfelelt volna.

Ilyet a tényállás nem is tartalmazhatott, miután a további törvényi előfeltétel megletének tisztázására irányuló bírói kérdésre a terhelt kifejezetten azt nyilatkozta, hogy „kábítószer-fogyasztás megelőzésen nem voltam”.

Ekként pedig a védő által hivatkozott büntethetőséget megszüntető ok - minthogy a törvény az idézett rendelkezésében konjunktív feltételt határoz meg, s nem különböztet kábítószer-függő – és nem függő személy között – a terhelt javára nem volt alkalmazható.

Következésképpen bűnösségének megállapítására és büntetés kiszabására az anyagi jog sérelme nélkül került sor.

Mindemellett megjegyzendő, hogy a jegyzőkönyvből egyértelműen nem tűnik ki, hogy az ún. büntethetőség alóli elterelés érdekében a terhelt teljes körű tájékoztatása a tárgyaláson megtörtént-e.

A Be. 266. § (6) bekezdése a tárgyalás előkészítése, a Be. 307. §-a a tárgyalás megkezdése, míg a Be. 309. §-a ugyanis még a tárgyalás elnapolása után is lehetőséget ad a bíróságnak az eljárás felfüggesztésére, ha a terhelt a Btk. 283. § (1) bekezdésének utolsó tételében írt feltétel teljesítését vállalja.

Ugyanakkor a teljes körű tájékoztatás esetleges elmaradása, illetve az eljárás felfüggesztésének a mellőzése a Be. 405. § (1) bekezdésének c) pontjában megjelölt szabálysértések között nem szerepel. Következésképpen felülvizsgálatra, és ennek eredményeként az ítélet hatályon kívül helyezésére ez a mulasztás sem adna okot.

Annál inkább nem, mert a Btk. 283. §-ának (1) bekezdésének a második feltételt tartalmazó szabálya – nevezetesen, hogy az elkövető „az elsőfokú ítélet meghozataláig okirattal igazolja” a hat hónapig tartó folyamatos s megfelelő kezelést, – megfogalmazásában inkább az elkövető, mint a bíróság aktív, kezdeményező szerepét hangsúlyozza.

Erre az „aktivitásra” pedig - figyelemmel a védő által sérelmezett anyagi jogi szabály hatálybalépésétől - (2003. március 1.) az ítélethozatalig eltelt időre (2004. január 29.), a terheltnek is lehetősége volt.

Mindezekre tekintettel a Legfelsőbb Bíróság a felülvizsgálati indítványnak nem adott helyt; a megtámadott határozatot a Be. 427. §-ának alkalmazásával hatályában fenntartotta. (Legf. Bír. Bfv. I. 339/2004. sz.)

Álláspontom szerint a fenti jogesetből az a tanulság vonható le, hogy az eljáró hatóságnak az eljárás minden szakaszában az eljárásban résztvevőket *ki kell oktatniuk* a jogaikról és kötelezettségeikről, itt viszont a jegyzőkönyvből egyértelműen nem tűnik ki, hogy az ún. büntethetőség alóli elterelés érdekében a terhelt teljes körű tájékoztatása a tárgyaláson megtörtént-e. Ugyanis az eljárást, ha a terhelt vállalja az elterelésen való részvételt, fel kellett volna függeszteni. Ez természetesen nem minősül abszolút eljárási szabálysértésnek (ahogy erre a Legfelsőbb Bíróság is rámutatott), így nem adhat alapot felülvizsgálati eljárásra, de relatív hibaként a rendes jogorvoslatok kapcsán mindenképpen vizsgálható. A szakszerű kioktatásra tehát nagy hangsúlyt kell fektetni.

A 1983. évi 267. számú BH szerint: I. A Btk. 196. §-ának (4) bekezdése szerinti ok folytán akkor is a büntető eljárás megszüntetésének van helye, ha a fellebbezési szakban kerül tisztázásra, hogy a tartás elmulasztása vétségének elkövetője az első fokú határozat meghozataláig hiánytalanul eleget tett tartási kötelezettségének. Ilyen esetben általában megrovás alkalmazása indokolt [Btk. 196. § (1) és (4) bek., 32. § e) pont, 71. § (2) bek., Be. 213. § (1) bek. a) pont].

II. Tartás elmulasztásának vétsége miatt indult ügyben, a tárgyalási szakban nem lehet tárgyaláson kívül megszüntetni az eljárást a vádlott és a sértett hivatalos feljegyzésbe foglalt azon bejelentésére, hogy a gyermektartásdíj rendezésre került [Btk 196. § (4) bek., Be. 208. § (1) bek., 107. § (1) bek. c) pont].

Az elsőfokú bíróság a vádlottal szemben tartás elmulasztásának vétsége miatt indított büntető eljárást büntethetőséget megszüntető okból megszüntette [Btk. 196. § (4) bek., Be. 170. § (1) bek. c) pont.].

A végzés ellen az ügyész fellebbezett a vádlott megrovásban részesítése végett.

A megyei bíróság észlelte, hogy a járásbíróság a már tárgyalási szakba került ügyben a bírósági titkár által felvett hivatalos feljegyzés alapján szüntette meg – tárgyalás kitézése nélkül, tárgyaláson kívül – az ügyet. E hivatalos feljegyzés szerint a vádlott és a sértett bejelentették, hogy a tartásdíj tartozás – utólagosan – rendezést nyert.

Tárgyalási szakban levő ügyben a büntető eljárást csak kivételesen, éspedig a törvényben meghatározott esetben lehet tárgyaláson kívül megszüntetni (BJD 8295.). A Be. 208. §-ának (1) bekezdése alapján erre csak akkor kerülhet sor a vonatkozó miniszteri indoklásból kitűnően -, ha a döntés „az iratok alapján is lehetséges”.

Az adott ügyben nem ez az eset áll fenn, hiszen a járásbíróság – a közvetlenség elvét is megsértve – meg sem vizsgálta újabb adatok alapján határozott.

A megyei bíróság a fentiek okából, a Be. 261. §-ának (1) bekezdése körébe tartozó eljárási szabályszegés kiküszöbölése végett, a Be. 271. §-ának alkalmazásával bizonyítást rendelt el.

Ennek során meghallgatta a fellebbezési tárgyaláson a vádlottat, illetőleg a sértettet. Megtekintette és peranyaggá tette a felmutatott postautalványokat.

A vádlott és a sértett egybehangzó, megerősített vallomása alapján a megyei bíróság a tényállásban rögzítendőnek találta azt, hogy a vádlott az első fokú határozat meghozataláig utólag teljes egészében rendezte a tartásdíjakat, és így elmaradása ez idő szerint nincsen.

Az irányadó tényállás alapján tehát a járásbíróság okszerűen állapította meg, hogy a Btk. 196. §-ának (4) bekezdésében írtakra figyelemmel a Btk. 32. §-ának *e*) pontjában írt büntethetőséget megszüntető ok állott fenn, minthogy a vádlott még az első fokú érdemi határozat meghozatala előtt maradéktalanul teljesítette a tartási kötelezettségét. Ennek folytán érdemben helyes az eljárást megszüntető rendelkezés, de azt a Be. 213. §-a (1) bekezdésének *a*) pontjára kell alapítani.

A vádlott csupán a megindított büntető eljárás hatására, de nem az eljárás felfüggesztésének tartama alatt, hanem azt követően teljesítette tartási kötelezettségét. A megyei bíróság megítélése szerint ilyen helyzetben szükséges, hogy a hatóság roszszallását fejezze ki a vádlott ilyen magatartása felett, és hogy felhívja őt: a jövőben ügyeljen arra, hogy sem ezen, sem más ok kapcsán se kerüljön összeütközésbe a törvényekkel.

Ezek kifejtésével a megyei bíróság alaposnak találta az ügyészi fellebbezést. Ezért – érdemben nem érintve a járásbíróságnak az eljárást megszüntető határozatát – a vádlottat a Btk. 71. §-a (2) bekezdésének második fordulata értelmében tartás elmulasztásának a vétsége miatt megrovásban részesítette. (Székesfehérvári Megyei Bíróság Bf. 547/1982. sz.)

A 1981. évi 259. számú BH megállapította:

Ha a tartásra kötelezett az első fokú határozat meghozataláig eleget tesz fizetési kötelezettségének, – a Btk 32. §-ának *e*) pontjában foglalt ok folytán – a megrovás alkalmazása a bíróság mérlegelésétől függő lehetőség, ha azonban az elkövető a másodfokú határozat meghozataláig teljesíti kötelezettségét, – a Btk 36. §-ában foglalt ok folytán – a megrovás kötelező alkalmazásának van helye [Btk 32. § *e*) pont, 36. §, 71. § (1) és (2) bek., 196. § (1) és (4) bek.].

A járásbíróóság a terheltet tartás elmulasztásának vétsége miatt 6 hónapi – fogházban végrehajtandó – szabadságvesztésre és a közügyektől 1 évi eltiltásra ítélte. Elrendelte a terheltre korábban kiszabott 3 hónapi felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtását is.

A megállapított tényállás lényege a következő.

A terheltet a bíróság kötelezte, hogy gyermeke után havi 400 forint gyermektartásdíjat fizessen meg. A terhelt tartási kötelezettségének nem tett eleget. Ezért a járásbíróóság tartási kötelezettség elmulasztásának vétsége miatt 3 hónapi – végrehajtásában 1 évi próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztésre ítélte. Az ítélet meghozatalát követően a terhelt továbbra is csak részben tett eleget tartásdíj fizetési kötelezettségének, s az első fokú ítélet meghozataláig fizetendő 5200 forint helyett mindössze 2700 forintot teljesített, s így az önhibából eredő hátraléka 2500 forint volt.

A megyei bíróság az első fokú ítélet tényállását azzal egészítette ki, hogy a terhelt a teljes hátralékát kifizette, tartásdíj fizetési kötelezettségét maradéktalanul teljesítette. Mindezekre tekintettel a megyei bíróság úgy találta, hogy a terhelt cselekménye nem olyan veszélyes a társadalomra, hogy a törvény szerint alkalmazható legenyhébb büntetésre szükség lenne, ezért az első fokú ítéletet a Be. 263. §-a alapján hatályon kívül helyezte, a büntető eljárást megszüntette és a terheltet a Btk 36. §-ára figyelemmel a Btk 71. §-ának (2) bekezdése alapján megrovásban részesítette.

A másodfokú bíróság végzése ellen emelt törvényességi óvás a következők szerint alapos.

A másodfokú bíróság által kiegészített tényállás szerint a terhelt a másodfokú eljárás során a határozat kihirdetéséig nemcsak az első fokú ítélet meghozataláig lejárt tartásdíj fizetési kötelezettségének tett eleget, hanem az első és a másodfokú eljárás között keletkezett további 3 hónapi hátralékot is kifizette.

A másodfokú határozat meghozatalakor tehát a tartáshoz való jogosultság sérelmének orvoslása formálisan megtörtént. A tartásdíj azonban a folyamatosan felmerülő szükségletek kielégítésére szolgál, ezért ha a fizetésre kötelezett részéről a teljesítés nem a tartási igény természete által megkívánt rendszerességgel történik, a jogosult a mulasztás időtartama alatt az öt megillető életszínvonalhoz képest kisebb vagy nagyobb mértékben nélkülözni kénytelen, vagy legalábbis ennek veszélye fennáll.

A Btk 196. §-ának (1) bekezdésében foglalt bűncselekménynek a társadalomra veszélyessége éppen az előírt tartási kötelezettség önhibából történő nem teljesítésében rejlik, s ezért az utólagos teljesítés a tartáshoz való jog megsértéséből keletkezett hátrányok teljes kiküszöbölésére nem alkalmas. Következésképpen nem eredményezheti a cselekmény társadalomra veszélyességének a megszűnését sem. Ilyen esetben a Btk. 36. §-ának II. fordulata alapján csak arra az álláspontra lehet helyezkedni, hogy a cselekmény társadalomra veszélyessége olyan csekély fokban veszélyes a társadalomra, hogy a törvény szerint alkalmazható legenyhébb büntetés is szükségtelen.

A büntető eljárás megszüntetésének e jogcíme a Btk. 71. §-ával összefüggésben szükségessé teszi abban a kérdésben való állásfoglalást, hogy intézkedésként a megrovás alkalmazása kötelező-e avagy az mérlegelésen alapul.

Az előzőekben kifejtettekre figyelemmel a másodfokú eljárásban történt teljesítés a büntető eljárás megszüntetése mellett [Be 213. §-a (1) bekezdésének *a*) pontja, Btk 36. §-ának II. fordulata, Btk. 32. §-ának *d*) pontja] a megrovás kötelező alkalmazását vonja maga után [Btk 71. §-a (1) bekezdésének II. fordulata.

Ezt az álláspontot támasztja alá a Btk Különös Részének az elemzése is.

A Btk 196. §-ának (4) bekezdése szerint az elkövető nem büntethető, ha kötelezettségének az első fokú ítélet meghozataláig eleget tesz. Az említett büntethetőséget megszüntető ok [Btk 32. § *e*) pont] a jogosult érdekében arra ösztönzi az elkövetőt, hogy tartási kötelezettségét a büntető eljárás megindítása után teljesítse. Ezért minden további feltétel nélkül számára büntetlenséget biztosít. E büntethetőséget megszüntető ok esetén a Btk 71. §-a (2) bekezdésének második fordulata – „megrovásban részesíthető az is, akinek a büntethetősége a törvényben meghatározott egyéb okból [32. § *e*) pont] szűnt meg – lehetővé teszi, hogy a bíróság megrovással kifejezze a bűncselekmény miatti rosszallását az elkövetővel szemben, de mód van e csekély súlyú büntetőjogi szankció mellőzésére is.

Mivel a Btk. 196. §-ának (4) bekezdése már eleve különbséget feltételez az első fokú, illetve a másodfokú eljárás során történő utólagos teljesítés között, ezért a jogkövetkezmények terén is indokolt a törvény által is értékelt súlybeli különbség kiemelése. Ez pedig azt igényli, hogy amennyiben egy bűnösséget megállapító első fokú határozat indítja csak az elkövetőt a tartási kötelezettségének utólagos teljesítésére, a másodfokú eljárásban kizárólag a cselekmény társadalomra veszélyességének csekéllyé válása lehet a megszüntetés oka, ilyen esetben pedig a megrovás alkalmazása a Btk 71. §-a (1) bekezdésének II. fordulata alapján kötelező.

A kifejtettekre figyelemmel törvényt sértett a másodfokú bíróság azáltal, hogy a megrovás alkalmazásával kapcsolatosan a határozat indokolásában a Btk. 71. §-a (1) bekezdésének II. fordulata helyett, a Btk 71. §-ának (2) bekezdésére utalt. Az indokolás e részének törvényt sértő voltát a Legfelsőbb Bíróság ezért megállapította (B. törv. II. 573/1980. sz.)

A 1990. évi 249. számú BH kimondja: A tartás elmulasztásának vétsége miatt indult eljárást a bíróság nem függesztheti fel, ha az eljárást a Btk. 196. §-ának (4) bekezdésében írt okból meg kell szüntetni [Btk. 196. § (4) bek., Be. 169. § (4) bek.].

A városi ügyészség tartás elmulasztásának vétsége miatt emelt vádat. A vádindítvány szerint a vádlottat a városi bíróság 1984. október 9. napján meghozott ítéletével arra kötelezte, hogy 1980. augusztus 31. napján és 1982. szeptember 2. napján született gyermekei tartása fejében fizessen meg – havonta előre – gyermekenként 554 forintot, összesen tehát 1108 forintot a gyermekek anyja részére.

A vádlott ezen kötelezettségének 1988. július 1. napjától önhibájából nem tett eleget.

Korábbi hasonló mulasztása miatt a városi bíróság 1986. december 23. napján jogerőre emelkedett ítéletével 4 hónapi szabadságvesztésre ítélte őt, és ennek végrehajtását 2 évi próbaidőre felfüggesztette. A vád tárgyává tett bűncselekményt e próbaidő alatt valósította meg.

Az 1989. június 1. napján megtartott tárgyaláson a vádlott akként nyilatkozott, hogy bűnösnek érzi magát, mert valóban önhibájából nem teljesítette gyermektartásdíj fizetési kötelezettségét, bár ebben édesanyja betegsége is közrehatott.

Míndezek után a vádlott a sértettnek átadott 13 296 forintot, és ezzel a tárgyalás napjáig esedékes (1989. június hónapot is ide értve) teljes hátraléka rendezésre került.

A vádlott a jövőre nézve úgy nyilatkozott, hogy rövidesen el fog helyezkedni, és munkáltatója majd le fogja vonni fizetéséből a sértett részére járó gyermektartásdíjat.

Ezt követően a városi bíróság az eljárást a Be. 169. §-ának (4) bekezdése alapján 6 hónapra felfüggesztette. Figyelmeztette a vádlottat, hogy az eljárást a határidő eltelte előtt folytatja, ha az esedékes tartásdíj fizetési kötelezettségének továbbra sem tesz eleget.

A városi bíróság végzésének indokolásában – a fentebb írtaknak megfelelően – rögzítette, hogy a vádlott a tárgyalás napjáig esedékes gyermektartásdíj hátralékát teljes egészében rendezte. Úgy nyilatkozott, hogy rövidesen elhelyezkedik, és így rendszeres jövedelemforráshoz fog jutni.

A városi bíróság nem adta okát annak, hogy miért ezt a határozatot hozta meg, és miért nem hirdetett ki érdemi döntést, a Btk. 196. §-ának (4) bekezdésében írtakra figyelemmel.

A fenti végzés ellen az ügyész jelentett be fellebbezést, eljárási szabálysértést sérelmezve. Álláspontja szerint az elsőfokú bíróságnak érdemi határozatot kellett volna hoznia, minthogy a vádlottnak már nem volt tartozása, az eljárás felfüggesztése nem jöhetett szóba.

A megyei főügyészség fenntartotta az ügyészi perorvoslatot. Az elsőfokú bíróság végzésének hatályon kívül helyezését és a városi bíróságnak az eljárás folytatására való utasítását indítványozta.

A megyei bíróság a fellebbezést – érdemét tekintve – az alábbiakra tekintettel alaposnak találta.

A tartás elmulasztása miatt indított eljárást az elsőfokú bíróság akkor függesztheti fel [Be. 169. §-a (4) bekezdés] – legfeljebb hat hónapra – ha ezen intézkedésre a nyomozás során nem került sor, viszont várható, hogy a vádlott az elmulasztott, tehát még (egészben vagy részben) fennálló kötelezettségét a felfüggesztés ideje alatt teljesíti, és így sor kerülhet vele szemben a Btk. 196. §-a (4) bekezdésének alkalmazására.

Itt jegyzi meg a megyei bíróság, hogy töretlen az az ítélkezési gyakorlat [BH1981. 495., BH1984. 436., BH1986. 219. szám], amely szerint nem a vádirat keltéig, hanem az elsőfokú érdemi határozat napjáig terjedően kell a vádlott mulasztását elbírálni, illetve hogy az eljárás elsődleges célja a jogosult tartáshoz való juttatása [BJD 3067, BH1984. évi 178. szám].

Felfüggesztésre egyébként csak a vádlotti ígéret komolysága esetén (BJD 6459. szám) kerülhet sor.

Fogalmilag kizárt tehát, hogy akkor is alkalmazásra kerüljön a Be. 169. §-ának (4) bekezdése, amikor az adott időpontban a vádlottnak már nincs büntetőjogilag értékelhető tartozása, tehát a Btk. 196. §-ának (4) bekezdése kötelezően érvényesül. Az eljárás felfüggesztését nem lehet kizárólag a jövőben esedékes fizetési kötelezettség biztosítására igénybe venni, az nyilvánvalóan nem a próbára bocsátáshoz (Btk. 72. §) hasonló jogintézmény.

A megyei bíróság mindezeket szem előtt tartva a Be. 261. §-ának (1) bekezdése és 268. §-a alapján az elsőfokú bíróság végzését hatályon kívül helyezte, és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasította. (Fejér Megyei Bíróság Bf. 450/1989. sz.)

A jogeset felvet egy további problémát is, ugyanis a Be. 2. § (4) bekezdése értelmében a bíróság *a vádon túl nem terjeszkedhet*, az ügyész viszont a vádemelésig terjedő időszakra vonatkozóan vádolja a terheltet a tartás elmulasztásának vétségével, a mulasztását azonban az első fokú ítélet meghozataláig kell elbírálni. Ez eddig az ügyésznek a tárgyaláson való részvételre kötelezésével volt áthidalható, a továbbiakban pedig a törvényalkotó ezt a problémát megoldotta azzal, hogy 2011. január 1. napjától az ügyész minden esetben köteles részt venni a bíróság tárgyalásain, így az ítélet meghozataláig terjedő időszakra vonatkozóan a terheltet – összecszerüen – tudja megvádolni a fenti bűncselekménnyel.

A 1987. évi 156. számú BH értelmezésében: A tartás elmulasztásának vétsége miatt indított büntető eljárás megszüntetése törvénysértő olyan esetben, amikor a tartási kötelezettséget a terhelt helyett hozzátartozója teljesíti [Btk 196. § (4) bek.].

A terheltet a városi bíróság tartás elmulasztásának vétsége miatt mint visszaesőt – 6 hónapi szabadságvesztésre és 1 évre a közügyektől eltiltásra ítélte.

A tényállás lényege szerint a terheltet a bíróság havi 700 forint gyermektartásdíj fizetésére kötelezte. A terhelt e kötelezettségének önhibájából nem tett eleget, és ily módon 6300 forint hátraléka keletkezett. A büntető eljárás megindulása után a terhelt apja gyermektartásdíj címén a tartásra jogosultnak 18 000 forintot kifizetett.

Az ítélet ellen a vádlott és védője enyhítésért jelentett be fellebbezést.

A megyei bíróság a városi bíróság ítéletét hatályon kívül helyezte, és a büntető eljárást megszüntette. A megszüntetés indokaként arra hivatkozott, hogy a terhelt apja az elsőfokú ítélet meghozatala előtt a teljes hátralékot kifizette, ezért az eljárás megszüntetésének a Btk 196. §-ának (4) bekezdése szerint helye van.

Az eljárás megszüntetése miatt emelt törvényességi óvás alapos.

A Legfelsőbb Bíróság egyetértett azzal az állásponttal, hogy az adott esetben a Btk 196. §-ának (4) bekezdése szerint büntethetőséget megszüntető ok nem áll fenn. A Legfelsőbb Bíróság már több határozatában is kifejtette, hogy a tartásdíj-fizetés olyan személyhez fűződő kötelezettség, melynek a terheltnek magának kell eleget tennie. Nem szűnik meg tehát az elkövető büntethetősége, ha helyette a hozzátartozója teljesít, ugyanis a gyermek tartásáról az erre képes szülők kötelesek gondoskodni [BH1984. 178. sorsz. jogeset].

A Legfelsőbb Bíróság a törvényességi óvás által meghatározott körben csupán annak megállapítására szorítkozott, hogy a Btk 196. §-a (4) bekezdésében foglalt büntethetőséget megszüntető ok – ami a Btk 32. §-ának *e*) pontján alapul – az adott esetben nem jöhet számításba.

Ugyanakkor nem kizárt, hogy egyéb büntethetőséget megszüntető ok – pl. a cselekmény társadalomra veszélyességének megszűnése vagy csekélyé válása [Btk 32. § *d*) pont] – ne kerülhetne alkalmazásra.

A Legfelsőbb Bíróság a kifejtettekre tekintettel az ügyet új fellebbezési eljárás lefolytatására a megyei bírósághoz küldte vissza. (B. törv. III. 1075/1986. sz.)

A BH1987. 156. számú határozat hasonló megállapításra jutott, amely szerint a tartásdíj-fizetés olyan személyhez fűződő kötelezettség, melynek a terheltnek magának kell eleget tennie. Nem szűnik meg tehát az elkövető büntethetősége, ha helyette a hozzátartozója teljesít, ugyanígy az elterelésen is személyesen kell részt vennie a terheltnek, az eljárás megszüntetésének csak ebben az esetben lehet helye.

Álláspontom szerint a fenti döntések ma már sok esetben meghaladottak. Bár a tartásdíj-fizetés személyhez fűződő kötelezettség, nem mindig tárható fel, hogy a *kötelezett azt miből teljesítette*, esetleg annak összegét valakitől arra kapta, hogy a tartásdíjat kifizesse, így azt a kötelezettet-vádlottat hátrányosabban kell megítélni, aki helyett valaki közvetlenül a jogosult kezéhez fizet – akkor, amikor a tényleges cél a gyermek eltartása, ami ebben az esetben meg is történik. Ez azonban nem vonatkozhat az elterelésre, azon minden esetben személyesen kell megjelennie a kábítószert fogyasztó személynek.

Összességében

tehát megállapítható, hogy a diverzió jogszabályi alapja mindkét bűncselekménynél biztosított, de az évekkel ezelőtt született eseti döntéseket kritikával kell kezelni, mert némelyik felett már eljárt az idő.

NÉHÁNY GONDOLAT A KÖZBESZÉDBEN „HÁROM CSAPÁS” TÖRVÉNYKÉNT ELHÍRESÜLT 2010. ÉVI LVI. TÖRVÉNYRŐL

Bótor Szabolcs¹

Bevezetés

A Magyar Országgyűlés 2010. június 8-i ülésnapján fogadta el a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosítását, a 2010. évi LVI. törvényt. A jogszabály kihirdetésére a Magyar Közlöny 107. számában került sor 2010. június 23-án és tekintettel arra, hogy az új norma 8. §-a alapján a törvény a kihirdetését követő 30. napon lépett hatályba, ezért ténylegesen 2010. július 23-a óta hatályos. Ezen időpontnak abból a szempontból is jelentősége van, mivel az új jogszabály lényegében kivétel nélkül súlyosabb rendelkezéseket tartalmaz az elkövetőkre nézve, ily módon a Btk. módosítást a büntettek által 2010. július 23-ától elkövetett cselekményekre lehet és kell alkalmazni.

A 2010. évi LVI. tv. már jóval összeállítása, meghozatala, kihirdetése előtt nagy port kavart a jogászok, de a szélesebb közvélemény előtt is és hamar megkapta „becenevét”, a „három csapás” törvény elnevezést. A sajtóban és a médiában, de a közvéleményben is széles körben elterjedt és használt kifejezés nem magyar találmány, amerikai elnevezésről van szó. Az Egyesült Államok több tagállamában bevezetett, a visszaeső, notórius, súlyos bűncselekményeket elkövető bűnözőkkel szemben alkalmazott különleges jogszabályok közkeletű elnevezése volt és az elnevezés, valamint a mögötte meghúzódó szándék – a visszaeső bűnözőkkel szembeni erőteljesebb fellépés igénye – „átgyűrűzött” Európába is. Például Szlovákiában is elfogadásra került hasonló „elnevezésű” és tartalmú törvénypont.

A jogszabály általános indokolása szerint a 2010. évi országgyűlési választásokon megnyilvánuló egyértelmű választói akarat kötelezte az országgyűlést arra, hogy a választási programban meghatározott és a választók által támogatott büntetőpolitikai intézkedések a lehető leghamarabb törvényerőre emelkedjenek.

A 2010. évi LVI. tv. beilleszti a magyar büntetőjog rendszerébe a személy elleni erőszakos bűncselekményeket sorozatban elkövető bűnismétlők büntetésének jelentős szigorítását, amely a legsúlyosabb esetben életfogytig tartó szabadságvesztés is lehet.

¹ dr. Bótor Szabolcs bíró, Veszprém Megyei Bíróság

A törvény bizonyos rendelkezései tehát a büntetéskiszabási rendszert változtatják meg radikálisan és visszaállítják a 2003. márciusát megelőző büntetéskiszabási szabályokat, az ún. „középmértékes büntetést”. (2010. évi LVI. tv. 1. §, 2. §, 3. §, 4. §).

Ezen kívül még három pontban módosítja a törvény a Btk. Különös Részét:

- 1.) Összhangba hozza a Btk. 229. § (8) bekezdésében és a Btk. 230. § (2) bekezdésében előírt büntetési tételeket a rendőr, pénzügyőr illetve pedagógus, nevelő, oktató sértettekkel kapcsolatos ügyekben (2010. évi LVI. tv. 5. §-a).
- 2.) Súlyosabban rendeli büntetni a tanárokkal szemben elkövetett erőszakos bűncselekményeket (2010. évi LVI. tv. 6. §-a).
- 3.) Végezetül a törvény indokolása szerint „a legújabb európai felfogásnak és a magyar alkotmánybíróság évtizedes gyakorlatának megfelelően a totalitárius rendszerek bűneinek és áldozatainak azonos mércével mérése érdekében módosítja az előző Országgyűlés által elfogadott új büntetőjogi tényállást, amely a Holocaust nyilvános tagadása néven került beiktatásra a magyar büntetőjogba. A jövőben a Büntető Törvénykönyv a nemzeti szocialista és a kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadását egyaránt büntetni rendeli.”

Az új Btk.-módosításhoz néhány gondolatot szeretnék fűzni részben azzal kapcsolatosan, hogy a bevezetett módosításoknak Magyarországon, a magyar büntetőjogban korábban már voltak előzményei, pl. hasonló jogintézmények; másrészt pedig a bevezetett jogszabály módosítások lehetséges hatásairól, a gyakorlatban felmerülő problémákról írom le gondolataimat.

A 2010. évi LVI. tv. 1-7. §-ainak sorrendjében teszem meg észrevételeimet.

1. §-hoz

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. tv. (a továbbiakban Btk.) 83. §-a helyébe a következő rendelkezés lép:

„83. § (1) A büntetést – céljának (37. §) szem előtt tartásával – a törvényben meghatározott keretek között úgy kell kiszabni, hogy igazodjék a bűncselekmény és az elkövető társadalomra veszélyességéhez, a bűnösség fokához, továbbá az egyéb súlyosító és enyhítő körülményekhez.

(2) Határozott ideig tartó szabadságvesztés kiszabásakor a büntetési tétel közép-mértéke irányadó. A közép-mértéket akként kell megállapítani, hogy a büntetési tétel alsó határához a felső és az alsó határ közötti különbséget felét kell hozzáadni.

(3) Ha e törvény a büntetés kiszabása esetén az e törvény Különös Részében meghatározott büntetési tételek emelését írja elő, a (2) bekezdésben meghatározott számítást a felemelt büntetési tételekre tekintettel kell elvégezni.

(4) Ha a bíróság szabadságvesztést szab ki, a büntetés mértékét a végrehajtás felfüggesztése, illetőleg a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének a figyelmen kívül hagyásával állapítja meg.”

A büntetés kiszabásának elveit eddig a Btk. Általános Rész V. fejezete 83. § (1) bekezdése lényegében egyetlen bekezdésben rögzítette, mely szöveg változatlan maradt 2010. július 23-a után is, a büntetés kiszabás alapvető szempontjai tehát nem módosultak, de kiegészültek három új bekezdéssel.

A Btk. 83. § (2) bekezdése vezeti be az ún. „középmértékes büntetést” és meghatározza annak kiszámítási módját is.

A Btk. 83. § (3) bekezdése az általános büntetés kiszabási szabályok és a Btk. Különös Részében meghatározott speciális szabályok közötti összefüggést teremti meg.

Végül a Btk. 83. § (4) bekezdése a jogalkalmazásban már eddig is meglévő szempontokra utal.

Az ún. „büntetési tétel középmérték” jogintézménye nem újdonság a magyar büntetőjogban. Nem kell „öreg” bírónak, ügyésznek, védőnek lenni ahhoz, hogy visszaemlékezzünk arra, volt már – nem is oly régen – hasonló Btk. módosítás, amely akkor azonban nem volt túlságosan hosszú életű.

Az 1998. évi LXXXVII. tv. (kihirdetve 1998. december 26-án) vezeti be az ún. „középmértékű büntetés kiszabás” elvét, amely jogszabály módosítással akkor egyértelműen azt kívánta elérni a jogpolitika, hogy a bíróságok súlyosabb, hosszabb tartamú büntetéseket szabjanak ki. Ennek a jogintézménynek az volt a lényege, hogy a bírónak a büntetés középmértékéből kellett kiindulnia a büntetés kiszabás során és meg kellett indokolnia, hogy miért tért el a középmértéktől enyhébb vagy súlyosabb büntetés irányába. A jogszabály egyébiránt csökkentette a büntetés-végrehajtás felfüggesztésének lehetőségét addig nem használt, új kizáró okok megteremtésével. Korlátozottabbá vált az 1998. évi LXXXVII. tv. rendelkezései nyomán a büntetés enyhítés intézménye is, továbbá szűkítették a feltételes szabadságra bocsátás eseteit.

Az ún. „középmértékes büntetés kiszabás” és a hozzákapcsolódó módosítások akkor alig néhány évig voltak hatályban, majd azokat a 2003. évi II. tv. (kihirdetve 2003. január 14-én) 2003. március 1-jei hatállyal javarészt megváltoztatta, hatályon kívül helyezte. Eltörölte a középmértékű büntetés kiszabást és túlnyomórészt visszavonta az 1998. évi LXXXVII. törvényben foglaltakat.

A középmértékű büntetés kiszabás tehát, mintegy 5 évig élő jogintézmény volt, hatására nőtt az ún. „börtönképesség”, több bűnelkövetőt ítéltek el végrehajtandó szabadságvesztésre és emelkedett valamelyest a kiszabott büntetések tartama is, azonban az ítélkező bírák rendkívül kevés számú esetben szabták ki a „középmértéket”. Általánosan elmondható, hogy eltúlzottan súlyosnak érezték az ügyek többségében a kiszabható középmértékű büntetést, ezért általában rövidebb tartamú büntetést szabtak ki, mint a középmérték, s ezt – élve a törvényi lehetőséggel – megindokolták.

Megítélésem szerint hasonló tendenciák kialakulása várható a jelen Btk. módosítás kapcsán is. A Btk. 83. § (2) és (3) bekezdése alapján óhatatlanul emelkedni fog a kiszabott büntetések mértéke és bizonyosan több ember fog börtönbe kerülni, ennek kö-

vetkezményeként egyre több bűnelkövető kerül a már most is túlszűfolt börtönökbe. Az így kialakuló feszültséget csak új börtönök építésével vagy régi börtönök „reaktíválásával” lehet majd enyhíteni, melyre már – a sajtó hírei alapján – körvonalazódni látszik a kormányzati szándék. Kérdés, hogy a rohamosan növekvő börtönnépesség számát követni tudja-e majd a börtönök befogadóképessége.

Visszatérve az új büntetéskiszabási elvekre, az új Btk. módosítás a törvény indokolása alapján is „a büntetéskiszabási tevékenység kiinduló szempontjaként írja elő az adott tételkeret középértékhez történő viszonyítást. Ez nem jelenti a tételkeret adta lehetőségek negligálását vagy szűkítését, nem teszi a büntetési rendszert abszolúte határozottá és nem hoz létre büntetéskiszabási kényszerhelyzetet sem. A jogalkotó a jelenlegi büntetéskiszabásra vonatkozó elvekben is előírt körülmények és a választható büntetés közötti viszony vizsgálatához ad támpontot. Ha semmilyen számba jöhető körülmény nincs, akkor értelemszerűen ez a viszony sem áll fenn. Ugyanakkor semmi nem zárja ki (a jövőben sem) azt, hogy a bíróság az egyes körülményeket a saját belátása szerint vesse össze, értékelje, hiszen továbbra sem lesznek a körülmények törvényi szinten kimerítően felsorolva, illetve súlyozva. Emellett a törvényben tükröződik a jogalkotónak az az elvárása is, hogy a bíróság adjon kimerítő indokolását a tételkeret adta lehetőség kihasználásáról,” tehát a középértéktől való eltéréstől.

Megítélésem szerint az új Btk. módosítás ezen rendelkezései kísértetiesen hasonlítanak az 1999–2003. között hatályban volt büntetéskiszabási rendszerre. A nagy görög filozófus, Herakleitos a Kr. e. VI. században fogalmazta meg híres mondását, miszerint „nem lehet kétszer ugyanabba a folyóba lépni”. Kíváncsian várom, hogy pontosan hogyan és milyen mértékben kerül sor a büntetéskiszabási gyakorlat általános változására, az egyes büntető ügyekben mennyire fogják kiszabni a tárgyaló bírák a büntetési tétel középértékét. Nem vitás, hogy a kiszabott büntetések hosszabb tartamúak lesznek, de évek is eltelhetnek, míg kialakul az új bírói gyakorlat.

2. §-3. §-4. §-hoz

A Btk. 85. §-a a következő (4) bekezdéssel egészül ki:

„(4) Ha a bűnhalmazatban levő bűncselekmények közül legalább három a 137. § 17. pontjában meghatározott személy elleni erőszakos bűncselekmény, a (2) bekezdés szerinti büntetési tétel felső határa a kétszeresére emelkedik. Ha a büntetési tétel így felemelt felső határa a 20 évet meghaladja, vagy a törvény szerint bármelyik bűncselekmény életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, az elkövetővel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni.”

A Btk. 97. §-a helyébe a következő rendelkezés lép:

97. § (1) A különös és többszörös visszaesővel szemben – amennyiben e törvény másként nem rendelkezik – az újabb bűncselekmény büntetési tételének felső határa szabadságvesztés esetén a felével emelkedik, de nem haladhatja meg a 20 évet. Hal-

mazati büntetés esetén a 85. § (2) bekezdése szerinti büntetési tételt, a tárgyaláson lemondás esetén a 87/C. § szerinti büntetési tételt kell felével emelni.

(2) A különös és többszörös visszaesővel szemben a büntetés a 87. § (2) bekezdés alapján csak különös méltánylást érdemlő esetben enyhíthető.

(3) Az (1) bekezdésben meghatározott súlyosabb jogkövetkezmények nem alkalmazhatók, ha e törvény Különös Része a különös visszaesőként történő elkövetést a bűncselekmény súlyosabban minősülő eseteként rendeli büntetni.”

A Btk. 97/A. §-a helyébe a következő rendelkezés lép:

„97/A. § (1) Az erőszakos többszörös visszaesővel szemben az erőszakos többszörös visszaesőkénti minősítést megalapozó, a súlyosabban büntetendő személy elleni erőszakos bűncselekmény büntetési tételének felső határa szabadságvesztés esetén a kétszeresére emelkedik. Ha a büntetési tétel így felemelt felső határa a 20 évet meghaladja, vagy a törvény szerint a bűncselekmény életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, az elkövetővel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni.

(2) Az erőszakos többszörös visszaesővel szemben a 38. § (3) bekezdése alkalmazásának nincsen helye.

(3) Az erőszakos többszörös visszaesővel szemben a büntetés enyhítésének nincs helye.”

A 2010. július 23-a előtt hatályos Btk. 137. § 15-16-17. pontjai határozzák meg a különös, többszörös és erőszakos többszörös visszaeső elkövetők fogalmi kritériumait. Az erőszakos többszörös visszaeső fogalmát csak a 2009. évi LXXX. tv. 42. § (5) bekezdése iktatta be és 2009. augusztus 9-től hatályos. Hasonlóan az erőszakos többszörös fogalmához a személy elleni erőszakos bűncselekmények felsorolását a Btk. 137. § 17. pontja tartalmazza (32 db bűncselekmény). Ezen adatok azért érdekesek, mert a 2010. évi LVI. tv. 2–4. §-ai éppen a bűnhalmazatban legalább személy elleni erőszakos bűncselekményt elkövetők, a különös, többszörös illetve erőszakos többszörös visszaesők büntetéseinek büntetéskiszabási elveit szabályozzák. Megállapítható, hogy a jogszabályban leírt módon kiszámított büntetések „drákóian” szigorú büntetések lesznek.

Egyetlen példa: a módosított Btk. 85. § (4) bekezdése alapján, ha az elkövető két csekélyebb tárgyi súlyú személy elleni erőszakos bűncselekmény mellett elkövet egy harmadik valóban nagy tárgyi súlyú személy elleni bűncselekményt (pl. Btk. 321. § (4) bek. a.) pontja szerint minősülő fegyveres rablást – melynek büntetési tétele egyébiránt 5-15 évig terjed –, az új számítási mód szerint vele szemben kötelezően kiszabandó büntetés felső határa duplájára, 30 évre emelkedik, viszont ha ily módon a büntetés meghaladja a 20 évet, az elkövetővel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést kell – lehet – kiszabni.

Nem járnak jobban a többszörös, különös illetve erőszakos többszörös visszaesők sem, hiszen esetükben is rendkívüli mértékben megnő a büntetési tétel felső határa,

velük szemben is alkalmazni kell a középértéket, ráadásul a különös és többszörös visszaesővel szemben a büntetés csak különös méltánylást érdemlő esetben enyhíthető, míg az erőszakos többszörös visszaesők esetében a büntetés enyhítésének nincs helye, sőt esetükben a Btk. 38. § (3) bekezdés alkalmazására (enyhébb büntetési nemek kiszabására) sincsen lehetőség.

Nem kell nagy jóstehetség ahhoz, hogy bizton kimondhassuk: a különös, többszörös és erőszakos többszörös visszaesők esetében – nyilvánvaló törvényalkotói szándék hatására – rendkívüli módon meg fog emelkedni a kiszabott büntetések tartama, amely hosszú távon is rettenetes terhet fog rakni a magyar börtönökre.

Természetesen nem ez az első törekvés a magyar jogtörténetben a visszaeső, ún. „megátalkodott” bűnözőkkel szembeni különlegesen kemény törvényalkotói fellépésre. Számos példa volt már korábban arra, hogy a notórius bűnelkövetőkkel szemben különleges, normákat alkottak, amely esetükben az átlagos bűnelkövetőkhöz képest szigorúbb elbírálást, súlyosabb büntetéseket, esetleg különleges büntetési nemeket, formákat jelentett.

Már a múlt század elején felmerült, hogy a csavargó – munkakerülő – visszaeső bűnözőkkel szemben erőteljesebben lépjenek fel a hatóságok, az ilyen egyéneket különleges eszközökkel tartásák féken. Ennek érdekében alkotta meg a magyar Országgyűlés az *1913. évi XXI. törvénycíkket* a közveszélyes munkakerülőkről. Az ún. „dologházi törvényként” emlegetett jogszabály különleges, az általános szabályoktól eltérő rendelkezéseket vezetett be nem csupán a közveszélyes munkakerülőkre, de a bűnismétlő elkövetőkre is. Súlyosabb büntetéssel sújtotta azokat a munkakerülő „egyéneket”, akik már legalább kétszer voltak büntetve és az utolsó büntetés kiállása óta kettő év még nem telt el (2. §).

Bevezette a „dologház” intézményét, ahova olyan büntetéseket utaltak: „akiket az élet, testi épség, szemérem vagy vagyon ellen elkövetett bűntett, vagy vétség miatt fegyházra, börtönre vagy legalább háromhavi fogházra ítélték, ha megállapították, hogy ez a bűntett vagy vétség a tettes munkakerülő életmódjával van összefüggésben”. Az így elítéltet a szabadságvesztés végrehajtása után dologházba kellett szállítani (7. §).

A dologházba utalás határozatlan időre szólt, de tartama egy évnél rövidebb és öt évnél hosszabb nem lehetett (10. §). Az 1913. évi XXI. tv. tehát a munkakerülővel, csavargókkal, bűnismétlőkkel szemben a dologház intézményével egyfajta határozatlan tartamú büntetésben látta a megoldást. Figyelemre méltó, hogy felismerte: van összefüggés a munkakerülés, csavargás és a bűnelkövetés, bűnismétlés között.

Az 1913. évben elfogadott törvénycikk egyfajta folytatása volt 15 évvel később az *1928. évi X. törvénycikk*, az ún. „*Második Büntető Novella*”, amely a megrögzött büntetettek tettesteinek elbírálását szabályozta.

Az 1928. évi X. törvénycikk a „büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról” III. fejezete „a megrögzött büntettek” címet viselte és a 36–47. §-ig rendkívül részletesen foglalkozott a bűnismétlőkkel.

A törvénycikk bevezette a szigorított dologház intézményét, amely gyakorlatilag határozatlan tartamú büntetést jelentett. A törvénycikk 36. § szerint: „a bíróság ítélettel határozott tartamú szabadságvesztés kiszabása nélkül szigorított dologházba utalja azt a büntettest, aki az élet, a szemérem vagy a vagyon ellen különböző időben és egymástól függetlenül legalább 3 büntetést követett el és a törvény értelmében halálbüntetés kiszabásának nincs helye, ha megállapítja róla, hogy az utolsó és az azt közvetlenül megelőző büntetést 5 éven belül követte el és hogy bűncselekményeket üzletszerűen követ el, vagy bűncselekmények elkövetésére állandó hajlamot mutat (megrögzött büntettes, 36. §).

A szigorított dologházba csak oly egyént lehetett utalni, aki a cselekményeket a 18. életévének betöltése után követte el és az ítélet meghozatalakor a 21. életévét betöltötte (37. §).

A szigorított őrizet legrövidebb tartamát a bíróság az ítéletben határozta meg, azonban a legrövidebb tartam 3 évnél rövidebb nem lehetett (39. §).

A szigorított dologházra ítélt őrizetes az ítéletben megállapított legrövidebb idő elteltével nem szabadult automatikusan, hanem az igazságügy-minisztertől kérelmezhetette ideiglenes elbocsátását. Ha ezt az igazságügy-miniszter elutasította, ezt követően évente kérelmezhetette ideiglenes elbocsátását. A szigorított őrizet felső határát a törvénycikk nem határozta meg, elvileg és gyakorlatilag az akár életfogytig tarthatott. A szigorított dologházi őrizetet Sopronkőhidán fegyház fokozatú Bv. Intézetben fogantatosították. Az 1928. évi X. törvénycikk nem a többszöri elítélést, hanem a többszöri elkövetést vette alapul, nem a határozott tartamú szabadságvesztés befejezése után, hanem e helyett – felső határ nélkül – került alkalmazásra.

A II. világháborút követően 1962. június 1-jén lépett hatályba az *1961. évi V. tv. a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről*. Ezen büntetőjogi törvényt módosította a *Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1974. évi 9. sz. törvényerejű rendelete* „a társadalom fokozottabb védelméről a közrendre és a közbiztonságra különösen veszélyes visszaeső bűnözők elleni hatékonyabb fellépés érdekében”.

Az 1974. évi 9. sz. tvr. különösen veszélyes visszaesőnek tekintette azt, aki a Büntető Törvénykönyvről szóló 1961. évi V. törvényben meghatározott bizonyos szándékos bűncselekményekért korábban már legalább háromszor – együttesen legkevesebb 3 évi – szabadságvesztésre ítélték és

- a.) utolsó büntetésének kitöltésétől vagy annak végrehajthatósága megszűnésétől számított 5 éven belül ismét elköveti a felsorolt bűncselekmények valamelyikét és emiatt legalább 1 évi szabadságvesztésre ítélik,
- b.) az újabb bűncselekmény elkövetésekor 20. életévét már betöltötte és

c.) az elkövetett bűncselekmények körülményeiből, valamint életmódjából megállapítható, hogy a Magyar Népköztársaság törvényes rendelkezéseivel következetesen szembehelyezkedik. (1. §)

A bíróság az újabb bűncselekményt elbíráló határozatában a különösen veszélyes visszaeső fegyházban letöltendő szigorított őrizetét rendeli el (2. §).

A tvr. a különösen veszélyes visszaeső fogalmán kívül tehát bevezeti a szigorított őrizet intézményét. A szigorított őrizet az elítélt által letöltött szabadságvesztést követően került alkalmazásra. Határozott ideig, 2–5 évig tarthatott, fegyház-körülmények között hajtották végre. A gyakorlatban „második büntetés” volt, de legalább nem határozatlan ideig tartott.

A szigorított őrizetet az *1978. évi IV. tv. a Büntető Törvénykönyvről* is tartalmazta. A Btk. 78–81. §-a rögzítette a szigorított őrizet pontos szabályait. A Btk. 78–81. §-hoz fűzött miniszteri indokolás szerint: „a többszörös visszaesőknek van egy csoportja, amelynél már arról beszélhetünk, hogy a bűnözés életformává vált. Ezekben a bűnözőkben olyan erős és tartós a társadalomellenes beállítottság, hogy velük szemben az általánosan alkalmazható büntetőjogi eszközök nem elegendők. Ezért a szigorított őrizetnek kettős célja van. Részben a közbiztonság és a társadalom nyugalma érdekében egy időre elkülöníti ezt a bűnözőcsoportot a becsületes emberek társadalmától, másrészt hosszabb időt biztosít e kategóriánál a nevelőmunkára, és ezzel arra, hogy szabadulásuk után ezek az elítéltek be tudjanak illeszkedni a társadalomba.”

A gyakorlatban, aki legalább két évet töltött szigorított őrizetben és alaposan feltehető volt, hogy nem követ el újabb bűncselekményt a bíróság ideiglenesen elbocsátotta a szigorított őrizet leghosszabb tartamából még hátralevő időtartamra. Újabb bűncselekmény elkövetése esetén az ideiglenes elbocsátást meg kellett szüntetni és az újabb szabadságvesztés kitöltése után ismét foganatba vették.

A visszaeső bűnözés visszaszorítását ez a jogintézmény sem érte el, a szigorított őrizet 1975-ös bevezetésétől 14 éven át működött. A Btk. 78281. §-át az 1989. évi LIV. tv. 5. § (2) bekezdése hatályon kívül helyezte 1989. december 29-től. A hatályon kívül helyezés indoka az volt, hogy alkalmazása rendkívüli és indokolatlan szigor eredményezett, hiszen annak ellenére kellett végrehajtani, hogy az elkövetőt a büntetőjogi felelősségével arányos szabadságvesztésre ítélték. 1989. október 23-a után indokolt aggályok merültek fel az iránt, hogy az Alkotmány rendelkezéseivel összhangban áll-e ezen jogintézmény, ezért a törvényalkotó kiiktatta jogrendszerünkéből.

A fenti néhány példán keresztül is érzékelhető, hogy az aktuális jogalkotó folyamatos külön harcot vív a visszaeső bűnismétlőkkel és a jogtörténet során a legkülönbözőbb eszközökkel kívánta visszaszorítani őket több-kevesebb sikerrel. Ezeknek a törekvéseknek a sorába illeszkedik be a *2010. évi LVI. tv.*, amely a középértékes büntetések rendszerével, a különböző bűnismétlői kategóriákkal szembeni büntetési tételkeretek emelésével, bizonyos társadalmi csoportok erőteljesebb védelmével,

hosszabb tartamú, akár életfogytig tartó büntetések meghozatala feltételeinek megteremtésével látja lehetségesnek a bűnözés, azon belül a visszaeső bűnismétlők visszaszorítását. Meghozatalát kétségtelen társadalmi feszültség, igény, a bűncselekmények, különösen a személy elleni erőszakos bűncselekmények számának emelkedése indokolta. A jövőben valószínűleg meghozott súlyosabb büntetések önmagukban azonban megítélésem szerint nem oldják meg a bűnismétlés problematikáját. A jogalkotói, majd később jogalkalmazói erőfeszítéseket csak akkor koronázhatja siker, ha szigorú büntetések mellett a visszaeső bűnözői körök utánpótlásának csökkenését sikerülne elérni.

A szegénység, az etnikai feszültségek felszámolása, a nevelés, oktatás fejlesztése és a felnövekvő új generációk értelmes munkával való ellátása a társadalmi csoportok számára reális életcél felmutatása, munkahelyteremtés nélkül a mostani Btk. módosítás sem hozhatja meg a várva várt célt: a bűnözés erőteljes csökkentését, illetve a visszaeső bűnelkövetők visszaszorítását. Büntetőjogi eszközökkel ideális esetben is csak az aktuális bűnözői körök börtönbe juttatását és némi elrettentő hatást lehet elérni, de a társadalmi feltételek javítása nélkül a bűnözői csoportok utánpótlása rendszeres, folyamatos és bőséges lesz – lehet a jövőben is. Önmagában az a tény, hogy a börtönök tele lesznek elítéltekkel – akár többszörösére is nőhet a börtönnépesség – még önmagában nem eredményezi a bűnözés erőteljes csökkenését, ha közben az új generációk felnövekedésével újabb és újabb bűnözői csoportok tűnnek fel. Csak komplex társadalmi program érhet el az ügyben lassú, de biztos javulást.

5. §-6. §-hoz

A Btk. 229. § (8) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép:

„Aki az (1)-(3) bekezdés szerinti bűncselekményt külön törvényben meghatározott intézkedést végrehajtó rendőr vagy pénzügyőr sérelmére követi el, az (1) bekezdés esetén 1–5 évig, a (2) bekezdés esetén 2-8 évig, a (3) bekezdés esetén 5–10 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

A Btk. 230. § helyébe a következő rendelkezés lép:

„230. § (1) A 229. § rendelkezései szerint büntetendő, aki az ott meghatározott cselekményt közfeladatot ellátó személy ellen követi el.

(2) Aki a 229. § (1)-(3) bekezdés szerinti bűncselekményt a közoktatásról szóló törvényben meghatározott közfeladatot ellátó pedagógus, vagy a nevelő és oktató munkát közvetlenül segítő alkalmazott sérelmére követi el, az (1) bekezdés esetén 1–5 évig, a (2) bekezdés esetén 2–8 évig, a (3) bekezdés esetén 5-10 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

A módosítás célja a törvény indokolása szerint a Btk. 229. § (8) bekezdés és a 230. § (2) bekezdés közötti összhang megteremtése azzal, hogy a büntetési tételeket mind az intézkedést végrehajtó rendőr vagy pénzügyőr, mind a közfeladatot ellátó pedagógus, nevelő, oktató tekintetében egyformán határozza meg. Ismert, hogy a hivatalos

személyek, illetve közfeladatot ellátó személyek körét a Btk. 137. § 1. és 2. pontja taxatív felsorolással rögzíti. Jelen módosítás indoka nyilvánvalóan a felsorolt személyi kör fokozottabb védelme. Ezen törekvés is teljesen indokolt, hiszen az utóbbi években rendkívüli mértékben emelkedett a rendőrök, pénzügyőrök, illetve a pedagógusok, nevelők, oktatók elleni erőszakos támadások száma. A súlyosabb büntetési tételkeretek ugyan némi visszatartó erőt jelenthetnek a hasonló jellegű bűncselekmények visszaszorításához, de tényleges és tartós eredményeket nem csupán az elretentő erejű, súlyos és szükséges büntetések hozhatnak, ahhoz mindenképpen szükséges lenne a büntetőjogon túlmutató intézkedések sora is: pl. a gyermekek hatékonyabb nevelése, a pedagógusok, rendőrök, egyéb hivatalos személyek vagy közfeladatot ellátó személyek tekintélyének megerősítése – többek közt – a nagyobb társadalmi anyagi megbecsülés révén. Ebben a folyamatban a sajtónak, hírközlésnek, médiáknak rendkívüli szerepe lenne.

7. §-hoz

A Btk. 269/C. §-a és az azt megelőző alcím helyébe a következő alcím és rendelkezés lép:

„A nemzeti szocialista és kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása 269/C. § Aki nagy nyilvánosság előtt a nemzeti szocialista vagy kommunista rendszerek által elkövetett népirtás és más, emberiség elleni cselekmények tényét tagadja, kétségbe vonja, vagy jelentéktelen színben tünteti fel, büntetett követ el és 3 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

A törvény indokolása szerint a módosítás azonos mércével méri a nemzeti szocialista és a kommunista rendszerek bűneit, nem tesz különbséget a nácizmus és a kommunizmus áldozatainak emberi méltóságát, kegyeleti jogait sértő megnyilvánulások büntetőjogi megítélésében. A törvény az Alkotmánybíróság 14/2000. (V.12.) AB. határozatában kifejtett alkotmányos alapokon nyugszik.

A törvénymódosítás bizonyos szempontból önmagában logikus lépés volt, hiszen a Btk. 269/B. § szerinti „önkényuralmi jelképek használata” bűncselekmény sem tesz különbséget a náci rendszerek, illetve a kommunista diktatúrák által korábban használt és a jogszabályban taxatív felsorolt önkényuralmi jelképek között. A módosítás látszólagosan teljesen egyértelmű helyzetet hoz létre, megszünteti az ún. „kettős mércét”, de megítélésem szerint a gyakorlatban esetenként nagy nehézséget is jelenthet a jogászok, gyakorló bírák számára. Mire is gondolok? „A Holocaust nyilvános tagadása” bűncselekmény elbírálása meglehetősen egyszerű volt korábban, jelen törvénymódosítás előtt, hiszen történelmileg pontosan leírt, körülhatárolt esemény tagadását büntette a jogszabály, nevezetesen a náci Németország – esetleg csatlósai által – a II. világháborúban elkövetett, főként a zsidóságot, de egyébiránt több más népet, etnikumot is érintő népirtás tényének tagadása, kétségbevonása vagy jelentéktelen színben feltüntetése volt a büntetendő cselekmény.

A módosítással az új egységes bűncselekmény elkövetési magatartása jelentősen kibővült, hiszen a törvény a „nemzeti szocialista” és „kommunista” rendszerek bűneinek nyilvános tagadását bünteti. De ki fogja eldönteni, hogy a világban egy állam a történelem egy szakaszában kommunista vagy nemzeti szocialista berendezkedéssel rendelkezett-e, követett-e el népirtást, vagy más emberiség elleni bűncselekményt? Nem a nyilvánvaló esetekről van szó pl. náci Németország, sztálinista Szovjetunió stb., hanem a kevésbé egyértelmű esetekről.

Csak néhány példát említek: nemzeti-szocialista rendszernek volt-e tekinthető pl. Pinochet tábornok Chiléje, az argentin hunták, Franco tábornok Spanyolországa – mely utóbbi ország a II. világháborúban pl. „semleges” volt? Jelenleg kommunista ország-e pl. Kína, Észak-Korea, mi a helyzet Kubával, nem is szólva Venezueláról? Követtek-e el ezekben vagy más hasonló országokban népirtást vagy egyéb emberiség elleni büntetést? Egy konkrét perben ki fogja ezt eldönteni? Talán történész szakértőt fog bevonni a bíróság, hogy megállapítsa, a megvádolt személy valóban nemzeti szocialista vagy kommunista ország által elkövetett népirtást vagy más emberiség elleni büntetést tagadott, vagy csak a történelem órán tanultakra hagyatkozhat majd a bíró? Ki állapítja meg, hogy a „bűnök” egy adott országban elérik-e a „népirtás” mértékét vagy egyéb emberiség elleni bűncselekménynek számítanak-e? Esetenként a történészek között is vita, nézeteltérés, felfogásbeli különbség állhat fenn ezekben a kérdésekben. Nem mellékesen a történelemkutatás egy részét is ellehetetlenítheti az új jogszabály alkalmazása?

Az új bűncselekmény kritikájaként említem, hogy számomra végképp értelmezhetetlen, hogy miért épp csak a kommunista és nemzeti szocialista országok „bűneit” tagadó állampolgárt kell felelősségre vonni nem megfelelő, esetlegesen tényleg hazug, megtévesztő, a közvéleményt rossz irányba befolyásoló állításai miatt. Ezek szerint Észak-, Közép- és Dél-Amerika indiánjainak túlnyomó többségének szisztematikus kiirtását, az afrikai feketék rabszolgasorba hurcolását, az ausztrál őslakókkal szemben elkövetett bűnöket vagy a közelmúlt nagy afrikai népirtásait bátran lehet tagadni csak azért, mert azt nem nemzeti szocialista vagy kommunista rendszerek követték el? De nem kell messzire menni, Magyarország sérelmére is a történelem folyamán különböző hatalmak követték el népirtást, más emberiség elleni bűncselekményeket, ezek felsorolása azonban már csak terjedelmi okokból is meghaladja dolgozatom kereteit. Tény azonban, hogy ezen hatalmak többsége nem volt sem nemzeti szocialista, sem kommunista. A fentiekre figyelemmel számomra a törvényhely jelenlegi formájában sem tűnik minden tekintetben egyenlő mércével mérőnek. Nyilvánvaló, hogy az elkövetkező évek ügyészi, bírói gyakorlatára fogja eldönteni azt, hogy érdemes volt-e ilyen formában kiemelni és büntetni a világban elkövetett népirtások, illetve emberiség elleni bűncselekmények köréből a nemzeti szocialista és a kommunista rendszerek által elkövetett kétségtelenül rendkívül súlyos és erkölcsileg és jogilag is valóban minden tekintetben elítélhető gaztetteket.

További problémákat fog okozni a bírói gyakorlatnak épp a határeseteknél a vélemény-nyilvánítás szabadságához való joggal történő összeütközés, valamint a konkrét esetekben az a bizonyítási probléma, hogy a vádlott által kifejtettek valóban a népirtás és más emberiség elleni cselekmények tagadásának, kétségbevonásának vagy jelentéktelen színben feltüntetésének számítanak-e? Tényleges bíróság elé kerülésük esetén a vádlottak közül nyilvánvalóan sokan fognak hivatkozni arra, hogy tévedtek, amikor a vád tárgyává tett tagadó állítást tették. Ilyen esetben hogyan alakul majd a bírói gyakorlat?

A bűncselekmény három elkövetési magatartása közül az utóbbi kettő: „kétségbe vonja” illetve „jelentéktelen színben tünteti fel” fordulatok értelmezése, az egyes konkrét esetekben való alkalmazásuk rendkívül nehéz kérdéseket vet fel. Gondoljunk csak bele: ha két történész vagy újságíró, akár újságok hasábjain vagy más fórumon eltérő állításokat tesz cikkében, történelmi publikációjában pl. a kambodzsai Pol-Pot rendszer áldozatainak számáról, akkor aki kevesebb áldozatra hivatkozik, mint történész társa, akár megvádolható azzal, hogy „kétségbe vonja”, „jelentéktelen színben tünteti fel” a népirtást? Persze először azt kell(ene) eldönteni, hogy kommunisták voltak-e a „vörös khmerek”. Előre nem látható és csak a jövő gyakorlata ad választ arra a kérdésre, hogy a „nemzeti szocialista és kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása” bűncselekmény törvényi tényállása esetlegesen tovább fog-e bővülni vagy éppen ellenkezőleg, szűkülni fog és a törvényalkotó abba az irányba lép tovább, hogy bizonyos folyamatosan „történelemmé váló” eseményekkel kapcsolatos szimpla vélemény-nyilvánítást a jövőben nem fogja üldözni büntetőjogi eszközökkel?

Egy bizonyos: a Btk. 269/C. § vonatkozásában a bíróságok számára hosszabb idő lesz szükséges, hogy a bűncselekménnyel kapcsolatos esetleges értelmezési kérdésekben kialakítsák az egységes bírói gyakorlatot.

Felhasznált források jegyzéke:

- 1978. évi IV. tv. (Btk.)
- 2010. évi LVI. tv.
- 2010. évi LVI. tv. indokolása
- 1913. évi törvények gyűjteménye, 1913. évi XXI. törvénycikk
- 1928. évi törvények gyűjteménye, 1928. évi X. törvénycikk
- Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1974. évi 9. sz. törvényerejű rendelete (Magyar Közlöny 1974/39. sz.)

- a Büntető Törvénykönyv magyarázata I. kötet Általános Rész p.269. Magyar Hivatalos Közlönykiadó
- Btk. magyarázat I. kötet Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1986.
- Magyar Büntetőjog Általános Rész – tankönyv (Békés-Földvári-Gáspár-Tokaji) BM Könyvkiadó 1980.
- Büntetőjog Általános Rész II. hatályosított kiadás, szerkesztő Dr. Békés Imre, Budapest 2003. HVG-ORAC Lap- és könyvkiadó Kft.

A DNS-bizonyítás szerepe a büntetőeljárársban

Bótor Szabolcs¹

Bevezetés, történeti előzmények

I.

A DNS, illetve a DNS-bizonyítás történeti előzményeinek rövid áttekintése előtt talán nem haszontalan dolog a DNS szó tartalmának rövid ismertetése.

A DNS a dezoxiribonukleinsav rövidítése. A DNS az az öröklődést biztosító anyag, melyet minden sejtmag tartalmaz. Nemcsak az emberi szervezet, hanem bolygónk minden élő szervezete ezt a molekulát használja a külső és belső felépítésre, az anyagcsere folyamatokra és a szaporodásra vonatkozó információk hordozójaként.

A DNS története tehát lényegében egyidős az élet keletkezésével a Földön. Az emberi DNS azóta jelen van, amióta az első élőlények élnek planétánkon. Évmilliókról beszélünk. De amennyire hosszú a DNS története Bolygónkon, annyira rövid az az időszak, amióta az emberiség egyáltalán felismerte, hogy létezik DNS és történeti távlatokban szinte másodpercnyi az az idő, amióta felhasználja a DNS-t, például a kriminalisztikában, igazságszolgáltatásban.

A DNS molekulát 1869-ben fedezte fel a svájci orvos Mieschler, amikor gennyben található fehérvérsejtekből különített el DNS-t, ám jellegzetes szerkezetét csak 1953-ban sikerült két fiatal tudósnek felfedezni. A DNS egy hosszú, fonálszerű, kettős spirál alakú molekula, amelynek a szerkezetét elsőként az amerikai Watson és az angol Crick mutatta be 1953-ban (Watson-Crick-spirál). Az amerikai James D. Watson és az angol Francis Crick felfedezésükért 1962-ben megkapták az élettani és az orvosi Nobel-díjat. Ez az az időpont, amelytől számítva az emberiség számára a DNS egy, az élet számos területén – így a kriminalisztikában, igazságszolgáltatásban stb. – is kiválóan és sokrétűen felhasználható információforrás lett.

A DNS vizsgálatok kezdeti időszakában sokszor gyakorlati problémát jelentett a nyomokban fellelhető DNS csekély mennyisége. A „polimeráz-lánreakció”, röviden PCR-reakció alkalmazása „quantum-ugrást” jelentett a DNS vizsgálatok terén. Az el-

¹ dr. Bótor Szabolcs bíró, Veszprém Megyei Bíróság

járását két tudós, Mullis és Saiki fejlesztette ki a DNS mesterséges megsokszorozására, 1985-ben.

A korszakos jelentőségű felfedezés – amely tehát alig 25 éve nyerte el végső formáját – alapötlete két évvel korábban pattant ki Kary B. Mullis fejéből, aki könyvében így írta le ennek történetét: „Az embernek néha egészen váratlan pillanatokban jut eszébe valami jó gondolat. Naivitáson, egy-két szerencsétlen melléfogáson, meg a véletlenek összjátéka folytán 1983 áprilisában, egy péntek este támadt egy ötletem. Éppen Észak-Kalifornia hegyei felé autóztam a kacsaringós, holdfényes úton, amikor megfogalmazódott bennem az azóta polimeráz láncreakcióként ismertté vált folyamat gondolata, melynek lényege, hogy korlátlan számú génmásolat készítését teszi lehetővé. A genetikai információt hordozó DNS-molekula egyetlen példányából a polimeráz láncreakció útján egy délután folyamán 100 milliárd másolatot lehet előállítani. A reakció egyszerű: nem kell hozzá más, mint egy kémcső, néhány közönséges vegyszer és egy hőforrás. A másolandó DNS minta lehet tisztított anyag, de lehet természetes állapotú, rendkívül összetett biológiai struktúrák parányi része is: származhat kórházi szövetmintából, hajszálból, a büntett helyén talált beszáradt vércseppből, mumifikálódott agyszövetből, sőt akár egy jégbe fagyott 40 000 éves gyapjas mamutból is.”

A polimeráz láncreakció (PCR) felfedezésének évében, 1985-ben került sor a DNS vizsgálatok első törvényszéki alkalmazására Angliában. Ezt követően a DNS felhasználása az élet szinte minden területén elterjedt szerte a világon. A vizsgálati eredményeket alkalmazzák a kriminalisztikában, származási perekben, tömegszerencsétlenségek, tömeggyilkosságok, háborúk áldozatainak azonosításában, stb. A DNS vizsgálatok felhasználhatósága a kriminalisztikában és az igazságszolgáltatásban széles körben elterjedt a köztudatban is, melyhez hozzájárult néhány régi büntetőügyben alkalmazott DNS bizonyítás, amelyet a médiák is széles körben terjesztettek. Ilyen ügyek voltak például az orosz cári család 1991-ben szibériai tömegsírban megtalált csontjainak azonosítása, az angliai ún. „Hasfelmetsző Jack” ügyének utólagos vizsgálata, a sorozatgyilkos állítólagos leveleinek vizsgálata, vagy Friedrich Schiller koponyájának tartott koponya vizsgálata.

Magyarországon a BSZKI (Bűnügyi Szakértői és Kutató Intézet) szakértői 1993 óta alkalmazzák a DNS technikát. Mind a polimeráz láncreakción, mind a mitokondriális vizsgálatokon alapuló módszert alkalmazzák.

II. A DNS, mint bizonyíték alkalmazása a kriminalisztikában

A DNS vizsgálatok jelentős áttörést jelentettek a kriminalisztikában. Számptalan biológiai anyagmaradvány vizsgálata vált lehetővé, amelyet korábban nem lehetett vizsgálni. A DNS-minta alapján felállított azonosítás komolyabb bizonyító erővel

rendelkezik, mint egy ujjnyomat. Ha valakinek az ujjnyomatát beazonosítják, de az a személy a bűncselekmény elkövetésétől függetlenül járt az adott helyszínen, ez nem bizonyítja különösebb jelentőséggel azt a hipotézist, hogy ő az elkövető (kivéve, ha például az ujjlenyomatot az elkövetés eszközén fedezik fel).

A bizonyíték bizonyító ereje annál nagyobb, minél inkább a fajtára jellemző módon keletkezik. A DNS vizsgálatra alkalmas biológiai anyagmaradványok pedig általában jellemző módon keletkeznek. Gondoljunk csak a vérre, ondóra, körömkaparréokra. Ujjnyomatot mindig, mindenki hagy maga után, vérfoltot, nyálát, vagy egyéb testváladékot azonban nem feltétlenül.

A DNS vizsgálatok bevezetésének és széles körű alkalmazásának számos előnye mutatkozik meg. Ezek közül a legfontosabbak:

- elkövető azonosítása
- tévesen gyanúba keverték gyors tisztázása
- bűncselekmények hatékonyabb felderítése
- elrettentő hatás a bűnözőkre
- lakosság bizalmának növekedése az igazságszolgáltatásban
- más helyen elkövetett bűncselekmények tetteseinek azonosítása, ami a kiszabható büntetés nagyságát növeli
- bíróság elé terjesztett bizonyítékok nagyobb megbízhatósága
- régebbi ügyek utólagos szakértői vizsgálata (Az USA-ban több régi, élet elleni ügyben végeztek DNS vizsgálatokat, ami nagy számban vezetett a korábban elítélt vádlottak felmentéséhez. Számos alkalommal derült ki, hogy a korábban elítélt és ki is végzett személy ártatlan volt, más követte el a cselekményeket).

Magyarországon a BSZKI szakértői 1993 óta elsősorban élet és vagyon elleni bűncselekmények esetén használják fel a szakértői bizonyításban a DNS vizsgálatot, de nem ritka közlekedési balesetek bizonyítási eljárásaiban sem.

A BSZKI laboratóriumainak minőségi ellenőrzését a Német Igazságügyi Orvostani Társaság (GEDNAP) és az FBI laboratóriuma végzi el évente. Eddig minden esetben helyesnek bizonyultak a BSZKI által végzett vizsgálatok. A sikeres vizsgálati eredmény alapja a nyomozó, a bűnügyi technikus, és a szakértő egymásra épülő tevékenysége.

A nyomozás során a DNS bizonyításnál elsődleges szerepe van a nyomkeresésnek, nyomvédelemnek, nyombiztosításnak, az anyagmaradványok és összehasonlító anyagok csomagolásának. Az összegyűjtött biológiai maradványok védelme, keresése és biztosítása során az általános kriminalisztikai szabályokon túl a DNS-t tartalmazó biológiai maradványok sajátosságaiból következő speciális előírások is érvényesek, amelyeket a helyszíni munka során szem előtt kell tartani. A legfontosabb „begyűjthető” biológiai anyagmaradványok: biológiai szövet, vér, köröm, körömkaparrék, haj, szőr, bőr-kontaktusnyomok, izzadság, széklet, vizelet, nyál, orrváladék, ondó, hüvelyváladék.

A nyomozás során összegyűjtött biológiai anyagmaradványok alapján megállapított konkrét DNS akkor használható fel hatékonyan a bűnüldőzésben az elkövetők felkutatásában és az igazságszolgáltatásban, ha létezik egy olyan hatékony országos és európai DNS-nyilvántartás, melyben található nagyszámú – az elkövetőktől és sértettektől származó – DNS-minta megkönnyítheti és elősegítheti az azonosítást, legyen szó elkövetőről vagy áldozatról.

III. DNS nyilvántartások

Magyarországon létezik DNS nyilvántartás. Ennek jogi alapját az 1999. évi LXXXV. törvény a bünyügyi nyilvántartásról és a hatósági erkölcsi bizonyítványról képezte, mely törvény 2. § e.) pontja tartalmazta, hogy a törvény alkalmazásában bünyügyi nyilvántartás a DNS-profilok nyilvántartása.

A törvény 7. § h) pontja szerint a bünyügyi nyilvántartás tartalmazta annak a személynek az adatait, akinek a DNS profilját e törvény szerint nyilvántartásba veszik.

Az 1999. évi LXXXV. törvény VI. fejezete foglalkozott a DNS-profil nyilvántartással. Meghatározta a DNS-profil nyilvántartás célját, mely kizárólag a bűncselekmények elkövetésével gyanúsítottak azonosítása, illetőleg kizárása a büntetőeljárás során – volt. A törvény meghatározta azt, hogy kinek az adatait kellett nyilvántartani, valamint a DNS nyilvántartás tartalmát. Meghatározta, hogy a bűncselekmény alapos gyanúja miatt büntetőeljárás alá vont személytől milyen DNS mintát kell levenni. A büntetőeljárás alá vont személy köteles volt tűrni a mintavételt. Ha megtagadta, kényszer-mintavételt lehetett fogatosítani. A törvény tartalmazta, hogy meddig lehetett nyilvántartani a DNS mintákat, továbbá azt is, hogy kik voltak az adatigénylésre jogosultak.

Jelenleg a DNS nyilvántartás szabályozását törvényi szinten a 2009. évi XLVII. törvény a bünyügyi nyilvántartási rendszerről tartalmazza. A jogszabály 2009. június 30-án lépett hatályba. Az új szabályozás oka az volt, hogy az Alkotmánybíróság 144/2008 (XI.26.) AB. határozata megállapította, hogy a bünyügyi nyilvántartásról és a hatósági erkölcsi bizonyítványról szóló 1999. évi LXXXV. törvény több rendelkezése alkotmányellenes, erre tekintettel 2009. június 30. napjától megsemmisítette azt.

A 2009. évi XLVII. törvény 3. §-a alapján a bünyügyi nyilvántartási rendszer személyazonosító adatok és fényképek nyilvántartásából, valamint bünyügyi nyilvántartásokból áll, mely utóbbinak része a jogszabály IV. fejezetében szabályozott DNS-profil nyilvántartás.

A DNS profil szó a törvény értelmezésében: a „dezoxiribonukleinsav-molekula meghatározott szakaszainak vizsgálata alapján képzett alfanumerikus adatsor”.

A törvény 52-66. § közötti része részletezi a DNS-profilok nyilvántartásával kapcsolatos szabályozást. Ennek értelmében a DNS-profil nyilvántartás 3 részből áll: 1. A

bűncselekmény helyszínén és a bűncselekmény elkövetésének nyomait hordozó tárgyon rögzített DNS-profilok nyilvántartásából, 2. A büntetőeljárás alá vont személyek DNS-profiljának nyilvántartásából, 3. A bűncselekmény elkövetése miatt jogerősen elítélt személyek DNS-profiljainak nyilvántartásából.

A törvény 54. §-a kimondja, hogy ha a jogosult szerv DNS-profil nyilvántartásba vételét kezdeményezi, a szakértői nyilvántartó szerv a nyilvántartásba vételt megelőzően haladéktalanul összehasonlítja a DNS profilt 3 fentebb leírt nyilvántartásban kezelt DNS-profillal. Ha az összehasonlítás a DNS profilok azonosságát állapítja meg, az azonosság tényét és azt, hogy mely nyilvántartásban található a DNS-profillal azonos, korábban nyilvántartásban volt DNS-profil, a szakértői nyilvántartó szerv közli:

- a.) a DNS profil nyilvántartásba vételét kezdeményező szervvel, valamint
- b.) azzal a szervvel, amelynek kezdeményezésére azt a DNS profilt, amelyre az azonosságot megállapították, a nyilvántartások egyikébe felvették.

A jogszabály 55. §-a rendezi, hogy annak a személynek az adatait, akit azonosítottak a DNS profil alapján, rögzíteni kell a nyilvántartásban.

A 2009 évi XLVII. törvény 56. §-a előírja, hogy mit kell tartalmaznia a bűncselekmény helyszínén és a bűncselekmény elkövetésének nyomait hordozó tárgyon rögzített DNS-profilok nyilvántartásának. Ezek kötelező tartalma tehát:

- a.) a nyilvántartásba vétel alapjául szolgáló bűncselekmény megnevezése, elkövetés helye, ideje
- b.) a nyilvántartásba vételt kezdeményező nyomozó hatóság vagy ügyészség megnevezése
- c.) a büntetőügy iktatószáma
- d.) a bűncselekmény helyszínén és a bűncselekmény elkövetésének nyomait hordozó tárgyon rögzített anyagmaradvány, továbbá az abból meghatározott DNS profil
- e.) szakrendszeri azonosító kód.

A törvény 57. § (3) bekezdése szerint, ha a nyomozás megszüntetésére vagy a büntetőeljárás jogerős befejezésére azért került sor, mert a nyilvántartásba vétel alapjául szolgáló cselekmény nem bűncselekmény vagy a nyomozás adatai alapján nem állapítható meg a bűncselekmény elkövetése és az eljárás folytatásától sem várható eredmény, ennek tényét a határozatot hozó nyomozó hatóság, ügyészség vagy bíróság közli a szakértői nyilvántartó szervvel.

A bűncselekmény helyszínén és a bűncselekmény elkövetésének nyomait hordozó tárgyon rögzített DNS-profilok nyilvántartásába felvett adatokat:

- a.) nyilvántartásba vétel alapjául szolgáló bűncselekmény büntethetőségének elévüléséig
- b.) el nem évülő bűncselekmények esetén az adatok megküldésének időpontjától számított 20 évig kezelik

c.) vagy addig, amikor egyértelművé válik, hogy nincsen szükség az adatok további kezelésére (58. §).

A jogszabály – többek között – szabályozza 59. §-ában azt is, hogy a büntetőeljárás alá vont személyek DNS profiljainak nyilvántartásában annak az adatait kell nyilvántartani, akivel szemben

- a.) 5 évi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmény,
- b.) üzletszerűen, vagy bünszövetségben elkövetett, 3 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény,
- c.) 3 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő emberkereskedelem (Btk. 175/B. §), megrontás (Btk. 201. §), tiltott pornográf felvétellel való visszaélés (Btk. 204. §), kitarottság (Btk. 206. §), kerítés (Btk. 207. §), embercsempészség (Btk. 218. §)
- d.) 2 évi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetéssel fenyegetett kábítószerrel vagy kábítószernek minősülő anyaggal visszaélés (Btk. 282. §)
- e.) fegyveres elkövetéssel megvalósuló bűncselekmény
- f.) állam elleni bűncselekmények (Btk. X. fejezet), terrorcselekmény (Btk. 261. §), nemzetközi gazdasági tilalom megszegése (Btk. 261/A. §), a pénzmosás (Btk. 303. §), valamint szolgálati bűncselekményekkel (Btk. XX. fejezet I. cím) kapcsolatban fennálló feljelentési kötelezettség elmulasztása vagy terrorcselekményre irányuló előkészület (Btk. 261. §) miatt indítottak eljárást.

Pontosan meghatározza a jogszabály azt is, hogy milyen adatokat kell tartalmaznia a büntetőeljárás alá vont, illetőleg jogerősen elítélt személyek DNS nyilvántartásának (60. §, 64. §). Ezek a következők:

- a.) kapcsolati kódok
- b.) büntetőeljárás alá vont, illetve elítélt személytől levett szájnyálkahártya-törlet, valamint az abból meghatározott DNS-profil
- c.) szakrendszerei azonosító kód
- d.) belső azonosító kód.

IV. A DNS-bizonyítás szabályozása a büntetőeljárásban

A fentiekben láthattuk, hogyan fedezték fel a DNS-t – többek között – az igazságszolgáltatás számára, hogyan alkalmazzák a DNS-t, mint bizonyítékot a kriminálisztikában, továbbá, hogy mi a szerepük a DNS nyilvántartásoknak. Ennek azonban büntetőjogi szempontból akkor van értelme, ha a DNS-t mint bizonyítékot fel lehet használni a büntetőeljárásban.

A DNS mint bizonyíték felhasználása a bizonyításban a büntetőeljárás törvény rendelkezései alapján, „tárgyi bizonyítékként”, a szakértői véleményezés rendszerén

keresztül lehetséges. A bűncselekmény helyszínén rögzített DNS-t tartalmazó nyomok önmagában alkalmatlanok arra, hogy a büntető bíróságnak segítséget jelentsenek a tényállás megállapításában és az ügy érdemi eldöntésében.

A DNS-t tartalmazó nyomokat az arra illetékes szakértőnek kell a legmodernebb technikai eszközökkel megvizsgálni és szakértői vélemény készítésével a nyomozó hatóságnak, bíróságnak történő benyújtásával a bizonyítékok fontos részévé tenni.

A Be. 99. § (2) bek. c.) pontja szerint szakértők alkalmazása kötelező, ha a személyazonosítást biológiai vizsgálattal végzik. A DNS vizsgálatok elvégzéséhez szakértőt a Be. 99. § (3) bekezdés alapján a bíróság, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság is rendelhet ki.

A DNS, mint bizonyíték tehát a Be.-ben az általános szakértői bizonyítás keretén belül kerülhet értékelésre, mérlegelésre a bíró által. A szakértői vizsgálatra a szakvélemény előterjesztésére, a szakértő meghallgatására és a szakértői megállapításoknak bizonyítékként történő értékelésére a Be. VII. fejezet (bizonyítás) IV. cím 99-113. §-a rendelkezései az irányadóak. A büntető bíró bizonyítékként értékelheti az elkészült orvosszakértői (pl. haemogenetikai szakértői) vélemény megállapításait, de ezzel kapcsolatban személyesen is meghallgathatja a szakértőt és kérdéseket intézhet hozzá.

Kit rendelhet ki a nyomozó hatóság, ügyészség, bíróság szakértőként a DNS bizonyítás során? Nyilvánvaló, hogy minden szakértői bizonyítás speciális szakismerteket igényel, különösen igaz ez a DNS vizsgálatokra. Nem „csupán” különlegesen képzett szakértő, de rendkívül speciális, modern technika is szükséges a megfelelő minőségű DNS vizsgálatok és az ezzel kapcsolatos szakértői vélemény elkészítéséhez.

Magyarországon erre a Bünyügyi Szakértői Intézet (BSZKI) jelölhető ki. A Bünyügyi Szakértői és Kutató Intézetet (BSZKI) 1961-ben a Belügyminisztérium ORFK Bünyügyi Csoportfőnökség Bünyügyi Technikai Osztály néven a belügyminiszter alapította. Hatályos alapító okiratát a belügyminiszter 2006. januárjában bocsátotta ki, amiben a Belügyminisztérium szervezeti keretében működő Bünyügyi Szakértői és Kutató Intézetet önálló jogi személyiséggel rendelkező központi költségvetésből gazdálkodó szervezetként nevezi meg. Élén a belügyminiszter által kinevezett főigazgató áll. Az intézet létszáma 2006-ban 169 fő volt. A BSZKI az ország egyetlen olyan szakértői intézménye, amely széles skálán, a természettudomány szinte minden területét átfogva végez szakértői tevékenységet. A BSZKI számos szakértői osztályra tagozódik (daktiloszkópiái, kriminalisztikai, vér-alkohol, orvos-szakértői, fizika-kémiai, szerves kémiai, analitikai szakértői osztály).

A témám szempontjából legfontosabb a haemogenetikai szakértői osztály, ami biokémiai módszerekkel (DNS) ad különböző biológiai anyagmaradványokról (emberi szövet, haj, csont, beszáradt vér és váladékfoltokból) személyazonosító szakvéleményt, felkutatja a látens nyomokat, kezeli a bünyügyi DNS-profil nyilvántartást,

melyről a büntügyi nyilvántartásról szóló 1999. évi LXXXV. törvény, majd a 2009. évi XLVII. törvény rendelkezett, rendelkezik. Az osztály populáció vizsgálatokat, tudományos kutatói tevékenységet is végez.

A BSZKI haemogenetikai osztálya tehát elvégzi a DNS vizsgálatokat, felhasználhatja az általa kezelt nyilvántartást és elkészíti a nyomozó hatóság, ügyészség, bíróság számára a haemogenetikai szakértői véleményt, amit a bíróságok hatékonyan tudnak felhasználni a bizonyításban.

V. A DNS, mint bizonyíték alkalmazása néhány Veszprém megyei ügyben

1.

A Veszprém Megyei Bíróság I.B.1100/2007. számú büntető ügyében az elsőfokú ítéletben M.GY. vádlottat emberölés büntetében (Btk. 166. § (1) bek.), folytatólagosan elkövetett magánlaksértés büntetében (Btk. 176. § (1) bek. (2) bek. a.), c.) pontja (4) bek.), súlyos testi sértés büntetében (Btk. 170. § (1) és (2) bek.), súlyos testi sértés büntetének kísérletében (Btk. 170. § (1) bek. (2) bek.), 2 rb. könnyű testi sértés vétségében (Btk. 170. § (1) bek.) mondta ki bűnösnek és ezért a vádlottat halmazati büntetésül 18 év fegyházbüntetésre, mellékbüntetésül 10 év közügyektől eltiltásra ítélte. Emellett elrendelte kényszergyógyítását. A vádlottat 1 514 150 Ft bűnügyi költség viselésére is kötelezte, amelynek nagy része a haemogenetikai (DNS) vizsgálat költsége volt. Az elsőfokú ítéletet a büntetőjogi „főkérdés” vonatkozásában a Győri Ítéltábla Bf.37/2009/11. számú másodfokú határozata helybenhagyta.

Az irányadó ítéleti tényállás összefoglalása szerint: M.Gy. vádlott 2004 évben szerelmi kapcsolatot létesített az akkor 15 éves M.É. sértettel. A féltékeny és agresszív természetű vádlott rendszeresen fogyasztott alkoholt, amely gyógyszerhasználattal is párosult, ezek hatása alatt 2006 évtől kezdődően alkalmanként a sértettet is bántalmazta. Szerelmi kapcsolatuk során M.É. sértett esetenként ott aludt a vádlottnál, amikor azonban elege lett M.Gy. gorombaságaiból és féltékenységé miatti agresszív kirohanásaiból, hazatért szüleihez. Ilyen esetekben a vádlott nem hagyta annyiban a dolgot, mindig a sértett után ment és több esetben a sértett szüleinek lakásán addig zaklatta M.É.-t, amíg a lány nem teljesítette óhaját, haza nem kísérte őt. M.É. sértett megbocsátotta a vádlott viselkedését, 2007. januárjában eljegyzésüket is fontolgatták, a vádlott egyre erőszakosabbá váló magatartása hatására azonban érzelmileg is eltávolodott a sértett a vádlottól. 2007. május hónap elején a sértett a végleges szakítás szándékával hagyta el a vádlottat.

Ezt követően a vádlott folyamatosan zaklatni kezdte a sértettet. Részegen kereste fel M.É. sértettet szülei lakásán, agresszív magatartásának csak a rendőri fellépés vetett véget. Vádlott telefonon és személyesen két naponta zaklatta a sértettet, időköz-

ben M.É. sértett új érzelmi kapcsolatot létesített B.K.-val. Vádlott M.É. sértett munkahelyén is garázdálkodott és folyamatosan „megöllek, leszúrlak” stb. kifejezésekkel fenyegette M.É. sértettet.

2007. június 16-án a vádlott egy magával vitt 10 cm pengehosszúságú fanyelű késsel ment a sértett házához és átmászva a kerítésen késsel kezdte el üldözni a sértettet, „megöllek te büdös kurva, ha nem leszel az enyém, akkor másé sem” szavakkal illette M.É.-t, akire 2 m távolságból fejmagasságban döfésre emelte a kisujja felé álló pengéjű kést. Csak a családtagok segítségével tudott elmenekülni a sértett. A vádlott 2007. június 18-án M.É. sértett barátjának lakásához ment és ott a pincébe menekülő B.K.-t bántalmazta, M.É. sértettnek sikerült egérutat nyernie. Vádlott megfenyegette sértettet és új párját B.K.-t, hogy „éljenek akár 50 évig, de ha egyszer bemennek a városba, akkor el fogja vágni a nyakukat”.

Végül 2007. június 20-án beváltotta vádlott a fenyegetését: M.GY. vádlott előző nap folyamán 1,5 l bort fogyasztott el és napközben bevette pszichiátriai gyógyszer adagjait is. Több kocsmát felkeresett, az egyikben agresszív, erőszakos magatartást tanúsított. Éjfél után, 0.40 órakor a feltörő elemi féltékenysége és ittassága okozta felindulásában egy 16 cm pengehosszúságú, kifejezetten hegyben végződő műanyag nyelű kést magához véve ismételten M.É. sértett családjának házához rohant, a zárt kapun átmászott, majd rövid kopogtatás után a kétszárnyú ajtót berúgva behatolt a házba. M.É. szülei próbálták védeni lányukat, de a vádlott rövid dulakodást követően a menekülő M.É. sértettet a lakásban utolérte, előkapta a nadrágja hátsó részébe tűzött kést, hátulról megragadta a térdeplő testhelyzetben, összegörnyedve védekezni próbáló M.É. sértett bal vállát és a jobb kezében levő késsel egy alkalommal hátul megmetszette a sértett nyakát, majd nagy erővel megszurta a sértett hátának jobb oldalát. Mindeközben sértett szülei megpróbálták megakadályozni a lányuk további bántalmazását, de ez nem sikerült, a vádlott „megdöglesz, megdöglesz” szavak kíséretében további három nagy erejű szúrást adott le a sértett szabadon maradt, védekezéssel nem érintett hátára. A sértett szülei csak azt követően tudták lefogni a vádlottat, aki ezután a házból eltávozott. M.É. sértett a bántalmazás következtében elhalálozott, az elszenvedett sérülések közül 4, 13-16 cm szúrt csatornájú sérülés külön-külön is a sértett halálához vezetett volna.

A vádlott bűnösségét alátámasztották a vádlott beismerő vallomása, a feltárt egyéb bizonyítékok, közte a haemogenetikai szakértői vélemény is. A szakértői vélemény meghatározta a sértett és a vádlott-DNS profilját, aggálytalanul és egyetlen érintett által sem vitatottan bizonyította, hogy a kés nyelének bal és jobb oldaláról kimutatott kevert DNS-profil – egyik esetben legalább egy harmadik személy mellett – megegyezik a sértett és a vádlott DNS-profiljainak együttesével, ily módon a kevert profilt M.É. és M.Gy. tulajdonság-együttesének keveredése hozta létre.

A ház melletti járdáról, a lépcsőről, a vádlott terepszínű nadrágjáról biztosított szennyvezetékekből kimutatott DNS-profil pedig megegyezett a vádlott szájnyálkahártya-

törletéből kimutatott DNS-profillal, ami rendkívüli mértékben támasztotta alá a feltételezést, hogy ezen minták csak és kizárólag a vádlottól származhatnak. Ugyanakkor a ventilátorról, illetőleg egyéb helyekről géztamponokkal biztosított vérszennyeződésekben kimutatott DNS-profil megegyezett M.É. sértett vérmintájából kimutatott DNS-profillal, ily módon aggálytalanul igazolta, hogy ezen bűnjelminták a sértettől származnak.

A haemogenetikai szakértői vélemény elkészítésének költsége 1 275 980 Ft volt, az összesen felmerült 1 514 150 Ft bűnügyi költségből.

2.

A Veszprém Megyei Bíróság I.B.926/2007/11. sz. elsőfokú ítéletében, illetve a Győri Ítéltábla mint másodfokú bíróság Bf.97/2008/5. sz. másodfokú határozatában GY.F. vádlottat bűnösnek mondta ki emberölés büntetében (Btk. 166. § (1) (2) bek. d.) pontja) és ezért 14 év fegyházbüntetésre mint főbüntetésre és 10 év közügyektől eltiltásra mint mellékbüntetésre ítélte.

Az irányadó tényállás lényege szerint az agresszív természetű, alkoholista, munkanélküli GY.F. vádlott egy háztartásban lakott 76 éves édesanyjával E.L.-néval. A vádlott a beteg, idős, önellátásra képtelen és szociális gondozásra is szoruló édesanyját napi rendszerességgel bántalmazta. 2006. őszétől a gondozót sem engedte be E.L.-né sértetthez, a gondozónő csak ritkán tudta személyesen felvenni a kapcsolatot a sértettel, ezen alkalmak során többszöri sérüléseket látott rajta. Ezért a gyámügyi előadó intézkedéseket foganatosított a sértett Idősek Otthonába történő elhelyezésére. Erre azonban már nem kerülhetett sor, mert 2007. január 21-én napközben a vádlott a sértett szobájában ismételten bántalmazni kezdte az ágyban fekvő sértettet: nyakát leszorította, ököllel és egy vonalas tárgygal ütötte a sértett arcát, hasát, mellkasát. A folyósóra kihúzott sértettet a wc ajtó melletti falnak lökte, továbbá lakás-szerte egyéb helyeken is bántalmazta. A sértettet a bántalmazás következtében az ítéletben másfél oldalon keresztül részletezett sérüléseket szenvedett el, mely sérülések egy kisebb része néhány nappal korábban keletkezett. A sértett halála a bántalmazást követő 12-24 órán belül bekövetkezett. A vádlott igyekezett eltüntetni a bántalmazással összefüggő nyomokat, így megpróbálta lekaparni a wc ajtó melletti falról a véres szennyeződést, valamint saját, illetőleg a sértett vérével szennyezett párnahuzatot a kályha égésterébe dobta. Ezt követően a vádlott több napig titkolta a sértett halálának bekövetkezését.

A vádlott tagadásával szemben a tárgyaláson a tanúvallomásokra, igazságügyi boncjegyzőkönyv adataira, orvosszakértői véleményre, szemlejegyzőkönyvre és más bizonyítékokra figyelemmel megállapítható volt a tényállás és a vádlott bűnössége is. A történetek rekonstruálásában nagy szerepe volt az igazságügyi haemogenetikai véleménynek is.

Az igazságügyi haemogenetikai szakértői vizsgálat meghatározta GY.F. vádlott DNS-profilját, megállapította, hogy a folyosó faláról, a villanykapcsoló alól, a sértett

szobájában az ágy feletti falról biztosított kaparék, a sértett által használt szobában a kályha fedlapjáról származó szennyeződést rögzítő géztampon, a sértett által használt szobából biztosított, jelentősebb vérgyanús szennyeződésekkel borított nagypárna és kispárnahuzatok, a sértett szobájából az ágy mellől vörösesbarna színű vérgyanús szennyeződések megőrző géztampon, a vádlott szobájának ajtaján levő szennyeződések biztosító géztampon, illetőleg a wc helyiség ajtajának tokjáról rögzített szennyeződések tartalmazó géztampon, továbbá az alsó, felső műfogsor és gézlap mint bűnjelek szakértő által vizsgált vérszennyeződéseiből kimutatott egyértelműen női DNS-profil megegyezik az E.L.-né sértett hüvelykenetéből kimutatott női DNS-profillal, a vizsgálatok rendkívüli mértékben alátámasztották a feltételezést, hogy a bűnjelek vizsgált vérszennyeződéseiből és a hüvelykenetből kimutatott DNS-profil egyetlen nőtől, nevezetesen a sértettől származik.

Fentiekén túlmenően azonban a szakértői vélemény arra is rámutatott, hogy a sértett szobájában, a sértett feltalálási helyén fellelt egyik kispárnahuzat vizsgált vérszennyeződéséből kimutatott kevert DNS-profil megegyezik a sértett hüvelykenetéből és GY.F. vádlott szájnyálkahártya-törletéből kimutatott DNS-profilok együttesével, ily módon a vizsgálatok igen nagymértékben alátámasztották azt a feltételezést, hogy a kispárnahuzat vérszennyeződéséből kimutatott kevert DNS-profil a hüvelykenetből kimutatott kevert DNS-profil GY.F. DNS profiljával való keveredése eredményezte, azaz kizárta, hogy az említett két személyen, a vádlotton és a sértetten kívül más személytől származhatna az egyértelműen kimutatott kevert DNS minta. A szakértői vélemény felhívta arra is a figyelmet, hogy a mintában hám eredetű szennyeződés jelenléte sem volt kizárható.

A vádlott által használt szoba ajtajának külső lapjáról biztosított vérgyanús szennyeződések megőrző géztampon szennyeződéseiből kimutatott kevert DNS profil ugyancsak megegyezett a sértett hüvelykenetéből és GY.F. vádlott szájnyálkahártya-törletéből kimutatott DNS-profilok együttesével, az ezirányú vizsgálatok eredménye alátámasztotta azt a feltevést, hogy a géztampon szennyeződésének férfi eredetű komponense GY.F. vádlottól származik, de ez esetben sem lehetett kizárni a mintában meglevő hám eredetű szennyeződések jelenlétét.

A tanúknak az előzményekről, a sértettnek a vádlott általi rendszeres bántalmazásának körülményeiről előadott nyilatkozatait a haemogenetikai szakértői vélemény tartalmával, a bűnjelek által megőrzött vérszennyeződések vizsgálatának konkrét eredményeivel összevetve, figyelembe véve a sértettnek a vádlott általi bántalmazása módjával, az őt ért agresszió változatos formáival kapcsolatos, és a hitelt érdemlő nyilatkozatot tevő tanúk által egybehangzóan felelevenített előadásait is, a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az ismert körülmények között feltárt, több esetben freccsenéses, egyes helyeken cseppenéses jellegű, illetőleg felkent-elkenődött vérgyanús szennyeződések jellege, elhelyezkedése, gyakorisága, lakás-szerte történő előfordulá-

sa különösen a sértett jellemző tartózkodási és egyben feltalálási helyével, az ágyával való szoros összefüggésbe hozhatósága, a falakon felfedezett egyes vérszennyeződések padlózattal számított magassági paraméterei kizárják a vádlotti védekezés realitását. Ezek összessége pedig arra enged következtetni, hogy a sértett különösen az utolsó időkben, kiszolgáltatott fizikai állapotának tulajdoníthatóan lakás-szerte bántalmazásnak volt kitéve a vádlott részéről, amelynek során a vádlott különböző helyeken, a wc-be vezető úton, annak környékén, a szobaajtóknál, elsősorban azonban a sértett által használt szobán belül, de jellemzően az ágyánál alkalmazott erőszakot a sértettel szemben. A sértett a fizikai állapota és a körülmények által lehetővé tett módon megkísérelt védekezni fia támadásával szemben, a szoba bejárati ajtajáról, illetőleg az ágyában feltalált kispárnáról biztosított minta kevert DNS-profilja a vádlott és a sértett agresszióra utaló érintkezését támasztotta alá. Utóbbi tények magyarázatára a vádlotti védekezés teljességgel alkalmatlan, kizárólag az előzményi bántalmazások körülményeiből már ismert mechanizmusú sorozatos és durva agresszió képezhetette le a lakás-szerte feltalált vérgyanús szennyeződések és egyéb nyomokat.

Ugyanakkor ugyancsak a fenti bizonyítékok összevetésével lehetett megállapítani azt, hogy a vádlott a legutolsó időkben már nem gondoskodott a sértett által különösen kedvelt élelmiszerek beszerzéséről, nem biztosította a sértett szobájában a megfelelő hőellátást, konkrétan nem bizonyítható szándéktól vezetettve megváltoztatta a sértett gyógyszereinek tárolási helyét.

A haemogenetikai szakértői vélemény elkészítésének költsége ebben az ügyben is magas volt, 1 975 400 Ft-ot tett ki, amely az összesen felmerült 2 078 242 Ft összes bűnügyi költség túlnyomó részét alkotta.

3.

A Veszprém Megyei Bíróság 1.B.336/2007/37. számú elsőfokú ítéletében, illetve a Győri Ítéltábla Bf.35/2008/4. számú másodfokú határozatában vádlottat bűnösnek mondta ki emberölés büntetében (Btk. 166. § (1) bek. (2) bek. d.) pontja) és magánlaksértés büntetében (Btk. 176. § (1) bek. (2) bek. a.) és c.) pontja (4) bek.), ezért 16 év fegyházbüntetésre és 10 év közügyektől eltiltásra ítélte.

Az irányadó ítéleti tényállás lényege szerint: Z.K. vádlott és felesége Z.K.-né sértett házassága megromlott. Z.K. vádlott jórészt felesége barátnőjét S.R.-t hibáztatta ezért, különösen amikor megtudta, hogy felesége szerelmi viszonyt kezdett és folytatott S.R. testvérével. Hosszú ideig mindennaposak voltak a gyanakodó vádlott, valamint a felesége közötti veszekedések. Vádlott ezt követően elhatározta, hogy megöli S.R.-t, akiben azt a személyt látta, aki segített feleségének a sértett testvérével való szerelmi viszonya folytatásában, leplezésében. A vádlott 2006. augusztus 20-án a hajnali órákban ismeretlen körülmények között magához vett 2 db, legalább 50 cm hosszúságú feszítővasat, illetőleg erre a célra alkalmas, nagy keménységű tárgyat, majd 03.30–04.30 óra közötti időben gyalogosan a sértett B. város, Jókai u. 18. szám

alatti, két garázból kialakított albérletéhez ment, ott a nála levő feszítővasak egyidejű használata mellett, azok feszítő hatását az ajtó lapjára történő rárugással fokozva, a bejárati ajtót berúgta, beszakította, majd az általa jól ismert helyszínen, a szobában az ágyában fekvő sértetthez lépett. A vádlott két kézzel, jellemzően hátulról fojtogatni kezdte a sértettet, eközben esetenként kifejezetten jelentős erőt alkalmazott, a bántalmazás során egy ökölütést is leadott a sértett arcának jobb oldalára, illetőleg a sértetre rá is térdelt. S.R. sértett védekezett és menekülni próbált, azonban a fojtogatással legyengített és az eszméletvesztés határán álló, illetőleg az eszméletét már el is veszítő, védekezésre képtelenné vált sértett koponyájára a vádlott a nála levő egyik eszközzel hátulról három célzott, nagy erejű ütést mért, majd a már földre zuhant, mozdulatlan, hason fekvő sértett tarkójára további négy, nagy erejű ütést adott le az eszközzel.

A sértett a bántalmazás következtében a tarkótáj hajás fejbőrének többszörös, csontig hatoló, a tarkócsont pikkely részének darabos töréseit eredményező, repesztett sérülést, az agyállomány tarkólebenyeinek durva zúzódását és roncsolódást, koponyaalapi törést és még számos egyéb sérülést szenvedett el. A sértett halála kiterjedt agyroncsolódás, illetőleg az ebből származó külső elvérzés miatt állt be. A sérülések elszennvedését követően életének megmentésére lehetőség nem volt, a kiterjedt agyroncsolódás, illetőleg az agykárosodás az élettel összeegyeztethetetlen volt.

Hazatértét követően a vádlott a reggeli órákban az udvaron égetett, melynek során az égéstermék a tőle utóbb lefoglalt betonacél feszítővassal és köracél-vésővel piszkálta, a reggel, illetőleg a délelőtti folyamán az elkövetés során vérrel szennyeződött, fehér színű pólóját kézzel, majd több alkalommal géppel is kimosta, az elkövetéskor rajta levő sötétkék farmernadrágját pedig nyomtalanul eltüntette.

A vádlott bűnösségét részbeni beismerő vallomás és az egyéb terhelő bizonyítékok (pl. tanúvallomások, szakértői vélemények) is alátámasztották. A történetek rekonstrukciójában, a tényállás pontos megállapításában itt is nagy segítséget nyújtott az igazságügyi haemogenetikai vizsgálat és szakértői vélemény. Ez megállapította, hogy:

A sértettől vett körömminták mindegyike véres, így idegen hámsejt kimutatására alkalmatlan, a vádlott által viselt fehér színű, Nike pólóing elején levő, vérgyanús szennyeződésekben DNS-profil nem volt meghatározható, a fekete kordbársony hosszú nadrágon, a vádlottól lefoglalt vésőn és feszítővason vérgyanús szennyeződés nem volt észlelhető. A szifonokból származó folyadéküledékek, valamint a sértett jobb kezéről származó szörképletek sem adtak értékelhető véleményt. A fekete színű férfi félcipőről nyert minták, a füstölő tartóról, valamint a sértett bal tenyeréről származó hajszálak DNS típusa megegyezett a sértett DNS tulajdonságaival, annak az esélye pedig, hogy a sértetten kívül más is rendelkezhet ilyen DNS-típussal, 1:2.1 milliárdhoz.

Megállapítható, hogy ezen büntetőügyben felmerült 509 656. Ft bűnügyi költségből az igazságügyi haemogenetikai szakértői vizsgálat költsége 248 880 Ft-ot tett ki, tehát megközelítőleg az összes költség felét.

A három fenti jogesetből megállapítható, hogy a vádlottak bűnösségének megállapításában, a tényállás fontos körülményeinek felderítésében, az egyéb bizonyítékokon túl jelentős szerepük volt a DNS vizsgálatoknak. Tény azonban, hogy ezekben az esetekben a DNS vizsgálatok ára is magas volt, a felmerült összes bűnügyi költséghez képest.

VI. A jövő

Azt a tényt, hogy a DNS-bizonyításnak a büntetőeljárásban különleges, megkülönböztetett szerepe van, már senki nem vitatja. Az sem kérdéses, hogy a jövőben még nagyobb jelentősége lehet a DNS-vizsgálatoknak, még nagyobb segítséget fog jelenteni a bonyolult bűnügyek felderítésében. Tömeges és általános elterjedésének lényegében két akadálya lehet.

Az egyik akadály gyakorlati jellegű: a DNS-vizsgálatok nagy költségei, drágasága. A dolgozatomban leírt konkrét jogesetektől is kitűnik, hogy ez a fajta bizonyítás nem olcsó, többszázezres, milliós költségek merülnek fel egy-egy vizsgálat, ügy kapcsán. Ezzel együtt lehet gazdaságos is, ha más, szintén drága és időigényes bizonyítást, vizsgálatokat vált ki. Ma azonban nem ez a jellemző, drágasága miatt inkább csak élet elleni, és egyéb nagy tárgyi súlyú bűncselekmények felderítése során alkalmazzák. Sok esetben kerül sor DNS-mintvételekre, de százszor is meggondolja a rendőrség, ügyészség, bíróság, hogy a konkrét vizsgálatokat elvégeztesse-e. Nyilvánvalóan bíznak abban, hogy más, olcsóbb bizonyítási eszközök elegendőek lesznek az ügy felderítéséhez, egyfajta „ágyúval nem lövünk verébre” szemlélet uralkodik, amely gondolkodásmódban – valljuk be – van ratio. Sok esetben azonban „kisebb” vagy „közepes” tárgyi súlyú ügyekben is nagyban megkönnyítené a bizonyítást a DNS-vizsgálatok bátrabb és gyakoribb használata. Az igazság kiderítése ugyanis nem múlhat a pénzen. Be kell azonban látni, hogy a DNS vizsgálatok általános elterjedéséhez a vizsgálatok költségének, árának csökkenése szükséges. Ez pedig a büntetőjogon kívül eső terület. Ahhoz pedig, hogy az államilag finanszírozott igazságszolgáltatás, bűnügyi, nyomozó szervek jobban felvállalják az esetleges tévedést – mely esetében a feleslegesen felmerült költségeket az Állam viseli – nagyobb költségvetési támogatás szükséges, ami a mindenkori politikai akarattól függhet.

A második akadályát a DNS-vizsgálatok elterjedésének a vizsgálatoknak esetlegesen a személyiségi-emberi jogokba való ütközése jelentheti. Könnyen belátható ugyanis, hogy minél több állampolgár DNS-mintáját őrzik a DNS nyilvántartásokban, annál hamarabb meg lehet állapítani az elkövető személyét. Csak a törvényhozói akarattól függhet, hogy a társadalom milyen széles rétegeire terjesztik ki a kötelező DNS-mintaadás kötelezettségét. A „tökéletes megoldás” ebből a szempontból nyilván az lenne, ha minden

magyar-európai, stb. állampolgár DNS-ét őriznék valahol, ez hihetetlen módon megnövelné az elkövetők vagy az áldozatok könnyű és gyors azonosítását. Ennek a rendszernek is lényegében csak a pénz szabhatna határt és természetesen az emberi és személyiségi jogok. Nyilvánvalóan tömérdek pénzbe kerülne az összes állampolgár DNS mintájának a levétele, illetve folyamatos tárolása, nyilvántartása, de valószínűleg nagyon sok ember tiltakozásával és ellenállásával is járna egy kötelező DNS-mintavétel bevezetése.

Sok ember már így is egyre inkább egy „orwelli-világban” kezdi érezni magát, ahol számot kap – személyi szám –, mozgását a tereken, utcákon egyre elterjedtebben kamerák kísérik, helyváltoztatását GPS-eken, valamint saját mobiltelefonján keresztül pontosan rekonstruálhatják, beszélgetéseit, magánéletét lehallgathatják. Ezekhez társulna még egy esetleges kötelező DNS mintavétel – bizonyosan nem nyerné el a társadalom többségének a támogatását, annak ellenére sem, hogy az áldozatok azonosításában, bűnözők elfogásában hihetetlen előnyökkel járna.

Ma a jogszabály pontosan megjelöli, hogy mely személyektől és mikor kell és lehet DNS-mintát venni és ez remélhetően a jövőben is így lesz. Csak a társadalmi elvárásokon és törvényhozói akaraton múlik, hogy a DNS mintavételt és nyilvántartásokat a jövőben a társadalom, az emberek, milyen széles rétegre terjesztik ki.

Talán soha nem fogják tartalmazni a DNS-nyilvántartások az összes Magyarországon élő ember DNS-mintáját, azonban más irányú kutatások is zajlanak a DNS-sel történő azonosítás kérdésének az igazságügyben való felhasználása céljából. A bűncselekményeket elkövető személyek felkutatását ugyanis leginkább az segítheti, ha konkrétan egy gyanúsított vonatkozásában alkalmazzák a DNS-azonosítást, de arra vonatkozóan is kiterjedt kutatások folynak, hogy pl. a magyarországi népességen belül található populációkra, illetve népcsoportokra jellemző DNS-minták vizsgálatával közelebb jussanak annak a célnak az eléréséhez is, hogy a feltételezhetően Magyarországon élő elkövető helyszínén hátrahagyott mintája alapján következtetni lehessen arra, hogy az elkövető mely magyarországi „populációhoz, illetve népcsoportoz” tartozik. Történtek már olyan populációs vizsgálatok, amelyekben a magyarországi magyar népcsoportok, illetőleg a hazai roma és askenázi zsidó népesség, továbbá határon túli, pl. csikszeredai székely és gyimesi csángó populációk, illetőleg magyarországi más etnikumok DNS-mintáinak hasonlóságát, eltérőségét elemezték. Nyilvánvalóan csak idő kérdése, hogy egy bűncselekmény helyszínén hátramaradt, nagy valószínűséggel az elkövetőtől származó DNS mintából következtetni lehessen például arra, hogy Magyarországról, esetlegesen külföldről származik-e az elkövető, illetve, hogy mely népcsoporthoz, etnikumhoz, populációhoz tartozhat, illetve következtetni lehet esetlegesen arra, hogy az ország mely területén lakhat az illető. Természetesen ezen kutatások még gyerekcipőben járnak, hosszú időnek kell még ahhoz eltelni, hogy ilyen tekintetben a bűnüldözésben, valamint a büntetőeljárásban jelentős segítséget adjanak, de nem kétséges, hogy a tudomány fejlődése ebbe az irányba mutat.

Források:

- Karly B. Mullis: A polimeráz láncreakció felfedezése, Tudomány 1990. VI/6.
- Pethő Erzsébet Margit: A modern kriminalisztikai eszközök bizonyítékként történő értékelése a büntetőeljárásban
- DNS-vizsgálatok rendőrségi felhasználása, in: Oktató-füzet, Közép-Európai Rendőrákadémia
1999. évi LXXXV. törvény a bűnügyi nyilvántartásról és a hatósági, erkölcsi bizonyítványról.
2009. évi XLVII. törvény a bűnügyi nyilvántartási rendszerről
144/2008 (XI.26.) AB határozat
1978. évi IV. évi törvény Büntető Törvénykönyv
1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
- Veszprém Megyei Bíróság 1.B.1100/2007. sz. elsőfokú ítélete és Győri Ítéltábla Bf.37/2009/11. sz. másodfokú határozata
- Veszprém Megyei Bíróság 1.B.926/2007/11. sz. elsőfokú ítélete és a Győri Ítéltábla Bf.97/2008/5. II. fokú határozata
- Veszprém Megyei Bíróság 1.B.336/2007/37. sz. elsőfokú ítélete, Győri Ítéltábla Bf.35/2008/4. sz. másodfokú határozata
- Egészségügyi Minisztérium módszertani levele a polgári perekben és büntetőügyekben végzett DNS vizsgálatokhoz és szakvéleményadáshoz (készítette az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet és az Igazságügyi Orvostani és Orvosszakértői Szakmai Kollégium 2008. december 31.)
- Igazságügyi Szakértői Kézikönyv (Dr. Horváth Györgyi Dr. Kutacs Mária Dr. Sóos László Dr. Vajdovics Éva)
- Mitokondriális DNS és mikroszatellita polimorfizmusok igazságügyi genetikai aspektusú vizsgálata a magyar népességben - Doktori értekezés tézisei, készítette Egyed Balázs

PERES KOMMUNIKÁCIÓ

Patus Sándor¹

1. Bevezetés

A bírósági eljárás, mint kommunikáció ténylegesen egy háromszög kommunikációnak fogható fel, mely nem egyenlő oldalú háromszögnek tekinthető, hanem ezen háromszögnek két szára hosszabb és a hosszabb szárazokon lévő csúcson található a bíró, mivel a háromszög kommunikációban a bírónak kiemeltebb, irányító szerepe van. A háromszög egyenlő szárainak a hosszúsága, a háromszög talpán lévő felektől való távolság, függ az ügy típusától, a bíró személyiségétől és belső tekintélyétől, valamint a résztvevőktől. A háromszög minden pontja a másikkal is kommunikál, a felek egymással, a felek a bíróval, bíró a felekkel. Ezeknek a kommunikációs helyzeteknek más és más a jellemzője.

A bírósági eljárásban a kommunikáció szabályozott kommunikáció, melyet a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (Pp.) szabályoz.

A kommunikációnak többféle fogalomfelfogása létezik.

A tranzaktív felfogás szerint a kommunikációban nem anyag vagy energia, hanem információ áramlik az egyik helyről a másikra, vagyis a kommunikáció egy feladó tevékenysége, amely arra irányul, hogy a csatornán keresztül az információ eljusson a vevőhöz. Lényeg a közlés, az információtovábbítás és nincs visszacsatolás.

Az interaktív felfogás alapján a kommunikáció nem csak egy információ átadás, hanem annál több, egy sajátos interakció. Az interakcióban résztvevők aktivitásukkal egy cél eléréséért közösen tevékenykednek. A kommunikáció résztvevői egyaránt aktívak és passzívok is. Összességében a kommunikáció interaktív felfogása értelmében a kommunikáció során nem egyszerűen információ átadás történik, hanem közös együttes cselekvés folyik, melynek célja valamilyen eredmény létrehozása.

A kommunikáció Horányi Özséb által kidolgozott participációs felfogása abból indul ki, hogy a kommunikáció a probléma felismeréséhez és a probléma megoldáshoz szükséges felkészültségeket és ezek elérhetőségét jelenti egy problémamegoldó résztvevő számára. A teljes személyiség vesz részt a kommunikációban. Ez egy állapot, az ágens, résztvevő világának egy lehetséges állapota, felkészültség ismeretek, képességek, kompetenciák együttese, a problémamegoldás során szerzett tapasztala-

¹ dr. Patus Sándor bíró, Nagykanizsai Városi Bíróság

tok, értékek, normák, tradíciók. A participáció olyan folyamat, amely együttműködésen és a kommunikációban való részvételen alapul, közös tevékenység az interakcióban, a probléma megoldása érdekében. Participációs felfogás szerint a kommunikáció egy állapot is, míg a tranzaktív és interaktív felfogások csupán aktusnak tekintik a kommunikációt.

A kommunikáció tranzaktív, interaktív, illetőleg participációs felfogása nem egymást kizáró gondolkodás, hanem gyakorlatilag egymás mellett alkalmazhatók az adott szituációtól függően. A participációs felfogás a legszélesebb körű, ebbe már a hagyományos értelemben vett kommunikáción túli szintér is beletartozik. Itt már egy résztvevő adott helyzetben lévő állapotáról van szó, amely hosszabb folyamat eredménye. A legszűkebb körű felfogás a tranzaktív, mely leszűkítve csupán jelátadás.

Egy bírósági eljárás írásbeli és szóbeli kommunikációk hálózata, halmaza.

Jellegét tekintve a bírósági eljárásban a kommunikáció során mindhárom kommunikációs felfogás helyet kaphat. Tranzaktív lehet, amikor a cél egy adott információ eljuttatása, pl. hiánypótlás. Interaktívként tekinthető a tárgyalás, ugyanakkor a participációs felfogás átfogó jellege is jelen van, minthogy a problémamegoldás a cél, továbbá az adott perben a résztvevők, illetőleg a bíró is hozza a saját ott és akkori kommunikációbeli állapotát, felkészültségét.

A tanulmány célja, hogy egyrészt a participációs elméletet alkalmazva kommunikációs nézőpontból tekintsen bele a peres kommunikáció folyamatába, másrészt a kommunikáció participációs felfogását a jogszociológiai konfliktus-megoldási módokkal összehasonlítsa.

A participációs nézetből kifolyólag levonható az a következtetés, hogy az alábbiak szerint a kommunikáció statikus és dinamikus elemekre tagolható. Statikus elemek: a résztvevők, a résztvevők képességei, tapasztalatai, tudása. Dinamikus elem: a résztvevők törekvése a probléma megoldására.

A perbeli kommunikáció is a participációs elmélet felől közelítve statikus és dinamikus elemekre osztható. A perbeli kommunikáció statikus elemei: 1. bíró (bírói tekintély, bíró személyisége, bírói függetlenség, elfogulatlanság, objektivitás), 2. résztvevők, 3. tárgyalás helye és ideje. Dinamikus elemek: 1. konfliktus, 2. mediáció, 3. peres eljárás, bírói út, 4. meggyőzés.

A fenti felsorolás nem tekinthető kimerítő jellegűnek, további elemek lehetségesek.

A tanulmány nézőpontja alapján a perbeli kommunikáció célja a konfliktushelyzet feloldása, egyfelől a felek bevonásával, másfelől ennek hiányában annak előkészítése és megkönnyítése, hogy a döntési kényszerben lévő harmadik személy, a bíró döntését meghozza. A dolgozat a polgári ügyszak perbeli kommunikációját vizsgálja elsődlegesen bírói szemszögből, azonban általános megállapításai a büntető eljárásra is vonatkoztathatók.

2. A perbeli kommunikáció statikus elemei

A perbeli kommunikáció statikus elemei az állandó, valamennyi perben jellemzően megjelenő személyek (beleértve a bírót is), valamint a bírói függetlenség, elfogulatlanság, objektivitás, továbbá a tárgyalás helye és ideje; tehát az adott per szereplői, a bíróval szembeni alapelvárások, fizikai körülmények. Mindezek alapkövetelmények egy perben. A statikus elemek elsősorban a kik, hol, mikor kérdésre válaszolnak, és a tartalmukban csak hosszabb távon változhatnak. A perbeli kommunikációs háromszög csúcsein lévő résztvevők egyúttal a kommunikáció statikus elemeinek is tekinthetők. A háromszögek csúcsein nem csak egy résztvevő lehet tekintettel arra, hogy több felperes, több alperes is megjelenhet egy perben, ugyanakkor a bíró mellett ülnökök is közreműködhetnek, másodfokú tanácsban három bíró jár el. A háromszög csúcsein lévő több résztvevő egymással is kommunikál, formálisan és informálisan is.

A következő fejezetek a perbeli kommunikáció statikus elemeit tartalmazzák: 1. bíró (bírói tekintély, bíró személyisége, bírói függetlenség, elfogulatlanság, objektivitás), 2. résztvevők, 3. tárgyalás helye és ideje.

2.1. A bíró

A Magyar Köztársaság Alkotmányának 45. § /1/ bek. 50. § /1/ és /2/ bek. szerint a Magyar Köztársaságban az igazságszolgáltatást a bíróságok gyakorolják, a Magyar Köztársaság bíróságai védik és biztosítják az alkotmányos rendet a természetes személyek, a jogi személyek és a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek jogait és törvényes érdekeit, büntetik a bűncselekmények elkövetőit. A bíróság ellenőrzi a közigazgatási határozatok törvényességét.

A bírót a Köztársasági Elnök nevezi ki és menti fel.

A Magyar Köztársaságban bíróvá az nevezhető ki, aki

a, magyar állampolgár,

b, büntetlen előéletű,

c, választójoggal rendelkezik

d, egyetemi jogi végzettséggel rendelkezik,

e, a jogi a szakvizsgát letette,

f, vállalja, hogy vagyonyilatkozatot tesz,

g, legalább egy évig bírósági vagy ügyészségi titkárként, illetve korábban alkotmány bíróként, bíróként, katonai bíróként, ügyészként, közjegyzőként, ügyvédként, jogtanácsosként működött, vagy a köztisztviselők jogállásáról szóló 1992. évi XXIII. törvény hatálya alá tartozó központi közigazgatási szervnél közigazgatási, illetve jogi szakvizsgához kötött munkakörben dolgozott.

(A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 1997. évi LXVII törvény (Bjt.) 2. § /2/ bek. és 3. § /1/ bek.)

A bíró szerepének, tevékenységének összetevői: bírói tekintély (szakmai- és nem szakmai tudás), személyiség, függetlenség, elfogulatlanság, objektivitás.

2.1.1. A bírói tekintély

A bíró külső és belső tekintéllyel rendelkezhet (rátelepített, elért).

A külső tekintély a bírák jogállásából, a bírákhoz kapcsolódó elképzelésekből, ismeretekből, a bíróságon kívüli szervezetek és az állampolgárok bírákhoz való viszonyulásából fakad. (Makrokörnyezet.)

A külső tekintély egyrészt a jogszabályok (Alkotmány, Bjt., stb.) által a bíró irányába kimondott rendelkezésekből, másrészt a bíró társadalmi hálóban elfoglalt helyéből, a szakma presztízséből áll. A szakmai presztízshoz a bírói szakma elismertsége, a jövedelmi viszonyok, és az érdekérvényesítő képesség járul hozzá. A külső tekintélyhez hozzátartozik a média, a jogtudomány valamint az emberek viszonyulása és hozzáállása a bíróságokhoz, a bírákhoz, a bírói döntésekhez. A bírói külső tekintély a bírón kívüli körülményeken alapul.

A belső tekintély az, amit az adott, működését végző bíró saját tevékenységével, személyiségével elér a saját mikrokörnyezetében, amit és ahogyan tesz. A tekintély elfogadása a felek részéről fontos kérdéskör. Pl. a fellebbezési jogról való előzetes lemondásnak a bírói tekintély elfogadása is lehet oka.

A bírói személyes tudás, mely a belső tekintély megalapozója két fő részből áll: 1. szakmai (jogi), 2. nem szakmai (jogi tudáson kívüli, pl. kommunikáció).

A bírói tudás része a jogi szakmai tapasztalat és a nem szakmai tapasztalat, az élettapasztalat.

„Sok időnek kell eltelnie, hogy jól tudjuk, amit megtanultunk.” (Joubert)

Szakmai tudás:

A bíró számára elengedhetetlenül szükséges szakmai tudást a Bjt. 3. § /1/ bek. d, e, g, pontjai szabályozzák, eszerint egyetemi jogi végzettség, jogi szakvizsga, valamint legalább egy év jogi szakvizsgához kötött jogi gyakorlat vagy meghatározott korábban betöltött állás kell a bírói kinevezéshez. Ezen kívül természetesen a bírói pálya alatt a folyamatos és alapos jogi, szakmai tudásgyarapítás nélkülözhetetlen, ennek megvalósulása egyrészt szervezett képzések során, másrészt önképzés útján történhet meg.

Nem szakmai tudás:

A bírói nem szakmai tudására nincs konkrét, közvetlen jogszabályi előírás - ilyen jellegű jogszabály megfogalmazása nem is lenne egyszerű feladat, - azonban a Bjt. bíró jogaira és kötelezettségeire vonatkozó II. fejezete nem csupán szakmai tudásra

irányul, fellelhető benne nem szakmai követelmény is, pl. Bjt. 28. § /1/ bek., mely szerint a bíró köteles a tisztségéhez méltó kifogástalan magatartást tanúsítani és tartózkodni minden olyan megnyilvánulástól, amely a bírósági eljárásba vetett bizalmat vagy a bíróság tekintélyét csorbítaná. A nem szakmai tudás nagyon széles körű, gyakorlatilag beletartozik valamennyi „életről való tudás”, ennek kimerítő felsorolása nem lehetséges, azonban néhány elem kiemelése elképzelhető. (1. Kommunikációs képesség és készség. 2. Konfliktustűrő képesség, nyugalom. 3. Figyelem. 4. Fegyelmezettség, türelem, kötelességtudat, szorgalom. 5. Empátia, megértés. 6. Ésszerűség, józanész és lényeglátás. 7. Hitelesség, felkészültség. 8. Döntés és a döntés elmagyarázásának képessége.)

1. Kommunikációs képesség és készség

A perbeli kommunikációs háromszög egyik csúcán lévő irányító szerepet betöltő bíró kiemelt felelősséggel bír a perbeli kommunikáció megvalósulásának minőségéért. Ehhez a bírónak olyan szintű verbális és nem verbális kommunikációs tudásra van szüksége, mellyel a per többi résztvevőjének a kommunikációját befolyásolni tudja.

A peres eljárás során felmerülő verbális kódot, nyelvezetet az alábbiak szerint csoportosíthatjuk: egyrészt jelen van a jogszabályok, valamint az eljárás alapján alkalmazott jogi nyelvezet, amit főként a bírák és az ügyvédek használnak, másrészt megjelenik a mindenki által beszélt mindennapi nyelvezet, amely személytől függően más és más kidolgozottságú. A bírónak mindkét nyelvezetet ismernie és használnia kell. A bírónak meg kell találnia az egyensúlyt a jogi nyelvezet és a mindennapi nyelvezet között. A nyelvezet illetve a nyelvezet tartalma statikus és dinamikus elemnek is tekinthető. Statikus elem, mert minden résztvevő, valamint a bíró hozza magával az addig kialakult nyelvi képességeit, ugyanakkor dinamikus elem is, mivel a nyelvezet tartalma az eljárásban szükséges információk hordozója, a perbeli érdemi kommunikáció, és ez minden ügyben különböző.

A perbeli érdemi döntéshez tárgyalásokon keresztül vezet az út. Az esetek jelentős részében a perbeli résztvevők érzelmileg és indulatilag túltöltött állapotban vannak, hisz a konfliktus már a per megkezdése előtt fennállt és az érdemi döntés befolyásolja életviszonyaikat. A bírónak képesnek kell lennie arra, hogy ezt a kényes kommunikációs helyzetet megfelelően kezelje, az indulatokat lehűtse, a perbeli érdemi döntéshez szükséges eljárási cselekményeket biztosítsa.

„Ne légyen nyelve minden gondolatnak, de szükséges, hogy a gondolatok meglegyenek.” (Shakespeare)

2. Konfliktustűrő képesség, nyugalom

A per elindulása azt jelenti, hogy a felek között olyan konfliktus támadt, melynek megoldására saját maguk képtelenek voltak. A résztvevők személyes habitusa, valamint a per tétje alapján a konfliktushelyzet vagy még kezelhető, és normál mederben

marad, vagy elmérgesedik, de mindenképpen a bíróra hárul a konfliktus rendezése. Egy bíró egy tárgyalási napon több konfliktushelyzettel (tárgyalással) is szembesül. A konfliktushelyzet mindenképpen negatív inger, teher és ennek hosszú távon való elviselése külön megemlíthető képesség. A bíró felé elvárt követelmény, hogy legyen kiegyensúlyozott, higgadt, nyugodt. A nyugalom, az idegeskedés hiánya, az érzelmi stabilitás, amivel a bíró a tárgyalás forгатagában az állandó, biztos pont lehet, és követendő viselkedési mintát nyújt.

„A jó modor apró áldozatokból épül fel.” (Emerson)

3. Figyelem

A per során a személyes előadások és a bizonyítás felvétele alapján válik megállapíthatóvá a tényállás, és ezt követően kerülhet sor a döntés meghozatalára, ezért a bírónak mindezeket kiemelt és alapos figyelemmel kell kísérnie. A figyelem során az ember fokozott éberség állapotába kerül. A bíró figyelmének koncentrálnak és megosztottnak is kell lennie a helyzettől függően. A tárgyalás vezetése során a figyelem megosztott, mindenre kiterjedő és váltásra képes. A bírónak a tárgyalóteremben mindenre kell figyelnie, hogy mindent észrevehessen. Ugyanakkor a tárgyalásra való felkészülés alatt, valamint a tárgyalás végén az érdemi döntés meghozatalakor a bíró figyelme koncentrált, el nem téríthető.

„Semmiféle módszer vagy tudomány nem pótolhatja az örökké éber figyelmet.” (Thoreau)

4. Fegyelmezetség, türelem, kötelességtudat, szorgalom

A szakmai és nem szakmai tudás megvalósulása a fegyelmezetség szilárd talaján képzelhető el. A fegyelmezetség megalapozója a türelem. A fegyelmezetség hiánya a többi tudásrész eredményességét gátolhatja, illetőleg a már elért eredményeket csökkentheti. Az ember legmagasabb rendű tevékenységeinek egyike önmaga ösztöneinek és indulatainak az irányítása. A fegyelmezetséghez kapcsolódik a kötelességtudat, valamint a szorgalom, melyek a bírót a magas munkatehernek való megfelelésben segítik.

„A kultúra a saját belső én megszervezése és fegyelme, saját személyiségünk birtokbavétele, öntudat megszerzése, amelynek révén képessé válunk ... az életben betöltött funkciók, jogaink és kötelességeink megértésére.” (Gramsci)

5. Empátia, megértés

Szükséges, hogy a bíró megértse az elé vitt konfliktus lényegét, ezen kívül át kell éreznie, meg kell ismernie a konfliktust megalapozó élethelyzetet, azonban a konfliktusba való beleélés tilalmazott, mivel a hitelességet, objektivitást rombolja, továbbá a döntési tisztánlátást csökkenti.

6. Ésszerűség, józanész és lényeglátás

A valódi valóság (tények) megismerésének az igénye, továbbá a mellékvágányok elkerülése, valamint az irreleváns tények, információk kiszűrése, és ezzel az eljárás

szükséges mederben való tartása. A ténybeli igazság felderítésére való törekvés, azért, hogy a jogkövetkeztetések levonása, az érdemi döntés lehetőleg jobban közelítsen az igazságossághoz felé., *„A valóság csupán illúzió, bár nagyon kitartó.” (Einstein)*

7. Hitelesség, felkészültség

A hitelesség a bíró személyiségén, valamint szakmai és nem szakmai, továbbá az adott ügyre való felkészültségén alapul. Mindezekhez egyfelől komoly munkavégzés, másfelől higgadt, nyugodt, odafigyelő verbális és nem verbális kommunikáció szükséges, mely szintén fontos bírói tudás.

8. Döntés és a döntés elmagyarázásának képessége

A döntési képesség az érdemi döntésre való alkalmasságot, ítélőképességet, határozottságot jelent. Általánosságában a döntés folyamata a következő: probléma felismerés, a lehetőségek számbavétele, az alternatívák felállítása, választás, elhatározás. Kulcsár Kálmán szerint „minden döntés lényege a megfelelő információk alapján való választás a lehetséges alternatívák között, éspedig tekintettel az egyes alternatívák várható következményeinek értékelésére”. A bírói döntése múltbeli tényeken alapul, de a jövőre vonatkozik, mivel a bíró a tényállást a bizonyított múltbeli tények alapján állapítja meg, míg a jogkövetkeztetést a lehetséges alternatívák közötti előrelátható következmények mérlegelésével vonja le. A döntésben a józanész és az ezen is alapuló mérlegelési képesség kiemelkedő jelentőségű. A döntésképeség ellentétét a döntésképtelenség, a határozatlanság jelenti, melyhez a döntés elodázása kapcsolódik. (Halogatás.) Néha az idő múlása is meghozhatja az ügyben a megoldást. A bírói döntés a bíró gondolkodási tevékenységére támaszkodva valamint szakmai és nem szakmai tudást alkalmazva alakul ki, azonban szükséges a döntés kinyilvánítása, melynek módja a szóbeli valamint írásbeli indokolás. Az indokolás során a bíró részletesen kifejti a döntését, ezért fontos a bíró azon képessége, hogy egyrészt miként tudja az érintetteknek elmagyarázni, indokolni a döntését, ezzel a pontos megértést elősegíteni, másrészt hogyan tudja a bíró a döntés helyességéről a feleket meggyőzni.

A bírói munka négy részre osztható fel: 1. tárgyalás előkészítése, 2. tárgyalás, 3. döntés, 4. a döntés indokolása, elmagyarázása.

A korábbiakban leírt bírói szakmai és nem szakmai tudás a bírói munka négy részében különbözőképpen nyilvánul meg.

1. A tárgyalás előkészítése során túlnyomó részben a szakmai tudás dominál. A keresetlevél megvizsgálása és a tárgyalás kitűzése kevesebb nem szakmai tudást igényel, de a munka ezen részében is felmerülhet a nem szakmai tudás használata. (pl.: a költségkezdvezmény elbírálásakor)
2. Tárgyalás alatt van szüksége leginkább a bírónak a szakmai tudása mellett a nem szakmai tudására. A tárgyalások egy részében kiemelkedően hangsúlyozott, felpörgetett légkör a jellemző. A tárgyalás egy sokszemélyes participációs kommunikáció, amelyben a bíró, a perbeli résztvevők egymással szemben különböző

szerepeket és játsszákát játszanak, továbbá minden résztvevő hozza magával az ott és akkori állapotát, felkészültségét, ismereteit, kompetenciáit. A tárgyalás jellegzetessége a szóbeliség és a közvetlenség, ekkor kerül sor a felek személyes meghallgatására, tanúk, szakértők meghallgatására. A Pp. 133. § /1/ bek. alapján a bíró határozza meg az eljárási cselekményeket és azok sorrendjét, tehát a bíró irányítja a perbeli kommunikációt. A bíró a perben, mint társas játékban olyan játékvezető, aki a játékvezetés mellett a végső eredményt is kihirdeti. A bíró számára további nehézséget jelent az, hogy egy héten – általában - kettő tárgyalási napot tart, valamint egy tárgyalási napon több tárgyalás van, ugyanakkor szakmai és nem szakmai tudás szempontjából nincs kettő egyforma tárgyalás.

3. A döntés meghozatalakor a tényállás megállapítása a már lefolytatott bizonyítás útján valósul meg. A bíró szabadon mérlegeli a bizonyítékokat (Pp. 206. § /1/ bek.) és a mérlegelésnél fontos szerepe van a nem szakmai tudásnak, a bíró személyiségének, élettapasztalatának. A jogkövetkeztetések levonásakor a bíró által kiválasztott alkalmazandó jogszabályok kötelező volta megszabja azokat a határokat, amelyek között a bíró mozoghat (szakmai tudás), azonban a jogszabály rendelkezései az általános vagy tipikus helyzetet írják le, és a perbeli egyedi esetet ebbe kell beleilleszteni. Itt már a nem szakmai tudás segítséget nyújthat.

4. A döntés indokolása, elmagyarázása. A bírónak a döntését nemcsak meghoznia kell, hanem – szóban és írásban – meg is kell indokolnia, ezáltal a bíró a saját döntését „ellenőrzi”. A döntés a szakmai és nem szakmai tudás együttesében születik meg, ezért az indokolás is hasonló mértékben tartalmaz szakmai és nem szakmai tudásbeli elemeket.

Szakmai és nem szakmai tudás alkalmazása és a peres felek egyeztetése alapján két bírói alaptípus körvonalazódik: 1. az ügy ítéleti megoldását előtérbe helyező bíró, 2. az ügy ítéleten kívüli megoldását előtérbe helyező bíró.

A két alaptípus között nincs éles határ, és ezek között több köztes típus is megtalálható, ezen kívül a fenti tipizálás inkább stílusbeli különbséget jelent.

2.1.2. A bíró személyisége

A bíró sajátosan kiválasztott és ellenőrzés alatt álló személy. A bíró is ember, azonban a bíróval szemben egyre magasabbak az elvárások. Kérdésként felmerül, milyen adottságok, személyiségjegyek szükségesek a bírói hivatás betöltéséhez.

A korábbiakban már kifejtettek szerint a bíró belső tekintélyének kettő alapja van: a szakmai és a nem szakmai tudása, az ott leírtak a bíró személyiségének részét is képezik. A bíró személyiségéhez hozzátartozik a belső tekintélye. A bíró személyi-

ségében a szakmai tudás alapvetően és elengedhetetlenül, míg a nem szakmai tudás elvárhatóan és szükségesen szerepel. Mindezekon felül a bíró személyisége nem csak a bírósági eljárásban szükséges szakmai és nem szakmai tudásból áll.

Egy közösség, társadalom gondolkodását és magatartását a magasabb presztízsű foglalkozások képviselői jelentősen befolyásolják, és ezeknek a személyeknek a szerepelvárástól való eltérése nagyobb hangsúlyt kap a közösségtől, társadalomtól. A szerepelvárástól való jelentősebb eltérés akár szakmai, etikai kérdést is felvetethet.

A bírónak méltónak kell lennie hivatására, vele szemben alapvető elvárás, hogy etikusan viselkedjen; továbbá magánéletében tisztességesnek kell lennie, sőt nem elég tisztességesnek lennie, annak is kell látszania.

A bíró esetében az önbecsülés, az önbizalom és az önérték-érzet hármasság jellemzőjének összhangban kell állnia. Az önbecsüléshez kellő szakmai és nem szakmai tudással kell rendelkeznie, mely megalapozza azt az önbizalmat, amivel a bíró döntéseit meghozza, ugyanakkor az önérték-érzet kontrolálja az önbecsülést és önbizalmat azért, hogy fennmaradjon a döntés és a tudás iránti alázat. Mindezekhez nagyfokú intelligencia, kiérlelt gondolkodás és kiegyensúlyozottság szükséges.

Minél nagyobb a tudás, annál nagyobbak tűnik az ismeretlen. Ha a tudást egy gömbnek illetőleg a gömb térfogatának fogjuk föl, és az ismeretlent a gömb felületének tekintjük, akkor belátható, hogy a tudás (a gömb) növekedésével együtt az ismeretlen (a gömb felülete) is gyarapszik. Minél nagyobb a tudás, a gömb, annál nagyobb a készlet az ismeretlen, a gömb felületének csökkentésére (tanulás, megismerés), és ez egy véget nem érő, befejezhetetlen folyamat, fejlődés, élethosszig tartó képzés, tanulás. Ezen gondolkodás mentén továbbhaladva egyértelműnek látszik, hogy nagyobb tudás (nagyobb gömb) esetén a gömb tömege (a tudás) jelentősebb. A bíró számára szükséges a folyamatos továbbfejlődés a szakmai- és nem szakmai tudás terén. A bíró személyiségének része kell legyen az arra való képesség, hogy folyamatosan képezze magát, amely az élethosszig tartó tanulás megalapozója.

Gondolkodás, elmélkedés, megfigyelés „ *A gondolatot szent jogként adta az élet.* ” (Hugo)

A gondolkodás konkrétan feladat-és célorientált, megoldásra, eredményre irányul. A gondolkodás egy megismerési folyamat, melynek során az ember szellemi tevékenységével új feladatot old meg vagy eddig nem ismert összefüggést ért meg. A gondolkodást az elmélkedés és a megfigyelés támasztja alá. „*Minden méltóságunk gondolkodásunkban rejlik.*” (Einstein) Az elmélkedés általánosabb, de még behatárolható, eredménye nem konkrét feladat-megoldás, hanem általános tudásbeli gyarapodás. A megfigyelés már nem behatárolható, összességében a világra irányul, eredménye, hogy az elmélkedést és a gondolkodást segíti, valamint az általános intelligencia és a személyiség fejlődésének alapja. A bírói munkához a perbeli kommunikációs helyzetben leginkább a gondolkodás társul, konkrét feladat a bírói úton lévő jogvitává vált

konfliktus feloldása a szakmai és nem szakmai tudásra támaszkodva. A bírói elmélkedés célja a szakmai és nem szakmai tudás általános fejlesztése, a továbbképzés. A bírói megfigyelés a világ dolgairól szól, információgyűjtés, célja az általános világról való ismeretek fejlesztése, különböző élethelyzetek megismerése.

A bíró szakmai illetve nem szakmai tudásának szervezeten belüli, valamint önképzésen alapuló fejlesztését hátráltatja a bírói hivatás gyakorlása során állandósult időhiány. A bíró saját szakmájának a szolgája, mert a bíró munkaidejét továbbá nagyrészt szabadidejét lefedi a működéséhez kapcsolódó – sokszor nem is bírói tevékenységet igénylő – feladatok megoldása.

A bíró személyisége egy állapot, amely felkészültség, ismeretek, képességek, kompetenciák együttese, valamint az eddig szerzett tapasztalatok, értékek, normák összessége, amivel a bíró a kommunikáció participációs felfogása alapján a perbeli kommunikációban részt vesz.

A korábbiakban felsoroltak a bíró hivatalos, hivatali személyiségének része. Mindezekon kívül még vannak olyan személyiségjegyei, melyek a magánszemélyiségének alkotó elemei (pl. világnézeti, politikai meggyőződése), azonban ezeknek kívül kell maradniuk a bíró hivatali személyiségén, az elfogulatlanság, objektivitás követelményei alapján. A bírónak méltónak kell lennie hivatására. Ezt kimondja az 1997. évi LXVII. tv. 28.§ /1/ bek.-e is: A bíró köteles a tiszttségéhez méltó, kifogástalan magatartást tanúsítani és tartózkodni minden olyan megnyilvánulástól, amely a bírósági eljárásba vetett bizalmat vagy a bíróság tekintélyét csorbítaná.

A szociálpszichológia által kidolgozott tétel szerint:²

Jellemzően az emberek

1. véleményét szakértelemmel rendelkező és megbízható személyek befolyásolják a legjobban.
2. A kommunikátor megbízhatósága fokozódhat, ha olyan álláspontot képvisel, amely minden jel szerint saját érdeke ellen való.
3. A kommunikátor megbízhatósága növekedhet, ha úgy tűnik, hogy nem akarja a véleményét befolyásolni.
4. Ha valaki tetszik és azonosulnak vele, akkor véleménye és viselkedése jobban hat rájuk.
5. Amennyiben kevésbé lényeges véleményről és viselkedésről van szó, és valaki tetszik, jobban hagyja az ember befolyásolni magát még akkor is, ha tudja, hogy az illetőnek szándékában áll meggyőzni.
6. Szavahihetőség nő, ha az elfogultság látszata csökken.

A fenti szociálpszichológiai tétel és a dolgozat 2.1. részében a bíróval kapcsolatban leírtak a következőképpen vethetők össze:

2 Aronson, Elliot: A társas lény. KJK-KERSZÖV Kiadó. Budapest. 2004. p. 95.

Az 1. pont a bírói tekintéllyel, a 3. pont a bírói függetlenséggel, a 4. pont a bírói személyiséggel, a 6. pont pedig az elfogulatlansággal mutat hasonlóságot.

Ez az összevetés és az eddig megfogalmazottak egy kulcsszó leírását eredményezik: a kulcsszó pedig a bizalom. Bizalom a bíróság, a bírósági eljárás, a bíró irányában, bizalom abban, hogy a bíró a legjobb személyiséggel, függetlenül, elfogulatlanul, a szakmai és nem szakmai tudásának legjavával dönt az elé vitt ügyben. Ha a bizalom megvan, akkor a bírói döntés hamarabb hoz nagyobb megnyugvást a konfliktus feloldásában, és ez a bírósághoz fordulókat érdekelt is szolgálja, mert hisz az emberek döntő többsége nem leli örömét a konfliktus fenntartásában. Ezen kívül a bizalom teszi elfogadhatóvá az érintett személy számára a neki kedvezőtlen bírói döntést, és hozza el a megnyugvást.

A bíróságokkal, a bírakkal szemben kevésbé előremutató módon megfogalmazott kritikák, éppen főként a tekintély, a függetlenség, az objektivitás, az elfogulatlanság, a személyiség megkérdőjelezésére irányulnak, és ezzel a bizalmat csökkentik. Belátható az, hogy a bíróságok, bírák iránti bizalom hanyatlása nem csak a bíróságoknak, valamint a bírának jelentenek problémát, hanem valamennyi bíróságokhoz forduló jogkereső állampolgár bizalmát, biztonságérzetét rombolják, a konfliktusok megoldását hátráltatják, így közvetetten az ő helyzetüket sem javítják.

A bíró, mint kommunikátor nem azonos kizárólag a személyiséggel, hanem a bíró egy sajátos szerep, mely az adott kommunikációs szituációban valósul meg. A bírói hivatalos szerepe meghatározott viselkedésminták összessége, melyet az adott helyzetben a környezet a bírótól elvár.

A szakmai és nem szakmai tudásban megjelenő összetevők, s az ezekből folyó tekintély, valamint a függetlenség, elfogulatlanság, objektivitás, továbbá a személyiségjegyek, egyúttal a bíró felé megfogalmazott szerepelvárások, teljesülésük esetében a bírói szerep ismérvei és a szükséges bizalom megalapozói.

2.1.3. A bírói függetlenség, elfogulatlanság, objektivitás

Az Alkotmány 50.§ /1/bek. kimondja, hogy a bírák függetlenek és csak a törvénynek vannak alárendelve.

A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. tv. (Bsz.) 3.§-a szerint a bírák függetlenek, a jogszabályok alapján meggyőződésüknek megfelelően döntenek, az ítélezési tevékenységükkel összefüggésben nem befolyásolhatók és nem utasíthatók.

A bírói függetlenség egyrészt a bíró személyére, másrészt a bíróságok szervezetére és működésére vonatkozik. Az eljárási háromszög kommunikációban statikus elemként elsődlegesen a bíró személyi függetlensége irányadó.

A bírák tevékenységük közben nem befolyásolhatók, nem utasíthatók, függetlenek és az Alkotmány, valamint a törvények szerint lelkiismereti meggyőződésüknek megfelelően döntenek. Más személy, hatóság, szerv a bíráknak tanácsokat, utasítást, ajánlásokat nem adhat.

Az Alkotmány 57.§ /1/ bek. előírja, hogy a Magyar Köztársaságban a bíróság előtt mindenki egyenlő és mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben jogait és kötelezettségeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el.

Az objektivitás biztosítását szolgáló jogszabályi előírások a polgári eljárásban. (Pp. 13.§ /1/ és /2/ bek., 14.§, 15.§ /1/ és /2/ bek., 21.§ /2/ és /3/ bek.)

Az objektivitás az elfogultság hiányán valamint még az elfogultság látszatának is az elkerülésén alapul. A bírói döntések elfogadása és az abba való belenyugvás a bírák függetlenségébe, elfogulatlanságába, objektivitásába vetett általános bizalmtól is függ.

2.2. Résztvevők

Peres félként a perbeli kommunikációs helyzetbe kerüléshez elengedhetlenül szükséges a perbeli jogképesség és a perbeli cselekvőképesség, melyeket a Pp. 48. § és 49. § /1/ bek. szabályoz. A perben fél az lehet (perbeli jogképesség), akit a polgári jog szabályai szerint jogok illelhetnek és kötelezettségek terhelhetnek. A perben, mint fél személyesen vagy meghatalmazottja útján az járhat el, akinek a polgári jog szabályai szerint teljes cselekvőképessége van, illetőleg, aki a per tárgyaról a polgári jog szabályai szerint érvényesen rendelkezhet (perbeli cselekvőképesség). Ezen kívül a felperes esetében, – mivel ő indítja pert – a perindítás szándéka is szükséges, ez a felperesnek saját döntése. Az alperes esetében a perbeállítás kényszerű, ha az alperessel szemben a felperes a keresetét előterjeszti, akkor az alperes perbeállása saját döntésén kívüli.

A peres feleken kívül egy pernek számos résztvevője lehet: beavatkozó, meghatalmazott, tanú, szakértő, tolmács. Külső résztvevők is megjelenhetnek, pl. média, hallgatóság.

A résztvevők, mint perbeli pozíciók statikus elemek, azonban ügyenként más és más személyek testesítik meg azokat.

Perbeli szerepjátékok. (Pl. Túlhajszolt apa, leharcolt családanya, jóságos nagyi, objektív szemlélődő, humoros barát, őszinte rokon, tekintélyes vezető, szaktekintély, hozzáértő ember, egyszerű ember). Ha a perbeli résztvevő valamelyik szerepbe helyezi magát, akkor a perbeli viselkedését és előadását is meghatározhatja a szerep.

A dolgozat a peres kommunikációs helyzethez elsősorban a bíróság illetve a bíró irányából közelít, mivel egyrészt valamennyi perbeli résztvevő részletes leírása, a résztvevők szerepjátékának alapos elemzése nagy terjedelmű volna, másrészt

például az ügyvéd vagy szakértő perbeli kommunikációs szituációjának kidolgozása elsődlegesen egy ügyvéd vagy egy szakértő kompetenciájának tekinthető, ennél fogva a résztvevők kifejtésére a dolgozatban nem kerül sor.

2.3. Tárgyalás helye és ideje

A közvetlen perbeli kommunikáció a bírósági tárgyaláson zajlik, melynek helye a tárgyalóterem. A tárgyalóterem a perbeli kommunikáció helye, környezete, amely ünnepélyességet jelenít meg, a tárgyalóterem berendezése a bírói pulpitus a címer által. Az ünnepélyességhez a bírák és ügyvédek ruházata (a talár) is hozzájárul. Mindezek mintegy szimbolizálják a tárgyalótermi magatartással szembeni elvárást: a fegyelmezettséget és a szabályozottságot. A tárgyalóterem berendezése, a megjelenés és az elvárt magatartás kölcsönösen erősítik egymást.

A bírósági tárgyalóteremen kívül is létrejöhet közvetlen perbeli kommunikáció pl.: helyszíni szemlén, helyszíni tárgyaláson. A tárgyalás ideje mindig előre pontosan meghatározott, a tárgyalás időtartama is előre kalkulált, azonban alkalmanként a tárgyaláson történtek alapján a tárgyalás végének időpontja nehezebben garantálható, ezért a következő tárgyalás kezdő időpontja néha csúszhat.

3. A perbeli kommunikáció dinamikus elemei

A dinamikus elemek a perbeli kommunikációs folyamatot jellemzik, egyúttal a konfliktus-megoldás iránti törekvést jelentik. A hogyan, miként kérdésekre válaszolnak, és a dinamikus elemek tartalma ügyenként változik. A dinamikus elemek esetében a kezdő időpont nem a peres eljárás megindulása, mivel a jogvita keletkezése korábbi; a kezdő időpont a pert megalapító konfliktus kialakulása, de a konfliktus a per alatt is fennmarad, ezért a konfliktus kezelése szükséges. A felek közötti konfliktus szélesebb körű is lehet, mint a jogvita.

Dinamikus elemek: 1. konfliktus, 2. mediáció, 3. peres eljárás, bírói út, 4. meggyőzés.

3.1. Konfliktus

„Az ellentmondás elviselésének képessége a magas fokú kultúra jele.” (Nietzsche)

A mindennapi élet folyamatában, a társas érintkezés során – az ember pszichológiai, valamint szociálpszichológiai jellemzői alapján – elkerülhetetlen, hogy ellentétek alakuljanak ki az emberek között, ezek a konfliktusok forrásai. A nyilvánvalóvá vált

ellentétek megoldás nélkül konfliktussá válhatnak. Az életben kialakuló konfliktusok csak részben válnak jogi vitává, és a jogi vitáknak egy része kerül bírósági útra. Az emberek alapjában véve konfliktusos lények, sőt vannak olyanok is, akik kifejezetten keresik és generálják a konfliktusokat, de sokan nem szívesen, kényszerűen veszik tudomásul az emberi kapcsolatokkal szükségszerűen együtt járó konfliktusokat.

A konfliktusban érintett személyek közötti kapcsolat alapján különbséget tehetünk akként, hogy egyrészt a konfliktus résztvevői egymással állandósult kapcsolatban vannak-e, vagy csak alkalmoszerű a találkozásuk, másrészt a résztvevőknek a teljes személyiségük jelen van-e a konfliktusban, vagy csak egy fajta szereppel érintettek, harmadrészt a felek közötti kapcsolat alá és fölrendeltségen vagy mellérendeltségen alapul.

Az állandósult kapcsolat esetében általában kisebb az esélye a bírói útnak, mivel a per, illetve az ezzel járó teljes vagy részleges pernyertesség, pervesztesség az egész kapcsolatot akár tönkre is teheti, így mindkét fél veszteségeket szenvedhet el, míg az egyszeri kapcsolat alapján a bírói útnak több a valószínűsége, mert nem áll fenn a meglévő kapcsolat tönkretételének az esélye. Mindezek elmondhatók a teljes személyiséggel résztvevő személyek közötti konfliktusra és az egyféle szereppel létrejövő konfliktusra, mivel teljes személyiséggel csak állandósult kapcsolatban lévő személyek kerülhetnek kapcsolatba egymással, és itt is a kapcsolat fennmaradása kérdőjeleződhet meg. Mellérendeltség esetében valószínűbb a bírósági út, ezzel szemben az alá- és fölrendeltségi viszonyban a hatalmi helyzet miatt kevésbé kerülhet sor a bírósági útra.

A konfliktusok hatékony, civilizált kezelésére, megoldására minden társadalomnak szüksége van, e nélkül a konfliktusok ugyanis előbb-utóbb erőszakosan kerülnének megoldásra.

A jogszociológia négy konfliktus-megoldási utat határozott meg: 1. a konfliktusban álló felek közvetlen tárgyalása (megbeszélés), 2. a tárgyalásos megegyezés elősegítésére harmadik fél bevonása (mediáció), 3. a konfliktus megoldására bevont harmadik személy nemcsak közvetít, hanem a felek felhatalmazzák arra is, hogy számukra kötelező döntést hozzon (választott bíróság), 4. a bírósági út, ahol a bíró dönt ítélettel (bíróság).

A négy konfliktus-megoldási forma egymás utáni és együttes értelmezése alapján megállapítható, hogy növekszik az eljárás szabályozottsága, a konfliktusban érintett felek hatásköréből egyre inkább kikerül a problémamegoldás és ezzel együtt a felek által bevont harmadik fél kezébe kerül a döntés, azonban a konfliktusban érintett felek közös elhatározással bármikor a konfliktusmegoldást saját kezükbe vehetik.

A pert megelőzően a felek között vita, feszültséghelyzet alakul ki, konfliktus keletkezik (vagy már megvolt, csak valaki ezt megelőzte).

A konfliktus vizsgálatának szempontjai:

1. Fontos a konfliktus tárgyának, a problémának pontos és valós beazonosítása. Vajon a per tárgyat a felek közötti tényleges vita képezi-e? Sokszor a konfliktusban a tárgy nem egyértelmű, ezért fontos a tények leszűrése, a félreértések kiküszöbölése.
2. Szükséges a konfliktushoz fűzött érzelmek felismerése, külön kell választani mi az érzelem, mi a tény, az érzelmek fűtik a konfliktust.
3. Fel kell tárnai a konfliktus mögött álló nyílt vagy látens motivációkat, mert fontos a motivációkutatás.
4. A konfliktus milyen érdekek mentén zajlik, ezek lehetnek dologiak, illetve pénz, idő, termék, jogkör, privilégium. Figyelembe kell venni, hogy sokszor a perbeli vita csak a konfliktus megjelenési formája, e mögött még található egy mélyebb, súlyosabb konfliktust, vitát is.
5. A felek egymással való kapcsolatát fel kell mérni. Szükséges a konfliktusban szereplő felek pontos meghatározása, a releváns személy megtalálása, aki a konfliktusmegoldását befolyásolni tudja, joga, hatalma van ahhoz, hogy meg is tegye, akinek az érdeke sérült. A nem releváns szereplők eskalálhatják a konfliktust.
6. Az eljárás, a konfliktus megoldása során a félnek igénye merülhet fel arra, hogy kifejezhesse azt, miszerint egyfelől mi a valós érdeke a konfliktusban, vitában, másfelől megbízzon az eljárás objektív voltában; ugyanis hiába derül ki a valódi konfliktus, amennyiben valamelyik fél a megoldásához vezető utat, az eljárást nem tartja megfelelőnek. A bírói tekintély és a bíró perbeli eljárása garanciát adhat az objektivitásra. Fontos, hogy a bíró perbeli kommunikációja sugározza is a semlegességet, az egyenlő szárú háromszög kommunikációs helyzetben a felektől való egyenlő távolságot.
7. A személyiség perbeli megjelenése miatt a fél érzelmi elvárása a személyiségének tiszteletben tartása, elismerése a másik fél és a bíró által. Amennyiben fel is tárul a konfliktus valódisága és az eljárás is megfelelően zajlik le, azonban ebben az eljárásban valamelyik konfliktusban résztvevő fél érzelmi igénye, személyisége sérül, akkor a konfliktus (per) elmérgesedhet. Ezért az erre is figyelő perbeli kommunikáció szükséges. A tárgyaláson a rend fenntartása is kiemelt jelentőségű, ellenkező esetben esetlegesen a fél eljárási, érzelmi igénye sérülhet, s ezzel együtt a vita megoldása elnehezülhet.
8. Fel kell tárnai, hogy a perben, konfliktusban résztvevő felek között a bizalmi viszony mennyiben van meg. Ha nincs meg, minimális szinten megteremtendő.
9. A perre vonatkozó félreértéseket le kell szűrní, a felek nem biztos, hogy tudják, miként zajlik egy per. Tájékoztatás szükséges az információhiány elkerülése végett.

10. Fel kell mérni, hogy a konfliktusban rendelkezésre állnak-e bővíthető javak, ez olyan többlet javak rendelkezésre állását vagy megteremtésének lehetőségét jelenti, amelyek a megállapodásba, megoldásba beépíthető.

A konfliktusok lehetnek: 1. értékalapúak, 2. érdekalapúak. A különbség a konfliktusok alapvető forrására, valamint mozgató erejére vezethető vissza.

A konfliktus forrása lehet a különböző értékrend, a felek közötti kapcsolati problémák, információhiány, információtorzulás, eltérő érdekek, eltérő ideológiák, s ezen kívül nagyon sok minden egyéb.

Az értékek és ideológiák mentén zajló viták nehezebben kezelhetők, főképp, ha az előzmények miatt elnehezültek. Ettől eltérően hatékonyabban megoldhatók az érdekek mentén zajló viták. Ennek fő oka az, hogy értékekről nem lehet lemondani, míg az érdekek között lehet közvetíteni és a vita más dimenzióba kerül, kimarad belőle az énkép. *„Nézeteink megalkotásában hihetetlenül meggondolatlanok vagyunk, de egyszerre megtelünk érthetetlen szenvedéllyel irántuk, ha valaki meg akar fosztani bennünket a társaságuktól. Nyilvánvalóan nem maguk az eszmék kedvesek nekünk, hanem fenyegetett önérzetünk.”* (Carnegie) A problémát lehet támadni, nem a konfliktusban érintett személyt.

A perbeli kommunikációban célszerű a vita objektivizálása, a felek személyiségéről való leválasztása, ezért a per során kerülendő, hogy a konfliktusban szereplő felek álláspontja elvi szintre jusson, ne legyen ideológiája a fél álláspontjának, alapjában véve „csak” érdekütközés merüljön fel.

Az érték-és érdekalapú konfliktus jellemzői³:

Az értékalapú konfliktus esetében a cél előre meghatározott, az alku nagyon korlátozott, hiszen a felek maximalizálni akarják a hasznukat, így az álláspontjaik szinte kizárják egymást. A felek között a jövőbeli viszony nem fontos, a felek tényleges ellenfelek, az egyik nyeresége a másik veszteségével egyenlő. A vitában az offenzív lépések dominálnak, logikai sorrendbe állítják a megtárgyalandó kérdéseket. Könnyen megoldható kérdésekkel nyitják a tárgyalást, hagyják, hogy a másik megmagyarázza a pozícióját. Az alku lehetőségében csak a számukra legjobb megoldást veszik alapul. Kijelölik azt a legrosszabb megoldást, amit még elfogadhatnak. Figyelembe veszik a legjobb és legrosszabb megoldások közötti alternatívákat, számba veszik a kölcsönösen elfogadható változatokat és a saját maguk számára legelőnyösebbet akarják kiválasztani. Az érdekalapú konfliktus jellemzője, hogy a felek érdekeinek és szükségleteinek a lehető legnagyobb mértékben való megvalósulása célként jelenik meg. A felek érdeksérelme nélkül bővíthetőek az erőforrások. A felek elfogadják a közös megoldás lehetőségét, és a közöttük lévő viszony fontos, a továbbiakban is fennmaradhat. A nyereség közös nyereséget is jelenthet, a sikeres tárgyalás a közös sikert

3 Krémer András: Pozicionális és érdekek alapú tárgyalás. in: Döntőbíráskodás Püski Kiadó 1999. p. 43-52.

jelenti, a felek egyúttal partnerek is. A felek rendelkeznek az együttműködésen alapuló tárgyaláshoz szükséges készségekkel, képességekkel. Megpróbálják a tényekről leválasztani az érzelmeket, és az érdekeikre koncentrálnak, nem legyőzni akarják a másikat, hanem meggyőzni. Nem élnek vissza a másik esetleges gyengébb pozíciójával. Meghatározzák a szükségleteiket, érdekeiket, amit ki akarnak elégiteni. A problémát közösen, partnereként próbálják megoldani, valamint részletesen elemzik és részekre bontják. Tájékoztatják egymást a szükségleteikről, érdekeikről. A fontos információkat kicserélik, együttműködés van közöttük, létezik a bizalom. Azokból az érdekekből, szükségletekből indulnak ki, amelyekben egyetértés van közöttük. Végiggondolják a másik szükségleteit, érdekeit is, előre rögzítik azokat a tisztességes kritériumokat, ami alapján a megoldásra hajlanak, több alternatív megoldást is kidolgoznak.

Mindkét fajtában jellemző a kölcsönös függőségi viszony, a felek akaratukat, valamint érdekeiket egymás ellenére, vagy egymással együttműködve tudják érvényesíteni. Konfliktus-megoldási és tárgyalási kényszer áll fenn, a konfliktust nem kerülhetik ki. Az értékalapú és érdekalapú konfliktus a skálán a két szélső pont, az adott konfliktus általában a két pont között helyezkedik el, egy konfliktuson belül is előfordulhatnak érték-és érdekalapú elemek.

Amikor több kérdés szerepel egy konfliktusban (perben), nagyobb a konstruktív megoldás megszületésének a valószínűsége, ha a kérdéseket egyszerre veszik figyelembe, mintha egymás után. Az összes kérdés egészére vonatkozó megállapodás elérésének a lehetősége magasabb. Az egyszerre több kérdés tárgyában folyó alkuk kiegyensúlyozottabbak, a felek együttesen jobb végeredményt produkálhatnak és egyben csökkentik a szükséges lépések számát.

Figyelembe kell venni a kérdések számát is, bizonyos kérdés szám fölött már olyan mennyiségű kérdés van, hogy a kérdések részhalmazokká válnak, így a konfliktus egésze több elkülönült, kisebb konfliktusra bomlik le. Ez is hozzájárulhat a konfliktus kezeléséhez, megállapodás eléréséhez.

A konfliktus megoldása érdekében beléphet harmadik személy is, aki nyomást gyakorolhat a megállapodás irányába. Ahhoz, hogy a harmadik fél beavatkozása hatékony legyen, a tárgyaló felek részéről elégséges bizalomnak kell lennie a harmadik személy azon képessége iránt, miszerint kettejük között objektív közvetítőként működhet, de a harmadik személy közreműködése konfliktusgerjesztő is lehet.

3.2. Mediáció

„Ne vágd el azt, amit kibogozhatsz.” (Joubert)

A mediációt évtizedek óta használják, azonban ennél nagyobb múltra tekint vissza, hiszen kezdetleges módszerét már a törzsi társadalmakban is alkalmazták. A kis kö-

zösségeiben nem a bíróság, hanem az érintettek oldották fel a konfliktust. A mediációt a 30-as években az amerikai munkaügyi és szakszervezeti vitákban kezdték el először alkalmazni. A mexikói bíróságokon a mediáció és a bírósági tárgyalás sajátos keveréke alakult ki, Nigériában, Tanzániában a bűncselekmények esetén alkalmazzák.

A tradicionális társadalmakra jellemző, hogy nem egy személy, egy bíró szava vagy a törvény szolgált alapul a döntéshozatalnál, hanem egy folyamat, amely segítséget nyújtott abban, hogy az érintett résztvevők meg tudjanak állapodni, ezen kívül a megállapodást egy békéltető mondta ki. A mediáció olyan eszköz, amely lehetővé teszi, hogy a konfliktusokat a lehető legbiztonságosabb módon lehessen nyílttá tenni.

Az emberek közötti kapcsolatok során keletkező viták gyakran annyira komplexek, hogy ezek kezelésére és megoldására talán az igazságszolgáltatás maradéktalanul nem is képes. A jogalkalmazás során a jogszabályokat értelmezik és alkalmazzák, míg a mediáció egy közösen irányított folyamat, mely nem a jogszabályokhoz való alkalmazkodást célozza, hanem a saját szabály megalkotását segíti elő. Az élet sokkal bonyolultabb, minthogy teljesen be lehessen szabályozni jogszabályokkal. A bírósági eljárás egy jogszabályba szorítja be az adott élethelyzetet – ez az anyagi jog, – azonban a felek közötti viszonyrendszer a bíró számára nehezen megismerhető.

Szükséges kiemelni, hogy olyan kérdésekben, ahol tényekről kell döntenem nem használható mediálás. A mediáció nem célravezető arra vonatkozóan, miszerint valami megtörtént vagy sem, de hogy ez a valami kimondásra kerül-e illetőleg mekkora hangsúlyt kap, már tartalmazhat mediációs gondolkodást. A tények esetében figyelembe kell venni, hogy a résztvevők ugyanarra a tényre szándékon kívül is másként emlékezhetnek.

A mediáció mint konfliktuskezelés során a mediáció során a mediátor és a vitában álló felek beszélnek meg a konfliktust. Fontos folyamat, mivel a konfliktust átélő személyek csak így tudják megtárgyalni az őket érintő kérdéseket, illetőleg kölcsönösen elfogadható megoldásokat dolgozhatnak ki. A mediáció előnyei: információ csere, az érzelmek kioldódnak, bizalomépítés, jövőbe mutató megoldás. A résztvevők az eljárás során mediátor segítségével önállóan, maguk igyekeznek a konfliktus feloldására, ez különbözteti meg a mediációt a bírósági eljárástól.

A mediáció alternatív konfliktuskezelés. Ide tartozik még, pl. a választott bíróság, a tanácsadás, tárgyalás. Ezek a módszerek abban különböznek egymástól, hogy egyrészt mekkora teret biztosítanak a konfliktusban levő felek számára a megoldás megtalálására (felek döntési autonómiájára), másrészt egy harmadik fél milyen mértékben avatkozik be az eljárásba. A mediáció a tanácsadás és a tárgyalás között helyezkedik el, a felek döntési autonómiája csökken, a harmadik fél beavatkozása nő. A mediáció egy olyan konfliktus-megoldási eljárás, amelyben a konfliktusba került személyek egymással szemben leülnek és egy közvetítő személy a mediátor közreműködésével közös, konszenzuson alapuló megoldás elérésére törekcszenek, a megegyezést a pártat-

lan harmadik személy segíti elő. A megállapodást kommunikáción keresztül próbálják meg elérni, és jelentőséggel bír a megállapodás mindkét fél számára. Általában a mediációs eljárások során létrejött megállapodások 70–80 %-át betartják, mert a felek azt saját maguk által megkötött megállapodásnak tekintik, és nem kötelezték őket.

„Az élet nem olyan játszma, amit elveszithetünk vagy megnyerhetünk, hanem gyakran olyan, melyet egyáltalán nem értünk.” (Forrester)

Mit tesz a mediátor:⁴

1. Pártatlan, nem foglal állást, semleges, nem nyilvánít véleményt, nem ad tanácsot.
2. Szakavatott hallgató, figyel, összegez, világossá tesz.
3. Tiszteletteljes, nem mutatja ki a véleményét, törődést mutat, különválasztja az embereket a problémától, megérti, hogy mindkét fél a viselkedésétől függetlenül szükségleteit akarja kielégíteni.
4. Bizalomépítő, a dolgokat bizalmasan kezeli, munkája során nem alkot a felekről ítéletet. Feladatán belül marad és folyamatosan követi a folyamatot.
5. Megkönnyíti az együttműködést, nem felelős a folyamatért, a végeredményért; segít a megoldás megtalálásában.

A mediátor kommunikációs készségei, eszközei:

Újrafogalmazás: a negatív tartalmú dolgokat pozitívvá alakítja át, akár a felek szavainak felhasználásával. Visszatükrözés: a vitázó felek érzéseinek elfogadása, elismerése. Összegzés: a felek által hosszasan kifejtett gondolatok tömör kifejezése. Új út megfogalmazása: felkínál egy új perspektívát, újabb tanúkat, gondolatokat vezet be, elősegíti az együttműködést. Megállapítja, kimondja az érdekeket, szükségleteket. A felek által használt sérelmező, bíráló módot semleges kifejezésekkel helyettesíti. Közös érdekek felderítése: párhuzamba állítja a vitázó feleket, azonosítja a felek közötti hasonlóságokat, feltárja a közös érdekeket, szükségleteket. Megvilágosítás: kérdésfeltétel, mely segíti a feleket, hogy jobban definiálják az általános kifejezéseket (megérthetőség), több információt szerezzenek a tárgyról. Nyitott kérdések feltevése, amelyek nem válaszolhatók meg egy-két szóval, nem lehet rájuk igennel vagy nemmel válaszolni.

A bírósági eljárásban a harmadik fél, a bíró mondja ki a végső döntést. A mediációs felek önkéntes módon vesznek részt alternatív választásként a bírósági eljárás elkerülése végett a mediációban, maguk hozzák meg a döntésüket.

A mediációs eljárás szakaszai:⁵

1. Bevezetés: a mediátor jelentkezése, eljárás ismertetése, kinek mi a feladata.
2. Probléma azonosítása: kérdések beazonosítása, a már létező érzések kimondása. Kérdések, problémák azonosítása után az áttekintés.

4 Lovas Zsuzsa-Herczók Mária: Mediáció, avagy a fájdalommentes konfliktuskezelés. in: Műzsák Kiadó. Budapest. 1999.p. 90-98.

5 Lovas Zsuzsa-Herczók Mária: Uo.p. 65-69.

3. Közös egyéni érdekek és szükségletek beazonosítása: irányított kérdésekkel, kommunikációs technikákkal, felek számára rávilágítani a közös szükségleteikre, értékükre, érzelmekre, empátiára.
4. Megoldás keresése: fontos, hogy a felek rájöjjenek, hogy hol vannak közös pontok; a mediátor minden ötletet sorba vesz, és minden egyes ötletet érvényesnek értékeli.
5. Megegyezés: a mediátor feladata a felek egymástól való elszigeteltsége, és a félreértésekből vagy az eltérő igényekből való konfliktusok elkerülése, megelőzése.

A mediáció során a mediátor gyakorlatilag befolyással nem kíván fellépni a problémamegoldás érdekében, csak az eljárási rendet biztosítja, illetőleg a felek által előadottakat összegzi, érdemben a konfliktus, probléma megoldására nem kíván hatni, csupán keretet biztosít a probléma megoldáshoz. A mediáció egyenlő oldalú háromszög, mivel a mediátornak nincs a bíróhoz hasonló irányító szerepe. A mediáció hatékonysága sokban függ a résztvevő felektől, a résztvevő felek képességeitől.

3.3. Peres eljárás, bírósági út

A bírósági út a konfliktus-megoldás negyedik foka, azzal a kitételrel, hogy ebben az utolsó fokban a megelőző fokok elemei is szerepelhetnek, a választott bíróság kivételével. Nyilvánvaló, hogy a bírósági útra került jogvitává vált konfliktus minél korábbi konfliktus-megoldási fokban való rendezése - a jövőre nézve a véglegesség, valamint a megnyugvás szempontjaira tekintettel - célszerű és ésszerű. A négy konfliktus-megoldási út figyelembe vételével a bíróság előtti és bíróság által jóváhagyott egyezség ugyan bírósági úton, de nem a jellemző bírói döntéssel, ítélettel jött létre, mert a bíró a peres felek által választott megoldást csak jóváhagyta. Ez a konfliktus rendezés, tehát nem kizárólag a negyedik fokon zajlott le, hanem az első vagy második fokon is, attól függően, hogy a bíró is részt vett-e a megoldás közvetítésében (mediálásában) vagy a felek saját maguk jutottak el a megoldásig. A bírósági úton haladó konfliktus korábbi konfliktus-megoldási fokon való rendezését többek között, egyrészt a peres felek saját maguk, másrészt a körülmények időközbeni változása, harmadrészt az eljáró bíró ügyessége, hozzáállása segítheti elő.

A bírósági úton a bíróság feladata, hogy a feleknek a perek tisztességes lefolytatásához és ésszerű időn belül történő befejezéséhez való jogát biztosítsa. (Pp. 2. § /1/bek.) A polgári perrendtartásról szóló törvény célja, hogy a jogviták bíróság előtti eljárásban való pártatlan eldöntését az alapelvek érvényesítésével biztosítsa. A bírósági eljárás a keresetlevél benyújtásával kezdődik el. A peres eljárásban az ügy urai maguk a felek, néhány kivételtől eltekintve a felek jogosultak dönteni arról, hogy milyen

körben terjesztenek elő bizonyítást, illetőleg milyen tényállítást tesznek. A bíróság az eljárás során a peres feleket meghallgatja, továbbá az előterjesztett bizonyítást lefolytatja.

A bírósági úton a konfliktusmegoldás korábbi fokán lévő mediációs eljárás valamennyi eleme nem használható a két konfliktus-megoldási mód különbözősége miatt, azonban a mediáció egyes elemei átvehetők a bírósági eljárásba.

Bírósági és mediációs eljárás összevetése.

A bírósági eljárás az egyik fél, a felperes saját elhatározásán alapuló, egyoldalú kérelmére indul, a másik fél, az alperes részvétele kényszerű, saját elhatározásától független. A mediációs eljárásban való részvétel önkéntes és mindkét fél szabad elhatározásán alapul. A bírósági eljárás menetét a törvény pontosan szabályozza, az attól való eltérés nincs megengedve, az eljáró bírót hivatalból jelölik ki, míg a mediációs eljárásban a mediáció menetét a kialakult gyakorlat és szokások határozzák meg és a mediátort a felek saját maguk választják. A bírósági eljárás célja a jogszabályokon alapuló döntés meghozatala, tehát a bíró, a konfliktusban harmadik személy kezébe kerül át a döntési kompetencia és a döntési felelősség. Ezzel szemben a mediáció célja az, hogy a felek közösen oldják meg a konfliktust, a mediátor, a harmadik személy, döntési kompetenciával nem rendelkezik, így döntési felelőssége sincs, csak az eljárást segíti. A mediáció során a megoldásban mindkét fél részt vett, ezért a megoldással elégedettebbek lehetnek. A bírósági út időben hosszabb, a bíróság rendszerint nem egy tárgyaláson hoz döntést, a költségek magasabbak, míg a mediáció időtartama rövidebb és a költségek alacsonyabbak.

A bírósági úton is lehetőség van arra, hogy a felek saját maguk oldják meg a konfliktusukat.

A Pp. 127. § /2/ bek. szabályozza az egyezségi kísérletre idézést, melynek lényege, hogy a felek a bíróság előtt egyezségkötés céljából jelennek meg, ennek megghiúsulása esetében kerül sor a polgári perre, bár rögzíteni kell azt is, miszerint általában ebben az esetben a felek között tényleges konfliktus nem áll fenn, vagy azt már megoldották.

A Pp. 148. § /1/ bek. szerint a bíróság a per bármely szakaszában megkísérelheti az egyezségkötést, a Pp. 355. § /1/ bek. a munkaviszonyból származó perek esetében kötelezővé teszi, hogy a tárgyalást a felek megegyezésére irányuló egyeztetésével kell kezdeni.

A Pp. 137. § /1/ bek. a, pontja alapján az eljárás szünetelését a felek kölcsönös megegyezésükkel bármikor bejelenthetik, és jellemzően emögött a felek egyeztetési, egyezségkötési hajlandósága áll.

A Pp. 157. § f) pontja kimondja, hogy a felek közösen kérhetik a per megszüntetését, az esetek java részében erre akkor kerül sor, ha felek a konfliktust saját maguk megoldották.

A Pp. 121/A. § kötelezővé teszi a jogi személy gazdálkodó szervezetek egymás közötti jogvitáiban azt, hogy a keresetlevél benyújtása előtt kíséreljék meg a jogvita peren kívüli elintézését, ennek hiányában csatolni kell a levelezést vagy igazolni kell, hogy a felperes a jogvita peren kívüli elintézését megkísérelte.

A Csjt. 18. § /2/ és /3/ bekezdései alapján a felek a házasságuk felbontását egyező akaratnyilvánítással is kérhetik, ennek feltétele, hogy a járulékos kérdésekben egyezséget kössenek.

A bírósági úton való végső konfliktus-megoldási mód, az ügy érdemi rendezése a bírói döntés, ítélet, amennyiben a felek a fentiekben felsoroltak alapján a jogvitájukat, konfliktusukat nem oldják fel. Az ítélet az alkotó gondolkodáson alapuló legkiemelkedőbb bírói döntés.

A per akként is értelmezhető, hogy a felek a közöttük lévő vitát, konfliktust formalizált módon harmadik személy elé tárják a vita eldöntése, a konfliktus megoldása végett, mivel saját maguk nem tudták vagy nem is akarták a konfliktust feloldani. A harmadik személy szűkebb értelemben a bíró, mint természetes személy, tágabb értelemben a bíróság, mint szervezet, jogi személy. A harmadik személy iránti bizalom, elfogadottság (bírói tekintély) kulscsőkérdés, ha megvan, akkor a szavának nagy súlya van, ha nincs meg, a felek ismételtetik a saját előadásukat. A jelenlegi eljárási szabályozás arra nem ad lehetőséget, hogy a bíró az eljárás során, akár a per kezdetén, formálisan véleményt mondjon (mint harmadik személy) az elé vitt helyzetről. A felek a harmadik személy, a bíró véleményét, döntését csak az ítéletben tudhatják meg, ennek költségét, időigényét viselve. Ezzel éppen az a lehetőség veszik el, hogy a felek a harmadik személy (a tekintéllyel bíró bíró) véleményét az eljárás elején megismerhessék, és esetleg elfogadhassák, megkímélve magukat és a társadalmat az esetenként hosszas valamint költségigényes pertől.

A per elején célszerű volna a bírói véleménynek javaslat formájában teret adni, akár úgy is, hogy amennyiben a felek a bírói véleményt nem fogadnák el, az ügy egy másik bíróhoz kerülne, hozzátéve azt, miszerint a korai bírói javaslatához a felek kellő perelőkészítése, felkészültsége is szükséges. A bírói javaslatot megelőzné a felek egyeztetése, mediálása, és ha a felek a konfliktust saját maguk nem vagy részben oldanák fel, következne a a felek egyeztetésén alapuló, bíró által felvázolt javaslat. Ezen eljárás gyakorlatilag bírósági mediációként működhetne. Ez az eljárás a hagyományos értelemben vett mediációtól részben eltérne, minthogy a mediáció során a mediátor segítségével a felek saját maguk igyekeznek feloldani a konfliktusukat, azonban a bírósági mediációban a harmadik személy (bíró) egyeztetés utáni javaslata már a konfliktus feloldásában érdemi iránymutatást adna, és nem csupán az eljárási kereteket biztosítaná. Tehát amennyiben a bírósági úton a mediáció alkalmazása felmerülne, abban az esetben a bírósági mediációnak a hagyományos mediációtól eltérő tartalmat lenne kellene adni, ugyanis a bíróság már az a harmadik

személy, aki a bírósági mediáció kudarca esetén az érdemi, kötelező érvényű döntést is meghozhatja.

Ha a bírói javaslat nem vezetne eredményre, akkor az eljárás ezen része perfelvételi tárgyalásként is működhetne. Hasonló jellegű eljárási rend a világban nem példa nélküli.

A felekre gyakorolt nem szakmai bírói hatás leginkább a tárgyaláson áll fenn, erre figyelemmel a felek meghallgathatják egymást, közeledhetnek az álláspontok, lehetőség nyílhat a felek általi rendezésre. Azonban, ha még nem minden átlátható, további információ szükséges, akkor az eljárás szünetelése következik be, ám a szünetelés alatt a bírói hatás elfogyhat, és a felek visszatérhetnek a régi kerékvágásba. A bírósági mediáció másik formájaként célszerű lenne a szünetelés alatt is fenntartani a bírói, bírósági hatást, a bíróság előtti egyeztetés lehetőségét, akár úgy, hogy a feleknek módja volna egy bíróság előtti peren kívüli eljárásra, meghallgatásra, ahol az ügyben eljáró bíró vagy egy másik bíró segítséget nyújthatna a feleknek az egyeztetésben, és ha a helyzet úgy hozná, itt is lehetőség nyílhatna a bírói javaslatra.

A peres eljárás során a háromszög kommunikációs helyzet sokféle jellemzővel bír.

Ha a háromszög egy csúcán több fél van, abban az esetben felmerülhet a konformizmus, illetőleg a csoportgondolkodás⁶ lehetősége, ezek a több szereplős perek.

A konformitást úgy határozhatjuk meg, mint egy személy viselkedésének vagy véleményének változását, amely egyéntől vagy csoporttól származó valódi vagy vélt nyomás következtében alakul ki. Ilyenkor érdemes figyelembe venni a konformitás növelő és csökkentő tényezőket. Sokkal inkább hajlamos az ember olyan személyeknek engedelmessé válni, követni az iránymutatásukat, akik hasonlóképpen hozzá vagy fontosak neki, esetleg a hozzáértést illetőleg a tekintélyt látszanak megvalósítani. Vannak olyan helyzetek, amikor azért követik az emberek mások viselkedését, mert ők jelentik az egyetlen vezérvonalat a cselekvéshez, támpontot adnak. Egyedül a csoport viselkedése látja el őket információval arról, hogy mit is kell tenni.

Amikor a körülmények nem egyértelműek, más emberek fontos információforrássá válhatnak, így pl. esetlegesen a perben alperesként megjelenő személy, aki folyamatosan nem vett részt a perben, illetőleg kevesebb információval rendelkezik, hajlamosabb a saját csoportjához tartozó alperesek viselkedését, tevékenységét követni pusztán információhiányból kifolyólag. Információt azért is kell adni, mert a per az emberek jelentős részének ismeretlen terep.

Ha a csoportban egyetlen egy tag van még a másként gondolkodón kívül, akkor az egyöntetűség nagymértékben veszít az erejéből. Még egy társ jelenléte, aki hasonlóan gondolkodik, a csoportnyomásnak való engedelmessé válés lehetőségét csökkenti. Ez

6 Aronson, Elliot: A társas lény. KJK-KERSZÖV Kiadó, Budapest. 2004. p. 38.

akkor válhat egy perben érdekessé, amikor több felperes és alperes már esetlegesen az egyezségkötés küszöbén áll, azonban van egy peres fél, aki vagy nem rendelkezik kellő információval, vagy egyéb okból kifolyólag még nem jutott el eddig a szintig, ám ha még egy személy az ő álláspontjára áll, akkor gyakorlatilag maga az egyezségkötés meghiúsulni látszhat.

A társas befolyásolásra való reagálásnak három fajtája van: behódolás, azonosulás, beépítés⁷.

Behódolás esetében a viselkedés csak addig észlelhető, ameddig fennáll a jutalom vagy a fenyegetés veszélye (félelem, megvesztegetés). A felek esetében a háromszög azonos csúcán vagy a különböző csúcsokon lévők, illetőleg a tanú és fél között felmerülhet a fenyegetés, félelem, valamint a jutalom lehetősége. A felek sokszor nem egyforma lehetőséggel rendelkeznek, ezért az egyenlőség megteremtése szükséges. A behódolásból eredő viselkedés fennmaradása adódhat abból is, hogy az egyén felismeri, hogy a cselekvésében vagy annak következményeiben van valami, ami miatt ezt a viselkedést még akkor is érdemes fenntartani, ha az eredeti behódolás okai már nincsenek többé jelen, ez a másodlagos nyereség (neki így egyszerűbb).

Azonosulás esetén nem kell folyamatos információ, jutalom, vagy büntetés, sőt még a személynek sem kell jelen lennie, egyetlen egy dolog, amire szükség van, az a vágy, hogy olyanok legyünk, mint a másik. Az azonosulás fő komponense a vonzerő, annak a személynek a vonzereje, akivel az azonosulás kívánatos. Az azonosuláskor a befolyásolás alanya olyan szeretne lenni, mint a befolyásoló, csakis azért viselkedik úgy, ahogy, mert így pozitív viszonyba kerülhet azzal a személlyel vagy személyekkel, akikkel azonosulni kíván. Tetszik neki a másik perbeli, peren kívüli tevékenysége, viselkedése, utánozza a másikat. Ha követi, jóban lesznek. Azonosulás a bíró irányába is felmerülhet.

A beépítés a legtartósabb, legmélyebb válasz, ugyanis itt már a vélekedés elfogadása belülről fakad. A beépítés fő összetevője a hitelesség, azaz az információt szolgáltató személy hitelessége, tehát, hogy megbízható személytől kapjuk az információt.

A csoportgondolkodás olyan gondolkodásmód, melyet akkor tesznek magukévá az emberek, amikor az egyetértés igénye az összetartozó csoportban olyan erőssé válik, hogy ez megakadályozza az alternatív cselekvési lehetőség valódi mérlegelését; ilyenkor sebezhetetlennek tartják magukat és optimisták.

A csoportgondolkodás eltér a konformizmustól, mivel ez inkább egy közösen kialakítandó tevékenység, míg a konformitás egy személy viselkedésváltozása.

A korábbiakban elmondottak szerint a csoportgondolkodás, konformizmus, behódolás, azonosulás, beépítés, figyelembevétel hasznos a több szereplős perekben,

7 Aronson, Elliot:Uo. 2004. p. 52.

vagy az esetlegesen létrejövő egységes vagy kevésbé egységes felperesi, alperesi álláspontok megértése végett.

Maga a bíró is befolyásol tevékenységével a per során. A bíró perbeli működését a peres fél gyakorlatilag vélt, vagy valódi nyomásként is érezheti, így ennek megfelelően választ nyújthat rá behódolással, azonosulással, beépítéssel. Amennyiben a bíró presztízse, tekintélye hibátlan, hozzáértése és hitelessége, valamint függetlensége, elfogulatlansága megkérdőjelezhetetlen, alkalomadtán mindkét fél akár beépítéssel, akár azonosulással reagálhat erre a hatásra. Ezek a perek gyorsan és megnyugvással befejeződnek.

Különbség tehető a tisztán érdekeken alapuló (pl. házastársi vagyonközösség megszüntetése) vagy érzelmeket kifejező (pl. házasság felbontása) keresetek között. Sokszor az érdekek iránti ügyben az érdekekre érzelmi töltet rakódik, ebben az esetben a bírónak hatnia kell aziránt, hogy a felek vegyék le az érzelmeiket az érdekeikről a konfliktus hatékonyabb megoldásáért, míg a tisztán érzelmeken nyugvó eljárás során a bírónak törekednie kell az érzelmek csillapítására.

A perek egy része valós jogvitát nem vagy csak alig tartalmaz, hanem csupán a felek személyi konfliktusának következő lépcsője. Itt a cél a másik fél teljes vereségének elérése, egy idő után már bármi áron. A felek semmiképpen sem fogadják el a bírósági döntést, nincs megnyugvás, valamennyi létező jogi lehetőséget kihasználják (fellebbezés, felülvizsgálat, perújítás, vh. perek). Ezek a legnehezebben kezelhető ügyek (ügyfelek), jogi eszközökkel gyakran csak formális megoldások szülehetnek.

Fontos a felek általi „nem” kimondásának a megelőzése. Amikor az ember azt mondja „nem”, korántsem csak ezt a három betűből álló szót mondja ki. Egész szervezete – minden ideg, izom – a tagadás állapotába kerül. Ezt általában jelentéktelen, olykor szemmel nem is látható mértékű fizikai jelekben is megjelenő bezárkózás is kíséri. Görcsös állapot alakul ki. Az egész ideg-izom rendszer felkészül, hogy bármilyen eseményt, történést visszaverjen, így csak alacsony az esélye az elfogadásnak. Az eljárás során már kimondott „nem” után először a görcs feloldása célszerű, akár úgy, hogy először alacsonyabb

A jelentőségű kérdéskörben kerül kiküszöbölésre a „nem” perben felmutatható olyan alternatíva, amely a többi lehetséges választásnál mindenképpen rosszabb, de azt a célt szolgálja, hogy az egyik lehetőség a másikkal való összehasonlításban mégis jobb színben tűnjön fel. Amennyiben az eljárás során az ügyben létrejöheto legrosszabb végkimenet felmerül, úgy az összes többi jobbnak tűnhet a felek számára.

Ha a perben résztvevő egy hipotézist vagy döntést kimond, akkor már nem csupán ezen döntése megerősítésére törekszik, hanem a teljes bizonyosságot szeretné elérni, hogy a meghozott döntés helyes, ez az utólagos bölcsességre való hajlam. Tehát amennyiben a per során bármelyik fél hoz egy döntést, az azt követő tevékenységét befolyásolja az utólagos bölcsességre való hajlam. Érvényes ténybeli döntésre, elő-

adásra (ha már egyszer kimondta), a további perbeli viselkedése ehhez alakul. Érvényes ez a per érdemére vonatkozó döntésre (pl. egyezség).

„Minden embernek rendszerint két oka van bármely cselekedetére: az egyik jól hangzik – a másik igaz.” (Morgan)

Amennyiben a felek sikerrel járnak az egyezségkötés terén, úgy ezen döntést követően mindenképpen disszonanciát élhetnek meg. Ez azért van így, mert általában a választott tartalom szinte sohasem teljesen pozitív vagy teljesen negatív. A döntés utáni megnyugtató mindkét fél számára azt eredményezheti, hogy megerősödnek a saját, illetőleg a közös elhatározásukban, így célszerűnek tűnik ennek megtétele, mert a probléma nem szűnik meg az egyezséggel, tovább fog létezni. Csak a peres eljárás szűnik meg, ugyanis a megállapodásnak meg is kell valósulnia, ténylegesen hatással kell lennie a valóságra, mivel az egyezségek illetőleg ítéletek egy része gyakorlatilag A/4-es papíron lévő betűk halmaza, még nem valóság. Természetesen vannak olyan ítéletek, amelyeknél a bíróság hivatalból bejegyezteti a változást, (pl. anyakönyvbe). Az ügyek egy részében azonban egyezséggel, ítélettel a probléma ténylegesen nem fejeződik be - csak az ügy-, nem valósulnak meg az írásban foglaltak, ahhoz, hogy ez megtörténjen valakinek valamit tennie kell. Az utólagos megnyugtató éppen azt célozza, hogy megerősödjön az ezirányú döntése a feleknek, és a kötelezettséggel terhelt valaki a szükséges valamit megtegye, ezáltal a végrehajtás is kevesebb lehet.

Ha a perbeli résztvevő megkérdőjelezhető döntést mond ki, a disszonancia erősítése tűnhet célszerűnek.

Különbség tehető a tényekről való, bizonyítás körében értékelendő kommunikáció és a per érdemére vonatkozó kommunikáció között. A bizonyítás felvétele írásbeli, de szóbeli kommunikáció útján történik. Pl. a tanúvallomás szóban hangzik el, azonban írásban megjelenik a jegyzőkönyvezéssel, a szakértői vélemény elsődlegesen írásban kerül előterjesztésre, de lehetőség van a szakértő tárgyaláson való meghallgatására.

A bírósági eljárást megelőzően a konfliktus felmerülése után a kommunikációt tágabban értelmezhetjük. A felek a pert megelőzően szabadon, saját belátásuk alapján próbálhatnak meg egyeztetni, szükségleteiket kielégíteni, de ha ez nem megy vagy meg sem próbálják, jöhet a polgári peres eljárás, amelynek már szűkebb, meghatározott kommunikációs keretei vannak, mely a Pp., moderátor a bíró. A peres eljárás során a feleknek megvan az a lehetőségük, hogy kivegyék a moderátor bíró kezéből illetőleg a szűkebben meghatározható kommunikáció keretéből (Pp.) a kommunikációt, pl. egy peren kívüli egyezségkötéssel.

Az embert általában a szükségleteinek kielégítése mozgatja, megkülönböztethetünk alap, komfort és luxus szükségleteket.

A per folyamán cél a fél szükségleteinek a kielégítése. Ez lehet pl. 20 cm szélesű föld, vagy házasság felbontása esetén a kapcsolatból való szabadulás igénye. A gyermektartás pedig a kiskorú gyermek szükségleteinek a szülőn keresztül való kielé-

gítése, mivel a szülő esetében a gyermek szükségleteinek legalább annyira fontosnak kellene lennie mint a sajátjainak. „*A szeretet akkor kezdődik, amikor egy személy egy másik személy szükségleteit ugyanolyan fontosnak érzi, mint sajátjait.*” (Sullivan)

Az alapszükségleti per a közvetlen megélhetést, létfeltételeket szolgálja, (pl. tartási perek, szülői felügyeleti jog megszüntetése). A komfortszükségleti per tárgya lehet birtokháborítás, telekhatárvíta. A luxusszükségleti per viszonylagos, minthogy valamelyik peres félnek mi a luxus szükséglete, az a félen múlik. Ezek általában kötelmi perek.

Megfontolandó, hogy esetleg az alap, komfort és luxusszükségletek iránti perek között akár eljárásjogi szabályozásban is megjelenő különbség lehetne.

A kommunikáció interaktív felfogása szerint a kommunikáció valamennyi résztvevője egyaránt aktív is és passzív is. Az interaktív kommunikáció során egyértelmű, hogy másként zajlik le egy baráti interaktív kommunikáció, mint egy hivatalos interaktív kommunikáció, míg ugyanis a baráttal beszélhet az ember lazán, oldottan, egy hivatalban, bíróságon ez már kevésbé tehető meg. A valódi különbség ezen személyközi interaktív kommunikáció altípusokban⁸ az, hogy a baráttal valamiféle közös kölcsönös személyes tudás létezik, mely a korábbi előéletben gyökeredzik. Egy idegennel egy hivatalos szervnél, hivatalos személlyel gyakorlatilag az életrajzból fakadó közös személyes tudás nem létezik, ha lenne, elfogultságra adna okot. A hivatali kommunikáció során elegendő a közös nem személyes (személytelen) tudás megléte.

A bírósági eljárás során a bírósághoz forduló, a bíróság előtt lévő felek esetében közös személytelen tudás, az egyénnek a bíróságról való általános tudása, jogérvényesítési lehetőségeinek ismerete vagy, hogy a sérelmeket tudomásul veszi, illetve orvoslást kér. Ez a közös személytelen tudás a bíró külső tekintélyének egyik eleme. A személytelen (nem személyes) tudás intézményes átadója lehetne, pl. az iskola, így a bíróságról, igényérvényesítésről is taníthatnának ismereteket.

A perek során az eljárásban a felek között nagyon sok közös személyes életrajzbeli tudás merülhet fel, pl. a házassági perekben egymásra néznek a felek és tudják, hogy a másik mit gondol, egy szóval, mozdulattal ki tudják hozni a másikat a sodrából. Ilyen esetekben a bíró közbelépése szükséges. A közös személyes tudás a tanúvallomást akaratlanul torzíthatja, de a tanú elfogultságát is jelentheti.

Ezek a tudások a következők lehetnek: 1. közös személyes és közös személytelen, 2. külön (különböző) személyes és közös személytelen, 3. külön (különböző) személyes és külön személytelen. A harmadik esetben a kommunikáció nem tud létrejönni megfelelően, mert közös személytelen tudásnak tekinthető, pl. az anyanyelv is, így a külön személytelen tudás mellett a kommunikáció csak részleges lehet.

A közös személytelen tudásnak létezhetnek különböző szintjei: alap, közép, felső, és bizonyos közös személytelen tudások jogszabályilag is meghatározottak. Ha az

8 Horányi Özséb: Társadalmi kommunikáció. Osiris. Budapest. 2001. pp. 59-60.

egyik fél közös személytelen tudása csak részleges, (pl. beszédhiba), akkor a kommunikációban már zavar keletkezhet (jeltolmács), de ha a közös személyes tudás mellett van a közös személytelen tudás részlegessége, a beszédhiba, akkor valószínű, hogy a kommunikáció teljes mértékben létrejöhet a korábbi ismeretek alapján, így lehetséges, hogy a perben a mások által meg nem értett kommunikáció is bizonyos személyek számára tökéletesen érthető.

A perben létezhet a fátikus típusú kommunikáció is⁹, mely azt jelzi, hogy a kommunikációs résztvevők (felek) kapcsolatban vannak egymással, előfordulhat hosszan elnyúló perekben, hogy igazi tartalom nélküli beadványok érkeznek. A fátikus típusú kommunikáció lehet pozitív és negatív is.

A személyközi kommunikáció lehet közvetett és közvetlen. A bírósági eljárás során az ítéletek, végzések közvetett kommunikációk, írásban megjelenik a kommunikáció eszköze, ugyanakkor a tárgyalás közvetlen személyközi kommunikáció.

A peres eljárás folyamatos közvetett és közvetlen kommunikációkon keresztül zajlik, melynek a vége az ítélet, amely szóbeli kihirdetések a visszacsatolás értelemében közvetett kommunikációs forma, még ha szóban is zajlik, eleve ott és akkor nincs helye visszajelzésnek. Az írásba foglalást követően ez a kommunikációs forma a visszacsatolást tekintve közvetlenné válik, mert a fellebbezéssel a visszajelzés lehetősége megnyílik.

Peres eljárásban is megjelenik a haszonelmélet, illetőleg játékelmélet.

A haszon egyenlő nyereség mínusz költség. A cél a nyereségmaximalizálás és a költségminimalizálás. Előfordulhat, hogy az összköltség nagyobb, mint az össznyereség. A per előrehaladtával az elérhető nyereség csökken, a költségek emelkednek (ügyvéd, szakértő, fellebbezés költségei stb.). A kommunikáció során megkülönböztethetünk: belebonyolódást, kihátrálást és stratégiákat.¹⁰

A perbeli kommunikációba való belebonyolódás keresetlevéllel történik, ez egy kötött, jogilag szabályozott, közvetett, írásbeli kommunikáció. A belebonyolódás során a kommunikációban résztvevők kapcsolatba kerülnek egymással, a keresetlevélre a válasz az ellenkérelem. A kihátrálás során a felépült kommunikáció szükségtelené válása következik be, amennyiben megoldódott a probléma vagy megszűnt, és ennek jelét adják a kommunikátorok (pl. felperes eláll a keresetétől, kéri az eljárás megszüntetését). Esetleg rájön arra, hogy az eljárás folytatása nem kecsegtet eredménnyel.

A kommunikációs stratégia egy viselkedésminta-lánc, léteznek forgatókönyvek is, melyek a viselkedés minták rendezett halmazatai. A stratégiák hogyan típusú tudások; kétfélet különböztethetünk meg, kompetívívét és kooperatívát.¹¹

9 Horányi Özséb:Uo.p.64.

10 Horányi Özséb:Uo. pp.74-78.

11 Horányi Özséb: pp. 77-78.

A kompetívív stratégiák alapja a vetélkedésben, a versengésben van. A játékelmélet szokásos meghatározása szerint a vetélkedéssel egy versengés során az elérhető nyereség megosztás a tét. Az egyik résztvevő többet tudhat magáénak, mint a másik. A verseny során az elérhető nyereség nem növekszik, de esetlegesen nem is csökken. Az is előfordulhat, hogy a versengés eredményeképpen ténylegesen kisebb az összes realizált nyereség, mint amennyi elvben lehetséges lett volna. A részki költség nagyobb, mint az összes bruttó nyereség. Mindezek az elhúzó, csak azért is perek jellemzői.

Amennyiben a helyzet kellően elmérgesedett, abban az esetben az erre való rámutatás sem biztos, hogy eredményre vezethet. Ilyenkor önmagában a végeredmény, tehát a jogerős ítéletre való koncentráció határozza meg a felek gondolkodását. A racionalitás, az összköltség, a kiadás nem számít.

Kooperatív stratégiák esetében a résztvevők abban is érdekeltek, hogy közös erőfeszítéssel az elérhető összes nyereséget maximalizálják. A játszma végeredményében olyan jövedelmek is megjelenhetnek, amelyek mindenki részjövödelmét növelik, illetőleg a költségek megoszlanak, vagy pedig a költségek csökkennek. A kooperatív stratégia jellemzője az egyezség kötésére való hajlandóság.

A bíró egyik kommunikációs eszköze a perben feltett kérdések

„Aki olyat kérdez amit nem kellene, ne csodálkozzon azon, ha olyan választ kap, amit nem kellene.” (Nagy Lajos)

A kérdés lényegi eleme a kérdésre kapott válasz, illetőleg a válasz pontos feldolgozása. A kérdésnek kevés haszna van, ha nem tudjuk, hogy hogyan hallgassuk meg a választ; ezért fontos az aktív hallgatás.

A kérdés hasznossága:¹²

1. Bevonjuk a másikat. Ha megfelelő kérdéseket teszünk fel, akkor biztos, hogy válaszolni fog.
2. Hasznos információt szolgáltatnak.
3. Irányíthatjuk a beszélgetést, meghatározhatjuk tempóját.
4. Tekintélyt kölcsönöz, nagyobb tudású hiteles ember benyomást kelti.
5. Időt ad a gondolkodásra. Percenként 160 szavas sebességgel beszél az ember, gondolkodni sok ezer szóval tud.
6. A kérdések utalhatnak arra, hogy mit gondolunk, anélkül, hogy megállapításokat fogalmaznánk meg. Jelezhetjük, hogy nem fogadjuk el, amit mondanak.

A kérdések típusai:

1. Nyitott kérdés az, melyre nehéz egyszerű igennel vagy nemmel válaszolni. Ösztönzi a másikat, hogy beszéljen, értékes információt szolgáltatson. A nyitott kérdés informálódó kérdés.

12 Gillien, T.: A meggyőzés mesterfogásai. Corvinus, Budapest. 1999. p. 51.

2. Tükörckérdés: ezzel visszaigazoljuk mások szavait. Ez tulajdonképpen vissza-kérdés és arra ösztönzi a másikat, hogy végiggondolja a problémát, maga vonja le a következtetéseket (pl. bizonytalan vagy? bonyolult dolog? mik az előnyei és a hátrányai?).
3. Hipotetikus kérdés: lehetséges, elképzelt helyzetben kérdezzük a másikat. A hipotetikus kérdések gondolkodásra ösztönöznek.
4. Retorikai vagy szónoki kérdés: gondolatébresztő, a válasz elmaradhat.
5. Zárt kérdés (igen, nem kérdés). Nem felel meg a valóságnak, hogy a nyitott kérdés jó, a zárt kérdés rossz, vannak olyan szituációk, melyekben a zárt kérdés alkalmazandó. A zárt kérdés eszközt jelent annak ellenőrzésére, hogy a másik személy tudja-e, hogyan kell eljárnia az adott ügyben, egyáltalán a szükséges információk birtokában van-e.
6. Választ kikényszerítő kérdés: ez a zárt kérdések egyik fajtája. Kíváncsiak vagyunk, hogy mi a véleménye a másiknak az elképzelésünkről. A zárt kérdés vonatkozásában tudjuk, hogy a kérdezőt inkább foglalkoztatja a saját, mint a másik véleménye.
7. Rávezető, sugalló kérdés: ha a kérdés magában foglalja azt a választ, amit várunk. „Ugye” kérdések.
8. Értékelő, összefoglaló kérdés: tartalmazza a kérdező értékítéletét.
9. Szótlan kérdés. Testbeszéd által előadott, szituációfüggő.

3.4. Meggyőzés, befolyásolás, manipuláció

Csak a legmagasabb fokon álló bölcszet és a legalacsonyabb fokon álló bolondot nem lehet megváltoztatni (Kung Fu-ce).

A meggyőzés, befolyásolás, manipuláció lényegét több irányból is megközelíthetjük. Az egyik legelfogadottabbnak tűnő magyarázat szerint a három fogalom közötti különbség lényegi ismérve az, miszerint a meggyőzés felől haladva a manipuláció felé a meggyőző, befolyásoló, manipuláló személy pozitív, jobbitó szándékának fel-tártsága csökken, olyannyira, hogy a manipuláció esetében a szándék tudatosan rejt-ve marad. Más értelmezés azon alapul, hogy a meggyőzéskor a meggyőző személy szándéka a meggyőzendő felé pozitív és az aktivitásából közvetlenül nem profitál. A befolyásolás esetében az elsődleges szándék az, hogy a befolyásoló személy járjon jól, de e mellett a befolyásolt számára pozitív eredmény is születhet vagy legalábbis nem jár rosszul. A manipuláció során a manipuláló személy egyértelműen saját maga számára törekszik jó eredmény elérésére a másik személy terhére, itt a manipulált már bizonyosan rosszul járhat.

A meggyőzés, befolyásolás, manipuláció esetében a cél azonos, a másik személy gondolkodásának, cselekvésének valaminő módon való megváltoztatása, alakítása.

A meggyőzésnél, befolyásolásnál, manipulációnál már többről van szó, mint a mediációnál, itt a meggyőzést, befolyásolást, manipulációt végző a másik fél valamilyen álláspontjának az általa szándékolt változtatását kívánja elérni, hozzátevé, hogy mindezek nem csak két fél között alakulhatnak ki, ezekben az esetekben is létrejöhet a perbeli háromszög kommunikáció. A mediációs eljárás előnyeit alkalmazni lehetne a meggyőzés módszereivel együtt, de itt a meggyőző már nem csak mediátor, felelősége, szerepe sokkal súlyosabb.

A meggyőzés, befolyásolás, manipuláció valamennyi dinamikus elemben jelen van, mivel a konfliktus alapja a fel nem oldott ellentét, vita, és feltehetőleg az ellentét, vita során a felek megkísérik a másikat meggyőzni, befolyásolni, manipulálni, ezen kívül a mediációban, valamint a bírói úton is a felek töreksenek egymás meggyőzésére.

A terjedelme miatt a későbbiekben vizsgálandó kérdés a bírói döntést megalapozó meggyőződés kialakulása és a felek meggyőzésre, befolyásolásra, manipulációra irányuló tevékenysége közötti összefüggés. A felek azon aktivitása, melynek során a tényállításaik valóságáról és jogi álláspontjuk helyességéről kívánják meggyőzni a bírót, miként tekinthető a dolgozat 3.4. pontja szerinti meggyőzésnek, befolyásolásnak, manipulációnak? A bírói döntéshez fűzött indokolás a felek meggyőzése-e? Ki mikor miről kit győz meg? A meggyőzés, befolyásolás, manipuláció miként jelenik meg a peres eljárásban?

A meggyőzésben felállítható alapelvek.¹³

1. Nem beszélhetünk meggyőzésről, ha olyasmit mondunk, amit nem igazából gondolunk.
2. Jobb eredményt érhetünk el, ha óvatosan húzzuk a másikat, az ő tempójában toljuk, mintha a saját tempónkban akarnánk haladni. A meggyőző személy világosan látja az álláspontjának logikáját, és abból a feltételezésből indul ki, hogy a másik is ebben a helyzetben van, és ezért inkább a meggyőző a saját tempójában halad.
3. Jobb eredményt érhetünk el, ha a másikat bevonjuk a kommunikációba, mintha hagyjuk, hogy passzív maradjon. Vannak, akik túlságosan szeretik hallani a saját hangjukat, ilyenkor arra kell bátorítani a másikat, hogy szólaljon meg, érveljen, ugyanis így ismerhetjük meg álláspontját.
4. A meggyőzés jobb eredményeket hoz, mint a manipuláció, a meggyőzés olyan megközelítés, amelynek alapja a másik személy iránti tisztelet. A manipuláció ezzel szemben egyfajta lopakodás, amelynek célja, hogy a másikat fortélyok alkalmazására bírjuk rá az álláspont elfogadására.

13 Gillien, T.: Uo.p. 46.

5. Mindig helyesebb magatartásról, mint emberi tulajdonságról beszélni, mindig a problémát kell támadni, nem a személyt.

6. Mindig figyelemmel kell lenni arra, hogy az emberek nézetei különbözőek.

A meggyőzés eredményessége függ:

1. A régi nézethez képest csak kicsit új az új, mindig hozzátenni egy picit. Jellegző a félelem az újtól, mivel bizonytalan és az új dolgok munkával járnak, továbbá, mert az emberek kitaranak a véleményük mellett, mivel védik az énképüket.

2. A meggyőző ember hitelességét növeli, ha nem áll érdekében a másik megváltoztatása.

Annak hiszünk inkább, akinek nem áll érdekében manipulálni (az átverés jellemzővé vált).

3. Érzelmekre való hatás: amikor a meggyőzés a cél, sokkal termékenyebb, ha gondolatok helyett érzéseket ébresztenek fel. Az érzések erősebbek, mint a hűvös gondolatok.

4. Hit abban, hogy megváltoztathatók az emberek és hit abban, amit mond az ember.

Az egyeztetést, meggyőzést segítő magatartásformák.¹⁴

1. Irányjelzés, egyszerű és hasznos, világossá kell tenni a kommunikációs folyamat irányát, ezzel mutatva, hogy a másik mire figyeljen, és megkímélni őt attól, hogy maga osztályozza az információkat. Minimálisra csökkenteni annak veszélyét, hogy rosszul értelmezze az üzenetet (pl. nézzük csak, ha jól értettem azt mondta, foglaljuk össze, hogy miben értettünk eddig egyet stb.).

2. Annak pontosítása, hogy helyesen értettük-e a másikat. Ha időről időre ellenőrizzük, hogy helyesen értettük-e a másik szavait, megértettük-e a szempontjait, mi izgatja, mik a szándékai, elkerülhetünk egy csomó kellemetlenséget, pl. hogy az aprócska véleménykülönbségek hatalmasokká váljanak. A pontosítás szándéka azt is mutatja a másiknak, hogy tiszteljük őt, fontosnak tartjuk. Az ellenőrzés akkor a leghasznosabb, ha egyfajta összefoglalás formájában történik.

3. Kérdés. (lásd a 3.3. fejezetben).

4. Érzelmek kimutatása: az egyik fél megmutatja a másiknak, milyen érzelmei vannak, azért, hogy lássa, kellemetlenséget érez, zavarban van, tétovázik, büszke, örül.

Ez a nyitottság felmutatása, a bizalom jele, csak a későbbi szakaszokban alkalmazható vagy még akkor sem.

5. Az érzelmekkel telített beszéd semlegesítése. Az érzelmi túlfűtöttség harcolni vagy menekülni reflexet válthat ki az emberekből. Ennek az lesz a következmé-

¹⁴ Gillien, T.: Uo.p., 61-67.

nye, hogy támadóan juttatják el az üzenetüket a másikhoz, vagy túl engedékenyen fogalmazznak, mivel félnek az ütközéstől. Az eredmény felhígított mondanivaló, hatása korlátozott, utána gyávának tartják magukat, és ez kellemetlen. Ha a támadást választják, eltúlozzák a dolgokat, olyan kifejezéseket használnak, aminek az lesz a következménye, hogy másik nem arra fog emlékezni, amit mondtak, hanem ahogyan mondták.

4. Befejezés

A tanulmány a perbeli kommunikáció statikus és dinamikus elemek szerinti csoportosításán alapul, a felhozott elemek továbbgondolhatók és bővíthetők.

A cél annak vizsgálata volt, hogy miként lehet a kommunikáció participációs felfogását összevetni a jogszociológia által kidolgozott konfliktus-megoldási módokkal és a peres eljárással, mely a probléma-megoldási út egyike. A jogszociológiai konfliktus-megoldási módok a peres kommunikáció dinamikus elemeire utalnak, míg a participációból a statikus és dinamikus elemek is levezethetők.

A kommunikáció participációs felfogásának lényegi eleme a törekvés a probléma (konfliktus) megoldására, a jogszociológiai négy konfliktus megoldási út lényege szintén a konfliktus (probléma) megoldása, a kettő célja ugyanaz.

A konfliktus illetve probléma megoldása a tartalom, ehhez a kommunikáció és a konfliktus-megoldás a forma.

A perbeli kommunikáció alapvető jellemzője a kommunikáció elindulásakor a felek közötti különböző mértékű ellentét, míg a participációs kommunikációban előfordulhat az, hogy a résztvevők között nincs ellentét, egyetértenek mindenben a megoldandó problémával kapcsolatban, csak a probléma konkrét megoldási módját kell meghatározniuk.

Kimutatható a kommunikációs felfogások egymásra épültsége, mivel az általános a participációs nézet, - minthogy a problémamegoldásra való törekvést és a résztvevők valamennyi felkészültségét tartalmazza, - ezért a tranzaktív, valamint interaktív nézet a participációs nézet részegységei. Ugyanakkor a jogszociológiai konfliktus-megoldási módok is egymásra épülők, hiszen a legvégső bírói (választott bírói) út a korábbi konfliktus-megoldási sémákat tartalmazhatja.

Felhasznált irodalom:

1. Aronson, Elliot: A társas lény. KJK-KERSZÖV Kiadó. Budapest. 2004.
2. Berne, Eric: Emberi játszmák. Háttér Kiadó 2002.
3. Csernok Gyula: Igazságügyi reformok, bírói alkalmasság in: Magyar Jog. 1988/11.
4. Dósa István: A bírói viselkedéskultúra in: Bírák Lapja. 3-4/1994.
5. Fűrész Klára: Bírói Függetlenség. Közigazgatási és Jogi Kiadó. 1989.
6. Gillien, T.: A meggyőzés mesterfogásai. Corvinus. Budapest. 1999.
7. Horányi Özséb: Társadalmi kommunikáció. Osiris. Budapest. 2001.
8. Horányi Özséb: A kommunikáció, mint participáció. Typotex. Budapest. 2007.
9. Kovács Anna: Ha per, akkor legyen per? Internet. Index. 2007.09.25.
10. Krémer András: Pozicionális és érdek alapú tárgyalás. Döntőbíráskodás Püski Kiadó 1999.
11. Kulcsár Kálmán: A jogszociológia alapjai. Budapest. 1976.
12. Lovas Zsuzsa-Herczók Mária: Mediáció, avagy a fájdalommentes konfliktuskezelés. Múzsák Kiadó. Budapest. 1999.
13. Orosz Árpád: A bírói hivatás etikája in: Bírák Lapja. 2/1994.
14. Pease, Allan- Garner, Alan: Szó-beszéd. Park kiadó. Budapest. 1991.
15. Siklaki István: Szóbeli befolyásolás I., II. Tipotex. Budapest. 2008.

AZ ALTERNATÍV KONFLIKTUSKEZELÉS MŰVÉSZETE: A MEDIÁCIÓ TÖRTÉNETÉNEK BEMUTATÁSA, ALKALMAZÁS A BÜNTETŐJOG VETÜLETÉBEN

Szekeres Diána¹

Mottó:

„Megjósolom, hogy a következő generáció legnagyobb társadalmi lehetősége abban rejlik, hogy az emberi hajlamot az együttműködés és a megegyezés irányába tudjuk terelni a versengés és a rivalizálás helyett. Ez lehet napjaink legkreatívabb társadalmi tapasztalata.”²

*Derek C. Bok
A Harvard Egyetem elnöke*

1. Témafelvetés

Prémcsand Nirmalá elbeszéléskötetében az ún. pancsajtról, az isten szaváról olvastam. Az indiai társadalomban törvények megszegését szigorúan büntették, az ítéleteket a helyi pancsaját, a hagyományos értelemben vett falutanács hozta. A novella megható és tanulságos volt, mindazonáltal az említett alternatív döntéshozó intézmény kutatási témámhoz való kapcsolódása értelmet nyert számomra.

Világossá vált, hogy vissza nem térő lehetőség, ha képessé válok az egyezségteremtés önkéntes folyamatába való betekintésre az jogásként is a fejlődésemet szolgálhatja. Munkahelyemen lehetőségem nyílt megfigyelői státuszban büntető mediációs eljárásokban részt venni, áldozatsegítő ügyintézőként a sértetti oldalt tájékoztathattam a büntető mediáció lényegi szabályozásáról, számba véve az igényhez kapcsolódó jóvátétel lehetőségét. Meggyőződésem, hogy sértetti oldalról elsősorban az érzelmi jóvátétel biztosítása alapozza meg leginkább az eljárásban történő részvételi hajlandóságot, hiszen ebből kifolyólag válhat oldhatóvá az általa elszenvedett pszichés trauma, az átélt nehézségek feldolgozása. Igény szerint fennáll a lehetőség az elkövető szándékának megértésére. Véleményem szerint azonban elsősorban a saját

¹ Dr. Szekeres Diána, PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán működő Doktori Iskola.

² Partners füzetek 4, Mediáció az egyezségteremtés művészetében, Interaktív tréning program, (Partners Hungary Alapítvány, Budapest), p. 3.

valódi érdekeinek, erkölcsi és anyagi kárának megfelelő ellenértékkel rendelkező kárpótlás szolgálhat jóvátételként az áldozat számára.

Bízom abban, hogy az általam indokoltnak tartott történelmi kitekintés bemutatásával áttekinthetőek azok a kapcsolódási pontok, melyek a resztoratív szemlélet befogadását, a mediáció kiépítését szolgálták. Számolnom kell persze azzal, hogy nem minden konfliktus oldható meg tettes-áldozat egyezséggel, ahogyan más jogágak területén sem mindenható eszköz a mediáció, és azzal is, hogy a megállapodások bizonyos töredékét nem fogják betartani. Előfordulhat továbbá, hogy az elkövetőre nem gyakorolhatást az áldozattal történő szembenezés. Mégis úgy látom, a sértetti kár megtérülése több esetben körvonalazódhat, a társadalom költséghatékonyabban működhet. Abban bízom továbbá, hogy a jóvátételt vállalók stigmatizációja és újabb bűnözői karrierkialakulása megakadályozhatóvá válik és a büntetőpolitika alakulása hatást gyakorolhat egyéb társadalmi tényezőkre is. A bűnelkövetés és az erkölcsi felelősség ismét egymásra talál a helyreállító igazságszolgáltatás gondolatának elterjedésével, átértékelődhet a tudomány saját magáról alkotott képének ideológiai vákuuma. Bízom abban továbbá, hogy Kerezsi Klára gondolata valóra válhat, *„talán eljön az ideje annak is, hogy a cselekmények meghatározott körével kapcsolatosan a társadalom képes a pusztán megtorló büntetéseket nélkülözni, s az enyhe és közepes súlyú bűncselekmények kezelésre elfogadni a szabadságvesztéssel nem járó szankciókat, mint új büntetési formákat, és a helyreállító igazságszolgáltatás eszközeit, mint a bűnözéskezelés új megközelítési irányát.”*³

*„A büntetés szükséges rossz,
De nem szükséges, hogy csak rossz legyen”*⁴

2. Bevezetés: a mediációról általánosságban

A mediáció tényleges értelemben véve a kreatív egyezségteremtés művészete, amely az emberek között kialakult versengés, rivalizálás helyett együttműködési javaslatokat helyez előtérbe és kínál fel, elsődleges céljaként a keletkezett konfliktusok megegyezés irányába terelését fogalmazza meg. A mediációs eljárás nem a kompromisszumra törekszik, tényleges megvalósítandó célja a konszenzus elérése. Egy önkéntes folyamat az egyezségteremtés, amely során a kölcsönösen elfogadható egyezség elérése a cél, segítő részvételével elkerülhető a holtpontra kialakulása, illető-

3 Kerezsi Klára, *Kontroll* vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2006. p.249.

4 Noll, P.

leg lehetséges annak feloldása, a vita kiterjedése megakadályozható. A mediátor szerepében lévő személy kulcsfeladata az önreflexió, egyfajta katalizátor szerepet kell a személynek betöltenie, koncentrálna a felek érdekeire, nem pedig a múlt eseményeire és az elfoglalt pozíciókra. A mediátor a múltbeli eseményekre és a felek szituációban betöltött pozícióira fókuszál, miközben a folyamatot irányítja és egyúttal a felek segítőként szolgál. A szükségletek és érdekek meghatározásában kulcsfontosságú szerepet tölt be a személye. Fontos, hogy csupán a felek kommunikációját segíthesse, mivel a felek közötti sikeres megállapodás alapvető feltétele, hogy a felek maguk jussanak el az egymás közötti kommunikáció során a konszenzus elérésére, csak így várható el ugyanis, hogy a közös megállapodást be is tartsák. A felek tényleges értelemben kompetenssé válnak, hiszen saját ügyükben döntenek, saját döntést hoznak, azt magukra nézve kötelező érvényűnek tekintik, így vállalják a döntésükért a felelősséget, kötelező érvényűnek elismerve azt maguk számára.

3. Eltérő jogi kultúrák – eltérően kialakult közvetítés

Amit rendkívül fontosnak tartok munkám elején elszögezni, az azon a tény, hogy a nyugat-európai és a hozzá hasonló társadalmakban a konfliktusok előre tételezett normák alapján való és kívülről történő feloldása vált szinte kizárólagossá, addig az ősi keleti társadalmakban a belső erőre, a jog és erkölcs harmóniájára, a vallás és világi élet egységére épülő megoldások terjedtek el elsősorban.

A keleti társadalmakban, általánosságban összefonódott és egyúttal át is fogta a vallás az élet teljességét, addig a nyugati társadalmakban a világi élet és a vallás ketőssége figyelhető meg. A jogi kultúrák e különbségtétel alapján orientatív és regulatív típusú jogi kultúráként csoportosíthatóak.

A normativitás maga nem a szabály pontos megtartására, hanem a mögötte fennálló elv helyességére irányul az orientatív típusú kultúra jellegzetessége. Közelebbről nézve ez azt jelenti, hogy a szabályok tájékoztató, illetőleg eligazító jellegűek, sokszor szimbolikus jelentőséggel bírnak és megvalósítják a jogi és erkölcsi normák egységét. A mellérendelt, polgári jogviszonyokban, a konfliktusrendezésben fordulnak elő leginkább ezek az orientáló jellegű normák.

Ellentétben ezzel a regulatív típusú kultúrákban a jogszabályok határozott normatív jellegűek, melyeket a társadalom tagjai is így fogadnak el. A határozott, normatív jogszabályok mögött racionális és konkrét normák állnak. A büntetőjog területén tipikus a regulatív jelleg előfordulása.

3.1. Nemzetközi történelmi áttekintés, a kulturális előzmények

A közvetítés mint tevékenység több ezer éves gyökerekkel rendelkezik. Az archaikus közösségeknél a közvetítői szerepkört a varázsló, mágus, kuruzsló vagy szellemgyógyító töltötte be. Az ún. „médiüm” akaratereje segítségével kerülhetett transzállapotba az emberek és az istenek, szellemek között így játszhatott közvetítő szerepet az egymással közvetlenül érintkezni nem képes felek között.

3.1.1. Ókori kultúrák gyökerei

Az ősi formális jogi rendszerben az önrendelkezésnek és a közvetítésnek nagy jelentőséget tulajdonítottak a konfliktus megoldásra való törekvések során.

Azokban az országokban, a különféle törzsi és más etnikai vagy kulturális csoportok között terjedt el leginkább a közvetítés, megegyezés kialakításra vonatkozó gondolat, ahol a vallás és a filozófia nagy hangsúlyt fektetett a harmónia és az együttműködés kialakítására.

Elsősorban közösségekben, népcsoportok kulturális gyökereiben, hagyományteremtő szokásmechanizmusában rejlenek a közvetítői eljárás gyökerei. A számunkra közvetítői eljárásnéven ismert konfliktuskezelési módszer számos kultúrában ismert, így Új Zélandon *pakeha*-nak, Dél-Afrikában *ubuntu*-nak, Észak Amerikában pedig *nalyeeh*-nek nevezik.⁵ Jordánia, Melanézia, Latin-Amerika és Spanyolország falvaiban is találtak mediációs eljárásra utaló intézményrendszert.⁶

Visszatérve Afrikára, amit különösen érdekesnek tarok, az azon tény, miszerint számos népi törzsnél létezik az ún. népgyűlés, mint intézmény, melynek összehívását bárki kezdeményezheti. Mediátorként ilyen esetekben egy különleges tekintéllyel felruházott személyt választanak meg, aki a vita megoldásához, a konfliktushelyzet feltérképezéséhez a résztvevő felek segítségére van. Az eljárás sikeréhez minden bizonnyal a szoros vérségi kötelékek, a rokoni kapcsolatok és a kialakult szokásjog rendszere is hozzájárul.⁷ A közvetítői szerep különböző irányultságú lehet, a közös kapcsolódási pont minden esetben az, hogy a megoldás keresése a bíráskodás és a szankció elkerülésével történik.

Ilyen, a fentiekben említett egyetértésre vonatkozó technológiák alkalmazásának széles körű kiterjesztésére került sor az ősi Kína uralkodó dinasztiáiban és Japánban

5 Multidimenzióális Helyreállító Igazságszolgáltatás (Restorativ Justice) mindenki számára: romániai fejlesztések, forrás: http://www.csagyi.hu/?page_id=144&preview=true

6 Christoph Besemer, Mediation, Vermittlung in Konflikten Stiftung gewaltfreies Leben fordította: Hubainé Muzsnai Márta (Baden: 1997)

7 www.mediationadr.net/Conflict/InformationPublic-Meds/History.html

is. Az ősi társadalmakban lehetőség volt a közösség bölcs tagjainak segítségével hívására, a békítő szerep vállalás biztosítására konfliktushelyzetekben.

A vitás ügyek rendezésének legfőbb eszköze az ősi Kínában a közvetítés volt, amely módszert a mai napig alkalmazzák a Kínai Népköztársaságban *az ún. Népi Kiengesztelő Bizottságokban*.⁸ Konfucius az erkölcsi meggyőzés és a megállapodás erejét tartotta a jogvita megoldás legkedvezőbb módjának, ellentétben a kényszer erejével. Filozófiájának középpontjában a természetes harmónia, a béke és megértés megteremtése és megtartása állt. A buddhista hagyomány ösztönző ereje a vitarendezés során szintén kompromisszumra törekedett. A peres eljárás a legvégső esetben került csak alkalmazásra és veszteséget jelentett. „*Ha a népet rendeletekkel kormányozzák és büntetésekkel tartják féken, akkor ki fogja játszani a büntetést, de a szegényt nem fogja ismerni. Ha az erénnyel kormányozzák és szertartásokkal tartják féke, akkor ismerni fogja a szegényt és mindig egyenes lesz.*”⁹

Ha belegondolunk, hogy a kínai társadalomban minden személy saját helyet tölt be, személyre szabott feladatokkal, jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezik. A státusza a hierarchiában elfoglalt helye alapján mutatkozik meg, melyet az ember belső erkölcsi érzéke szerinti cselekvés határoz meg. A hierarchiában elfoglalt hely, a státusz határozta meg az ember helyét és feladatait.¹⁰ A kínai társadalomban a bűncselekmény a kozmikus elveken nyugvó rendet megsértését jelenti, és a rítusoknak jut fontos szerepe a megsértett harmónia helyreállítása érdekében.

Elmondható, hogy a népi kínai hagyomány a mai napig hangsúlyt fektet a békéltetés, az önrendelkezés és a közvetítés erejére.¹¹

Különösen érdekes tény, miszerint Japánban gazdag múlttal rendelkezik a történelmi közvetítés intézménye, és minden valószínűség szerint ez a tény is közrejátszik abban, hogy viszonylagos hiányszakmának tekinthető az ügyvédség. Japánban a faluközösségek vezetői segédkeztek a lakosok számára a vitás kérdések tisztázásában. A hivatalos perlésnek számos eljárásjogi akadálya van, így a hangsúly eltolódik a közvetítés alkalmazásának irányába. A mai japán társadalomban a közvetítés ma már az üzleti kultúra része, a közvetítők, az ún.: shokai SHA-k és a chukai-sha-k felelnek a zavartalan üzleti kapcsolatok kialakításáért.

8 Christoph Besemer, Mediation, Vermittlung in Konflikten Stiftung gewaltfreies Leben fordította: Hubainé Muzsnai Márta (Baden: 1997)

9 Konfucius: Beszélgetések és mondások (Fordította: Tókei Ferenc) 11.3, Konfucius (i. e. 551 – i. e. 479) neves kínai bölcs, a konfucianizmus atyja, a Ji King egyik kommentátora. Tanai nagy hatással vannak mind a mai napig a Távol-Keleten.

10 Konfucius alapján In: Kulcsár Kálmán Jogszociológia (Budapest: Kulturtrade Kiadó 1997), pp.136-139.

11 www.mediationadr.net/Conflict/InformationPublic-Meds/History.html

3.1.2. A kultúra bölcsője

Érdekességként megemlíteném, városállamok közötti konfliktusok esetén alkalmazott közvetítői eljárást az ókori Görögországban a más városok közvetítésével sikerült rendezni. Athén és Spárta konfliktusaiban közvetítő szolgáltatásokat kisebb görög városok ajánlották fel.

A büntetések kapcsán a következő emelhető ki: a fejlődő görög jog arra törekedett, hogy szigorú, megtorló, erőszaknak teret engedő büntetések helyett, érvényre juttathassák az erkölcsileg motivált, közösségi értelemben művelt polgárság kialakításához szükséges nevelési célokat.¹² Megemlíteném továbbá, hogy a római jog már a magánbosszútól (XII. táblás törvények- tálió elv) eljutott a konfliktusok polgári eljárásban történő rendezéséig.¹³

3.1.3. Az egyházi irodalom története

3.1.3.1. Keresztény gyökerek

Az egyházi élet irodalma is bővelkedik a közvetítői eljárás tárgyában született példákkal, így már a Bibliában is található javasolt harmadik személy általi informális és törvénykezésen kívüli konfliktusrendezés, mint konfliktus megoldási lehetőség. Korinthus-beliekhez Efezusban (kb. 58-ban), kevéssel húsvét előtt írott első levelében Pál Apostol a keresztény gyülekezetet arra inti, hogy tartózkodjanak peres ügyeik világi bíróság elé vitelétől, azok megoldására a gyülekezetben belüli rendezést javasolja mindenekfelett, hiszen az őskeresztény gyülekezet hívei keresztény szellemen egymás ügyében a hit, remény és szeretet hármasságával kompetensen közvetíthetnek.

Idézve Pál Apostol intelméből: *Pörösködés pogány bíró előtt* „Ha valamelyiktek pörösködik, hogy meri hitetleneknél keresni igazát, s nem a szenteknél? Nem tudjátok, hogy a szentek ítélkeznek majd a világ fölött? S ha a világ fölött ítélkeztek, nem vagytok jogosultak arra, hogy csekély dolgokban is ítélkezzetek? Nem tudjátok, hogy angyalok fölött fogunk majd ítélkezni. Menynyivel inkább a mindennapi ügyekben? Ha mindennapi ügyekben pörösködtök, azokat jelöljétek ki bírónak, akik semmit sem számítanak a közösségben. Azért mondom ezt, hogy szégyenkezzetek. Hát nem akad köztetek egyetlen értelmes ember sem, aki testvérei ügyében döntőbíró lenne? Ehelyett testvér

12 Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004, p.19.

13 Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004, p. 20

testvérevel pörösködik, méghozzá hitetlenek előtt! Már az is hiba nálatok, hogy pörös ügyeitek vannak egymással. Miért nem viselitek el inkább az igazságtalanságot? Miért nem tűritek el inkább a károsodást?”¹⁴

Megállapítható tehát, hogy a keresztény közösség tagjainak árulóivá válnak a hívek az által, ha pogány bírósághoz fordulnak vitás ügyeikkel. Emlékeztet arra, hogy hittal az erősen elkötelező erkölccsel igazságos döntés hozható ellentétben a pogány bíróságokat jellemző jó és a rossz közötti választással. A szeretet törvénye, minden ítéletet módosít, a pogány bírósághoz futást el kell kerülni, a vitamegoldás útja a keresztény közösségen belüli megoldás megkeresése közös erővel.

Máté evangéliuma az Apostol neve alatt maradt fenn, Jézus életét a születésétől egészen a feltámadásáig foglalja össze tudósítva Jézus cselekedeteiről, tanításáról és ajánlásairól. Amennyiben nem sikerül négyszemközt, közvetlen beszélgetés útján tisztázni a nézeteltéréseket, akkor két kivülálló bevonását ajánlja fel bizonyítási eszközként, segítve a megegyezésben:

„Ha testvéred megbántott, menj, és figyelmeztess négyszemközt. Ha hallgat rád, megnyered testvéredet.

Ha nem hallgat rád, vigyél magaddal egy vagy két másik embert, hogy két vagy három tanú bizonyítsa a dolgot.

Ha ezekre sem hallgat, jelentsd az egyháznak. Ha az egyházra sem hallgat, vedd úgy, mintha pogány volna vagy vámos.”¹⁵

3.1.3.2. Az archaikus zsidó jog vitarendezése

A Biblia alapján Isten szövetséget kötött az ősatyákkal, Ábrahámval, Izsákkal és Jákobbal, azért, hogy leszármazóikkal választott népévé fogadva őket elvezesse majd az Ígéret földjére. Egyiptomban kínzó szolgaságba került Jákob fiaival. Az egyiptomi fáraó Mózes kérésére sem akarta elengedni a zsidókat Egyiptomból, ezért Egyiptomra tíz csapást mért Isten, amikor is a folyók vizei vérré váltak, békák, szúnyogok, bögölyök lepték el Egyiptomot, majd dögvész következett be, jégeső, sáskafelhő lepte el a felleget és sötétség állt be, végül pedig életüket veszítették az elsősülöttek. A választott népért bosszút álló Isten tettei következtében a Fáraó megtört, és Mózes kivezethette népét Egyiptomból. Isten angyala nappal felhő, éjjel tűzoszlop képében vezette Izrael népét, a Vörös-tengerig üldözték őket, ami kettényílt számukra az átkeléshez, majd visszatért és a tengerbe veszték az üldözők. Az ígéret földje a kánaán felé haladva sziklából nyertek vizet és mannával maradtak életben. A Sinai-hegyen szövetségre lépett Izrael népe Istennel, aki átadta a Tórát, azaz Mózes öt könyvét, ame-

14 1Kor 6,1-6

15 Mt 18,15-17

lyet Isten az egész emberiségnek szánt. A Tóra írott részét foglalja magában Mózes öt könyve, amely a vitás kérdések rendezésére szolgál. Az ún. Talmud pedig rabbinikus diskurzus a szóbeli törvények felett, amely az írott hagyomány értelmezését és aktualizálását szolgálja, általa válik élő szóvá az írás. Maga a Biblia is taglalja a rabbinikus bíróságok által használt hagyományok körét, a vitamegoldó fórumokat. A szentírás tanulsága szerint kezdetben Mózes ítélkezett, aki apósa tanácsára felismerte, hogy egyedül kevés a bírói feladat kivitelezésére. Isten parancsára hetven bölcsöt jelölt meg legfelsőbb ítélkezési fórumként az ún. *Szánhedrint*, a Legfelsőbb Bíróságot, amely magával Mózessel egészült ki hetvenegy főre.

„Azután azt mondta az Úr Mózesnek: Gyűjts össze hetven férfit Izrael vénei közül, akiről tudod, hogy a nép vénei és elöljárói. Vidd oda őket a kijelentés sátrához, és álljanak föl ott veled. Akkor leszálok és beszélek ott veled. Elveszek abból a lélekből, amely benned van, és nekik is adok, hogy veled együtt hordozzák a nép terhét, és ne magad hordozd azt.”¹⁶

A bírósági rendszert alkotó kisebb bírói fórumok elnevezése: *Bét Din* (a Törvény Háza). A bíróságok által alkotott bírói létszám az egyes ügytípusokhoz igazodott, azaz a büntető területtől elhatárolódó vagyoni jellegű ügyekben háromtagú, míg kifejezetten büntetőügyekben a huszonhárom tagú bíróság járt el.

„...akkor a közösség ítéljen a tettes és a vérbosszuló ügyében, ezek szerint a rendelkezések szerint.”¹⁷

A zsidó jog¹⁸ sajátos sankcióeszközéhez tartozik a pénzbüntetés kiszabása, testi fenyegetés alkalmazása, például botozással, nagyon súlyos büntetésként a kiközösítés kirovása illetőleg a halálbüntetés alkalmazása. Érdekesség azonban, hogy a zsidó jog a börtönbüntetést nem alkalmazta. A végrehajtói hatalommal felruházott huszonhárom tagú bíróság felett a hetvenegy tagú bíróság speciálisan a hatáskörébe utalt különleges ügyekben, államot, társadalmat érintő speciális jogi kérdések tárgyában ítélkezett, mindamelllett bizonyos büntetőügyekben is lejárt. Érdekességnek tekinthető még, hogy a büntetőügyekben megszülető döntésnél az érvelő szavazatoknak

¹⁶ 4Móz 11:16-17

¹⁷ 4Móz 35:24

¹⁸ Szathmáry Béla, *A zsidó jog alapjai*, Lux kiadó, 2003. és Szathmáry Béla, *Magyar egyházjog, SZÁZADVÉG-TANKÖNYVEK, SZÁZADVÉG POL. ISK. ALAPÍTVÁNY* Kiadó, 2004

a következő súlya volt: felmentő ítélet abban az esetben születhetett, ha az egyszerű többség döntése arra irányult, míg legalább kettővel több szavazatra volt szükség az elítélő ítélet megszületéséhez.

Az alkalmazott eljárás döntési mechanizmusát tekintve: tartózkodás nélkül eljárva, indokolt szavazással döntöttek az elbírálandó kérdésekben. Bírók és az előttük három sorban helyet foglaló bírójelöltek vettek részt a szavazás előtti kötelező vitában, amelynek levezetése a tudás alapján legkisebb rangú bíró felszólalásától a legnagyobb tekintélyű bíró felszólalásáig haladt. Ügyeltek tehát arra, hogy a magasabb tudással rendelkező bíró tapasztaltsága ne befolyásolja, a rangban alatta álló tapasztalatlanabb véleményét.

Választott kutatási témám szempontjából a háromtagú a Bibliából eredeztetett hatalommal rendelkező Bét-Din¹⁹ a legalább három a zsidó jogban és a vallási előírásokban járatos tudósból, felavatott rabbiból álló rabbinikus bíróság, jelentősége kimagasló, célja a különböző, közösségen belül felmerülő konfliktusok tisztázása, a vallásos zsidók vitarendezési fórumának tekinthető, mivel zsidók egymás közti ügyeinek tisztázása érdekében kizárólagosan ez a fórum volt az illetékes. A Bét-Din végrehajtói hatalommal fel nem ruházott olyan rabbinikus bíróságnak tekinthető, mely az adott jogrendszer alkalmazásától függően kötelező erejű, avagy azzal nem rendelkező, végső soron azonban alternatív vitarendezési fórumként fungál, mivel a döntés elfogadása a felek lelkiismeretén nyugszik, így nem kikényszeríthető. A fórum létjogosultsága azonban elvitathatatlan, mivel hitelesen képviseli az általános erkölcsi normákat, alkalmazott gyakorlata erkölcsi ideálnak is tekinthető.

A nagy múltú, kifinomult jogrendszerrel rendelkező vallási bíróság a Bét-Din rendelkezik azzal a kuriózzummal, hogy a plénum elé forduló hívek léteznek egy intézmény, melynek segítségével a számukra hitelesnek vélt igazságot valóban ki kívánják deríteni.²⁰

A zsidó közösség rendelkezik egy régi korból fennmaradó konfliktusmegoldó hagyománnyal a „psharah”-val, a mediációval. Célja egy olyan konfliktusfeloldás alkalmazása, amely során a civil, az üzleti és a csalási konfliktusaikban a megoldást a felek közötti kompromisszum jelenti. A Zsidók igazságszolgáltatási alapját a Talmud képezi, ahogyan azt már a fentiekben említettem és tartalmazza a formális döntéshozatalokkal kapcsolatos mediáció előnyeit, az egyik fél győzelme esetén.²¹ Az igazságszolgáltatás ideális formája a mishpat shalom, és maga az igazságszolgáltatás, a

19 5Móz 17:8-13

20 Gazsó Balázs László - Ifj. Lomnici Zoltán, Interjú Köves Slomóval, az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség vezető rabbijával Gazsó Balázs László - Ifj. Lomnici Zoltán, forrás: http://www.zsido.com/cikkek/a_zsido_jogrendszer/12/1936 (letöltés dátuma: 2011.01.23.)

21 Steinberg, 2006:5, In: Dorina Balahur, Multidimenzionális Igazságszolgáltatás, In: In: A helyreállító igazságszolgáltatás jogi szabályozása és gyakorlata néhány európai országban, AGIS 171, Család, Gyermekek, Ifjúság könyvek Budapest, 2008, pp.170-171.

mishpat tzedek kizárólagosan ezen eljárás során érhető el az Talmud bölcsesség szerint. Párhuzamosan, egy időben zajlanak a békével és az igazságszolgáltatással kapcsolatos tárgyalások a megegyezés és a társadalmi béke visszaállítása érdekében.²²

3.4 Középkor és újkor

A Frank Birodalom jogalkalmazásban kontrollálhatatlan családi bosszú visszaszorítására erős, kompozíciós szisztémát dolgoztak ki, magasan differenciált sokoldalú pénzbüntetési rendszer kialakításával, igazodva a büntetések súlyához. A büntetésként kiszabott összeg alapja a sértettnek okozott kár értéke volt melyhez további díjakat is hozzá számítottak, úgymint a közösség díját, a békedíjat a Kincstárnak és az eljárási költségeket. A sértő fél a sértett irányába történő kompenzációval a családi bosszút elkerülhette és eltekinthetett a káros következmények alól a jövőre nézve.²³

A középkori Nyugat-Európában az egyház szerepe a legjelentősebb konfliktusok szabályozásra terjedt ki és mediációs szervezetként fungált. A papok közvetítői szerepet töltöttek be diplomáciai konfliktusokban, családi viszályokban és bűncselekményeknél is. Az egyházak menedékként szolgáltak, a hatóságok és a bűnözők közötti közvetítés bástyái voltak. Az egyház tehát a javító-nevelő funkció érvényre jutásában jelentős szerepet játszott patronáló tevékenysége folytán.

A XIII. századtól a szabad városok önálló igazságszolgáltatási rendszert dolgoztak ki, így az alsóbb szintű igazságszolgáltatás mellett rendőrségi tevékenységet is elláttak. Érdekes példa Augsburg város joga, melynek értelmében a köz érdekében teljesített pénzbüntetés megfizetése, illetőleg a sértettel való a büntetőígényről történő lemondást tartalmazó békeszerződés megkötése biztosította a kompenzációt. Az ún. „lovagi kegyelem” intézménye azt jelentette, hogy a sértett hozzájárulásával elkerülhette a tettes a megbüntetését, illetőleg a büntetése enyhítéséért folyamodhatott.²⁴

A mediáció alkalmazása a 19. század vitás nemzetközi konfliktusainak megoldásában is szerepet játszott, így példaként említhetem, hogy Nagy-Britannia közvetített Portugália és Brazília között 1825-ben, vagy a Vatikán (XII. Leo Pápa) Németország és Spanyolország között a Karolina-szigetek ügyében.²⁵

22 Dorina Balahur, Multidimenzióális Igazságszolgáltatás, In: In: A helyreállító igazságszolgáltatás jogi szabályozása és gyakorlata néhány európai országban, AGIS 171, Család, Gyermek, Ifjúság könyvek Budapest, 2008, p. 171.

23 Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004, pp.22-23.

24 Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004 pp. 24-25.

25 <http://hu.wikipedia.org/wiki/Mediáció>

3.5. A huszadik század

A huszadik században az új alternatív büntetési formák kialakításban az áldozat és a társadalom érdekeinek érvényre juttatása iránti igény éledt fel, melynek köszönhetően a jóvátétel századokig nyugvó lehetősége is ismét feléledt. Így kerülhetett sor a tettes és az áldozat között kialakuló konfliktus megoldását célzó intézmény a mediáció kidolgozására. Az USA-ban és Európában tehát sértett-segítő szolgáltatások alkalmazására és áldozatsegély törvények létrehozatalára került sor.²⁶

3.5.1. Angolszász jogrendszer

Az Egyesült Államokban a munkaügyi jogviták rendezése során honosodott meg elsőként a konfliktusok rendezésének alternatív lehetősége, mivel a háború sztrájktilalmat hívott életre. Pártatlanságot bizonyítandó egyetemi tanárok látták el a közvetítői feladatot, így az ügyek formális, jogi megoldások elkerülésével oldódhattak meg megegyezés útján.

A sztrájktilalom után 1947-ben megalapított Federal Mediation Conciliation Service közvetítő szolgálat sikerét bizonyítja mai napig tartó működése.²⁷ 1964-ben jött létre a Community Relations Service, amely a közösségi kapcsolatokat szolgálja és a faji és etnikai természetű ellentétek oldásában játszik jelentős szerepet.²⁸ A mediációs eljárás alkalmazására jöttek létre a igazságközpont-szolgálatok Neighborhood Justice Centers²⁹ néven, ingyenes, illetőleg kedvezményes mediációs szolgáltatások nyújtására. A szervezet megindulásakor, szükség volt az egész országon átívelő, átfogó jogi képviselő lehetőségének biztosítására, az emberek rászorultsági, faji, nemzetiségi és etnikai megkülönböztetésétől független a jogi képviselő biztosítására,³⁰ speciális közvetítéssel kapcsolatos programok alkalmazására. A szervezet jelenleg bírósági közvetítést végez és az elkövetők és a sértette illetőleg rokonaik közötti megegyezés elősegítésére koncentrál. A közvetítési szolgáltatások kapcsán átfogó jelleggel különböző jogterületeken segíti hozzá a megegyezéshez a hozzá fordulókat, így munkajogi, fogyasztói, kereskedelmi, a tulajdonos és bérlő közötti vitákkal, házassági és családi konfliktusokkal, orvos-beteg kapcsolattal, szomszédok közti problémákkal, erőszakos összeütközésekkel és családi viszályok megoldásával foglalkozik. Léteznek állami

26 Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004, p.37.

27 <http://www.fmcs.gov/internet/itemDetail.asp?categoryID=21&itemID=15810> (letöltés dátuma: 2011.02.06.)

28 <http://www.justice.gov/crs/index.html> (letöltés dátuma: 2011.02.06.)

29 Lásd. Még: Christoph Besemer, Mediation, Vermittlung in Konflikten Stiftung gewaltfreies Leben, Baden, 1997, ford. Hubainé Muzsnai Márta

30 <http://www.njcinc.org/> (letöltés dátuma: 2011.február 06.)

szerveződések, melyek alternatívaként funkcionálnak és független központok is, melyek együttműködnek az igazságszolgáltatással, közös azonban bennük, hogy képzett önkéntesek látják el a feladatot.³¹

Az angolszász jogrendszer kedvezett elsősorban a bíróságon kívüli vitarendezés meghonosodásának és a módszer erősödésnek, amely annak is köszönhető, hogy az intézményi berendezkedése a kontinentális jogrendszerektől sok vonásban és jelentősen is eltér. Egészen az 1970-es évekig csak az Egyesült Államokban volt ismert és elterjedt a mediáció folyamata.³² Hozzájárult az elterjedéshez, hogy az Egyesült Államokban a kétszakaszos perszerkezet kapcsán intézményesen elkülönül az első szakaszban („pre-trial”) a bíró előtti tárgyalás és a felek tárgyalás-előkészítő összejövele. Ebben a szakaszban a felek a bizonyítékokat és a bizonyítási eszközöket prezentálják, a szemben álló felek jogi pozícióinak tisztázása lehetővé teszi az informális egyeztetéseket a felek és ügyvédek között.³³ Lehetővé válik a gyakori egyezségkötés, a bírói eljárás befejeződése ítélet nélkül, sőt ami még jelentősebb közvetítő bevonásával a per elkerülése biztosíthatja a joghoz jutást. Kedvező feltételeket hív életre az új típusú forma, hiszen idő és költséghatékony is egyúttal. Az USA-ban két út mutatkozott az eljárás intézményének bevezetésére. Így alulról induló „civil szervezeti” szerveződésként, kritikaként a peres eljárás hosszúsága és idegen volta miatt jöhetett létre példaként említve a Community Board intézménye San Francisco-ban 1977-ben. Az intézmény elsősorban a családjogi, szomszédjogi és munkajogi viták megoldását volt hivatott szolgálni.³⁴ Tekintettel arra, hogy a kezdeményezés sikert aratott az állami törvényhozás is elindult a mediáció felé vezető úton. Lehetőség nyílt a magánjogi perek előtt a mediációs eljárás igénybevitelére, amennyiben pedig a konfliktust mégsem sikerült feloldani, a bírósági utat továbbra is igénybe lehetett venni. A mediáció alkalmazását azonban kötelező erővel bevezették egyes államokban a bírósági út alkalmazása előtt.³⁵

3.5.2 A mediáció gyökerei Európában

Az Európai Unió különböző tagállamaiban a mediáció elterjedése különbözőképpen alakult. Európában elsőként Nagy-Britanniában vezették be az eljárást 1979-ben,

31 <http://www.clarkcountycourts.us/lvjc/NJC/NJC.htm>, http://www.clarkcountycourts.us/lvjc/NJC/NJC_CMP.htm (letöltés dátuma: 2011. február 06.)

32 Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés), in: Jogelméleti Szemle, 2002/1.

33 Wagner, Gerhard (1998): Obligatorische Streitschlichtung im Zivilprozess: Kosten, Nutzen, Alternativen: In: Juristenzeitung 1998 No.17. 836-846.p., In: Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés), in: Jogelméleti Szemle, 2002/1.

34 Nacsády Péter (1998): Az amerikai mediáció in: Magyar Jog 1998/5.p.p. 298-304., Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés), in: Jogelméleti Szemle 2002/1.

35 Röhl, Klaus F. (1982): Rechtspolitische und ideologische Hintergründe der Diskussion über Alternativen zur Justiz.. In: Blankenburg/Gottawld/Stempel Hrsg. (1982): Alternativen in Ziviljustiz. Bundesanzeiger. Bonn. 15-27.Seite, Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés), in: Jogelméleti Szemle, 2002/1.

a mediáció igénybevételét bizonyos értékhatár alatti perekben tették kötelezővé a bírói eljárás megindítása előtt.³⁶ Németországban az áttörést az 1990-es években egy szövetségi szintű törvény hozta, mely lehetővé tette „kis perértékű” becsületsértési ügyekben a megegyezés megkísérlését az előzetes mediációs eljárás folyamán.³⁷ Ausztriában a szerződések egy részében ún. mediációs klauzula alkalmazásra kerül sor, melyben a felek vállalják, hogy vita esetén előzetes mediációs eljárás megkísérlésének sikertelensége esetén fordulnak csak a bírósághoz.³⁸

4. A konfliktusfeloldás magyarországi előzményei az állami igazságszolgáltatáson belül és kívül³⁹

4.1. Ósmagyar büntetőjog

Az ósmagyar büntetőjog a magánbosszú elvét alkalmazta, a közösséget érintő bűncselekmények azonban az ún. közfenyíték alá esettek. A vérbosszú és az egyezkedés a bosszú elkerülését szolgált, a tettes az áldozatta, illetőleg annak családjával kártérítési megállapodást köthetett.⁴⁰

Él ellenben a törvén tudatlan falusi nép közt autonóm szokásjog, akár úgy, mint törvényt magyarázó és kiegészítő szabály, akár úgy, mint törvényt pótló megállapodás. Persze ez a népi szokásjog nagyon sok helyt már pusztulóban van, vagy már el is pusztult, azonban nyomait még mindenütt megtaláljuk.”⁴¹

4. 2. A jogi népszokás szerepe

Előre kívánom szögezni, hogy a történelem folyamán a népi társadalmon belül kialakult fórumok ítélkező személyei általánosságban igazgatási, vagy gazdasági célra

36 Shetreet. Simon (1982): Alternativen zum formalen Justizsystem: Ausländische Beispiele. In: Blankenburg/Gottawld/Strempele Hrsg. (1982): Alternativen in Ziviljustiz. Bundesanzeiger. Bonn, pp. 111-123. Seite.: Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés), in: Jogelméleti Szemle, 2002/1.

37 Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés), in: Jogelméleti Szemle, 2002/1.

38 Dévényi Norbert (1999): "Jog vita nélkül": közjegyzőség és mediáció Ausztriában. In: Közjegyzői Közöny. 1999/9. pp.21.23., In: Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés), Jogelméleti Szemle, 2002/1.

39 Tárkány Szűcs Ernő Magyar jogi népszokások, Akadémiai Kiadó Budapest, 2003, pp. 793-856.

40 Angyal P., A magyar büntetőjog tankönyve. Atheneum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1920., p.26. Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004, p.39

41 Erdei Ferenc, Magyar falu, Budapest é.n. .p. 170.

létrejött szervezet vezetői, akik egyéb a szervezeten belül keletkező és a működéssel összefüggő vitás ügyekben a hatalmuk gyakorlásához szükséges tevékenység mellett döntöttek. Az eljárás lebonyolítása során, az ügymenethez kötődött a funkciójuk, ami idővel hatásköri tartozékká alakult. Társadalmi csoportokból emelkedtek ki, így váltak a közösség által elfogadott vezetőkké, a helyi szokásjog konzerválta az általuk alkalmazni hivatott eljárási szabályokat. Egyfokú fórumként eljárva az egyeztetés, illetőleg a döntés megszületése után egyet nem értés esetén állami szervhez fordulhatott a vesztes fél, illetve önbíráskodhatott. Az ítélezés alapja az ún. jogi népszokás, azaz a „hely joga” volt, melynek segítségével jogerős és végrehajtható ítélezési gyakorlat alakulhatott ki.⁴²

„tíz aranypézt pedig adassék az arbitereknek és a mediátornak közösen”⁴³

Szent István Dekrétuma említette először az alternatív vitarendezésre vonatkozó törvényi szabályozást Magyarországon. Egyeztetéses jellegű joggyakorlatra utaló források tanúsítják az alternatív vitamegoldás jelenlétét.

Szent László II. könyvének 27. törvénycikke rögzíti a következőket: *„A kik megvívta otthon, és bíró eleibe nem viszik ügyüket, azokon a bíróságnak semmi keresete ne legyen. Ha hozzá jönnek, tetszése szerint ítéljen, és ha megegyezteteti őket s ezért adnak a bírónak valamit, egy harmadot magának, két harmadot a királynak tartson meg belőle.”⁴⁴* Megállapítható tehát, hogy jóvátételhez köthető igazságtételeknél a bíró legfeljebb a felek kérésére békéltetőként vett részt. Nagy Lajos király említi elsőként a kiegyezést, mint rendelkezést, mely szerint a bíró feladata a törvényszék által elmarasztaltak elfogása és három napig történő őrizetbe vétele „egyezkedés végett”.⁴⁵ *„Ha a perlekedők akármily jelentékeny vagy fontos ügyben egyezkedni akarnak, a bíró őket ebben semmi esetre sem gátolhatja meg”⁴⁶* A felek közti megszülető egyezség esetén békedíjra volt jogosult a bíró. Sikertelen eljárás esetén azonban a bíró kötelezettsége volt az ellenfél kezéhez történő juttatás a büntetés végrehajtása érdekében.⁴⁷ Zsigmond az önbíráskodás, a bosszú visszaszorítását tartotta szem előtt és II. dekrétumában az „illő hely” bírójához utasította a kárvallottakat igazságtétel végett. Hatalmaskodásnak bélyegezte az önhatalmú bosszút. Fontos azonban azt is megemlíteni, hogy az egyeztetéshez már nem volt szükséges a bírói hozzájárulás és így a békedíj

42 Tárkány Szűcs Ernő, Magyar jogi népszokások, Akadémiai Kiadó Budapest, 198 pp.801-802.

43 Szent István Dekrétuma, 16. cikk

44 Magyar törvénytár I., i.m.p. 87.

45 I. Lajos 1351. évi 9. törvénycikk, In: Magyar Törvénytár I., i. m. p. 173.

46 I. Lajos 1351. évi 24. törvénycikk, In: Magyar Törvénytár I., i. m. pp. 173-174.

47 I. Lajos 1351. évi 9-10. törvénycikk, In: Magyar Törvénytár I., i. m.p.173.

megfizetése sem. A történelem folyamán először vált el tehát egymástól a vérdíj és a békebírság intézménye, így terjedhetett el önálló büntetesként a pénzbüntetés.⁴⁸

4.2.1. Perjog az Árpád- és Vegyes házi királyok alatt – a kompozíció szerepe

Törvényi alternatívaként a kompozíció a magánfelek közötti ügyekben általánossá vált. A felek egyezkedhettek a pereskedés folyamatán bármikor, de egyezségkötésre kivételesen került csak sor az eljáró bíró személye előtt. A bíróság előtt megkötött egyezségnél háromszor intézett kérdést a felek irányába a bíró az érvényes egyezség megszületéséről szóló oklevél kiállításához. Halasztási lehetőséget kaptak az egyeztetésre a felek a per során, ekkor bíróságon kívüli egyezségre békéltetői közreműködő (probi viri) segítségével került sor.⁴⁹

4.2.2. A Jagelló-kor időszaka

A korábbi joggyakorlattal, azaz az ellenfél „ország szokásjogának megfelelő kielégítésének” kívánalmával szemben. A Hunyadi és a Jagelló-korszakban a megegyezés kötelező volt, melyre egy éves határidőt biztosítottak a feleknek.⁵⁰

4.2.3. II. Ulászló uralma

II Ulászló 1492. és 1495. évi dekrétumai a szabad egyeztetésről szóltak: „*továbbá elrendeltük, hogy a peres vagy vitatkozó felek bármely fontos ügyben szabadon rendelkezhessenek...*”.⁵¹ Később az 1514-es Dózsa-féle parasztlázadás leverését követő 1514. évi 38. törvénycikke említi a jóvátétel lehetőségét, azaz „*alispánok és szolgabírák, meg a többi tizenkét választott ember meghatározása alapján az ilyen nemeseknek élő díjait vagyis száz aranyforintot tartozzanak megfizetni*”.⁵²

48 Zsigmond 1405. évi II., 8. törvénycik, valamint 1935. évi VI. 5. törvénycikk in: Magyar Törvénytár, i.m.p. 217. és p.257. In: Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004 p.42.

49 Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004 p. 42.

50 Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004 p. 44.

51 II. Ulászló 1492. évi 68., és 1492. évi 74. törvénycikk, 1495. évi 13. törvénycikk, In: Magyar Törvénytár I., i.m. p. 725.

52 II. Ulászló 1514. évi 38. törvénycikk, In: Magyar Törvénytár I., i. p.. 725.

4.2.4. Mediáció az egyén és a közösség viszonyának alakulása területén

„...az egyénnek és a közösségnek egymáshoz való viszonyában a közösségi normarendszer elvei döntenek elsősorban, s csak halványan, burkolt formában, a közösség formanyelvén fejeződhetnek ki az egyéni szándékok, egyéni indítékok. A társadalmi magatartásnak minden árnyalatában, a kézfogástól kezdve a házasságkötési, a viselkedések, szokások gesztusai mögött e paraszti törvény dirigált. Az egyén életívét születésétől a haláláig ez a törvény rajzolta föl.”⁵³

Nagycsaládokban⁵⁴ a gazda szerepe jelentős volt abban a tekintetben is, hogy állandó bírói feladatokat kellett ellátnia, azaz olyan súlyú ügyekben is döntést kellett hoznia, magához ragadva a döntési jogosultságot, hogy családon belül elkövetett bűncselekmény esetén az állami igazságszolgáltatás által kirótt büntetést kinek kell letöltenie. A kijelölt személynek a bűnösséget magára kellett vállalnia és a nagycsalád érdekében el kellett szenvednie a kijelölt büntetést. Hasonlóan kiemelt szerepet játszik a vadászbírói funkció, azaz ha azonos vadra többen lóttek egyszerre és a halált okozó vadász személye kétséges volt az ő döntésre volt szükség. Különlegességként megemlíteném továbbá az ún. tóbitói funkciót, amikor is a közös tó használata körében keletkezett polgári jogi vitákban egyfokú bírósági jogkör gyakorlására került sor a Székelyföldön. Kis gazdasági autonómiák közé tartozik a kereskedelmi jogi vonatkozások esetében is létezett a harmadik személy közreműködésének intézménye, így a vita eldöntője kereskedői társaságok esetén az ún. előljáró, vagy szék volt. A közreműködés további szervezetrendszerekben is felbukkant, így céhekben, bányákban, várásokon, közbirtokosságon és úrbéres szervezeteken belül is. Ún. bandaszervezetekben, tartós társulások létrejöttékor szolga biztost választottak a személyi és vagyoni jellegű kérdések, vagy munkával kapcsolatos ügyekben felmerülő döntéshozatalra, aki pénzbüntetést róhatott ki, jogokat és kedvezményeket vonhatott meg. A végrehajtási jogkörte ebben az esetben az ún. csendbiztos gyakorolta.⁵⁵ A közös nyájjal, az ún. eszternával való vitás ügyek kapcsán, a Mezőségen az eszternagazda, a székelyföldön az eszternabíró, a moldvai csángó falvakban pedig a csobán, a legidősebb pásztor járt el. Felügyeleti jogkör gyakorlása mellett a két gazda közötti vitát is ő döntötte el,

53 Ortutay Gyula, *Parasztságunk élete*, Bp. 1937, p.18.

54 A nagycsalád három, illetőleg esetenként több generáció együttélését jelenti egy közös területen, melynek feje a családfő volt. Az ő feladata volt az ingatlanral való rendelkezés, az élelmiszer elosztása, az adó megfizetése és a befolyt jövedelemmel való gazdálkodás. Befolyásolta a családban a párválasztást, büntetési jogkört gyakorolt, rokoni tárgyalásokon képviselői jogkörrel rendelkezett.

55 Tárkány Szücs Ernő, *Magyar jogi népszokások*, Akadémiai Kiadó Budapest, 1981, p.797.

azonban ha a nyáj fenntartása nem a gazdához, hanem a vállalkozóhoz kötődött, akkor csupán egyeztetési jogkörrel rendelkezhetett.⁵⁶ Konkrét törvényi felhatalmazás nélkül a református egyház presbitériumai is végeztek egyeztetéseket, így református hívő vétkezése esetén elsőként a presbitérium, vagy annak a jogán a lelkész idézte magára vizsgálat lefolytatása végett az ügyet. Kisebb jelentőségű ügyek esetében és megbánást tanúsító tettesi nyilatkozattal, ún. albával vagy reverzálislevéllel az eljárás lezárulhatott. Egyéb esetekben, illetve hatáskör hiánya esetén természetesen áttételre került sor, melynek következtében a világi hatóság eljárását alkalmazták. Hasonló jellegű a szokásjogi alapon a református egyház presbitériumai által tartott egyeztetési tárgyalást házassági ügyek során békítésnek nevezték, melyek sok esetben eredményesen zárultak le.

Állandósult intézményesült fórumként a nép körében három főbb terület különíthető el. Az erdélyi faluszék, a legősibb forma, mely eredetileg a moldvai csángóknál, mint a falu vénekből álló öregek tanácsa funkcionált, szakmai csoportok alakításával. Ez azt jelentő bővebben, hogy a konkrét ítékezés nem a teljes tanács létszáma előtt folyt, hanem a szakmai csoport járt el, azaz állatkár esetén például az állattartók rendje volt illetékes. A hatáskör tekintetében teljes körűen eljárhatott a faluszék, értékhatárra tekintet nélkül. A büntetőügyek kapcsán az állami büntetés mellett alkalmazhattak további büntetési formákat is, akár népítéletként halálbüntetést is kiszabhattak. Fontosnak tartom megemlíteni, hogy ezen büntetőeljárások során amennyiben a károsult megbocsátott, és önként vállalta a kár megtérítését, abban az esetben mellőzték a büntetés kiszabását. Feltételként szabták viszont, hogy a későbbiekben jogkövető magatartást kell tanúsítani a tettesnek, azaz nem bűnözhetett. Példaként említhető még az ötvenes években is alkalmazható gyakorlat Szabófalván, hogy lopás tényállásának megvalósítása esetén a faluban végighurcolták nyakába kötve az eltulajdonított értéktárgyat.⁵⁷

„...történeti írott szokásjogokkal szemben minden népnél vannak élő, megíratlan, jogi alakba nem öntött jogszokások, jogi szertartások és jelképek, amelyek szinte öntudatlanul, pusztán az ősi hagyomány és megszokás erejénél fogva élnek benne, s öröklődnek át nemzedékről nemzedékre.”⁵⁸

56 K. Kovács László: A közös fejsjúh-nyájak tejhasonvételi formái Erdélyben 1900 körül. NKNT, 1970, pp. 14-15. 1; Imreh István - Szeszka Erdős Péter: A szabófalvi jogszokásokról. I: Népismereti dolgozatok. Bukarest, 1978 p. 201.; Tárkány Szücs Ernő, Magyar jogi népszokások, Akadémiai Kiadó Bp., 1981 p. 798.

57 K. Kovács László: A közös fejsjúh-nyájak tejhasonvételi formái Erdélyben 1900 körül NKNT, 1970 pp. 14- 15; Imreh István - Szeszka Erdős Péter: A szabófalvi jogszokásokról. I: Népismereti dolgozatok. Bukarest, 1978, pp. 201-202. Tárkány Szücs Ernő, Magyar jogi népszokások, Akadémiai Kiadó Budapest, 1981., p.798.

58 Tagányi Károly, a hazai élő jogszokások gyűjtéséről. I. A családi és öröklési jogszokások. Budapest, 1919.

A romani kris (cigány törvényszék) közösségi vitamegoldó fórumként szolgál, és egyúttal a mindennapi életvitelt is nagyban befolyásolja, mivel a cigányok egymás közti ügyeiben „Kriszi”-t tesz.⁵⁹ Határkörét tekintve a törvényszék kártérítési-adósági ügyekben és nőikkel kapcsolatos ügykörökben járt el, mint például a lányszökötés, hűtlen elhagyás. Annak köszönhető az intézmény mai napig történő fennállása, hogy a döntését általában automatikusan és önkéntesen elfogadják és a cigány társadalom egyénre gyakorolt hatása, az erkölcsi nyomás következtében végre is hajtja azt. Amennyiben az ítélettel nem elégedett a közösség az ülés lezárulása után akár személyi bosszút is álhatott.⁶⁰

A döntéshozatali eljárás előzményeként elsőként informális úton próbálják megoldani a konfliktust a felek. Ebben a szakaszban gyakran az öregek tanácsa tapasztalatát és segítségét használják fel és peren kívüli egyezséget ún. divano-t, svato-t igyekeznek kötni. Amennyiben erre nem kerül sor, szükség esetén összehívják az eseti jelleggel tanácskozó öregek tanácsát és két-három nap alatt megszervezik a tényleges *kris*-t, a cigány törvényszéket, melybe a vitás felek tagot, bírát delegálnak. Az eljárás kezdetekor esküt, ún. soláx-ot kell tenni, arra nézve, hogy a döntés megszületéséig étkezési és ivási szükségleteiket háttérbe szorítják. Formális az eljárás, ünnepélyes, választékos nyelvi fordulatokban bővelkedik, sajátos és szigorú szabályrendszer alkalmazásával zajlik. A szabályok a kívülállókra is ugyanúgy vonatkoznak. Ma már engedélyezett a nők és a nem cigány származásúak részvétele is, azonban a régi időkben ez tiltott volt. Szóbeliség, közvetlenség és képviselő hiánya jellemzi a bizonyítási eljárást, a hallgatóság érzelmi meggyőzésére apellálnak az eljárásban érintettek, hangos és erős érzelmi megnyilvánulások, mindamelllett esküdözések is kísérik ezt a fázist. Írott törvények nincsenek, ezért elsősorban a bírók igazságérzete és íratlan szabályok szerint ítélezkedik a fórum. Egyszerű szótöbbséggel hozzák meg a végleges és megfellebbezhetetlen ítéletet a bölcsek, akik közül a legidősebb hirdeti ki a döntést, melynek végrehajtásáért az egész közösség felelősséggel tartozik. Amennyiben a kris döntését meghozta az ügy nem kerülhet állami igazságszolgáltatás elé- ezért a közösség felel- mellyel a kettős szankcionálás elkerülésére kerül sor. A felek kezert ráznak, és esküt tesznek a döntés megtartására, egyúttal a barátság fenntartására is. A pereszes költségére pedig multságot csapnak Saját normáikra alapozott döntést igazságosnak tartják az érintettek és az intézmény fennmaradását szolgálta azon körülmény is, hogy drága és megfizethetetlen nagyságrendű az ügyvédi költség a romák számára és idővesztéséget jelent az állami pereskedési folyamat.⁶¹

59 Tárkány Szűcs Ernő, Magyar jogi népszokások, Akadémiai Kiadó Budapest, 1981. pp. 799-800

60 Erdős Kamill Cigány törvényszék in: Néprajzi közlemények IV. 1955. 1-2 pp. 203-214.

61 Loss Sándor 'Romani kris a dél- békési oláh cigányoknál elmélet és gyakorla' in *Ius humanum* Ember alkotta jog műhelytanulmányok szerk Szabó Miklós (Miskolc: 2001.)

„A mi jo Atyáink a jámbor Régiek
A törvényt mondották a Város Lelkinek
Annélkül fenn állni nem lehet senkinek
Szükséges hát lenni Falu Törvényinek
...
Ehez tartsa magát jámbor és Tsintalan
...
Örökös jövevény tudós bölts s tudatlan
Törvény és igazság ebből ki mondassék
Ki mire lesz méltó consideráltassék
Vétségtelen igaz meg szabadittassék
A vétkes és bünös meg birságoltassék
...
E könyvben meg van írva modja és poenája
Itt meg találhattja a Falu Birája.”⁶²

Harmadik területként a már fentiekben említett falusi bírói tevékenységre utalnék, mivel a múlt század vége óta tevékenységét jogszabályok határozták meg és állandó fórumként önállósodott a működése. A belső öngazgatás fórumának tekinthető, mivel elsődlegesen a közösségi érdekeket tartotta szem előtt, és figyelembe vette a helyi sajátosságokat is. A belső öngazgatás fórumaként mindezek mellett a konfliktust kiváltó ok megfajtására kívánt hangsúlyt fektetni, így elengedhetetlen feltételt teljesít a komplex konfliktuskezeléshez. A belső öngazgatás csúcán a település választott testületének, a tanácsnak, vagy előljárásnak a vezetője állt és a decentralizáltan működő területi, szakmai, kor szerinti, illetőleg társulati szervek szintjén működtettek bizottságokat.⁶³

4.3 A választott bíraskodás gyökerei Magyarországon

4.3.1. Az intézményrendszer kialakulása

Mindamellet, hogy állandó szervezetrendszer alakult ki idővel, megmaradtak bizonyos eseti jelleggel működő, alkalmi fórumok is. Az ún. eseti, vagy fogott bíró (választott bíró, vagy döntőbíró) tekintélyére -a XII.-XIV. században-, illetőleg személyi,

62 Imreh István, székely falutörvények, Kolozsvár, 1947, 31. l., Alsócsernát, 1716.

63 Tárkány Szücs Ernő, Magyar jogi népszokások, Akadémiai Kiadó Budapest, 1981.p 800

vagy szakmai tapasztalataira támaszkodva hozott ítéletet. Az eljárás előtt előzőleg alávetették magukat szóban, vagy írásban a döntésnek a felek.⁶⁴ A „fogott bírák” (per modum arbitrii) eljárása nyilvános volt és tevékenységükről beszámolási kötelezettséggel rendelkeztek a perre egyébként illetékes bíróság irányába, amely úriszék, valamely városi bíróság, vagy hiteles hely lehetett.

A per modum arbitrii eljárása egyfajta választott bíraskodásként fungált, a szembenálló felek szerződésben határozták meg bíráik személyét.⁶⁵ Az ún. „fogott bírakat”⁶⁶ a felek választották ki és kérték fel, aki az egyébként illetékes bíró helyett járt el alávetés folytán teljes jogkörrel. Erre akkor kerülhetett sor, ha meghaladta az eljáró bíró hatáskörét az eljárás lefolytatására, illetőleg a felek nem kívánták az ő eljárását. A bíró megkérdőjelezhetetlen tekintéllyel rendelkezett és bizalmas természetű rokonsági és üzleti ügyekben is bizalommal fordulhattak hozzá a vitás felek. Erkölcsi kötelezettséget jelentett a döntés végrehajtása, közhatóság igénybevételére nem volt szükség. A nem teljesítés esetére szóló hátrányokat előre kikötötték a fent említett szerződésben, melyben bíráik felől is határoztak. Kifogással lehetett élni a megszületett döntés ellen, illetőleg azt teljes mértékben is vissza lehetett utasítani.⁶⁷ A török megszállás idején állandósult a „fogott bíró” intézménye. Az 1750-es évekig működő ún. „fogott bíróság” társas bíróságként fungált, amelyet a szomszéd városokból áthívott bírakkal és a városba került idegenekkel kiegészülve az előjáróság hívott életre. Ez a társas bíróság polgári és büntetőügyekben hozott ítéletet teljes hatáskörrel eljáró szervként. Általánosságban a lakosság szélesebb tömegeit érintő és elvi jelentőséggel bíró ügyekben hozott döntést a bíróság vásárnaponként kihirdetett határozataival. Szokásjogon alapuló anyagi és eljárási szabályok megtartásával folyt az ítélkezés. Ezek a bíróságok beszámolási kötelezettséggel rendelkeztek a perre egyéb iránt illetékes bíróságok (úriszékek, városi bíróságok, hiteles helyek) irányában. A konfliktusokkal kapcsolatos jogi szokások két csoportra oszthatóak: egyrészt erőszakos úton kialakított szokásokról, mint például, párbajról, kihívásról, verekedésről lehet szó, illetve sorsvetés, istenítélet alakult ki, példaként említve a böjtölést, az aszkétizmust, a nyíl-húzást. Abban az esetben, ha két fél mellett harmadik személy⁶⁸ is érint a konfliktus, előtérbe kerül a közvetlen, szóbeli szabad bizonyíték-mérlegelésen alapuló magánjogi

64 Tárkány Szücs Ernő, Magyar jogi népszokások, Akadémiai Kiadó Budapest, 1981. p. 801.

65 Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004 pp. 42-43.

66 Magyar Néprajzi Lexikon, Imreh István, A rendtartó székely falu, Bukarest, 1973.

67 Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004 pp. 42-43.

68 A viták lényegének megvizsgálásához, eldöntéséhez harmadik személy közbenjárásával, aki részben döntési jogosultsággal is rendelkezett sor kerülhetett, amely alá a felek a hagyomány erejénél fogva voltak kötelesek alávetni magukat. Az alakszerűsége és az anyagi szabályrendszerre a helyi jogi népszokások érvényesülése volt megfigyelhető, Tárkány Szücs Ernő, Magyar jogi népszokások, Akadémiai Kiadó Bp.1981 p. 796

és büntetőjogi elemeket is tartalmazó módozat. Az 1750-es évektől majd másfél évszázadon keresztül egymás mellett élt a konfliktusmegoldást segítő harmadik személy jelenléte alkalmi, vagy állandó jelleggel.

Létezett még a békebíró intézménye is, amikor becsületbeli ügyek eldöntésére választottak kompetens személyt főként tiszti egyesületekben, esetlegesen baráti társaságokban, egyházi és világi egyesületekben.

4.3.2. A jogi szabályozás múltja és jelene

A felek által választott magánbíróság ítéletét a XVII. századtól tekintették a rendes bírói ítélettel egyenrangúnak. Az polgári törvénykezési rendtartás tárgyában született 1868. évi LIV. Törvénycikkben került sor elsőként a magánbírósági ítéletek törvényi elfogadására. A régi időkben elsősorban békefenntartásra, harmonizációra törekedtek az eljárók igénybevételével, mára azonban a piacgazdaság modern vívmányainak megfelelően gyors és olcsó vitarendezési mód a választott bírászkodás. A kereskedelmi viták sajátos jellemző jegye, hogy az állam e sajátos hatáskör rendezését, a döntési kompetencia gyakorlását fokozatosan kiengedte a kezéből, mindamelllett végrehajtó apparátusával támogatja a megszülető ítéletek kikényszerítését.

Megjegyezném csupán, hogy a jelen államigazgatási rendszerünk a választott bírászkodásról szóló 1994. évi LXXI. törvényben szabályozza a jogterületet, magában foglalva a vonatkozó belföldi és nemzetközi területet is.

5. Jog

*A jog „a társadalmi élet normatív aspektusa. Beleértendők mindazok a normák és intézmények, melyek az emberi együttélés szabályozására hivatottak. Azokat a tényezőket – árnyaltabban fogalmazva: azon kulturális minták összességét – melyeknek érvényesülését az állam biztosítja, jognak nevezzük.*⁶⁹

Azért emelném ki a számos jog-definíció közül az idézetet, mert a konfliktusmegoldás módozatai hasonló megkülönböztető jegyek alapján csoportosíthatóak. Így az állami közigazgatás és igazságszolgáltatás, illetve az ún. alternatív konfliktus-kezelési, megoldási módozatokat tekinthetjük át. Ami az angolszász, common law jogrendszert illeti, az alternatív vitamegoldás⁷⁰ (*altenative dispute resolution*, ADR) alatt nem az állami jog alternatíváját értik, azaz a jogi ill. nem jogi helyzet szerinti csoporto-

69 Badó-Loss H. Szilágyi -Zombor Bevezetés a Jogszociológiába (Miskolc: Bíbor Kiadó 2000), p.33.

70 alternative dispute resolution, ADR

sítást, hanem azokat a speciális módozatokat, melyek nem a „nyertes-vesztes” elven alapulnak.

A jog a társadalmi kohézió működésének egyik hajtóereje,⁷¹ a „társadalmi mérnökösödés” eszköze.⁷² Az ún. konfliktuselmélet követői a jog ideológiai és elnyomó funkcióját hangsúlyozzák.⁷³ A jog rendelkezik továbbá edukatív funkcióval, azaz a nevelő funkciót az jelenti, hogy a társadalmi kulturális minták fenntartására, esetleges megváltoztatására irányul.⁷⁴

5.1 A jogi szabályozás kialakításnak útja

A mediációs eljárásnak a bírói eljáráshoz való viszonya szempontjából három eltérő rendszer különböztethető meg.

A francia megoldás az 1990-es évektől kezdődően került bevezetésre, a magánjogi perek alkalmazásánál a bírói felfüggesztés biztosításával, mediációs eljárás kivitelezésére.⁷⁵ A felek számára az ítélet megszületéséig bármikor lehetőség nyílt a meg egyezésre peres eljárásba illeszkedő mediáció alkalmazásával.

A német megoldás, amely az Egyesült Államokból került átvételre, kötelező jelleggel illeszti be a mediációs eljárást a magánjogi perek megkezdése előtt.

A bírói úttól teljesen független harmadik megoldás, amely bármely jogrendszerben előfordulhat a konfliktus feloldásakor eleve a vitás felek rendezésének elvét követi.

A magyar törvényi szabályozás a magánjogi autonómiának leginkább megfeleltethető francia szabályozás verziójaként fogható fel, ugyanis függetlenül szabályozza a mediációs eljárást a bírói út elkezdésétől, a külső mediációs eljárás a perbeli egyezség helyére léphet.⁷⁶

„A konfliktus emberek, vagy emberek csoportjai közötti versengés egy formája. Akkor lép fel, ha két vagy több személy verseng olyan célokért vagy korlátozott javakért, amelyek ténylegesen, vagy az ő észlelésük szerint nem érthetőek el mindannyiuk számára.”⁷⁷

Boulding, 1962

71 Emile Durkheim *The Division of Labor in Society* (London: 1960.)

72 T. W. Arnold *The Symbols of Government* (New York: 1935.)

73 Andorka Rudolf *Bevezetés a szociológiába* (Budapest: 1995.)

74 Talcott Parsons *Politics and Social Structure* (New York: Free Press 1969); AGIL műszó a jog, a társadalmi élet alaplükődése, azaz: Adaptation (alkalmazkodás), Goal attainment (a cél elérése), Integration (integráció), Latency (az önazonosság fenntartása)

75 Wagner, Gerhard (1998): *Obligatorische Streitschlichtung im Zivilprozess: Kosten, Nutzen, Alternativen*. In: *Juristenzeitung* 1998 No.17. 836-846. Seite., In: Pokol Béla, *A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés)*, in: *Jogelméleti Szemle*, 2002/1.

76 Wagner, Gerhard (1998): *Obligatorische Streitschlichtung im Zivilprozess: Kosten, Nutzen, Alternativen*. In: *Juristenzeitung* 1998 No.17. 836-846. Seite., In: Pokol Béla, *A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés)*, in: *Jogelméleti Szemle*, 2002/1

77 *Partners füzetek* 4, *Mediáció az egyezségteremtés művészeté*, *Interaktív tréning program*, (Partners Hungary Alapítvány, Budapest) p. 3.

6. A konfliktus

Az emberek vagy embercsoportok között kialakult versengési formát olyan célokért, szükségletekért, előnyökért, érdekekért, értékekért, hatalomért, amelyekben az emberek által kitűzött célok összeegyeztethetetlenek, konfliktusnak nevezzük. Nemcsak emberi kapcsolatokban lehetünk konfliktusok kialakulásának tanúi, hanem a társadalom, a közösség illetőleg létrejött szervezetek is konfliktusok sorozatán mehetnek keresztül, gyakorlatilag a jelenséget az élet természetes velejárójának tekinthetjük. Rendkívüli jelentőséggel bír, amennyiben a konfliktusok kezelése megfelelő, hiszen ebben az esetben kapcsolati alapok teremthetők általuk, a törekeny egyensúly hordozóivá, a stabilitás kulcsává válhatnak. Az emberek egymásra való utaltsága, a különböző vélemények megfogalmazásának képessége, az előre történő haladás lehetőségét célozza meg, a konfliktusok megfelelő kezelésével bizalommal teli kapcsolatok kialakulásnak lehetünk tanúi.

„A konfliktus olyan, egyének vagy csoportok közötti eszkalálódott versengés, ahol mindenki azt szeretné elérni, hogy előnyökhöz jusson a hatalom, források, érdekek, értékek, szükségleteik területén, és legalább az egyik fél szerint kapcsolatukat az határozza meg, hogy céljaik összeegyeztethetetlenek.”⁷⁸

Laue, 1991

A konfliktusok kialakulásának okai többféle szempontból csoportosíthatóak, így információs szempontból, amikor az információk terjedelmes, vagy éppen, hogy szűkös rendelkezésre álló mennyisége akadályozza meg a valóságos helyzet felismerését, kapcsolati alapon, amikor negatív viselkedési tendenciák, rossz kommunikációs sémák, sztereotípiák, heves érzelmek hatására alakul ki eltérő felismerés. Továbbá beszélhetünk érték alapú konfliktusról, amikor az alapvető érdekek különbözősége folytán teremődik véleménykülönbség, lehet továbbá strukturális alapú konfliktus, melynek előtérbe kerülését az egyenlőtlen hatalom- megosztás, a nehézkes együttműködési képesség kialakulása, egyenlőtlen forrás-igénybevétel, időhiány, – földrajzi különböző adottságok kialakulása idézheti elő. Végül, de nem utolsósorban pedig érdekalapú konfliktus kialakulásáról beszélhetünk abban az esetben, ha lényegi, illetőleg tartalmi, azaz szubsztantív, eljárási, vagy folyamatra vonatkozó, azaz proceduális, illetőleg pszichológiai értelemben vett eltérést tapasztalunk. Kifejezetten érdek-alapú konfliktuskezelésről beszélhetünk kártérítés esetén.⁷⁹

78 Partners füzetek 4, Mediáció az egyezségteremtés művészete, Interaktív tréning program, (Partners Hungary Alapítvány, Budapest) p. 3.

79 Partners füzetek 4, Mediáció az egyezségteremtés művészete, Interaktív tréning program, (Partners Hungary Alapítvány, Budapest) p. 4.

A konfliktusok kialakulásának okai között említhető továbbá az ún. szituatív konfliktus, amikor egy váratlan helyzetből adódóan alakul ki, minden előzmény nélkül reakció a fél részéről.⁸⁰ Az információs alapú konfliktus átváltása során keletkezhet az ún. szükségletalapú konfliktus, ebben a szituációban egy bocsánatkérés is elegendő lehet a megfelelő kezeléshez.

6.1. A konfliktus fázisai

A felek konfliktusban történő eskalációjának, a viselkedésformák kialakulásának különböző fázisai különböztethetők meg:

A jelzés fázisában a felek egymás tudomására hozzák az egymás között fennálló konfliktus tényét, ezt követi az érdekartikuláció, avagy vita fázisa, melynek során a felek közötti kommunikáció kialakulásával konkrétan megfogalmazódnak a felek álláspontjai, érdekei, szükségletei. Az első két szakaszban még lehetőség van a felek közötti közvetlen tárgyalásnak az első három fázis során az úgynevezett facilitáció lehetősége még fennáll.

A következő fázis során már szükségessé válhat külső közvetítő igénybe vétele, mivel a pozíciók megmerevednek, a felek saját, eltérő álláspontjának hangsúlyozása kerül előtérbe, ezt a fázist nevezzük a polarizáció fázisának. Ebben a fázisban jellemző, hogy a felek elbeszélnek egymás mellett. A szeparáció, vagy más néven szegregáció fázisában a felek az egymással szembeni közvetlen kommunikációra képtelenné válnak, a mediátor segítségével még megindulhat tárgyalás, lehetőség nyíllhat megállapodás kidolgozásra. Amennyiben eddig a fázisig a vitás szituáció megoldásra a megfelelő vitakezelő folyamat kialakításra, kiválasztásra és alkalmazásának megkísérlésére, illetve megvalósítására még nem került sor a következő ún. destruktív, avagy „gyűlöletalapú” fázis során már a másik fél, a kialakult kapcsolat rombolására törekednek a felek. Végül a kimerülés fázisában a vitában érintettek erőt vesztenek, feszültségük csökkenő tendenciát mutat, interakcióik már kevésbé irányulnak egymás ellehetetlenítésére, így szerencsés esetben lehetőség nyíllhat a konfliktusmegoldás kivitelezésére.⁸¹

„ Két monológból, soha nem lesz egy dialóg ”

S. Freud

⁸⁰ Például közlekedési baleset iszonyatos indulatot képes előidézni az emberekben.

⁸¹ Partners füzetek 4, Mediáció az egyezségteremtés művészete, Interaktív tréning program, (Partners Hungary Alapítvány, Budapest), p. 5.

6.2 A konfliktus-megoldó viselkedés

A források bővítése során a mediátor egyértelmű feladata a szükségletek feltárása, olyan kommunikáció elősegítése, ahol az elkerülő (vesztes-vesztes), versengő (nyertes-vesztes), illetve alkalmazkodó (vesztes-nyertes) pozícióból a felek megértése, illetőleg egymással szembeni megértetése a cél. Problémamegoldó, együttműködő (nyertes-nyertes pozíció) kidolgozása a cél kiegészítő források bevonásával. A mediáció által az indulatok, vádak és szükségletek átalakítása a cél, a felek érdekeinek és szükségleteinek egyidejű kielégítésével.

A vitás helyzetek megoldási módjai különfélék lehetnek. A problémamegoldásban jártas szakembernek kell meghatározni, a konkrét vita rendezéséhez szükséges eljárást. Az eljárást tekintve a következő lehetőségek közötti választási lehetőség merül fel: választani lehet az elkerülés, a tárgyalás, a döntőbíráskodás, a pereskedés, az önkényes megoldás illetőleg a mediáció között.

6.3 A kooperatív konfliktusmegoldás

A felek közötti kölcsönösen előnyös viszony kialakulására koncentrál, azaz a folyamat során a felek együttműködésnek kialakítása a cél. A felelősség és a hatáskörmegosztás elvéből kiindulva együtt munkálkodnak a felek a kölcsönösen előnyös konstruktív megoldás megtalálása érdekében. Fontos minden jelentős fél, fontos szereplő bevonása a folyamatba, mivel együttműködésükkel a probléma több szemszögből, nézőpontból kerülhet megvilágosításra. Hatékonyan alkalmazható módszer lehet a tárgyalás, a facilitáció, a mediáció, a közmeghallgatás és a munkacsoportok kialakítása.⁸²

7. Jogi konfliktus, jogi konfliktushelyzet

*„Az a tézis, hogy a büntetőeljárás során
Az állami igazságszolgáltatás és a terhelt,
Mint egy párbaj két résztvevője
A kompromisszum megkötésének
Minden lehetősége nélkül
Állnak egymással szemben,*

82 Cigány kisebbségi önkormányzatok a helyi közösségekben, Partners Füzetek 5., Partners Hungary Alapítvány, Budapest, szerkesztő: Kertész Tibor p. 61.

*Soha nem volt teljes mértékben igaz.
Attól az időponttól kezdve ugyanis, amikor
A terhelt a büntetőeljárás során személyként,
Sajátos eljárási jogok alanyaként jelenik meg,
A büntetőeljárás elkerülhetetlenül
Kommunikációs folyamattá is válik,
Amely magában rejti mind a vita, a konfliktus,
Mind a részleges vagy teljes
Kompromisszum lehetőségét.”⁸³*

A különböző konfliktus típusokra a jogszociológiában négy fő konfliktus-megoldási út különböztethető meg:

a konfliktusban álló felek közvetlen tárgyalása; a mediálás (egy harmadik félnek a mediátornak, mint a tárgyalásos megegyezés közvetítőjét bevonása); a választott bírósági eljárás (a külső-semleges, vitába bevont személy nemcsak a felek megegyezését hivatott közvetíteni, hanem a felektől arra is felhatalmazást kap, hogy a döntést a vitában döntést hozzon, és vállalják, hogy a választott bíró, vagy arbitrátor döntésének alávetik magukat); végül pedig a rendes bírói út igénybevétele: az ítékezés (vita állami bíróság elé vitele). A fenti sorrendben haladva megállapítható, hogy növekszik a megoldási út formalizáltsága, más részről a vita egymás között történő megoldásának lehetősége egyre inkább kicsúszik a felek kezéből. A fenti vonalat követve a vita elintézése egyre inkább normaorientálttá válik, így egyre inkább az absztrakt normáknak megfelelő döntés születik meg. Az ellenkező irányú vonalon előrehaladva a vita megoldás a konkrét érdekmérlegelés irányába mutat.⁸⁴ Amennyiben a tárgyalás, mediálás, arbitráció, ítékezés vonalán haladunk előre a tárgyalási pozícióban a mérlegelés csökken, míg visszafelé haladva mérlegelési kör bővíthető, ami a tárgyalási pozíciók terjedelmét növeli.⁸⁵

Általánosságban a fentiek értelmében a konfliktusok maguk a felek viselkedése alapján sorolhatóak különböző fázisokba a felek viselkedése szerint. A skálán előre haladva a jelzéstől a destruktív fázis irányába a feszültség szintje egyre nő. Első lépésként a felek jelzést bocsátanak ki, melyben egymás tudomására hozzák a köztük fennálló konfliktust. Álláspontjaik, érdekeik, szükségleteik megfogalmazása konkrét, közvetlen kommunikáció révén az érdekartikuláció, vita szakaszában kerül sor. A felek

83 Thomas Weigend, Absprachen in ausländischen Strafverfahren, Eine rechtsvergleichende Untersuchung zu konsensualen Elementen im Strafprozess, Freiburg im Breisgau, 1990 p. 122.

84 Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés), in: Jogelméleti Szemle, 2002/1.

85 Falke, Josef/V. Gessner (1982): Konfliktnahe als Maßstab. Blankenburg/Gottawld/Strempele in: Hrsg. (1982): Alternativen in Ziviljustiz. Bundesanzeiger. Bonn. pp. 289-315. Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés), In: Jogelméleti Szemle, 2002/1.

ekkor még csak a saját álláspontjuktól eltérő elemeket hajlandóak észlelni a másik álláspontjából, ezt a fázist tekintjük a polarizáció szakaszának. A közvetlen kommunikáció a felek szempontjából már lehetetlenné válik a szegregáció, szegregáció időszakában, azaz a felek már képtelenné válnak a közvetlen kommunikációra, hiányzik köztük a hajlandóság. Külső közvetítő segítségével már nem oldható fel polarizációs és szegregációs fázis. A legvégső fázisban, a destrukció szakaszában, a legszélsőségesebb esetben a felek közötti kapcsolat már a másik fél rombolását eredményezi.⁸⁶

7.1 Miért is van, lenne szükség mediációra az élet területein?

Újabb és újabb technikák születnek, a világ változik, az idő a technológia felgyorsult fejlődését nem lehet megállítani, mégis az emberi szó örök érték marad. Jelképezni képes az emberek közötti kommunikáció sorsfordító erejét, a hitet, amely előbbre viheti a világot, megbékélést eredményezhet, lehetőséget biztosíthat, jótételező általa a megélt, átélt sérelem, megoldható, vagy könnyíthető a baj, hatástalanítható a veszély, elsimítható a viszály. A világos, érthető kifejezések segítségével átadott, közvetített gondolatok, a világos érdekeket kifejező kommunikáció ereje hatalmas.

7.2. Mi is az a mediáció?⁸⁷

Maga a mediáció kifejezés etimológiai értelemben a *mediare* szóból eredtethető, aminek a jelentése többféle jelentéstartalommal bírhat, mint a középben állás, egyeztetés, közbenjárás, közvetítés, és békéltetés cselekvési formájának körülírása.

Olyan önkéntes folyamatot tekintjük mediációnak, amely során független harmadik személy segíti a feleket a kölcsönösen elfogadható megállapodás kidolgozásában, abban az esetben is, ha a tárgyalások más módszerekkel már holtpontra jutottak, illetőleg már a felek segítő részvétele nélkül egymással szemben nem képesek a kommunikációra. A felek számára sokszor a szükséglet és érdekartikuláció is nehézségbe ütközik. Fontos vívmánya, hogy a vita eszkalációja megakadályozható a folyamatban, a mediátor mintegy katalizatori funkciót ellátva a felek érdekeire és az általuk elfoglalt pozícióra fókuszál, segíti a feleket miközben képes a folyamat irányítására.

86 Partners füzetek 4, Mediáció az egyezségteremtés művészete, Interaktív tréning program, (Partners Hungary Alapítvány, Budapest) p. 5.

87 Közvetítői tevékenység, Módszertani útmutató az Igazságügyi Hivatal Pártfogó Felügyelői Szolgálat mediátorainak felkészüléséhez 2006, Az útmutató a „Pártfogóként is sikeresen a munkaerőpiacon” HEFOP 2.2 projekt keretében jött létre az Európai Szociális Alap és a hazai költségvetés finanszírozásával. Konzorciumi tagok: Magyar Pártfogók Országos Szövetsége, Igazságügyi Hivatal, Partners Hungary Alapítvány, Segítők a Segítőkért Alapítvány pp. 12-17. és p. 24.

7.3. A mediációs eljárás jellemző jegyei⁸⁸

Az eljárás minden esetben a jövőre fókuszál, nem a múltba tekint vissza, nem destruktív, így a jövőbeni viselkedés kialakítására, a tennivalók és a feladatok számbavételére asszociál. A funkciói segítségével segíti a szegregáció feloldását, mivel a feleket tárgyalási helyzetbe hozza, a pozicionális tárgyalást érdekalapú egyeztetéssé alakítja át. Pozitív irányultságú, mivel, a panaszt, a vádat, állításokká, szükségletekké és érdekekké fogalmazza át, erősíti a pozitívumokat. Képes az indulatok kezelésére, mivel világos alapszabályokat fektet le, kezeli és kézben tartja az indulatokat, kialakítja a konstruktív kommunikációt.

A mediáció lehetőséget biztosít a probléma kinyilatkoztatására, biztosítja a bizalmas meghallgatást, a titoktartást. Az eljárás önkéntes módon vizsgálja a valóságot, reális megoldási lehetőségek felkutatására törekszik.

7.4. A mediációs ülés meghatározott forgatókönyve⁸⁹

A mediációs ülés meghatározott forgatókönyv szerint zajlik. Az első szakaszban a bevezetés során a figyelem hangulat kialakítására, a folyamat és az alapszabály ismertetésre és az elvárások megvitatására irányul. A következő szakasz a megszakítás nélküli idő szakasza, amikor adott a lehetőség mind két fél számára, hogy saját szemszögükből ismertessék a résztvevői kör előtt problémát. A másik fél szempontrendszerének megismerésére a harmadik szakasz során kerülhet sor, amikor eszmecsere folytathatnak az érintettek, megismerve a másik fél véleményét, melynek segítségével lehetőség nyílik a konfliktus ok-okozati rendszerének mélyebb feltárására, a múlt helyett a jövőbetekintés alkalmazására.

Az eszmecsere szakaszában kerül sor az ún. képessé tételre, ami gyakorlatilag az egymás közti kommunikáció megteremtésének szükségessége, azaz annak a képességnek a kialakítása a mediátor részéről, amíg eljutnak a felek odáig, hogy az ő szerepén kívül már nem létezik kommunikáció, átadják magukat az egymás és a mediátor iránti tiszteletnek. Amint kialakult a dinamika első lépése a felek képesek a kommunikációra, a megértés fázisa következik, azaz az a fázis, amikor a felek számára

88 Közvetítői tevékenység, Módszertani útmutató az Igazságügyi Hivatal Pártfogó Felügyelői Szolgálat mediátorainak felkészüléséhez 2006, Az útmutató a „Pártfogoltként is sikeresen a munkaerőpiacon” HEFOP 2.2 projekt keretében jött létre az Európai Szociális Alap és a hazai költségvetés finanszírozásával. Konzorciumi tagok: Magyar Pártfogók Országos Szövetsége, Igazságügyi Hivatal, Partners Hungary Alapítvány, Segítők a Segítőkért Alapítvány p.38.

89 Közvetítői tevékenység, Módszertani útmutató az Igazságügyi Hivatal Pártfogó Felügyelői Szolgálat mediátorainak felkészüléséhez 2006, Az útmutató a „Pártfogoltként is sikeresen a munkaerőpiacon” HEFOP 2.2 projekt keretében jött létre az Európai Szociális Alap és a hazai költségvetés finanszírozásával. Konzorciumi tagok: Magyar Pártfogók Országos Szövetsége, Igazságügyi Hivatal, Partners Hungary Alapítvány, Segítők a Segítőkért Alapítvány pp. 39-62.

megvalósul a másik fél helyzetének megértése, a későbbiekben pedig azon felismerés kialakulása, miszerint a másik fél valamely tulajdonságát képessé válnak elismerni, pozitív megnyilvánulást tudnak irányába gyakorolni.

Az eljárás negyedik szakaszában a megállapodás kidolgozására törekednek a résztvevők, azaz kialakítják az ahhoz szükséges lehetőségeket és azokat megvizsgálják számba véve a megvalósíthatóság alapján azokat. Abban az esetben, ha az eljárás előző szakaszában sikeresen meg tudtak állapodni a felek, sor kerül a megállapodás megszövegezésére. Ez a mediátor feladata, aki egyúttal köszönetet mond a folyamat végén a felek megállapodás létrehozása irányába tett erőfeszítéseikért, áttekinti a létrejött eredményeket, ismerteti a későbbiekben alkalmazandó nyomon követési eljárást. A mediációs eljárás során alkalmazott pozitívumok kielemezése és kiemelése után hivatalosan lezárja az ülést.

7.5. A mediáció speciális technikái

A fenti szakaszolás alapján a harmadik szakaszban alkalmazható számos technika. A parafrázis szerint a szó szerinti ismétlés, vagy kisebb változtatásokkal történő ismétlés a megértés ellenőrzését szolgálhatja. Abban az esetben, ha a felek a haladás irányába tettek felismerhető lépéseket, elismerést alkalmazva bátoríthatóak. A „semlegesbe fordítás” során az elhangzó vádak és sértések mögött ki kell hallania a mediátornak, a tényleges érdekeket és át kell fogalmazni azokat semleges tartalmúvá. Az adott technika alkalmazása azt segíti elő, hogy a felek a pozicionális alkudozásból az érdekalapú tárgyalás irányába mozdulhassanak el, elérje, hogy a másik fél számára is érthetővé és elfogadhatóvá váljon a megfogalmazott érdek.

Időnként szükség van az összegzés technikájának alkalmazására, amikor szükség szerint a mediációs folyamatot az átláthatóság érdekében össze kell foglalni. Szerepcserére alkalmazására akkor kell sort keríteni, ha a felek nem állnak ellen a folyamattal szemben vagy amúgy sem idegenkednek a reflektív módszer alkalmazásától.⁹⁰

7.6. Pozicionális tárgyalás és az érdekalapú tárgyalás

A felek többségében pozícióvédő tárgyalást folytatnak, kialakítanak egy álláspontot, amely mellett érvelnek és a két oldal közötti nézeteltérések során engedik közelíteni a két oldal álláspontját. Klasszikus példa az alku mechanizmusa, melynél a szembenállók pozíciója különböző, és azt tartani is kívánják. Eközben két szerep

90 Közvetítői tevékenység, Módszertani útmutató az Igazságügyi Hivatal Pártfogó Felügyelői Szolgálat mediátorainak felkészüléséhez 2006, Az útmutató a „Pártfogóként is sikeresen a munkaerőpiacon” HEFOP 2.2 projekt keretében jött létre az Európai Szociális Alap és a hazai költségvetés finanszírozásával. Konzorciumi tagok: Magyar Pártfogók Országos Szövetsége, Igazságügyi Hivatal, Partners Hungary Alapítvány, Segítők a Segítőkért Alapítvány p.49

közül lehet választani, szelíd vagy kemény tárgyalási pozíciót választhatnak. A szelíd tárgyaló pozíciója a megegyezést szorgalmazza és engedményeket tesz a baráti kapcsolat fenntartása érdekében. Ajánlataival a pozíción változtat, mivel bármely áron el kívánja érni az egyezséget, akár vállalva az egyoldalú veszteség elkönyvelését is. Célja a másik féllel közös egyeztetés, ellentétben a kemény stílusú pozíciót megvédő személyével, aki mindenképp felett a saját számára megfelelő érdeket kívánja kivívni. Fenyegetéssel és egyoldalú előnyök kikövetelésével szeretne győzelemre törni. Ezen konfliktus-megoldási móddal lehetséges a felek félúton történő találkozása, a „nyertes-vesztes” módszer biztosítása.

Ellentétben az érdekalapú tárgyalás a kölcsönös előnyök elérését tartja szem előtt. Érdek összeütközés esetén törekedni arra kell, hogy a felek akaratától független kritériumrendszer, megállapodás képezze a megoldási alapot. Alaptézis, mely szerint a felek érdekeinek megtestesülése a konfliktusba bevont széles körű javak összessége, amelyek azonban nem egyeznek meg az érdekekkel. A konfliktusokban szerepelnek szubjektív elemek is, de elengedhetetlen, hogy a felek a problémát az érzelmeiket félretéve, tárgyilagosan ítélik meg. Az elkövető tárgyalás lefolytatásához ellentétben a pozícióvédő tárgyalással szükségszerű egy független harmadik fél bevonása, aki segítséget nyújthat a tárgyalási folyamat megfelelő mederben tartására.⁹¹

7.7. A konfliktusrendezésben betöltött harmadik személy szerepe⁹²

Lehetőség van egyeztetni felek közvetlen párbeszéde révén autonóm egyeztetés során harmadik személy közreműködése nélkül is, ez azonban ritka megoldás. A felek közötti viszony sokszor már annyira megromlik, hogy semleges kívülálló nélkül a tárgyalások már nem folytathatóak. A kapcsolat fenntartásához nélkülözhetetlen a békéltető, aki semleges magatartásával tiszteletben tartva a felek önállóságát segíti az ellentétes nézetek szembenállásának közelítésében. A békéltető, a consilator a párbeszéd fenntartásához és javításhoz kap felhatalmazást kívülről támogatott vitarendezési módként. A mediátor, a közvetítő ezzel szemben elősegíti a felek közötti megállapodás, egyezség létrehozását

A nyugati társadalmakban, így hazánkban is két lényeges tényező forduló elő és különíthető el a vitarendezési megoldások esetében: az eljárás kötöttsége a bírói vitarendezés során és a felhatalmazás terjedelme harmadik személy vonatkozásában.

A döntéshozatal tekintetében a bíró állami felhatalmazással rendelkezik, és az eljárás az állam igazságszolgáltatási igényének kizárólagosságát jelenti. A jogrend sérelme nélkül gyorsabb, kötetlenebb eljárás alkalmazható a harmadik személy konf-

91 Roger Fisher-William Ury-Bruce Patton A sikeres tárgyalás alapjai (Bp.: Bagolyvár Könyvkiadó 1998) p.10-12.

92 Rézler Gyula 'Az arbitráls szociológiája' in Döntőbíráskodás szerk. Tóth Pál Péter, Budapest, Püski 1999 pp. 101-119.

liktusmegoldást segítő felhatalmazásával. A döntőbíráskodás esetén szakkérdésben kell döntés hozni, amely jogi hatást is kivált. Közvetítés és békítés alkalmazásakor a harmadik személy hatásköre nem terjed ki a döntés meghozatalára.

7.8. A mediáció és más alternatív eljárások elhatárolása

7.8.1. Facilitáció⁹³

A szervezeti konfliktuskezelés egy olyan módszere, amikor adott probléma meghatározásban és annak megoldásban egy külső, neutrális, azaz pártatlan személy segítségére szorul egy csoport. A tárgyalás során menedzseli a folyamatot és biztosítja a pszichológiai körülmények fennállását, segít feltárni a pozíciók mögé rejtett érdekeket. Azaz problémafeltáró és megoldó- beszélgetések lebonyolításához segíti hozzá az adott közösséget, a csoportos döntéshozatali eljárás folyamatának hatékonyabbá tétele érdekében. A tárgyalásos problémamegoldás folyamata során a tárgyalási keretekre, a megfelelő léghőre és a résztvevők közötti kiegyensúlyozottságra figyelemmel kell lennie. A facilitátor feladata nehéznek ígérkező megbeszélések, tárgyalások levezetésére, a problémamegoldás folyamatának hatékonyabbá tételére terjed ki a döntés meghozatalában azonban nem vehet részt az a csoport kompetenciája. A hatékony eljárási keretek biztosítása érdekében segít egeztetni az időpontokat, rögzíteni a szabályokat, biztosítja a véleménynyilvánítás és a kérdések feltételének lehetőségét, mindamelllett, hogy a problémára koncentrálnak.

7.8.2. A mediáció és a facilitáció fogalmi elkülönítése

Lényeges kérdés a mediáció és a facilitáció fogalmi elkülönítése. A facilitáció a mediációnál tágabb körben, a feszültség alacsonyabb szintjén alkalmazható. A mediáció felfogható a facilitált tárgyalás sajátos formájaként. A facilitáció maga a konfliktus-feloldási, vagy döntési folyamat mederben tartására utal, a fogalmi meghatározás nem tartalmazza a konfliktusfeloldásban résztvevő harmadik személy semlegességét, illetőleg nem utal az érdekek mentén történő megegyezés célzatára. Mindegyik az adott társadalmi viszony és az adott konfliktus sajátosságainak megfelelően, önállóan kell vizsgálni a különféle eredetű viták tárgyalásának elősegítésére létrejövő speciális módozatokat.

93 Cigány kisebbségi önkormányzatok a helyi közösségekben, Partners Füzetek 5., szerk. Kertész Tibor p. 161.

7. 8.3. Arbitráció⁹⁴

Választott bírót és döntőbírót jelent az arbiter latin kifejezés. Az esküdtbíró az arbiter datus a római jogban szakmai szempontokon alapuló mérlegelést, értékelést végzett. Egyfajta választott bíróként szolgált a speciális megállapodással, compromissummal az arbiter ex compromisso, aki a vagyoni jogi vitákat a rendes peres eljárás kikerülésével oldotta meg. A formális peres eljárásban az esküdtbíró a praetor nevezte ki, a „litis aestimatio”-ra (becslőeljárás) és az „actio finium regundorum”-ra (vitás telekhatárok rögzítése) terjedt ki a formális perben. A felek kérték fel a választott bírót, más esetben a felek kérték fel a választott bírót, akinek kötelezően döntést kellett hozni, különben a praetor megbírságozhatta.

A felek megegyezésre jutása egyszerűbb és gyorsabb megoldás megbízható külső személy segítségével, a felek szerepe jelentős, hiszen meglévő listáról ők választják ki az arbiter személyét.

8. Alternatív vitarendezés

Az alternatív vitarendezés (AVR) a modern jogfejlődés terméke, azon módszerek gyűjtőneve, amelyek a hagyományos bírói megoldáshoz képest a konfliktusban álló felek számára alternatívát nyújtanak. A folyamatok irányítása és az alternatív megoldások kidolgozása tekintetében nagyfokú szabadságot biztosítanak. Legmarkánsabb jellemzőként leszögezhető, hogy a mindenki számára elfogadható a kialakult helyzet megoldását elősegítő lehetőség megtalálására koncentrálnak a vádolás ellenében.⁹⁵

8.1. Az alternatív vitarendezés az Európai Unióban

A figyelem és az érdeklődés az alternatív vitarendezés, azaz az joghoz való könnyebb hozzáférés biztosítása irányába tolódott el mivel a bírósági rendszer korlátai kezdtek kiütközni. Az egyéni szabadságjogok és a személyiségi jogok előtérbe kerültek, a közvetítési technikákat megnyugtató és a közösség érdekeit is szolgáló formában kellett kialakítani.⁹⁶

Az Európai Unió országaiban az alternatív használhatóság területéről és hatókö-

⁹⁴ A mediáció, A közvetítési tevékenység, HVG ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Szerk. Sáriné Dr. Simkó Ágnes, Budapest 2003 p. 15-21.; Brósz-Pólay, Római jog, Nemzeti Tankönyvkiadó 1993.; Földi András- Hamza Gábor, A római jog története és intézményei, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2006.

⁹⁵ Cigány kisebbségi önkormányzatok a helyi közösségekben, Partners Füzetek 5., szerkesztő: Kertész Tibor, p.61.

⁹⁶ http://www.eandh.hu/mediacio/alternativ_vitarendezés.html

réről folytak a viták. Az Európai Bizottság 2000 áprilisában adott ki vitairatot (zöld könyvet, *Green Paper*), amely a problémamegoldás alternatív módjait taglalta a polgári és a kereskedelmi jog választott bírósági eljáráson kívüli területén. A szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésén alapuló térség létrehozása volt a célja, és különösen az igazságszolgáltatáshoz való hatékonyabb hozzáférés biztosítását kívánta elérni.⁹⁷ A felek számára biztosította a szabad döntés lehetőségét, vagyis a lehetőséget arra, hogy szabadon választhassanak, hogy az alternatív vitarendezési szabályok igénybevételéhez meg kívánják-e bízni jogi képviselőt az adott eljárás keretén belül. A Green Paper kapcsán felmerül a kérdés, hogy az alternatív vitarendezés állami szolgáltatásként való megjelenése, valójában milyen hatékonysági mutatóval dolgozik, milyen mértékben enyhítheti a bíróság terheit, illetőleg a felek költségei ténylegesen milyen mértékű csökkenést eredményeznek.

9. A mediációról általában és a büntetőjogi mediációval összevetésben

„Ellentétek a valóságban nincsenek. Mi az, ami a valóságban van? Egyetlen szóval: különbség.

A világ jellege nem az ellentétekben, hanem a különbségekben van.”⁹⁸

9.1. Mediáció és a jogágak kapcsolata

A közvetítői eljárás alkalmazására számos területen lehetőséget teremt a jog, így a polgári peres ügyek alternatív vitarendezésére a közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény nyújt lehetőséget. Magyarországon a 2003. március 17-től hatályos a közvetítői tevékenységet polgári ügyekben bevezető jogszabály 2002. évi LV. törvény a közvetítői tevékenységről. A közvetítői út igénybe vétele alapvetően önkéntes lehetőség, bizonyos családjogi ügyekben azonban kötelező jelleggel alkalmazni kell.

A munkaügyi jogviták viták rendezése a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény IV. része alapján (Munkaügyi Közvetítői és Döntőbírói Szolgálat - MKDSZ) a közbeszerzésekről szóló 2003. évi CXXIX. törvény, fogyasztóvédelmi viták rendezésére a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény alapján, az egészségügyben felmerülő viták rendezésére az egészségügyi közvetítői eljárásról szóló 2000. évi CXVI.

97 http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_hu.htm angol változat: http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_en.htm (letöltés dátuma, 2010.10.21.), In: Szekeres Diána, A jogi segítségnyújtás nemzetközi kötelezettségeink rendszerében, a magyarországi jogi segítségnyújtás rendszerének kialakítása, a jövő a társadalmi és politikai változások tükrében, megjelenés alatt

98 Hamvas Béla: *Scientia sacra* I p. 162.

törvény alapján és a büntetőügyekben alkalmazható mediáció a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény és a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény rendelkezéseinek megfelelően lehetséges.⁹⁹

9.2. Sajátosságok büntető eljáráshoz kapcsolódó közvetítői eljárásban

A felek egyenrangúsága jellemzi az eljárást formai szempontból, míg a mediátor az egyezségkötés realizálásához segít hozzá. A mediátor feladata a felek közötti párbeszéd zökkenőmentes biztosítása, megfelelő mederbe történő terelése. Az eljárás végén megszülető egyezség tartalma kizárólagosan a felek kompetenciája.

A per tartalmi szempontból az ellenérdekű felek közötti nézetütköztetés, az erősebb a gyengébbel szemben nyerő pozícióba kerül, míg eközben a gyengébb a vesztes pozícióba kényszerül. A mediációs eljárás alkalmával a felek között érdekegyeztetési eljárás zajlik, a mediátor szerepe a felek érdekeinek harmonizációjára terjed ki, az ő szerepköre az érdekek kiegyenlítésének elősegítése. A fentiek értelmében tehát a bírósági eljárást ún. win-lose (nyerő-veszte játszma) eljárásnak tekinthetjük, vagy akár lose-lose (vesztes-vesztes játszma), míg a mediációs eljárás során sikeres érdekegyeztetés és egyezségkötés esetén win-win (nyertes-nyertes pozíció). Természetesen a büntetőeljárásbeli mediáció alkalmazása szempontjából a sértett erkölcsi és akár anyagi igénye is érvényesülhet és a terhelt szempontjából az okozott kár megtéríthető, az ítélet enyhíthető vele szemben, így a bírósági ítéletkiszabásnál kevésbé súlyos szankció kerül kirovásra, amely szempontjából a terhelt nyertes pozíciót élhet át.¹⁰⁰

10. A konfliktus-feloldás alternatívái

„Harcolni és győzni az általad vívott ütközetben nem mindenek felett álló kiválóság. A mindenek felett álló kiválóság a harc nélküli győzelmet jelenti.”¹⁰¹

10.1. A resztoratív igazságszolgáltatás alternatívái

A megtorló és a preventív büntetési irányzat mellett a resztoratív szemlélet került előtérbe, melyet fő célként a kárhelyreállítás jellemez és igényli a sértett aktív bevonását a büntető igazságszolgáltatásba. Az eljárás középpontjában tehát a „fájdalmat okozó cselekmény” következtében kialakult probléma feloldása áll.¹⁰² Helyreállító

99 <http://jogicentrum.wordpress.com> (letöltés dátuma: 2010.12.10)

100 <http://jogicentrum.wordpress.com> (letöltés dátuma: 2010.12.10)

101 Sun Tzu: A háború művészete

102 Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004 p. 77.

igazságszolgáltatás szerint a bűncselekmény „olyan interperszonális konfliktus, amely zavart, károkat és sérelmet okoz az emberi kapcsolatokban és ez a konfliktus a bevont érintettek tulajdona.¹⁰³ A bűncselekmény így nem más, mint az emberek és emberi kapcsolatos megsértése.¹⁰⁴ A helyreállító igazságszolgáltatás különféle modelljei az egyén belátásán alapulnak, a kár jóvátételét helyezik előtérbe és a megbékélésre épülnek.

A közvetítői eljárás a helyreállító igazságszolgáltatás eszköze. Elsődleges célja a bűncselekménynek, mint konfliktusnak a kezelése, célja a konfliktus előtti, eredeti állapotot helyreállítása, illetve az, hogy az elkövetőket elsősorban a felelősségvállalásra ösztönözze, a büntudatukra építsen és nem az, hogy a szégyenérzetre alapozzon. A helyreállító igazságszolgáltatás szemléletének középpontjában a bírói útról történő elterelés gondolata áll, a konfliktus megoldásra dialógussal, a felek egymás közötti kommunikációjának elősegítésével törekednek. Egyszerre célozza meg az érintetteknek, az áldozatoknak, elkövetőknek és a hozzájuk tartozó közösségnek a sérelmeikkel való szembenézését, azoknak egymás felé történő kimondását, az indulatok megbékélését. A normaszegő személy társadalomba, az őt körülvevő, visszafogadó közösségbe történő reintegrációjának, rehabilitációjának elősegítése, így hosszú távon a bűnmegelőzés elősegítése a szemlélet alkalmazásának célpontja.

Megjegyezném továbbá, hogy az európai büntető igazságszolgáltatásban gyakran szinonim fogalmanként használható a resztoratív igazságszolgáltatás azzal a különbséggel, hogy míg az első a jóvátételei igazságszolgáltatás különböző fajtáira utal, addig a mediáció a tettes-sértett közötti viszonyt helyezi vizsgálódása középpontjába.

A kriminálpolitika legnagyobb kihívása napjainkban a visszaeső bűnözők számának növekedése és a szabadságvesztés alkalmazásának válsága. Ezért nélkülözhetetlen az útkeresés az alternatívát kínáló olyan büntetések irányába, melyek a sértett érdekeit előtérbe helyezve a kártalanítást szorgalmazzák. Ezen igények az ún. resztoratív, azaz kárhelyreállító igazságszolgáltatásnál összetalálkoznak, mivel az okozott károk jóvátételét, a közösségi béke visszaállítását az érintettek szorosabb bevonásával igyekeznek kivitelezni. Az ezen cél elérésére legjobban alkalmazható eszköz a mediáció és a tettes-áldozat egyezség lehet. A cél tehát az érintettek közötti viszony helyreállítására és a kár kompenzálására irányuló törekvések elősegítése.¹⁰⁵

A szakmai álláspont egységes abban a tekintetben, hogy a diverziós és ezen belül a resztoratív eljárások a fennálló állami büntető felelősségre vonás keretein belül építhetők csak be és idomulniuk kell az adott eljárásrendszerhez.¹⁰⁶

103 Christie, N., „Conflicts as property.” *British Journal of Criminology* 17, 1977 (1):1-15., In: Paul McCold, Ph.D, A helyreállító igazságszolgáltatás elmélete és gyakorlata, In: *Megbékélés és Jóvátétel*, kézikönyv a helyreállító igazságszolgáltatásról, Szerk. Herzog Mária, Család Gyermek Ifjúság Könyvek, Budapest, 2003. p.55.

104 Zehr, H. *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice*. Scottsdale, PA: Herald Pree., 1990., In: Paul McCold, Ph.D, A helyreállító igazságszolgáltatás elmélete és gyakorlata, In: *Megbékélés és Jóvátétel*, kézikönyv a helyreállító igazságszolgáltatásról, Szerk. Herzog Mária, Család Gyermek Ifjúság Könyvek, Budapest, 2003 p. 55.

105 Barabás A. Tünde, *Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában*, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004 pp. 9-10.

106 Györfi Éva, *Igazságszolgáltatás másképp-összeállítás a helyreállító igazságszolgáltatás koncepciójának háttéréről*, *Megbékélés és Jóvátétel*, kézikönyv a helyreállító igazságszolgáltatásról, Szerk. Herzog Mária, Család Gyermek Ifjúság Könyvek, Budapest, 2003 p. 47.

10.2 A kárjövátétel

A bűncselekmény következményeinek kiegyenlítését jelenti a kárjövátétel, azáltal, hogy az elkövető önkéntesen teljesít. A jövátétel magában foglalja a kielégítő anyagi teljesítést és a jogi tárgy sérelmével összefüggésben keletkező megtérítést, továbbá a tettes és az áldozat közötti interakció-zavar feldolgozását és az emocionális kiengesztelést is.¹⁰⁷

Értelmezhető a jövátétel a tettes és az áldozat közötti interakciós folyamatként is, azaz a tettes számára fáradságos pszichikai, megbánási és belátási folyamaton kell keresztül mennie, vállalva az áldozat és a társadalom előtti felelősséget.¹⁰⁸ Ez a meghatározás már a tettes-áldozat-egyezség folyamat lényegét tételezi fel.

10.3 TAE (tettes-áldozat-egyezség)

A tettes-áldozat-egyezség alatt általánosságban a „*bűncselekményben érintettek közötti kiegyezést, és a cselekmény által okozott kár jövátételét értjük, amely intézményesített megbeszélés formájában, egy semleges harmadik személy (közvetítő) segítségével zajlik.*”¹⁰⁹ Jogi szempontból olyan eljárásnak tekinthető, amely a büntetőeljárás diverzióját, illetőleg a büntetés csökkentését eredményezi a büntetőeljárás során egy büntetőeljáráson kívüli eljárás folyamán.¹¹⁰

A tettes-áldozat egyezség, vagy más néven mediáció a kárjövátétel gondolatán alapuló speciális restitúciós forma. Célja a felek találkozása, az aktív részvétel kialakítása az egyezség érdekében.¹¹¹ Az eljárás maga egy megbékélés érdekében kifejtett objektív variáns.¹¹² Egy informális ülés segítségével az elkövető és a sértett között mediátor eljárásának közbeiktatásával kerül sor a konfliktus feloldására.¹¹³ Fontos tehát a személyes kontaktus, az érzelmi behatás, mellyel tettesi oldalról szembesülhet

107 Nagy Ferenc, Jövátétel, mint konfliktusfeloldó büntető igazságszolgáltatás egyik formája. In: Kriminológiai Közlemények 48. szám, MTA Kriminológiai Társaság, Budapest, 1993

108 Schneider H.J., Jövátétel büntetés helyett. Békéltetés a tettes, az áldozat és a társadalom között. In: Kriminológiai és Kriminálisztikai Évkönyv, 1993., IKVA, Budapest, 155-175. oldal, In: Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004 p. 85.

109 A. Hartmann- T. Steudel- F. Winter, Országjelentés a Németországban alkalmazott Tettes-Áldozat Egyezségről (Täter-Opfer-Ausgleich, TOA) In: A helyreállító igazságszolgáltatás jogi szabályozása és gyakorlata néhány európai országban, AGIS 171, Család, Gyermek, Ifjúság könyvek Bp., 2008 p.120.

110 A. Hartmann- T. Steudel- F. Winter, Országjelentés a Németországban alkalmazott Tettes-Áldozat Egyezségről (Täter-Opfer-Ausgleich, TOA) In: A helyreállító igazságszolgáltatás jogi szabályozása és gyakorlata néhány európai országban, AGIS 171, Család, Gyermek, Ifjúság könyvek Budapest, 2008, 120. oldal

111 Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004 p. 98.

112 Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004 p. 100.

113 Morvai Krisztina, Mediáció a mediációról in: Magyar jog, 1989/2.

az elkövető a tett következményeként kialakult sértett lelkiállapotának megértésével, egyúttal segítséget nyújt a sértett számára a keletkezett feszültség, illetve cselekmény okozta konfliktus feldolgozására.¹¹⁴

A tettes áldozat egyezség nélkülözhetetlen eleme: a jóvátételi szándék, az önkéntes vállalkozás, a tettes beismerett bűnössége és a korlátozhatatlan egyezségi tartalom. A tiszta tényállás és a tettes beismerő nyilatkozata az önkéntes részvétellel a konfliktus-szabályozási mód alapja.¹¹⁵ Alapvető céljai tehát: a bűncselekmény folytán kulmináló konfliktus feldolgozása és rendezése, pénzügyi illetőleg szimbolikus teljesítés általi kárjövátétel és a formális lemondás, illetőleg szankció csökkentése a büntetőeljárásban a tettes viszonylatában.¹¹⁶

11. A mediációhoz vezető út

11.1. Jogfejlődési lépések¹¹⁷

Magyarország történetében az 1990-es évek közepétől figyelhetők meg a mediáció intézményének meghonosítására vonatkozó törekvések.¹¹⁸ (A rendszerváltás utáni első években az amerikai Federal Mediation and Conciliation Service biztosított lehetőséget, reklámot, ösztöndíjakat és kezdeti finanszírozást magyar mediációs bázis első egységeinek kiépítéséhez)¹¹⁹ A szervezet hozta létre a az első magyar mediációs szervezetet, a Partners Hungary-t, és ennek révén került sor Munkaügyi Közvetítő és Döntőbírói Szolgálat elterjedésére is. Azért tartom kiemelkedően fontosnak a Partners Hungary Alapítvány megemlítését, mivel ez a szervezet biztosítja a mai napig a pártfogó felügyelő, illetőleg ügyvéd mediátorok képzését.

Az 5. és a 6. számú ENSZ határozat alapján kormányhatározat született a bűncselekmények áldozatai és hozzátartozóik védelme, a káruk megtérülése, enyhítése

114 Wandrey,M-Delattre, G.: Organisations- und Umsetzungsprobleme von TOA- Projekten. DVJJ-Rundbrief, 1990/131.In: Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Bp. 2004 p. 101.

115 Kerner, H. –Marks, E- Rössner, D. – Schreckling, J.: Täter-Opfer-Ausgleich im Jugendstrafrecht. DVJJ-Rundbrief, 1991/131., 29-33. oldal. In: Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Bp., 2004 p. 110

116 Dölling, Dieter, Der Täter-Opfer-Ausgleich- Möglichkeiten und Grenzen einer neuen kriminalrechtlichen Reaktionsform. JZ 1992, 493. Seite, Schreckling, Jürgen, Bestandsaufnahmen zur Praxis des Täter-Opfer-Ausgleichs. Alternativen zur Strafjustiz und die Garantie individueller Rechte der Betroffenen, Bonn, 1989, 215. Seite, In: A helyreállító igazságszolgáltatás jogi szabályozása és gyakorlata néhány európai országban, AGIS 171, Család, Gyermek, Ifjúság könyvek Bp.2008,pp. 120-121.

117 Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés), in: Jogelméleti Szemle, 2002/1.

118 Anka Tibor/Bóka Judit (2000): Mediáció, egyeztetés, választottbíráskodás. In: Közjegyzői Közlöny 2000/7-8. 12-15.p., In: Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés), in: Jogelméleti Szemle, 2002/1.

119 Lovász Gabriella A mediáció Magyarországon, 2001 In: Napi Jogász 2001/4. 32-33.oldal, Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés) in: Jogelméleti Szemle, 2002/1.

érdekében. A bűncselekmények áldozatai és hozzátartozóik védelme, a káruk megtérülése, enyhítése érdekében teendő jogalkotási feladatokról és egyéb intézkedésekről a 1074/1999. (VII.7.) sz. kormányhatározat rendelkezett. 2001. június 30-ig terjedő határidővel az igazságügy-miniszter feladata volt a büntető jogszabályok áldozat-szemponturn felülvizsgálata. Speciális képzést írt elő továbbá a kormányhatározat és a megelőzési stratégiákra, a kölcsönös empátia fejlesztésére és az érintettek segítésére is kiemelt figyelmet kell fordítani.¹²⁰

Az igazságügyi szakértőkről szóló új törvénytervezetet 102/1999. (XII. 18) OGY hat. Értelmében 2001. június 30-ig be kell nyújtani. Az igazságügyi tárca számára, előírás volt a mediációs eljárások bevezetésére vonatkozó szabályozás kidolgozása.¹²¹

11.2. Mediáció Magyarországon

Az Európai Unióról szóló szerződés 34. cikke értelmében kötelező a mediáció bevezetése a tagállamokra nézve, azonban a nemzeti hatóságok megválaszthatják a formát és a módszereket. A sértett büntetőeljárásbeli jogállásáról szóló 2001/220/IB számú Európai Unó Tanácsa által hozott kerethatározat 10. cikkében írja elő a tagállamok számára, büntetőügyekben a közvetítés elősegítését. Szükséges továbbá a sértett és az elkövető közötti közvetítés útján elért megállapodás figyelembe vétele a büntetőeljárásban, erre a nemzeti jogalkotónak figyelmet kell fordítania. A kerethatározat rendelkezéseit a belső joggal összhangban kell alkalmazni és egyúttal a belső jognak megfeleltethető alkalmas végrehajtási szabályok alkotása szükséges a forma és a módszerek szabad megválasztásával.¹²²

A tagállamok számára a büntető ügyekben alkalmazott mediáció tárgyában az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (99) 19. számú ajánlása bevezeti a megfelelő mértékű jóvátétel alkalmazásának bevezetését. Az elkövető és a sértett közötti megállapodásnak igazodnia kell az elkövetett bűncselekmény kapcsán felmerülő sértetti jóvátétel mértékéhez. Az ajánlás részletezi a közvetítői eljárás feltételrendszerét, az alkalmazható módszereket, a terhelttel és a sértettel való jogszerű bánásmódot. A felek szabad akarata, mint feltétel megvalósulása a mediációs eljárás alkalmazásának alapja. Az eljáráshoz való megadott hozzájárulás visszavonható. Az eljárás folyamán megbeszéltek titkosak, fel nem használhatóak, ha csak a felek hozzájárulásukat nem adják

120 Györfi Éva, Igazságszolgáltatás másképp-összeállítás a helyreállító igazságszolgáltatás koncepciójának háttéréről, Megbékélés és Jóvátétel, kézikönyv a helyreállító igazságszolgáltatásról, Szerk. Herzog Mária, Család Gyermek Ifjúság Könyvek, Bp. 2003 p. 52.

121 Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés), in: Jogelméleti Szemle, 2002/1. és Györfi Éva, Igazságszolgáltatás másképp-összeállítás a helyreállító igazságszolgáltatás koncepciójának háttéréről, In: Megbékélés és Jóvátétel, kézikönyv a helyreállító igazságszolgáltatásról, Szerk. Herzog Mária, Család Gyermek Ifjúság Könyvek, Bp., 2003 p. 52.

122 2006. évi CXIII. Tv. indokolása a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről, Általános indokolás

hozzá. Javaslatként szolgál az ajánlás büntető igazságszolgáltatási folyamat minden szakaszában történő eljárás biztosítására, és a szolgáltatási autonómiára. Kizárólagos hatáskört kell biztosítani az ajánlás értelmében a büntető igazságszolgáltatási hatóságok számára az adott büntető ügy mediátorhoz történő utalása, és a mediáció kimenetelének megítélésére. A felek hozzájárulása előtt jogaikról tájékoztatást kell biztosítani a számunkra, vázolni kell az előttük álló folyamatot és ismertetni kell a meghozott döntés lehetséges joghatásáról.

Jogalkotási feladatként mediáció büntető ügyekben történő bevezetését „*a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája céljainak végrehajtásából származó 2005-ben és 2006-ban megvalósítandó feladatokról szóló 1036/2005. (IV. 21.) Korm. határozat III/A 3. pontja írta elő.*”¹²³

A bűncselekményre adott válaszok kidolgozásában közvetlenül részt kell vennie az érintett önkéntesen közreműködő személyeknek és a közösségnek, hiszen így tükröződhet az anyagi érdek és a szükséglet a konfliktusmegoldás során. A büntető ügyekben alkalmazott közvetítői eljárás alapjait a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról szóló 2006. évi LI. törvény (a továbbiakban: Novella) teremtette meg, amelynek értelmében akkor kerülhet sor, törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén az alkalmazásra, amennyiben az ügyet az ügyész, illetőleg a bíróság közvetítői eljárásra utalta. A 2002. évi LV. a közvetítői tevékenységről szóló törvény a közvetítés feltételeit, szabályait, és magát az eljárás lefolytatását, illetve a közvetítő személyével kapcsolatos elvárásokat is tartalmazza.¹²⁴ „Az áldozatok büntetőeljárásbeli jogállásáról” szóló 2001/220/JI Európai Unió kerethatározat előírta az Európai Unió tagállamok számára 2006. március 22-i határidővel az egyezség alkalmazásának bevezetését büntetőügyekben is.¹²⁵ Késéssel ugyan, de büntetőügyekben 2007. január 1. óta alkalmazható a helyreállítás.

A büntető ügyekben alkalmazható közvetítői eljárásról szóló 2006. évi CXXIII. törvény célja a közvetítés alkalmazásával a konfliktus rendezésének megoldását tartalmazó írásbeli megállapodás létrehozása volt, különös tekintettel tartalmazva a cselekménnyel okozott sérelem jóvátételét. A mediációs tárgyalás előkészítése, levezetése és a megállapodásban foglalt teljesítésének ellenőrzése 2007. január 01. napjától kezdődően 2010. december 31. napjáig az Igazságügyi Hivatal Pártfogó felügyelői szolgálatának volt a feladata.¹²⁶ Jelenleg a feladatkört az Igazságügyi Szolgálat (jogelődje az Igazságügyi Hivatal) mediációs képzésben részt vett pártfogó felügyelői látják el.

123 2006. évi CXXIII. Tv. indokolása a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről, Általános indokolás

124 Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Bp., 2004 p. 15.

125 Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Bp., 2004 p.16.

126 Beszámoló, Igazságügyi Hivatal A Pártfogó Felügyelői Szolgálat közvetítői ügyekben 2008-ban megvalósított feladatairól

11.3. A mediátor személye általánosságban és a büntető mediáció esetén¹²⁷

Általános esetben megállapítható, hogy mediációra alkalmas azon személy, aki felsőfokú végzettség és annak megfelelő legalább öt éves igazolt szakmai gyakorlat, büntetlen előélet, valamint a szakma gyakorlása nem esik bizonyos jogszabályban foglalt kizáró ok alá.¹²⁸ A büntető ügyekben folytatott mediáció során független és pártatlan, a megyei kormányhivatalok igazságügyi szolgálatihoz tartozó erre a feladatra képesítéssel rendelkező pártfogó felügyelő munkatársai és a szolgálatokkal szerződött egyes ügyvédek járnak el mediátorként. A mediátor feladata a kommunikációs csatornák megnyitása által a konfliktus tisztázódásának elősegítése. Hiszen a felek számára nélkülözhetetlen, hogy megegyezzenek az adott konfliktusban, és egyező megállapodásra, konszenzusra juthassanak a mediátor segítségével. A mediátor szerepjelentős mind a résztvevők jogainak felismerésében nélkülözhetetlen legitimáció, mind pedig a facilitáció, illetőleg a tréner, tárgyalási képesség szempontjából. Ő az, aki feltárja a problémákat, ezáltal képviseli a realitást, bővíti a forrásokat, szükség esetén képes a konfliktusok kezelésére. Feladata ellátása során alkalmazza a javaslatot, a folyamat, illetőleg a vita tárgya tekintetében és szükség szerint ellátja az ún. bűnbak szerepet, azaz fel kell, hogy vállalja a népszerűtlen döntések felelősségét. A folyamatot a mediátor kontrollálja, a végeredmény azonban már a felek felelőssége.

11.4. Kizáró okok, amelyek megakadályozzák a közvetítőként történő eljárást

A büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény 4.§-a szövezi le, hogy ki nem járhat el mediátorként. Nem járhat el az a személy, aki „*aki az ügyben mint bíró, ügyész vagy a nyomozó hatóság tagja járt el, valamint az ügyben eljáró bíró, ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság tagjának hozzátartozója*” illetőleg, „*aki az ügyben mint terhelt, védő, továbbá sértett, magánfél, feljelentő*”, illetve „*mint terhelt, védő, továbbá sértett, magánfél, feljelentő*” vagy mint ezek képviselője vesz vagy vett részt, valamint aki ezek hozzátartozója, illetőleg „*az a személy, aki az ügyben mint tanú, szakértő, illetőleg szaktanácsadó vesz vagy vett részt,*” Kizárt továbbá annak a pártfogó felügyelőnek az eljárása is „*aki pártfogó felügyelőként a terhelt vagy a sértett ügyében három éven belül eljár, vagy bármelyikük folyamatban lévő ügyében eljár, kivéve a közvetítői eljárás alkalmazásá-*

¹²⁷ Közvetítői tevékenység, Módszertani útmutató az Igazságügyi Hivatal Pártfogó Felügyelői Szolgálat mediátorainak felkészüléséhez 2006, Az útmutató a „Pártfogóként is sikeresen a munkaerőpiacon” HEFOP 2.2 projekt keretében jött létre az Európai Szociális Alap és a hazai költségvetés finanszírozásával. Konzorciumi tagok: Magyar Pártfogók Országos Szövetsége, Igazságügyi Hivatal, Partners Hungary Alapítvány, Segítők a Segítőkért Alapítvány

¹²⁸ 2002. évi LV. Tv. a közvetítői tevékenységről %.\$ (1) a), b), c) pont

ról szóló döntés meghozatala előtt kért pártfogó felügyelői véleményt készítő pártfogó felügyelő”, „az ügyvéd, aki a terhelt vagy a sértett ügyében három éven belül eljár, vagy bármelyikük folyamatban lévő ügyében eljár” és az a személy is, „akitől az ügy elfogulatlan megítélése egyébként nem várható.”¹²⁹

11.5. A mediáció és per összehasonlítása

„A pereskedés nem háború és nem is játék. Arra szánták, hogy a szemben álló felek között valóban igazságot tegyen, de ha a bíróság nem rendelkezik az ehhez szükséges információkkal, akkor nem tudja megvalósítani ezt a célt.”¹³⁰

Donaldson

11.5.1. A per és a konfliktus szerepe általánosságban¹³¹

A tanulmány terjedelmi és tartalmi korlátai miatt nem kívánom elkülöníteni a polgári peres, büntető, munkaügyi, közigazgatási eljárások sajátos jellemző jegyeit az azokra vonatkozó speciális mediációs területeket érintő jogi szabályozást, mindössze egy kis kitérőt kívánok tenni a peres eljárások területét érintő konfliktussal kapcsolatos kérdéskör irányába.

Általános vélemény alapján a perek hosszadalmasak, időigényesek, egyúttal költségesek és bonyolult eljárásnak tekinthetők. Hátránya minden esetben a jog azon sajátossága, miszerint a jog saját fogalmi keretei között képes csak a társadalmi viszonyok értelmezésére. A jog a vitát csak jogi fogalmak, jogtechnikai lehetőségek hálójában képes felmerülő konfliktus esetén kezelni. A társadalmi kapcsolatokban a konfliktusok számos válfaja létezik, az életviszonyok folyamatosan változnak, amelyhez a hatályos jogszabályokból álló jogrendszer képtelen eredményesen igazodni. A felek későbbi kapcsolatát is megnehezítheti a peres eljárás, mivel a polgári peres kontradiktórium jellegű eljárás során a bíróság és az ellenérdekű felek tevékenysége az ügykörben felmerült jogvita végleges eldöntésére irányul. A per maga tartalmilag eljárási cselekmények láncolatából és eljárási jogviszonyok összességéből áll, melyben az al- és a felperes közötti viszony kiélezett, a párbeszéd elnehezült, az együttműködés nehézkes. Gyakran már a jogalap, a jogvita tárgyának meghatározása is

129 2006. évi CXIII. törvény a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről 4.§

130 Kengyel Miklós, A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga, (Osiris Kiadó, Bp., 2003) pp. 80-81.

131 A konfliktus-feloldás alternatívái, A Rézler Gyula Alapítvány részére készítette: Tarczal Katalin p. 40.

nehézkés, amely a végső eredményesség elérését is megnehezíti. A perben érvényesül a keresethez kötöttség elve.

Speciális az alternatív vitamegoldások körében, hogy rugalmasan bővíteni lehet a vitába bevonható javak körét, így rendelkezésre állhat a konfliktusmegoldás kulcsa. Ilyen szempontból tehát megállapítható, hogy egyszerre fennáll érdekellentét és érdekazonosság is, a felek rendelkeznek azonos és eltérő érdekekkel is, a felek számára rendelkezésre álló megoldási lehetőségek tárháza végtelen. Ellentétben a peres eljárással e körben hiányzik a külső döntéshozó, a felek saját maguk jutnak el a konfliktusmegoldásához. Saját felelősséggel, a pozitív, illetőleg elfogadható jövőbeni kapcsolat kialakításának lehetőségével win-win pozíciót érhetnek el a felek. A nyertes, azaz a mindkét fél elégedettségét elérő döntést kísérő megállapodással megszülethet „az elég jó megoldás”.

11.6. Általánosságban a büntető mediáció mellett szóló érvek és érdekek számbavétele¹³²

A mediáció mellett szóló érvek és érdekek megértéséhez nélkülözhetetlen a konfliktus folyamatainak feltérképezése, a belső összefüggések feltárása és megértése, továbbá a konfliktus prevenciója és annak menedzselése.

Fontosnak tartanám a következők leszögezését a számbavétel előtt. A konfliktus megoldására ideális esetben tárgyalásos úton nyílhat lehetőség a keletkezés szintjén az ügyben érintettek és érdekelttek között. Ez egy olyan két-, vagy többoldalú kommunikációs helyzet, amely során a problémamegoldásra összpontosítanak és kölcsönösen felvázolják, ismertetik és megismerik saját és a másik fél álláspontját. Az együttműködés, a felek konszenzusa segíti a megegyezés kialakítását, melyhez a hatékony információcsere és a felek konszenzusa is hozzájárul.

A mediáció, mint a konfliktusmegoldás alternatív és hatékony eszköze mellett számos érv szól. Érdemesnek tartanám elkülöníteni a civilisztikai és büntetőjogi mediáció saját jellegét egymástól. A civilisztikai mediáció esetén kifejezetten impozáns és szignifikáns eredményességi mutatókkal számolhatunk a folyamatot vállalók esetében, mindamellett nagyon nehéz felkelteni a motivációt. Ellentétben a büntetőjogi mediáció területével, ahol a felek már kinyilvánítják részvételi szándékukat az ügyészi, bírósági meghallgatás során, illetőleg a pártfogó felügyelői vélemény elkészítésekor. Az eljárás lefolytatásával kapcsolatos nehézségként felmerülhet, hogy

132 Közvetítői tevékenység, Módszertani útmutató az Igazságügyi Hivatal Pártfogó Felügyelői Szolgálat mediátorainak felkészüléséhez 2006. Az útmutató a „Pártfogóként is sikeresen a munkaerőpiacon” HEFOP 2.2 projekt keretében jött létre az Európai Szociális Alap és a hazai költségvetés finanszírozásával. Konzorciumi tagok: Magyar Pártfogók Országos Szövetsége, Igazságügyi Hivatal, Partners Hungary Alapítvány, Segítők a Segítőkért Alapítvány

az együttműködési készség csupán csak formális jellegű, mivel a mediációban részt vevő felek nem involválódtak, így motiváció híján a siker reményében a tényleges mediációs szakaszba nem léphetnek át. Lehetetlenné válhat tehát a fő cél, azaz a bűncselekménnyel okozott sérelem jóvátételének és a kár megtérítésének elérése.

A büntetőjogi mediáció kapcsán az érintett felek motivációja különböző, mindamellet, hogy számos előny a részvétel mellett szóló érv, illetőleg érdek jelentkezik, amely mindkét fél számára motiváló tényező. Számos érdekezésszerűség mutatkozik, hiszen elkerülhető - a tevékeny megbánás kivételével- a hosszadalmas bírósági tárgyalásokra járás, biztosított a találkozás lehetősége, a kölcsönös kommunikáció. Lehetőség nyílik a felek saját körülményeinek, érdekeinek bemutatására, a jóvátételi forma kölcsönösen előnyös kialakítására. Elkerülhető továbbá a büntetőügyek követő polgári peres eljárás lefolytatása kölcsönösen kedvező megállapodás kidolgozásával és megtartásával. Az elkövető részvétele mellett fajsúlyosabb érvek szólnak, mentesülhet a hátrányos jogkövetkezmények alól, illetőleg büntetése korlátlanul enyhíthető. Továbbá lehetősége nyílik cselekménye következményeinek felmérésére, az azzal kapcsolatos indokainak sértettel történő megosztására, egyúttal pedig megbánhatja tettét, megnyugvást találhat lelkiismeret-furdalása pszichés terheire. Az elkövető az eljárás folyamán szembenézett tette következményeivel, így ez a körülmény visszatarthatja a bűnismétlés kialakulásától. Számos a részvétel mellett szóló érv, és előnyös érdek is jelentkezik a sértett szempontjából is, holott az ő motivációs bázisa körvonalatlanabb. Véleményem szerint az érzelmi jóvátétel biztosítása alapozza meg leginkább az eljárásban történő részvételi hajlandóságot, hiszen ebből kifolyólag oldhatóvá válhat az általa elszenvedett pszichés trauma, amit átélt. Amennyiben igényli lehetősége nyílna az elkövető szándékainak megértésére, meggyőződés azonban, hogy számára elsősorban a saját valódi érdekeinek, erkölcsi és anyagi kárának megfelelő ellenértékkel rendelkező kárpótlás szolgálhat jóvátételként.

11.7. A büntetőjogi mediáció hivatali szervezetrendszerének kialakulása

A hetvenes évek óta a fiatalok és a felnőtt korú elkövetőkkel foglalkozó külön rendszerben működő pártfogói tevékenységet a 2003. július 1-jei intézményi reform során létrehozott Pártfogó Felügyelői Szolgálat integrálta egy szervezetbe. A jogi segítségnyújtó szolgálat szervezete az Igazságügyi Minisztérium Pártfogó Felügyelői Szolgálatához integrálódott, ezért 2004. január 1-jétől a központi szervezet új neve: Igazságügyi Minisztérium Pártfogó Felügyelői és Jogi Segítségnyújtó Szolgálat Országos Hivatala lett 2005. december 31-ig. A Pártfogó Felügyelői és Jogi Segítségnyújtó Szolgálat Országos Hivatala (PJSZ) és a Központi Kárrendezési Iroda (KKI)

az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium¹³³ döntése 2005-ben értelmében elindult az átalakulási folyamat útján. Eredményképpen dekoncentrált szervezetrendszerrel a 2006. január 1-jével megszűnt a KKI és a PJSZ általános jogutódjának, a területi hatósági, szolgáltató típusú feladatok elvégésének szervezeti elnevezése Igazságügyi Hivatalra változott az Áldozatsegítő Szolgálattal történő szakterület-feladatbővülés után.¹³⁴ Az Igazságügyi Hivatal önálló gazdálkodó szerv volt, az előirányzatok felett teljes jogkörrel rendelkezhetett, amely, mint országos hatáskörű, központi hivatal felett az irányítást és szakmai felügyeletet a mindenkori igazságügyi és rendészeti miniszter gyakorolta. A Központi Igazságügyi Hivatal, területi szervezeti egységeként működtek a megyei (fővárosi) igazságügyi hivatalok, élükön az igazgatóval, a központi, országos illetékességű szervezeti egységet a főigazgató vezette.¹³⁵ 2006. szeptember 1-jétől Lobbis hatósági feladatkör, majd 2007. január 1-jével szakterület bővülésként büntető ügyekben alkalmazható közvetítés is szakterület¹³⁶ kijelölésre került.¹³⁷ 2011. január 1. napjától a pártfogó felügyelői, jogi segítségnyújtási, valamint áldozatsegítési feladatokat a fővárosi és megyei kormányhivatalok szakigazgatási szerveiként működő fővárosi, megyei igazságügyi szolgálatok és a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Igazságügyi Szolgálata¹³⁸ (a továbbiakban: KIMISZ) látják el. A 322/2010. (XII. 27.) Korm. rendelet hatálybalépésével egyidejűleg az Igazságügyi Hivatalról szóló 303/2006. (XII. 23.) Korm. rendelet hatályát veszítette.¹³⁹

A fővárosi és megyei kormányhivatalokról, valamint a fővárosi és megyei kormányhivatalok kialakításával és a területi integrációval összefüggő törvénymódosításokról szóló 2010. évi CXXVI. törvény 21. § b)-d) pontjában foglaltaknak megfelelően a Kormány felhatalmazást kapott, hogy „*a szakigazgatási szerveket, a törzshivatal és a szakigazgatási szervek irányításának részletes szabályait, a szakmai irányító szerv vezetőjét*” rendeletben határozza meg. A fővárosi és megyei kormányhivatal a jogszabályoknak és a Kormány döntéseinek megfelelően összehangolja és elősegíti a kormányzati feladatok területi végrehajtását, a szakigazgatási szerveket érintő funkcionális feladatokat lát el, valamint ügyfélszolgálatot működtethet.¹⁴⁰

133 Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium (KIM) jogelődje

134 144/2005. (VII.27.) Korm. Rendelet, 2005. évi CXXXV. tv. a bűncselekmények áldozatainak segítségéről és az állami kárenyhítésről, az áldozatsegítő támogatások igénybevételének részletes szabályiról szóló 1/2006. (I. 6.) IM rendelet

135 303/2006. (XII.23.) Korm. rendelet és <http://www.kih.gov.hu>, 2010. május 30-i állapot (letöltés kelte: 2010.10.10)

136 303/2006. (XII.23.) Korm. rendelet

137 Szekeres Diána: A jogi segítségnyújtás nemzetközi és magyar gyökerei, a jelen kihívásai, in: PhD Tanulmányok 8., Pécs 2009 p. 536.

138 322/2010. (XII. 27.) Korm. rendelet a pártfogó felügyelői, jogi segítségnyújtási, áldozatsegítési és kárpótlási feladatokat ellátó szervekről 1.§ (1) bekezdés, 20.§ (1) bekezdés

139 322/2010. (XII. 27.) Korm. rendelet a pártfogó felügyelői, jogi segítségnyújtási, áldozatsegítési és kárpótlási feladatokat ellátó szervekről 20.§ (2) bekezdés

140 A fővárosi és megyei kormányhivatalokról, valamint a fővárosi és megyei kormányhivatalok kialakításával és a területi integrációval összefüggő törvénymódosításokról szóló 2010. évi CXXVI. törvény 16.§ (1), 20.§ b) és f) pont

11.8. A jogalkotói út

A bűncselekmény következményeinek jóvátétele, valamint a gyanúsított jövőbeni helyes, jogkövető magatartásra való nevelése a közvetítői eljárás alkalmazásának a célkitűzése.¹⁴¹ A büntetőjogi mediáció alkalmazását a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény biztosítja 2007. január 1-től. A közvetítői eljárás intézményét a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 221/A. §-a tartalmazza, melyet a 2006. évi LI. törvény 103. §-a iktatott be. A büntetőügyi közvetítésről elsőként a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról szóló 2006. évi LI. Törvény tartalmazott rendelkezéseket, amely a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. Törvényt, továbbá a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvényt módosította, azáltal, hogy a 221/A paragrafus Büntető-eljárási törvénybe való beillesztésével beépítette a mediáció fogalmát és lehetőségét intézményesített formában a büntetőeljárás folyamatába. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról szóló 2006. évi LI. törvény a deregulációs folyamat okán 2007. július 01-től hatálytalan, a 2007. évi LXXXII. Törvény 2.§-a 908. pontját helyezte hatályon kívül.¹⁴²

11.9. Mediációs képzés biztosítása a hivatali szervezetrendszerben

A büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységgel összefüggésben egyes igazságügy-miniszteri rendeletek módosításáról szóló 1/2007. (I.25.) IRM rendeletet az egyes kormány- és miniszteri rendeleti szintű jogszabályok és jogszabályi rendelkezések technikai deregulációjáról szóló 118/2008. (V.8.) Korm.rendelet 20.§ 30. pontja helyezte hatályon kívül és 2008. május 16-tól hatálytalan. Maga az egyes kormány- és miniszteri rendeleti szintű jogszabályok és jogszabályi rendelkezések technikai deregulációjáról szóló 118/2008. (V.8.) Korm.rendelet 2009. I. 3-tól hatálytalan. Az Igazságügyi Minisztérium Pártfogó Felügyelői Szolgálatánál foglalkoztattak képesítési követelményeiről, munkaköri elnevezéseiről és ügyviteli vizsgájáról szóló 19/2003. (VI. 24.) IM rendelet 3.§ (2) bekezdése rendelkezik. A vonatkozó rendelkezést az 1/2007. (I. 25.) IRM rendelet 25. §-a iktatta be: 2007. I. 30-tól hatályos és a folyamatban lévő ügyekben is alkalmazni kell.

Közvetítői tevékenységet az a pártfogó felügyelő láthat el, aki a pártfogó felügyelők számára meghatározott képesítési követelményeknek¹⁴³ megfelel és legalább kétszer

¹⁴¹ <http://jogiq.com/buntetojog/mediacio-a-buntetoejarasban.php> (letöltés kelte: 2010.10.10)

¹⁴² CompLex, Jogtár, CompLex Kiadó Kft

¹⁴³ Akóztisztviselők képesítési előírásairól szóló 9/1995. (II. 3.) Korm. rendelet 3. számú melléklet 62. pont

részt vett mediációs tárgyú elméleti és gyakorlati képzésben,¹⁴⁴ valamint közvetítő képesítést¹⁴⁵ szerzett, illetve részt vett „a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Igazságügyi Szolgálatának pártfogó felügyelői feladatokat ellátó szervezeti egysége által szervezett, legalább 90 órás belső képzésben, továbbá folyamatosan részt vesz mentori tevékenységben, mediációs tárgyú továbbképzéseken, szupervízió, esetmegbeszélésen.”¹⁴⁶

Új jogszabály, a pártfogó felügyelői, jogi segítségnyújtó és áldozatsegítő szolgálatként, valamint kárpótlási hatóságként kijelölt szervnél működő pártfogó felügyelők, kormánytisztviselők és kormányzati ügykezelők ügyviteli vizsgájáról szóló 22/2010. (XII. 28.) KIM rendelet, amely azonban a mediációs képzésre nem gyakorol hatást.

„Egy szokás bilincsei túl gyengék, hogy érezhetőek legyenek, amíg nem válnak olyan erőssé, hogy már széttéphetetlenek.”¹⁴⁷

11.10. A büntetőeljárás során alkalmazható mediáció speciális alkalmazása és feltételrendszere¹⁴⁸

A büntetőeljárás során alkalmazható mediáció egy egyedi lehetőség biztosítása a sértett fél számára, abban az értelemben, hogy szempontjait, érdekeit hatékonyabban érvényesíthesse. Egyúttal az eljárás lehetőséget biztosít az elkövető számára a tettenéért való felelősségvállalásra, lehetőséget teremt a helyreállítására, és a jóvátételre.

A közvetítői eljárás a büntetőeljárás során számos, a mediáció általános folyamataira jellemző jegyek mellett, § mint például az önkéntesség, a titoktartás – egyúttal kötelezően figyelembe veendő és alkalmazandó sajátosságot tartalmaz.

Az eljárás sajátossága, hogy a mediáció nem a felek önkéntes megkeresésén alakul, hanem az ügyet az ügyész, vagy a bíróság utalja közvetítői eljárásra, az eljárás

144 Az Igazságügyi Minisztérium Pártfogó Felügyelői Szolgálatánál foglalkoztatottak képzési követelményeiről, munkaköri elnevezéseiről és ügyviteli vizsgájáról szóló 19/2003. (VI. 24.) IM rendelet 3.§ (2) a) pontja értelmében: „30 órás, tematikájában egymásra épülő... továbbképzési, illetve szakkvizsgarendszerben akkreditált, vagy nemzetközi mediációs szervezet” által biztosított elméleti és gyakorlati képzés

145 Az Igazságügyi Minisztérium Pártfogó Felügyelői Szolgálatánál foglalkoztatottak képzési követelményeiről, munkaköri elnevezéseiről és ügyviteli vizsgájáról szóló 19/2003. (VI. 24.) IM rendelet 3.§ (2) b) pontja értelmében: „magyar vagy külföldi egyetemi, főiskolai alap- vagy posztgraduális képzésben közvetítő (mediátor) képesítés”

146 Az Igazságügyi Minisztérium Pártfogó Felügyelői Szolgálatánál foglalkoztatottak képzési követelményeiről, munkaköri elnevezéseiről és ügyviteli vizsgájáról szóló 19/2003. (VI. 24.) IM rendelet 3.§ (2) b) pont

147 Samuel Johnson

148 Közvetítői tevékenység, in: Módszertani útmutató az Igazságügyi Hivatal Pártfogó Felügyelői Szolgálat mediátorainak felkészüléséhez 2006, Az útmutató a „Pártfogóként is sikeresen a munkaerőpiacon” HEFOP 2.2 projekt keretében jött létre az Európai Szociális Alap és a hazai költségvetés finanszírozásával. Konzorciumi tagok: Magyar Pártfogók Országos Szövetsége, Igazságügyi Hivatal, Partners Hungary Alapítvány, Segítők a Segítőkért Alapítvány, p. 24.

résztevőinek előzetes meghallgatása és tájékoztatással történő ellátása után. Sor kerülhet pártfogó ügyvédi vélemény beszerzésére is, amely a sértett és az elkövető álláspontjának felderítéséhez lehetőséget biztosít.

11.10.1. Sajátosságok a büntetőjogi mediáció területén

Azon büntetőeljárásban alkalmazható, melyek ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendők, hivatalból, ill. a gyanúsított, vagy a sértett indítványára indultak személy elleni, közlekedési és vagyon elleni bűncselekmény tárgyában az elkövető ellen. A gyanúsítottnak a nyomozás során beismerő vallomást kell tennie, vállalva elkövetett cselekményéért a felelősséget, így tanúsítva megbánást és a sértett anyagi és erkölcsi kárának megtérítését, vagy a bűncselekmény káros következményeinek egyéb jóvátételi módját. Feltétel azonban a sértett mediációs eljárás lefolytatására vonatkozó hajlandósága, hogy képes legyen a bűncselekmény elkövetésével kiváltott konfliktus kezelésére irányuló megegyezés megszületéséhez vezető útra lépni. Az elfogadás nagyon fontos, mivel a bíróságtól és az ügyésztől és egyúttal a sértett és az elkövető választásától is független, az eljárás lefolytatásra képzésben részesült és garantált összeférhetetlenségi szempontoknak megfelelő mediátor¹⁴⁹ felel a lebonyolításért. Az eljárás tartamára az illetékességgel és hatáskörrel rendelkező bíróság, vagy ügyész félbeszakítja az eljárást, természetesen azonban a végrehajtására a szakmai szabályok mellett az anyagi és eljárásjogi törvényi rendelkezések irányadóak. A mediáció során a tevékeny megbánást megalapozó bűncselekmény következményeinek jóvátételét és a terhelt jövőbeni jogkövető magatartását elősegítő, a konfliktus rendezésének megoldását is tartalmazó írásbeli megállapodás létrehozatalára kell törekedni. A megszülető megállapodás teljesítését a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező megyei, vagy fővárosi Igazságügyi Szolgálat ellenőrzi, a teljesítés megghiúsulása esetén jogkövetkezményként a felek visszanyerik eredeti büntetőeljárásbeli jogállásukat, csakúgy, mint abban az esetben, ha nem születik a mediációs eljárás során megállapodás, azaz az eljárás eredménytelenül zárul.

11.10.2. A büntetőügyi közvetítés jogi szabályozása

„Egy humánus szankciórendszer egyben bölcs is, bölcs a preventív, az emberi és gazdasági szándékában, bölcs a jogsértőkkel szemben és a jogegység szempontjából éppúgy, mint az áldozat számára.”¹⁵⁰

149 Igazságügyi Szolgálat pártfogó felügyelője, illetőleg a szolgálattal szerződéses kapcsolatban álló mediációs képzésben részt vevő ügyvéd

150 Brughelli, R.: Alternativen zur Freiheitsstrafe: Gemeinnützige Arbeit und Wiedergutmachung. In: Schweizerische Kriminalpolitische Untersuchungen, Neue Folge der Berner Kriminalogischen Untersuchungen. Band 2, Bern, 1989., 1-41. oldal, In: Barabás A. Tünde,

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 221/A §-ának értelmében a közvetítői eljárás a személy elleni, közlekedési és vagyon elleni ügyekben alkalmazható, kizárólag abban az esetben, ha beismeri az elkövető bűnösségét, és az okozott kár megtérítésére kötelezettséget vállal. Fontos kitétel, hogy a kár legfeljebb háromévi szabadságvesztéssel büntethető lehet. A kár megtérítésére, a jóvátételre kizárólag a mediációs eljárás keretében kerülhet sor. Amennyiben a fenti feltételek együttes teljesítése megvalósul, az elkövető nem büntethető. A fentieknél súlyosabb, azonban a törvény által öt évnél hosszabb szabadságvesztéssel nem büntetendő bűncselekmény elkövetése esetén az elkövető büntetése korlátlanul enyhíthető, abban az esetben, ha az elkövető a mediációs eljárás keretében megtéríti a kárt, vagy egyéb módon jóvátételt nyújt.

11.10.3. A definíció és a cél viszonya¹⁵¹

Az eljárás célja, hogy a bűncselekmény következményeinek jóvátétele és a gyanúsított jövőbeni jogkövető magatartásának elősegítése. Arra kell törekedni, tehát hogy a gyanúsított és a sértett között megállapodás jöjjön létre, megalapozva a gyanúsított tevékeny megbánását.¹⁵² Fontos kitétel továbbá, hogy mindezek mellett a „közvetítői eljárásra utalásának a büntetőeljárás alatt egy alkalommal van helye.”¹⁵³

A célként említett „tevékeny megbánás” intézményét a Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 36.§-a tartalmazza, amelynek értelmében: (1) „Nem büntethető, aki a személy elleni (XII. fejezet I. és III. cím), közlekedési (XIII. fejezet) vagy vagyon elleni (XVIII. fejezet) vétség vagy három évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntett elkövetését a vádemelésig beismerte, és közvetítői eljárás keretében a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette.” A büntetés korlátlanul enyhíthető az (1) bekezdésben említett bűncselekmények esetében, ha az elkövető „az öt évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntett elkövetését a vádemelésig beismerte, és közvetítői eljárás keretében a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette.”¹⁵⁴

A mediációs eljárás azonban kizárt a következő esetekben, ha az elkövető többszö-

Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Bp, 2004 p.65.

151 A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. tv.(Btk) 221/A.§

152 Btk., 221/A.§ 2. § (1)-(2)

153 Btk., 221/A.§ 2. § (2)

154 A Btk.,36.§ (2) bekezdés

rös visszaeső,¹⁵⁵ vagy bünszövetségben követte el a bűncselekményt,¹⁵⁶ illetőleg a bűncselekmény elkövetésével halált okozott, valamint amennyiben az elkövető „a szándékos bűncselekményt a szabadságvesztés felfüggesztésének próbaideje alatt vagy a szándékos bűncselekmény elkövetése miatt végrehajtandó vagy részben felfüggesztett szabadságvesztésre ítéltése után, a szabadságvesztés végrehajtásának befejezése előtt, illetőleg próbára bocsátás vagy vádemelés elhalasztásának tartama alatt követte el.”¹⁵⁷ Amennyiben az elkövető korábban szándékos bűncselekmény elkövetése folytán részt vett közvetítői eljárásban és alkalmazták vele szemben a „tevékeny megbánás” intézményét¹⁵⁸, kizárt az eljárás „ha az ügydöntő határozat jogerőre emelkedésétől az újabb szándékos bűncselekmény elkövetéséig két év még nem telt el.”¹⁵⁹

Az 1978. évi IV. törvény és az 1998. évi XIX. törvény közvetítői eljárásra vonatkozó egyes rendelkezései értelmezéséről szóló 3/2007-es Bk. vélemény II. pontja értelmében áldozatvédelmi szempontból „nincs helye a közvetítői eljárásra vonatkozó rendelkezések alkalmazásának a magánvádas, a pótmagánvád alapján folyó, a bíróság elé állításos, a távol lévő terhelttel szembeni, és a tárgyalásmellőzéses eljárásban.” Ezen rendelkezést az indokolja, hogy a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény 2.§ (2) bekezdése értelmében: „A közvetítői eljárásban arra kell törekedni, hogy a sértett és a terhelt között – a terhelt tevékeny megbánását megalapozó – megállapodás jöjjön létre”. Valamint az a körülmény, hogy a konfliktust kezelő eljárás során kizárólagosan a „a büntetőeljárást lefolytató bíróságtól, illetőleg ügyésztől független, harmadik személy (közvetítő) bevonásával - a sértett és a terhelt közötti konfliktus rendezésének megoldását tartalmazó”¹⁶⁰ megállapodás szülessen meg. Az ügyész, illetve a bíróság ez alapján tehát nem vesz részt a sértett és a terhelt közötti konfliktus - közvetítő eljárással történő – rendezésében, mivel az kizárólagosan az érintett felekre és a mediátor személyére tartozik.

A „tevékeny megbánás” alkalmazásának megfelelően felnőtt korú elkövetők esetében a három évnél, illetőleg fiatalkorú elkövetőknél az öt évnél nem súlyosabban

155 A Btk.137.§ 16. pont értelmében: „többszörös visszaeső az, akit a szándékos bűncselekmény elkövetését megelőzően visszaesőként végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték, és az utolsó büntetés kitöltésétől vagy végrehajthatóságának megszűnésétől a szabadságvesztéssel fenyegetett újabb bűncselekménye elkövetéséig három év nem telt el”.

156 A Btk. 137.§ 7. pont értelmében: „bünszövetség akkor létesül, ha két vagy több személy bűncselekményeket szervezeten követ el, vagy ebben megállapodik, és legalább egy bűncselekmény elkövetését megkísérlik, de nem jön létre bünszervezet”.

Abban az esetben is helye van a bünszövetség megállapításának, ha két vagy több személy akár ugyanolyan, akár különböző jellegű bűncselekmények szervezett elkövetésében állapodik meg előzetesen, és ennek alapján legalább egy bűncselekményt elkövet vagy annak elkövetését megkísérelte. Sohasem minősítő körülménye a bünszövetség az előkészületnél. A bünszövetség megállapíthatóságát nem zárja ki, ha a megvalósított vagy megkísérelt bűncselekmény vagy bűncselekmények végrehajtásának a módja az előzetes megállapodástól eltér. Tettesi, társ tettesi, felbújtói vagy bűnszegédi tevékenységnek minősíthető a bünszövetség keretében tanúsított elkövetői magatartás.

157 A Btk.,36.§ (3) d) pont

158 A Btk.,36.§ (1)-(2)

159 A Btk. ,36.§ (3) e) pont

160 A büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. Tv. 2.§ (1) bekezdés

büntetendő cselekmények esetén automatikusan a büntetőeljárás megszüntetéséhez vezet az eredményes közvetítői eljárás. Ez azt jelenti, hogy az elkövető számára az el-lene folytatott eljárás lezárul, és nem kell a büntetés hátrányos jogkövetkezményeitől tartania. Amennyiben tehát a közvetítés sikeresen lezárul, az ügyész nem rendelkezik egyéni mérlegelési lehetőséggel arra vonatkozóan, hogy a mediáció kimenetele, a megállapodás megfelelőnek, eredményesnek tekinthető-e számára. Abban az esetben tehát, ha az eljárás kimenetele írásba foglalt és betartott megegyezéssel zárul – a jogszabályi előírásoknak megfelelően sikeresnek kell tekinteni a mediációt, és az eljárást az ügyésznek minden esetben meg kell szüntetnie.

A büntető szankció szükségességét tehát kiváltja a mediáció és ezekben az esetekben diverziós – hagyományos bírói útról – elterelő eljárásnak tekintendő.¹⁶¹

11.10.4. 2006. évi CXXIII. törvény a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről

A közvetítői eljárás másik megalapozója a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi *CXXIII.* törvény (a továbbiakban Bk. Tv.). A jogszabály közvetítői eljárás fogalmi meghatározásán, céljának bemutatásán túl tartalmazza a közvetítő személyét érintő összeférhetlenségi szabályokat tartalmazó rendelkezések körét, a közvetítő feladatának pontos meghatározását, a titoktartási kötelezettség megtartását, valamint az eljárás szabályainak részletezését.

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 221/A.§-ában foglalt definíciót kiegészítve, a közvetítői eljárást a bűncselekmény elkövetésével kiváltott konfliktust kezelő eljárásnak határozza meg: „*amelynek célja, hogy a büntetőeljárást lefolytató bíróságtól, illetőleg ügyésztől független, harmadik személy (közvetítő) bevonásával - a sértett és a terhelt közötti konfliktus rendezésének megoldását tartalmazó, a bűncselekmény következményeinek jóvátételét és a terhelt jövőbeni jogkövető magatartását elősegítő - írásbeli megállapodás jöjjön létre.*”¹⁶²

Mediációra utalható bűncselekmények körét a Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 36.§-a tartalmazza, mely szerint azon bűncselekmények esetében lehetséges az eljárás alkalmazása, amelyekben bűncselekmény – természetes vagy jogi személyű – sértettje azonosítható, valamint amelyek esetében az elkövető nem többszörös vagy különös visszaeső, a cselekményét nem követte el bünszervezetben és az halált nem okozott, valamint szándékos bűncselekményét nem a szabad-

161 Herzog Mária, Helyreállító igazságszolgáltatás esélyei a változások tükrében Magyarországon, in: A helyreállító igazságszolgáltatás jogi szabályozása és gyakorlata néhány európai országban, Család, Gyermek, Ifjúság kiemelten közhasznú egyesület, AGIS pp. 171, 104.

162 A büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. tv. 2.§ (1).

ságvesztés felfüggesztése, a feltételes szabadságlábra helyezés, a próbára bocsátás illetve a vádemelés elhalasztásának időtartama alatt követte el.

A törvény a közvetítői eljárás végrehajtójaként „a büntető ügyekben eljáró bíróság, illetőleg ügyész székhelye szerint illetékes pártfogó felügyelői szolgálat közvetítői tevékenységet végző pártfogó felügyelőjét”, vagy a „pártfogó felügyelői szolgálatként kijelölt szervvel - pályázat útján - közvetítői tevékenység végzésére szerződésben álló ügyvédet (a továbbiakban együtt: közvetítő)” jelöli ki.¹⁶³ A pártfogó felügyelői szolgálatnál közvetítői tevékenység végzésére bejelentkezett ügyvédek névjegyzékén szereplő ügyvédek 2008. január 1-től láthatják el a közvetítői feladatot.

A mediáció végrehajtásának leírását az igazságügyi és rendészeti miniszter a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységgel összefüggésben egyes igazságügy-miniszteri rendeletek módosításáról szóló 1/2007. (I.25.) IRM rendelete. A jogszabály részletezte a közvetítői eljárásra utalást megelőző pártfogó felügyelői vélemény elkészítésének módját, a kiválasztás módszerét az esetek tekintetében, valamint a közvetítői eljárás lefolytatásához, a dokumentációhoz, szükséges adatkezeléshez, valamint az iratkezeléshez kapcsolódó előírások körét.¹⁶⁴ Az előírt képzést a mediációs képzés biztosítása a hivatali szervezetrendszerben részről tárgyaltam részletesen. A mediációs eljárást lefolytató ügyvédek tekintetében kiemelném, hogy a közvetítői névjegyzékébe tevékenység ellátására vonatkozó pályázati eljárás során kerülhettek be valamint azt, hogy számuk előzetesen meghatározott és maximált.

Közvetítői eljárásra a nyomozási szakban az ügyben eljáró ügyésznek, míg a bírói szakban az ügyben eljáró bírónak van jogosultsága. A két eset különbözik hivatalból történő, illetőleg a gyanúsított, védő, illetve a sértett indítványa tekintetében, ugyanis, amíg az ügyész hivatalból vagy a gyanúsított, védő, illetve a sértett indítványára utalhatja az ügyeket mediációra, addig a bíró a gyanúsított, védő, illetve a sértett indítványára élhet a jogával. A felek tájékoztatása a közvetítői eljárás lehetőségéről mindkét jogalkalmazó kötelezettsége.

Biztosított számukra továbbá jelentős egyéni mérlegelési jogkör, az ügyet közvetítői eljárásra utalása tekintetében. Az eljáró ügyész, illetve bíró az alkalmazásról szóló döntését megelőzően jogosult pártfogó felügyelői vélemény bekérésére az ügyben eljáró pártfogó felügyelőtől, aki személyesen találkozik mind az elkövetővel, mind az áldozattal a mediáció feltételeinek megvizsgálása érdekében. A vélemény alkalmas arra, hogy a jogalkalmazó átfogó, alapos, az ügy mediációs eljárásra történő utalásának elbírálása szempontjából teljes körű információt kaphasson az alkalmazható-

163 A 2006. évi CXIII. törvény 3.§ (1) bekezdés

164 Herzog Mária, Helyreállító igazságszolgáltatás esélyei a változások tükrében Magyarországon, in: A helyreállító igazságszolgáltatás jogi szabályozása és gyakorlata néhány európai országban, Család, Gyermekek, Ifjúság kiemelten közhasznú egyesület, AGIS 171 pp. 101-102.

ságról. Arra azonban feltétlenül ügyelni kell, hogy nem utalhatóak az ügyész által mediációra azon ügyek, melyeknél nincsen anyagi kár, vagy ha volt is azt a terhelt már megtérítette, illetve ahol felmerül és beigazolódik, hogy az elkövető anyagi helyzete az okozott kár megtérítését elkehetleníti.¹⁶⁵

A közvetítői eljárás gyakorlati tapasztalatai alapján felmerült egyes jogértelmezést igénylő kérdésekről szóló BK 67. számú vélemény értelmében: „az elsőfokú bíróság az eljárást a közvetítői eljárás lefolytatása érdekében (a tárgyalás előkészítése keretében) legfeljebb hat hónapra függesztheti fel.”¹⁶⁶ A felfüggesztés tartamának elteltével – amennyiben az eljárás tevékeny megbánásra alapított megszüntetésének¹⁶⁷ nincs helye – a tárgyalás kitűzése iránt kell intézkedni.”¹⁶⁸

A közvetítői eljárás a vádemelés előtt az ügy közvetítői eljárásra utalásáról az ügyész határozatával, a vádemelést követően pedig a bíróság felfüggesztő végzésével indul meg, melyet a bíró a büntetőeljárást a közvetítői eljárás lefolytatása érdekében hozott.¹⁶⁹ Ezt a határozatot a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 221/A.§ (4) bekezdésében foglaltaknak megfelelően „a sértettel, a feljelentővel és a magánindítvány előterjesztőjével, valamint a közvetítői eljárás lefolytatására hatáskörrel és illetékességgel rendelkező megyei (fővárosi) igazságügyi hivatallal is közölni kell.” Jogorvoslatnak azonban az eljárást felfüggesztő és a közvetítői eljárást elrendelő határozat ellen helye nincs.

11.10.5. A mediációs eljárás folyamata¹⁷⁰

A mediációs megbeszélésről a mediátor feladata kiértékelni a feleket, aki az eljárás megindulásának alapjául szolgáló határozatnak az illetékes szolgálatához érkezését követően az első közvetítői megbeszélés időpontját tizenöt napon belül kitűzi.¹⁷¹ Az első megbeszélés időpontjának kitűzésére vonatkozik a határidő, megtartása fontos mivel a közvetítői eljárást úgy kell megszervezni, hogy befejeződhessen a lehető leg-rövidebb időn belül, és a közvetítő jelentése és a megállapodás a felfüggesztés határidejének lejárta előtt az illetékes hatósághoz megérkezzen.¹⁷²

165 Herzog Mária, Helyreállító igazságszolgáltatás esélyei a változások tükrében Magyarországon, in: A helyreállító igazságszolgáltatás jogi szabályozása és gyakorlata néhány európai országban, Család, Gyermek, Ifjúság kiemelten közhasznú egyesület, AGIS 171 pp. 103-104.

166 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (Be) 266. § (3) bek. c) pont

167 Be. 266. § (3) bek. c) pont

168 A közvetítői eljárás gyakorlati tapasztalatai alapján felmerült egyes jogértelmezést igénylő kérdésekről szóló BK 67. számú vélemény VIII. 3. pont

169 2006. évi CXIII. törvény indokolása. Indokolás a 6. §-hoz

170 Herzog Mária, Helyreállító igazságszolgáltatás esélyei a változások tükrében Magyarországon, in: A helyreállító igazságszolgáltatás jogi szabályozása és gyakorlata néhány európai országban, Család, Gyermek, Ifjúság kiemelten közhasznú egyesület, AGIS 171 pp. 102-105

171 A 2006. évi CXIII. tv. 9.§, változás a korábban rendelkezésre álló nyolc napos határidőhöz képest

172 2006. évi CXIII. tv. indokolása. Indokolás a 9. §-hoz

Igazolási kérelem előterjesztésére kerülhet sor, „*az idézésre, a kézbesítésre és a mulasztás igazolására a Be. rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni azzal, hogy három hónapon túl az igazolási kérelem előterjesztésére*” nem kerülhet sor, nem alkalmazható hirdetményi kézbesítés, nem szabható ki rendbírság, és elővezetés sem rendelhető el. A közvetítő határoz az igazolási kérelemről, a „*helyt adó határozat ellen jogorvoslatnak nincs helye, az igazolási kérelem elutasítása ellen a kérelem előterjesztője és képviselője a vádemelést megelőzően a közvetítői eljárásra utalásról határozó ügyészhez panasszal élhet, a vádemelést követően a büntetőeljárást a közvetítői eljárás érdekében felfüggesztő bírósághoz fellebbezhet.*”¹⁷³

A törvény a sértett és az elkövető közötti személyes találkozóra épülő mediációs módszert alkalmazását írja elő. A megállapodás megkötésekor és aláírásakor „a sértettnek - ha a törvényes képviselőt kötelező, a törvényes képviselőnek is - és a terheltnek, nem természetes személy sértett esetében pedig a képviselőtére feljogosított személynek” személyesen, együttesen kell megjeleníteniük.¹⁷⁴ A felek azonban a másik személy távollétében is meghallgatók.¹⁷⁵

Az eljárás kezdetén a mediátor tájékoztatja a részt vevő feleket az eljárás céljáról, jogaikról és kötelezettségeiről és lefekteti az eljárás során alkalmazandó szabályok körét. Lehetőség van a felek akár négy szemközti, illetőleg egymás jelenlétében történő meghallgatására is. A mediátor a felek tevékeny közreműködésével igyekszik a feleket a megállapodás irányába terelni, melyet jegyzőkönyvez és a mediáció általános részénél említett technikák és konfliktuskezelési módszerek alkalmazásával kivitelez. A közvetítő a megbeszélésen jelen lévők nevét, továbbá az eljárás menetének legfőbb elemeit feljegyzésben dokumentálja, a történetek lényegének feljegyzése az eljárás törvényességének fontos garanciális eleme.¹⁷⁶

A közvetítő személyére vonatkozóan a jogalkotó összeférhetetlenségi szabályokat biztosít, amikor kimondja, hogy „*a közvetítő feladata, hogy a közvetítői eljárás során pártatlanul, lelkiismeretesen, a szakmai követelmények szerint közreműködjön a megállapodás létrehozásában. A közvetítőnek tiszteletben kell tartania az eljárásban résztvevők méltóságát, és biztosítania kell, hogy a résztvevők egymással szemben is tisztelettel járjanak el.*”¹⁷⁷ A közvetítőt tehát titoktartási kötelezettség terheli „minden olyan tényre, adatra és körülményre vonatkozóan, amelyről közvetítői tevékenységével összefüggésben szerzett tudomást” és „*...titoktartási kötelezettsége a közvetítői tevékenység megszűnése után is fennáll*”¹⁷⁸. Véleményem szerint a pártatlan közvetítő

173 A 2006. évi CXIII. Tv., 10.§ (3)-(4).

174 A 2006. évi CXIII. tv, 11.§ (6)

175 A 2006. évi CXIII. tv, 11.§ (3)

176 A 2006. évi CXIII. tv, 12. §-a és 2006. évi CXIII. törvény indokolása. Indokolás a 12. §-hoz

177 A 2006. évi CXIII. tv, 3. § (3)

178 A 2006. évi CXIII. tv, 3.§ (5)-(6)

tő személye is hozzásegítheti a feleket az önkéntes részvételhez, amely a közvetítői törvény Alfája és Omegája.

Mindkét fél számára biztosítja a jogalkotó a jogi képviselő igénybevételének lehetőségét a közvetítői megbeszélésen. Amennyiben a sértett korlátozottan cselekvőképes, a közvetítő meghallgatja őt, és közvetlenül a sértetthez intézi a terhelt a nyilatkozatát is ebben az esetben. Feltétel azonban, hogy a korlátozottan cselekvőképes sértett meghallgatásánál a törvényes képviselő jelenléte kötelező.¹⁷⁹

Az eljárás során az azonos álláspont kialakítására kell törekedni, az eljárás eredménytelenség, sikertelenség semmiképp sem róható egyik résztvevő fél terhére sem.

A sértett és terhelt közötti a közvetítői eljárás során akkor jön létre a megállapodás „*ha a sértett és a terhelt között a bűncselekménnyel okozott kár megtérítésében vagy a bűncselekmény káros következményeinek egyéb módon való jóvátételében azonos álláspont alakul ki.*”¹⁸⁰ Az eljárás során létrejövő megállapodás egyrészt az anyagi jóvátételt, azaz a bűncselekménnyel okozott kár megtérítését tartalmazhatja, más részről pedig utalhat a bűncselekmény káros következményeinek egyéb módon történő jóvátételre, az ún. szimbolikus jóvátétel, vagy erkölcsi jóvátétel lehetőségére. A megállapodásban a feleknek rendelkezniük kell a jóvátétel mértékéről, a kifizetés módjáról, azaz arról, hogy „*egy összegben, illetőleg meghatározott rendszerességgel, részletekben fizeti meg vagy más módon nyújt jóvátételt*”¹⁸¹a terhelt. Megegyezés születhet tehát a felek között a végrehajtás módjára, az időpontra és minden más részletkérdésre nézve is.

Általános iránymutatás és feltétel a megállapodás tartalmával szemben, hogy észszerű és jogszerű legyen, valamint a jó erkölcsbe ne ütközzön. A megállapodás nem érinti a sértett igényérvényesítési jogát és így nem fosztja meg a sértettet attól, hogy a bűncselekményből származó igényét „*a büntetőeljáráson kívül bírósági, választott bírósági vagy egyéb eljárás keretében érvényesíthesse.*”¹⁸² Garanciális jellegű, a visszaélések elkerülését szolgáló rendelkezés, hogy a felek nem hivatkozhatnak a közvetítői eljárás során kifejtett, álláspontokra, javaslatra, a megszületett elismerő, joglemondó nyilatkozatra: „*a gyanúsítottnak és a sértettnek a közvetítői eljárás során tett, az eljárás alapjául szolgáló cselekményre vonatkozó nyilatkozata bizonyítási eszközként nem használható fel. A közvetítői eljárás eredményét nem lehet a gyanúsított terhére értékelni.*”¹⁸³

Az eljárás és azon a napon fejeződik be, amikor a megállapodás alapján „*a terhelt a bűncselekménnyel okozott kárt a sértettnek megtérítette vagy a bűncselekmény káros*

179 A 2006. évi CXIII. tv, 11.§ (5)

180 A 2006. évi CXIII. tv, 13.§ (1)

181 A 2006. évi CXIII. tv, 13.§ (2) a) pont

182 A 2006. évi CXIII. tv, 14.§ (2)

183 Be. 221/A. § (5)

következményeit egyéb módon jóvátette.”¹⁸⁴ Másrésztől lehetséges, hogy a kár megtérítését részletekben történő fizetéssel vagy egyéb módon nyújtandó jóvátétellel az első részlet tekintetében teljesítse a terhelt, „ha a megállapodás értelmében a teljesítés a felfüggesztés határidején belül nem fejeződhet be”.¹⁸⁵ Harmadrészt ha „a megállapodás alapján a részletekben történő fizetés vagy más módon nyújtandó jóvátétel utolsó részletét a felfüggesztés határidején belül teljesítette.”¹⁸⁶ Befejeződik azon a napon is az eljárás, amikor a „sértett vagy a terhelt részére küldött idézés kézbesítésének abból eredő eredménytelenségéről szerez tudomást a közvetítő, hogy a címzett ismeretlen helyen tartózkodik.”¹⁸⁷ A mediáció véget ér a „sértett vagy a terhelt haláláról” történő hivatalos tudomást szerevéssel. Véget ér az eljárás továbbá, ha a sértett vagy a terhelt a közvetítő előtt kijelenti, hogy közvetítői eljárás befejezését kéri. Lehetséges lezárulási időpontnak tekinthető, ha a „sértett vagy a terhelt a hozzájárulását visszavonta, vagy mulasztását e törvény értelmében a hozzájárulás visszavonásának kell tekinteni.”¹⁸⁸ Amennyiben a terhelt nyilatkozatából vagy magatartásából egyértelműen megállapítható, hogy nem teljesülhetnek a szükséges feltételek,¹⁸⁹ azaz a gyanúsított a nyomozás során beismerő vallomást tett, vállalta a teljesítést és nyilatkozott, hogy képes a sértett kárát megtéríteni, de ez ellehetetlenül; vagy látható, hogy a bűncselekmény káros következményeit más módon a sértettnek jóvátenni nem képes az elkövető.¹⁹⁰

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 221/A.§ (7) bekezdése értelmében amennyiben eredményesen lezárul az eljárás: az elkövető nem büntethető amennyiben „a vétség vagy három évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő büntett elkövetését a vádemelésig beismerte, és a eljárás keretében a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette.”¹⁹¹ Így az ügyész az eljárást megszünteti, amennyiben viszont ha az elkövető a törvény szerint meghatározott bűncselekmények esetében „az öt évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő büntett elkövetését a vádemelésig beismerte, és közvetítői eljárás keretében a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette”¹⁹² A pártfogó felügyelői szolgálat feladata a közvetítői eljárás befejezését követően a megállapodás teljesítését ellenőrizni abban az esetben, ha a terhelt részletekben vagy járadékszerűen teljesít a megállapodás szerint. Amennyiben a teljesítést megkezdte a terhelt, azonban azt nem fejezte be, a megállapodás

184 2006. évi CXIII. tv, 15.§ (1) a) pont

185 A 2006. évi CXIII. tv, 15.§ (1) b) pont

186 A 2006. évi CXIII. tv, 15.§ (1) c) pont

187 2006. évi CXIII. Tv, 15.§ (1) d) pont

188 2006. évi CXIII. tv, 15.§ (1) e)-g) pont

189 A 2006. évi CXIII. v, 15.§ (1) i) pont

190 Be. 221/A. § (3) b) vagy c) pontjában írt feltételek

191 A Bzk. 36.§ (1) bekezdés

192 A Btk. 36.§ (2) bekezdés

létrejöttével egyidejűleg szükséges a teljesülés nyomon követése. A büntetőügyekben eljáró szervet a pártfogó felügyelői szolgálat jelentéssel értesíti a teljesítés megkezdéséről az ügyész. Amennyiben a törvényes feltételek fennállnak, az ügyész dönt a vádemelés elhalasztásáról. Amennyiben ez az időszak eredményesen eltelt, a terhelt eredményesen teljesített, az ügyész megszünteti az eljárást. Vádemelés nem teljesítése esetén vádemelésre kerül sor és a bíróság a büntetőeljárás folytatása mellett dönt. A teljesítés meghíúsulásának észlelésekor, illetőleg tudomásra jutáskor a pártfogó felügyelői szolgálat a terhelt nem teljesítéséről, vagy arról a körülményről, ha a teljesítés akadálya a sértett magatartása az ügyész, illetve a bíróságírányába közvetlen tájékoztatási kötelezettséggel rendelkezik.¹⁹³

A közvetítői eljárás befejezését követő tizenöt napon belül a közvetítő az eljárásról jelentést készít, amely a törvényben meghatározottak szerint az eljárás minden lényeges mozzanatát tartalmazza és amelyet az eljárás befejezésére alapot adó okirattal együtt ügyésznek, illetve a bíróságnak is megküld továbbá továbbítja a sértett, a terhelt és képviselőik számára.¹⁹⁴

A közvetítői eljárás során felmerülhet költség, amely azonban ez nem minősül bűnügyi költségnek, fő szabályként azt a terhelt köteles viselni, a saját érdekkörében felmerült költséget a fél viseli, születhet azonban ettől eltérő megállapodás is.¹⁹⁵ A költségmentességi szabályok csupán a kirendelt védő díjra és az állam által viselt költségre vonatkoznak. Illetőleg azt a költséget is az állam viseli, amely a terhelt halálssérültsége, némasága, vaksága kapcsán merült fel, illetőleg a miatt, hogy a magyar nyelvet nem ismeri.¹⁹⁶

„Kerüld a pereskedést. Törekezd kompromisszumokra a szomszédokkal, amikor csak lehetséges. Mutass rá, hogy ha papíron nyer is, ténylegesen vesztes, költségekben, időben és kiadásokban. Az ügyvédnek, mint békéltető félnek nagyobb lehetőségei vannak a jó ügy megteremtéséhez.”¹⁹⁷

Szeretném továbbá a következőket kiemelni és leszögezni a mediációs eljárás céljának elérésével kapcsolatban. Az elkövető és a sértett közötti megállapodás akkor felel meg a jogszabályi előírásoknak és követelményeknek, ha a sértett elfogadja az elkövető által vállalt, a kár megtérítésére, illetőleg a bűncselekménnyel okozott kár

193 2006. évi CXXIII. tv. indokolása. Indokolás a 15.§-ho.

194 2006. évi CXXIII. tv. indokolás. Indokolás a 16.§-hoz.

195 A 2006. évi CXXIII. tv. 17.§

196 A 2006. évi CXXIII. tv. 17.§ (2)

197 Lincoln, Abraham

egyéb módon történő jóvátételére vonatkozó teljesítést. A megállapodás tartalmilag szempontból meg kell, hogy feleljen a jogszabályoknak, ésszerű megállapodást kell tartalmaznia és nem ütközhet a jó erkölcs követelményébe. A mediátor foglalja okiratba, amely közokirati formának felel meg és melyet a sértett és az elkövető aláírásával lát el. A közokirat alkalmatlan jogi hatás kiváltására, felhasználása kizárólag a mediációs eljárás céljaival összhangban engedélyezett. A megállapodásnak rendelkeznie kell a költségviselésről szóló egyezségről is és nem zárja ki szükségszerűen a sértett polgári jogi igényének érvényesítését. A jóvátétellel válik eredményessé az eljárás, melynek eredményes betartásáról a mediátor jelentést készít és a megállapodást tartalmazó közokirattal együtt az elrendelő szerv számára, valamint a sértett és az elkövető, vagy képviselőik számára kézbesít. Így lehetséges a büntetőeljárás megszüntetése, valamint a büntetés korlátlan enyhítése. Eredménytelenség esetén a büntetőeljárás folytatódik, a vádemelés bekövetkezik az elkövetővel szemben és bűnösségéről büntetőeljárás során születik döntés.

12. Összegzés, kitekintés

Összegezve tehát a tanulmányban foglaltakat, a mediációt egy facilitált tárgyalási formának tekinthetjük, ahol a felelősséget a folyamat feletti kontrollért egy harmadik bevont fél vállalja fel, azonban a döntéshozatalra a felek szabad akaratából kerül sor. A felek közötti elnehezült kommunikáció hívhatja életre a mediációt, azaz abban az esetben, ha a kommunikáció megnehezül, de még fennáll, a megfelelő stratégiák még hiányoznak, az érdekérvényesítés útvonalai folyamatosan zsákutcába torkollanak. Sokszor az okoz ezen körülmények fennállás esetén, hogy a résztvevők nem látják tisztán saját, illetőleg a másik fél álláspontját és szándékának lényegét, melynek következtében nem képeset elfogadható lehetőséget találni mind a maguk, mind pedig a másik fél számára sem. A mediáció ahhoz biztosít segítséget, hogy artikulálódó álláspont- és szándékösszesség lehetőségének kiaknázásával olyan megoldási lehetőség jöhessen létre, amely tükrözi az eredeti elképzeléseket, mégis mindkét fél számára elfogadható és betartható.

A mediációs eljárás számtalan előnyt biztosíthat a folyamatban részt vevő felek számára, így biztosítja azt, hogy a felek kontrollálhassák a folyamatot, érdekeiket képviselhessék és kölcsönös előnyöket érhessenek el. Kompetensnek érezhetik magukat, hiszen új megoldásokat hívhatnak életre és saját ügyükben felelősséget vállalnak az általuk meghozott így számukra kedvezően megszületett döntésért és annak megtartásáért. Kitágul számunkra a „horizont”, hiszen egészen más megvilágításba kerülnek a konfliktusok, gondolkozásmódjuk átalakul, szemléletváltásra ébrednek, mivel ráébrednek arra a döntés kulcsa az ő kezükben van, az ő joguk és egyúttal fele-

lösségük élni vele. Az eljárás idő és költséghatékony. Veszteni nem veszhetnek, felismerhetik, hogy a lehetőség adott számunkra véleményeket közelíthetik egymáshoz, amennyiben azonban mégsem sikerülne számukra a megegyezés a bírósági eljárást továbbra is igénybe vehetik.

12.1. A mediációs eljárással kapcsolatos etikai megfontolások köre¹⁹⁸

A mediátor feladata munkavégzés, mégis egyúttal óriási felelősség is, abban az értelemben, hogy a felekkel szemben és egyúttal a folyamatért is felelősséggel tartozik. Munkájának ellátása során pártatlannak kell lennie, semlegessége megkérdőjelezhetetlen kell, hogy legyen, továbbá a pártatlanság is szükségszerű feltétel. Az eljárás lebonyolításakor információt kell gyűjtenie, azokat megszereznie kell és közérthető módon át is kell adnia azokat. Az eljárás során segíti a feleket, hogy kiegyenlíthetődhessenek az erőviszonyok, így egyúttal a felek pszichológiai jólétére is ügyel. Alapelv a jogszabályi rendelkezések megtartása, esetlegesen sikertelen mediáció esetén is szükséges a szakszerű lezárás alkalmazása. Összegezve elmondható tehát, a mediátor etikai felelőssége jelentős, kiterjed a nem jelenlévő szereplői körre, más mediátorokra és egyúttal az egész szakmára is.

Etikai, és a jogszabályban is megkövetelt elvárás, hogy a mediátor a feleket kizárólagosan csak a nyilvánvalóan törvényes megállapodások létrejöttéhez segíthesse hozzá. A mediátor felelőssége óriási figyelmeztetési kötelezettsége van a törvénytelenség megelőzése érdekében. Észlelt szabálytalanság és törvénytelenység fennállása esetén jogosultsága van a folyamat felfüggesztésére.

12.2. A jövőre vonatkozó ajánlás

A magyarországi közvetítői tevékenység szabályozása az Európa Tanács R (19) 1999-es ajánlásában foglalt feltételeknek megfelel, hiszen: *„közvetítői eljárás csak a sértett és a terhelt önkéntes hozzájárulásával folytatható le. Az eljárásban a sértett és a terhelt egyenrangú felek, az eljárás során bármikor visszavonhatják a részvételre vonatkozó hozzájárulásukat, és minden egyezségre önként kell jutniuk.”*¹⁹⁹ Az Európa Tanács R (19) 1999-es ajánlásának II./4-es pontját azonban a magyar büntető

¹⁹⁸ Közvetítői tevékenység in: Módszertani útmutató az Igazságügyi Hivatal Pártfogó Felügyelői Szolgálat mediátorainak felkészüléséhez 2006, Az útmutató a „Pártfogóltként is sikeresen a munkaerőpiacon” HEFOP 2.2 projekt keretében jött létre az Európai Szociális Alap és a hazai költségvetés finanszírozásával. Konzorciumi tagok: Magyar Pártfogók Országos Szövetsége, Igazságügyi Hivatal, Partners Hungary Alapítvány, Segítők a Segítőkért Alapítván p, 67.

¹⁹⁹ A 2006. évi CXIII. tv, 7.§ (1)

jogalkotás nem vette át. A jogalkotó Magyarországon kizárólagosan az ügyészi és a bírói szakban alkalmazza csak az eljárást. A közvetítői eljárás alkalmazhatóságának alapja „*az ügyésznek az ügy közvetítői eljárásra utalásáról hozott határozata*”, vagy „*a bíróságnak a büntetőeljárást – a közvetítői eljárás lefolytatása érdekében hozott – felfüggesztő végzése.*”²⁰⁰ Magyarországon tehát kizárólag az ügyészi és bírói szakban alkalmazható a büntető mediáció. Az Ajánlás értelmében azonban a sértett-elkövető közötti mediációt a büntetőeljárás valamennyi szakaszában elérhetővé kellene tenni, ennek a megvalósítása az eljárás alkalmazásának kiszélesítésével kapcsolatos feladatok megfogalmazása, a jogalkotói igény előterjesztése az elkövetkező időszak egyik jelentős kihívása, megvalósítandó cél. Véleményem szerint a közvetítői intézményt mind a nyomozati, mind pedig a büntetés-végrehajtási szakban lehetővé kéne tenni.

Véleményem szerint a *pártatlan* közvetítő személye is hozzásegítheti a feleket az önkéntes részvételhez, amely a közvetítői törvény alfája és omegája. Célszerűnek tartanám, a jogalkotó részéről a jogi segítségnyújtással és áldozatsegítéssel foglalkozó kormányhivatalnokok számára a jogalkotói kiterjesztést a mediátori szerepkör ellátásához, tekintettel arra, hogy eljárásuk során ellentétben a pártfogó felügyelővel, ők a sértetti oldallal kerülnek kapcsolatba. Tájékoztatás biztosítását a büntető mediációra vonatkoztatva célszerűnek tartanám törvénybe foglalni. Úgy vélem, a pszichológusi segítség alkalmazása szakszerű támogatást biztosíthatna. A pszichológiában jártas szakember bevonása, aki a vitás felek pszichikai gátjainak leépítésére specializálódhatna kifejezetten, és lehetőség nyílhatna élet közeli kommunikációvá átalakítani a felek közötti érintkezés formáját.

200 2006. évi CXIII. tv, 6.§ a) és b)

Tartalom

<i>Előszó</i>	5
<i>Kahler Frigyes</i> A semmisségi törvények gyakorlatához – Vaczkó László és Hamusics János ügye	7
<i>Zinner Tibor</i> Bukarest – 1948 – Rajk és a politikai rendőrség fókuszba kerülés	31
<i>Botos Gábor</i> A határ menti kistérségek és városok integrációs szerepvállalása a bűnmegelőzés és büntetőeljárás érdekében	57
<i>Kánics Éva</i> Még egyszer a pótmagánvádról.....	65
<i>Szalainé Joánovits Krisztina</i> Egy pénzhamisítási ügy tapasztalatai – hamis 20 000 forintos bankjegyek nem csak az UV lámpa fénye alatt.....	73
<i>Németh Csaba</i> Objektív felelősség	107
<i>Takácsné Takács Dóra</i> Mit véd a tanúvédelem.....	119
<i>Horváth Szabina</i> Gondolatok a távoltartásról.....	141
<i>Szakácsné Vőő Márta</i> Diverziós megoldások a Btk. 196. és 283. §-aiból kiindulva	161
<i>Bótor Szabolcs</i> Néhány gondolat a közbeszédben „három csapás” törvényként elhíresült 2010. évi LVI. törvényről	175
<i>Bótor Szabolcs</i> A DNS-bizonyítás szerepe a büntetőeljárásban	189
<i>Patus Sándor</i> Peres kommunikáció	205
<i>Szekeres Diána</i> Az alternatív konfliktuskezelés művészete: a mediáció történetének bemutatása, alkalmazás a büntetőjog vetületében	239

